

BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA

TOM XI (1920)

DUES EIXIDES FILOLÒGIQUES que ens passà per malla donarne conte (p. 23-28)

Les férem l'estiu de 1917 mentre els balitres de l'*Institut d'Estudis Catalans* feyen esclatar la mestralada contra l'*Obra del Diccionari* i son promotor: la primera fou a Eivissa; la segona a Menorca.

Eixida a Eivissa i Formentera

Mos espitxàrem a Eivissa dia 26 de juny ab una mar de reys; hi arribam dia 27, sol ixent, i ens reben coralment els bons amics Molt Il·lustre Mn. Vicenç Serra i Orvay, Canonge i Rector del Seminari, nadiu de Sant Jordi, i Mn. Isidor Macabitz, Canonge, nadiu de *Vila* i altres. Ens hostatjam an el Seminari, antiga casa dels Jesuites, a on trobam una de les fonts d'eyvissench més genuïnes i abundoses que may haguéssim topades, el cuyner d'allà, mestre Joan Ripoll i Seguí, nadiu de *Sa-Penya*, barri mariner de la *Vila* o ciutat d'Eivissa. Altres n'aglapim de fonts ben bufarelles, per exemple, Mn. Antoni Costa, Majordom del Seminari, nadiu de Santa Agnesa, parròquia de la regió muntanyenca anomenada *Corona*; D. Manuel Sorà i Bonet, tenral de 17 anys, nadiu del barri *La Marina* de la mateixa *Vila*, que acaba de prendre el Batxiller; D. Ignasi Serra, seminarista a punt de prendre

Ordes, nadiu de *Vila* mateix; lo M. I. Mn. Rafel Escandell, nadiu de Formentera, novell canonge d'aquí; Mn. Josep Ferrer i Guasch, nadiu de Sant Joan de Labritja i superior del Seminari; un tal Sr. Cardona, Fàmul del Seminari, nadiu de Sant Rafel de Forca, i els *Porters* del mateix Seminari, pare i fill, Planells de llinatge i nadius de Santa [24] Lletrudis. Ab aquests elements i altres que s'hi arremolinen en esser mester, ens trobam a punt de fer l'estudi de l'eyvissench en totes les seues variedats i especialidats. Visitam els amics vells que tenim aquí i tots s'ofereixen galantment a fermos costat, i més que tots mos ne fa l'Il·lustríssim Sr. Mn. Bartomeu Ribes, Degà d'aquesta Seu i Vicari Capítular aleshores d'aquesta petita Diòcesi, que, si bé p'el Concordat pertoca agregarse a la de Mallorca, encara no s'hi ès agregada. May porem agrair degudament a l'Il·lm. Vicari Capítular l'interés que prengué tot d'una a favor nostre, convidantnos dues vegades a dinar i recomanantnos an els Rts. *Mossènys* (Rectors) dels pobles que visitàrem per ferhi estudis llingüístics: Sant Francesc Xavier de Formentera (Mn. Vicenç Planells i Tur), Santa Eulària des Riu (Mn. Miquel Planells i Tur), Sant Joan de Labritja (Mn. Vicenç Riera i Costa), Sant Antoni de Portmany (Mn. Joan Bonet) i Sant Josep de sa Talaia (Mn. Lluç Cardona). Quant ens presentàrem an aqueixes poblacions, Mossènys de cada una d'elles sortia a rebre'ns ab paumes d'or i ens tractava come papes, trobantnos gent tallada de lluna per estudiar el llenguatge d'allà. Que consti el nostre agraiment de lo més endins del cor a l'Il·lm. Sr. Vicari Capítular d'Eivissa i a tots aquells Rts. *Mossènys* i persones que per cara d'ells tengueren la santa paciència i amabilitat d'aguantar la mestra hores i més hores contestant an el raig de preguntes que mos féyem per escorcollar i endardellar per tots els cayres llur pol·lent llenguatge eyvissenc. Que const de la mateixa manera el nostre agraiment més coral an els amics més amunt anomenats i a tots quants m'aydaren a fer tal escorcoll i endardellament d'aquell boldró llingüístic, sens dupte un dels més interessants de tot el territori de la nostra Llengua, durant

els vint dies que fórem a Eivissa i Formentera (aquí ens aturárem dos dies sencers, a Sant Francesc Xavier, únic redol de cases i municipi que hi ha en tota l'illa). De tota aquella bona gent conservam la més dolsa recordansa.

Dues altres eixides havíem fetes a Eivissa per estudiarhi la llengua, dins l'abril de 1902 i dins el febrer de 1909; però una i altra sols d'uns quants dies, perque no tenguérem pus lleguda a les hores; ara en vint dies sencers poguérem enfondir una mica més. Així poguérem estudiar la conjugació d'aquelles illes, que ès de les més interessants que hem trobades en totes les nostres eixides dins tot el domini llingüístic *català-valencià-balear*.

L'*eivissenc* ab lo *mallorquí* i *menorquí* fa boldró llingüístic a part baix del nom genèric de *Balear* entre totes les altres [25] varietats catalanes del Principat, Catalunya francesa i Reyne de València. Els trets més característics del *Balear* son: a) conservació de la forma primitiva de la primera persona singular de l'indicatiu, feta de la rel pura del verb sense desinència vocal: *am* < *amo*, *rep* < *recipio*, *pert* < *perdo*, *parl* < *parabolo*, *cap* < *capio*; b) conservació dels articles *ipse*, *ipsum*, *ipsa*: *əs*, *so*, *s'*, *sa* (*əs pórɪt*, *əb so péw əl tók*, *s'ázə*, *sə kámə*); c) manteniment del sò *a* tònic, representat gràficament per *á*, procedent d'una *Ē* llarga, *ĩ* breu i una *A*, llatines: v. gr. *mərsá* < *měrcēdě*, *vər* < *vērŭ*, *vóndrə* < *věnděřě*, *dəw* < *děbět*; *bək* < *bĭbŏ*, *fə* < *fĭdě*, *frək* < *frĭcŏ*, *sábrə* < *săpěřě*, *kábrə* < *kăpěřě*, i que dins els dialectes rossellonès, oriental i central ordinàriament ès *ε* (uberta) i dins els altres dialectes ès *e* (tancada); —d) fer tòpics ordinàriament els enclítics pronominals (*me*, *te*, *se*, *ne*, *ho* *hi*) que dins els altres dialectes son àtones casi sempre.

Lo dialecte eivissenc se distingeix del *mallorquí* i del *menorquí*: a) per una multitud de formes verbals d'indicatiu i subjuntiu (*dʒo kaʎk* [*callc* = *call*], *dʒo sɔnk* [*sònc* = *sòn*]; *dʒo pɔsk* [*pòsc* = *pos*]; *dʒo mirk*

[*mirc* = *mir*]; *vólən ke ʒə kaʎɣə* [*volen que jo callga* = *call o cálliga*], *kə ʒə sóŋgə* [*sònga* = *sòn o sòniga tal instrument*], *kə ʒə míɾɣə* [*mírğa* = *mir o mírğa*], *kə ʒə pɔsɣə* [*pòsga* = *pos, pòsiga*]; b) per la conservació de la primera persona singular del perfet simple, que Mallorca i Menorca i Catalunya perderen durant el segle XVIII (v. gr. *mə'n əní* [*aní* = *vaig anar*], *turní* [*vaig tornar*], *vulɣí* [*vulguí* = *vaig voler*], *vəŋɡí* [*venguí* = *vaig venir*]; —c) per la contracció a la valenciana de *me, te, se + ho*, que no la fan *m'ho, t'ho, s'ho digueren*, sino *məw* (*me ho*), *təw* (*te ho*), *səw* (*se ho*) *digueren*; —d) Per les contraccions, també a la valenciana, de *mos-ne, vos-ne*, que elze fan *mun, vun* (*duɣəwmun* [*dugueumu'n* = *duys-mos-ne*], *ələgráwvun!* [*alegrauvu'n* = *alegrauvos-ne*], *turnáwvun!* [*turnauvu'n* = *tornauvos-ne!*]) —e) La pèrdua de -s en els proclítics *mus* (*nos*) i *vus* (*vos*): *tal cantidat mu la turnaràn; aquesta casa vu la compraràn; vu'n* [*vos ne*] *penedíu?*

L'*eivissenc* se decanta especialment del *mallorquí* ab una altra cosa: en la combinació dels *enclítics* o *proclítics pronominals* dobles: en lloc de posar l'*acusatiu* davant i el *datiu* darrera, com les hi posa Mallorca i les hi posaven primitivament totes les comarques de la llengua, posa lo *datiu* davant i l'*acusatiu* darrera (*me la donaràs, te la turnaré, se l'aturaran*). [26]

N'hi ha moltes més de coses que distingeixen l'*eivissenc* del *mallorquí* i del *menorquí*, com demostrarem, si Déu ho vol, dins la *Gramàtica Catalana* que fa tants anys que preparam.

He de consignar assí mon agraïment ben especial i de lo més endins a Mestre Joan Ripoll i Seguí, *En Joan des Pa*, que li diuen sos coterranis, lo bon cuyner del Seminari, que és un dels exemplars més interessants que may haja trobats de llenguatge popular en totes quantes d'eixides haja fetes desde Santa Pola (allà dessà Alacant) fins a Salses (derrer vilatge del Rosselló anant cap a Narbona), desde

Calaceit, Fraga i Benavarri fins a l'Alguer de Sardenya. Es un home de bones talles, reblut, cepat, d'una cinquantena d'anys, una partida de temps cuyner de vaixell, més sà que un gra d'all, viu de potències, sempre trempat com uns orgues, xaravel·lo com l'estel de l'alba, que conversa p'els colzos i les frases i comparances li brollen a luf, li boteixen a forfollons, que si les hi voleu aglapir totes ab la ploma, vos hi veys ab feynes i acabau per havervos de retre. —No ho volgheu sebre les comparances, adagis i frases ballugdisses que se treu aquell sant home, quant ell amolla a l'aixeta. Regularment son de la més genuina i fina catalanidat. Sovint, si els hi feys explicar, no en sap treure aguller, lo qual fa qualche Superior del Seminari, una mica malambrós, les hi califica de *despropòsits*, allà on no ho solen esser gota, sino tot lo contrari. —Així, per exemple, si veu que un ratlla massa d'una cosa, li diu: —*Ell en parles més que de sa presa d'Orà*. No cregueu que ell sàpia que feu tal presa lo Cardenal Cisneros l'any 1509.

Si en veu un qui crida y renya i atabuixa la gent donantse molta d'importància, dirà: —*Aquest? Ell sembla un Còmit de Galera!* Com se suposa, ell no sab que altre temps hi hagués bastiments de guerra i que els qui les comandaven nomien *Còmitres* o *Còmits*.

Si el trobau a on se vulla i li demanau: —*iOla estimat! ¿com estam?* a l'acte vos contesta: *¿Com estam? iPocs doblers i molta fam!*

Per dir que un du rusca, que pateix fam, vos dirà que en té tanta, que *se menjaria es ble des llum*.

Per dir que una cosa és molt *podrida*, vos dirà que *ho és més que s'ànima de Judes*.

Per dir que un és molt petit, vos dirà que *pareix un esquit de sèmula*.

Per capturar un que sempre se queixa, li dirà: —*Calla! que quant no tens ay, tens ceba!* [27]

Per dir que un té poc tranc, que no serveix per res, li dirà que *no sap deslligar un gra de pebre*.

Per dir que no vol sebre res d'un ni tractarhi, dirà: *Ell jo ja li he alsat es pont!* Ell, com se suposa, no sap que altre temps hi havia a les portes de murades i castells els *ponts llevadissos*, que s'alsaven per tots els contraris, perque no poguessen entrar.

Per dir que les seues paraules tenen fonament, vos dirà que *no surten de cap sac buyt*.

Passà ran de nosaltres cert subjecte ab unes sabates ben lluentes, i En Joan des Pa diu tot d'una: *Ell li lluen més que un tay d'espasa!*

Me contava un pic d'un conegut seu que *era tan fantasiós, que si li caygués un bras en-terra, no s'acalaria per aplegarlò!*

Ell també vos farà avinent que *qui té mal vezí, té mal vespre i mal matí*, que *val més una pasterada esgarrada que no una fia mal casada*, que *val més matar un home que posar un mal estil*, que *a pagès endeutat un bon any li és fallat*, i que *guardauós d'espardenya qui puja a sabata*.

De frases i adagis d'ell així, en poríem retreure set deus, milanta, perque allò és un may acabar. Jo no sé el conte de planes de la meua llibreta que vaig omplir de les coses que me digué aqueix bo de mestre Joan des Pa.

Dia 6 de juliol an el centre catòlic d'Acció Social de la Marina que dirigeix el M. I. Mn. Isidor Macabitz, devant gran concurs de gent doní una conferència sobre regionalisme. Diguí an aquella bona gent que llur regionalisme havia de consistir en amar molt Eivissa, desturmellantse i desteixinantse per procurar en tots els ordes i rams i conceptes el bé d'Eivissa, son progrés i avens espiritual, moral, científic, literari i econòmic; i que d'una manera especial havien d'estimar, mantenir i defendre llur llengua, que mamaren ab la llet materna, que parlen els eyvissencs des que la hi dugueren a mitjàn sigle XIII els pobladors venguts de Catalunya com hagueren conquistada l'illa, per comanda del rey En Jaume I, En Guillem de Montgrí, Sacrista de Girona i Arquebisbe elet de Tarragona, l'Infant

En Pere de Portugal i En Nuno Sans, Comte del Rosselló, l'any 1235; i que l'havien de parlar i conservar tal com llurs pares elz ho havien tramesa, ab totes les seues especialitats i peculiaritats i fesomia propia, no desfressantla ni subjectantla a cap altre dialecte, a cap altra modalitat llingüística; i que era cosa d'armarse de totes armes contra l'invasió del castellà, que du venuda la gent de *Vila*, la qual va massa bruixada ab l'aficar [28] paraules castellanques sense to ni so, donant lo tristíssim i depriment espectacle de despreciar i afrontar la llengua pròpia, estrem a que sols arriben els pobles degenerats que acaben els alens suicidantse.

Dia 16 de juliol, pres comiat de tots aquells bon amics d'Eivissa que tant i tant m'havien regositjat, obsequiat i favorit, prenc vaixell cap a Mallorca, presentantse tot aixarmat a saludarme el Maquinista del vapor, dientme que era un entusiasta meu perque a una tómbola que feren a Mallorca anys enrera havia tret un exemplar de les meues *Qüestions de Llengua i Literatura Catalana*, les havia llegides i li agradaven una cosa de no dir: ¿No és ver que ha de resultar agradable i encoratjador trobarse un Maquinista de vapor que se preocup d'aqueixes coses?

Dia 17 de bon matí fórem a Mallorca, sans i sencers, gràcies a Deu i a pesar de tota la betzèrria dels balitres embalitrats de la *Secció Antifilològica de l'Institut d'Estudis Catalans* (iDeu els ajut allà on son i elze don seny i coses que convenguen!).

EIXIDA A MENORCA (p. 28-34)

Dia 15 d'agost prenc lo vaixell cap a Ciutadella, i a forsa d'engrosades hi arribam dia 16 devers les deu del matí. Lo M. I. Mn. Marian Joan, Majordom del Rdm. Sr. D. Joan Torres, bisbe de

Menorca, ja m'esperava an el Moll; i me'n mena an el Palau Bisbal per donarm'hi cobri, a on trop Sa Il·lma que arribava de Maó: li rendesc coral i fervent homenatge, agraintli ab tota l'ànima les seues bondats sens nombre envers de mi. Me constituesc an el Seminari ab set o vuyt seminaristes ben desxondits i llevents i de poca son ferm i investim la conjugació dels 82 verbs que duya en llista. Allò elze ha vingut molt de nou en aquells bons seminaristes perque no n'havien conjugats may de verbs menorquins d'aquella manera. Lluny de cansarse'n hi prengueren un gust fora mida. —Cinc dies me passí ab aquells intrèpits seminaristes, esclovellant la conjugació ciutadellenca i molts de punts de fonètica i de morfologia. La llengua es troba a Ciutadella casi com a la Ciutat de Mallorca. Les diferències que hi ha son poca cosa ferm. Ciutadella sembla un barri de la Ciutat Mallorquina, però un dels barris més senyorívol.

Estudiada la conjugació ciutadellenca dia 22 de bon matí, ab la Diligència d'En Barruga, m'espitx a Ferreries i me reben [29] Mn. Josep Gomila, Rector d'allà, son germà Bernadí, Vicari, i lo seminarista, En Miquel Gomila. Lo Sr. Rector m'hostatja magníficament a la Rectoria, m'hi té un bon floret de ferrerienques i ferrerienques que me conjuguen bil·lo bil·lo els vuytanta dos verbs de la llista, i ja fa fosca negre com acabam. Vos assegur que feym una bona dieta. —No se distingeix gayre tampoc la conjugació *ferrerirenca* de la de Ciutadella i les diferències que hi ha son poca cosa. Resulta un exemplar ben notable del dialecte de Ferreries Madó Eulària Piris, qui, a pesar dels seus molts d'anys, aguanta la mestra tot lo sant dia conjugant verbs, donantli el sus lo Sr. Rector i En Miquel Gomila.

Dia 23 de bon matí ab un carretonet m'esquitx an el Migjorn Gran (Sant Cristòfol). Lo Rt. Mn. Miquel Timoner, Rector, me vol a totes passades a la Rectoria, i m'hi tracta beníssim. Al punt s'entrega ben peus alts l'heroyc Dr. Camps, lo Metge d'allà, un dels menorquins més benemèrits de la Pàtria, arqueòleg, historiograf, folklorista i llingüista de cap de brot i que, a pesar de córrer entre els xixanta i

setanta anys, és una ànima perennalment jove. Posam fil a l'agulla en lo de la conjugació a casa del Dr. Camps mateix, a on compareix lo valent seminarista En Josep Benejam, que ab D.ª Catalina i D.ª Joana Camps, dues filles de l'estrenuu Doctor, se posen a conjugarme verbs i més verbs menorquins, tal com els usen a Mitjorn Gran, i mos hi pegam els dies 23, 24 i el mati de dia 25, i mos ayda també lo Dr. Camps, però cada instant ens ha de deixar perque continuament el criden per malalts d'assí i d'allà. —Lo dialecte mitjorner en punt a conjugació també és ben consemblant an el ciutadellenc, distingintse per la seua puresa i netedat.

Dia 25 tot d'una d'haver dinat ja li envel ab un carruatge particular cap a Fornells, a on arrip a mitjàn de cap vespre. Me rep i m'acull germanívolment a la Rectoria lo Rt. Mn. Bartomeu Florit, Ecònom d'aquella Parròquia, i me té a punt un floret de fornellers i fornelleres de vuyt anys fins en catorze i qualcún de desset, tots *ells* marinerel·los, casi totes *elles estudiantes* ab la Sra. Mestra Nacional, *tots i totes* ab un cap ben viu i ulls ben espolsats. Els abort an els 82 verbs de la llista, i ja son partits a *conjuguar* i jo a escriure com un desesperat. Se fa fosc i hora de anar a sopar. Suspenem el foc fins lo endemà oida missa i berenats come bon diumenge. Però lo endemà just comparegueren *elles*, perque *ells* se'n hagueren d'anar a pescar. No hi vàrem perdre gayre perque *elles* eren molt més pàtrigues xaravel·les per una conjugada, i llavò que teníen l'*accent* [30] *forneller* molt més pur i refilat, puys el parlar *forneller* el fan sobre tot les dones i especialment les al·lotes, i com més tenrals son, més vitenc el fan. Els homes, com surten més de Fornells, el perden , i molts d'ells fan a posta de perdre'l per que els *esterns* no se'n riguen de les *peculiaridats* de Fornells. —Sobre tot, ell el diumenge dematí i el de capvespre ens donàrem tan bon may de conjuguar que just ho deixàrem per anar a l'ofici i dinar, i a mitjàn capvespre ja haguèrem acabada la tasca de conjuguar els 83 verbs, gràcies a Deu.

Lo dialecte *forneller* té dues *peculiaridats* ben característiques, sobre tot una: a) fan ε (uberta) tota á tònica, procedent de $\bar{e}$ (llarga) o de $\check{i}$ (breu) llatina o d'altra procedència, i així diuen: vulé, vuléw, krék, kréjm, réjm, réjən; —b) i fan *a* ben clara, com en castellà, tota -ə (-e o -a), àtona, final de frase fonètica; i així diuen: réja, vulia, kréja, riwra, kréwra; com també diuen únə, dónə, pətita, kəzadə, ədzénpla, ónza, dódza, tréza; però llavò diuen: únə- dónə | únə- dónə pətita | únə- dónə pətita kəzadə | un bón ədzénpla | un ədzénplə dulént. | ĩkwantəs də dónəs son əntrádəs? — ónza! | ónzə ə dónəs son əntrádəs.

De manera que tal -a com la dels castellans just la fan els fornellers a final de frase fonètica; desde el moment que no és final de frase fonètica, sona -ə com per tot arreu. Això és la peculiaritat més grossa de Fornells, única dins totes les Balears, i no n'hem trobat rastre dins Catalunya francesa ni dins l'oriental i central. Per trobarla és precis anar al Regne de València o a qualques comarques lleydatanes o del Ribagorça. —c) Fan -n la -m de la primera persona plural de l'*imperfet* i del *condicional*, i així diuen: nosaltres érən, ənávən, zėjən, kəβían, kəntávən; nosaltres sərían, ənirían, zəwrían, kəbrían, kəntərían, en lloc de érəm, ənávəm, zėjəm, kəβíəm, kəntávəm, səríəm, əniríəm, zəwríəm, kəbríəm, kəntəríəm. Ja és una cosa ben especial això també, però no única a Menorca, com veurem ben aviat. —d) Entre el jovent s'estén en fer en -és l'optatiu de la primera conjugació i així diuen: ənés, jugués, pərlés en lloc d'anás, jugás, pərlás.

Prenc comiat de tota aquella bona gent de Fornells, sobre tot del Rt. Sr. Ecònom, fentli mil mercès de lo bé que m'havia tractat, i icap as Mercadal son les feynes ! ab un carruatge particular que me deixa devant la Rectoria mercadalenca, a on me rep tot amatent i

magnànim Mn. Llorenç Venrell, Rector d'allà, que me instala dins la cambra millor de la Rectoria i me té aplegats set mercadalencs de vuyt a tretze anys, badant uns ulls com uns platets, riolers, atxaravits. Els abort els 82 verbs de la llista i ab quatre o cinc hores els esclovellaren i [31] desnossaren tots: entre les nou i les deu ho tenguérem tot conjugat. ¡Vaja quins *conjugadors* més llevents i de l'ull del vent!

As Mercadal s'estén entre la gent jove: a) fer ε (uberta) tota e tònica procedent d'una $\bar{e}$ (llarga) o de $\check{i}$ (breu) llatines; —b) fan *-n* la *-m* final de la primera persona plural de l'*imperfet* i del *condicional*; —c) fan en *-és* i no en *-ás* l'*optatiu* de la primera conjugació. I és el jovent que fa aquestes coses mentres la gent granada i sobre[tot] els vells conserven el llenguatge antic, consemblant an el ciutadellenc.

Dia 27 de bon matí ja li vaig haver copat cap a Aló (Alaior) a on trobí Mn. Jaume Garriga, zelós Rector d'allà, que me volgué a la Rectoria i m'hi tractà esplèndidament, i me tengué un escabotell d'alaurencs i al Laurenques de vuyt a tretze anys, fent un cap ben viu i de poca sòn i la nata per *conjugat* verbs menorquins. Els aboc els 82 de la llista, i allà hauríeu vist esclovellar verbs a la regalada i ab un ayre d'allò més fi. Mos hi pegàrem tot lo sant dia, i quant s'entregà la fosca j a ho tenguérem tot *conjugat*, gràcies a Deu.

A Alò com a Fornells i es Mercadal fan ε uberta tota e tònica procedent d'una $\bar{e}$ (llarga) o d'una $\check{i}$ (breu) llatines, i llavors fan *-e* o ε molta volta la *-a* i la *-e* (finals àtones), i així diuen: $k\bar{a}b\acute{i}\ddot{e}$, $k\acute{e}\beta\ddot{r}\ddot{e}$, $s\acute{e}\beta\ddot{r}\ddot{e}$, $v\acute{e}j\ddot{e}$, $v\acute{e}w\ddot{r}\ddot{e}$.

Dia 28 m'aixec... abans d'anar en-lloch, dic missa, berén i prenc la diligència de Mó (Maó), arribanthi devers les deu, i trop que m'esperava lo bon seminarista En Francesc Pons i Sintes de part de l'amabilíssim, Mn. Narcís Penedes, Regent de Santa Maria, que me hostatjà a casa seua, tractantme de lo millor, tenintme fins i tot quatre seminaristes a punt, un d'ells En Pons i Sintes, de lo més

trempats per la conjugació mahonesa, que me digueren tot amatents i tan seguit seguit, que poc abans de pondre-se el sol, ja haguérem acabada la tasca, i ens anarem tots plegats a passetjar.

Lo més característic de Maó lingüísticament és que fan *ε* (uberta) tota *e* tònica procedent d'una *ē* (llarga) o de *ĭ* (breu) llatines. També comença a introduir's-hi el fer en *-és* l'optatiu dels verbs de la primera conjugació, en lloc de fer-los en *-ás* (volíən *kə kəminés, kəntés, pərlés*, en lloc de *kəminás, kəntás, pərlás*). Però la cosa més famosa de Mó és que no fan cap *elle*, substituint-la per la *j* diptongal, semivocal, la *y* grega, i així diuen: *jét, ójə, jétrə, kəvaj, baj, mój, yam, jum, jit, jumétə, dəvájə* en lloc de *llet, lletra, cavall, ball, moll, llamp, llum, llumeta, davalla*. —I lo més famós encara és que no volen que els externs els ho retreguen. [32]

Així es que jo, consignantho assí, m'espòs a incorre en les ires dels bons mahonesos. I lo bo és que ja som reincident: l'any 1909 ja els ho vaig etzibar davant Deu i tot lo mon demunt aquest desenfreit de BOLLETÍ. ¡Que m'ho dispensin mos bons amics de Mó, que no ho fas per cap mal fel!

Dia 29 vaig collar cap a Sant Lluís. Lo Rector d'allà, Mn. Pere Rosselló, ja m'esperava. M'acullí generosament a la Rectoria i ja m'hi tengué un flotó de santlluisers, tenrals, de nou a tretze anys, uns vilans, altres pagesos, sis entre tots, tan xalests, desxondits i de poca vessa, que els acabús an els 82 verbs de la llista; i aquesta és teua i aquesta és meua i dassa que vengui, foren tan el diantre que abans del sol pegar capficó a ponent, ja tenguérem conjugats tots aquells verbs. També hi ajudaren ferm los notables *folkloristes* d'allà, Mn. Antoni Orfila i Pons, de Sant Lluís mateix i En Gabriel Martí Bella, català, apotecari d'allà, avuy gendre del Dr. Camps de Mitjorn Gran.

A Sant Lluís s'afica la *é* (uberta), característica Mó, en lloc de la *á*, característica del menorquí antic, que conserven prou els *pagesos*, mentre que els *vilans* se fan escolans d'amèn dels mahonesos.

Dia 30 prenc el bobiot cap an *Es Castell* (Vila Carlos), a on trop un manacorí, de família molt coneguda de la meua. Mn. Antoni Taverner, Rector d'aquesta vila, que me dona soplug a la Rectoria i m'hi tracta germanívolment, fenthi comparèixer un esbartinyol de seminaristes d'allà, tan xaravel·los com intel·ligents, i una tal Beneta Prats i Vidal, de 48 anys, nadiua també des Castell, ben trempada p'el llenguatge d'allà. Els aboc els 82 verbs de la llista, i ja foren partits conjuga qui conjuga, i férem tanta de veta que abans d'ajocarse el sol, ja elze tenguérem tots esclovellats aquells 82 verbs, com dos i dos fan quatre.

I que fas jo a les hores? Prenc comiat d'aquella bona gent des Castell donantlos mil gràcies de lo bé que m'havien tractat, i dia 31 m'espitx a Maó, a on prenc l'automòvil de Ciutadella, que mos hi arribà demunt les onze ab tota sanitat, gràcies a Deu. — Me feu molta de gràcia un *empleyat* castellà que ab tota la seva família havia desembarcat del continent a Mó i venia ab l'automòvil a Ciutadella, i l'home estava tot cremat quant a totes les viles que mos aturàvem (Alaior (Aló), es Mercadal, Ferreries) sentia parlar tothom en Menorquí, *esa endiablada jerga que el mismo demonio no entiende*.

iJa ens aniria bé ferm, a menorquins, mallorquins i eyvissencs que el dimoni fos tan mal *entenent* com certs castellans! El [33] mal ès que mos entén massa i mos dona set voltes i mos ho fa anar tot a la biorxa.

Ab aquesta eixida tots els pobles de Menorca havia correguts, repleganthi la conjugació d'aquells 82 verbs que duya en llista. Just Sant Climent havia deixat per falta absoluta de temps.

Lo Rt. Sr. Rector d'allà, mon bon amic, Mn. Miquel Janer, m'esperava ab bona devoció, i fins i tot m'envià una llista de formes verbals les que més m'interessaven, atenció que li agrasc de tot cor.

En porer tornar a Menorca, aniré sens falta a Sant Climent a ferhi l'estudi conjugatiu, que aquesta vegada he fet a totes les altres poblacions menorquines.

I que vos figurau que fiu jo dia 1 de setembre?

Doncs doní milions de gràcies an el Rdm. Sr. Bisbe de Menorca de tot lo que havia fet per mi i per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*, acobitiantme an el seu Palau, recomanantme eficaçment an el M. I. Sr. Rector del Seminari i a tots els Rts. Srs. Rectors i Ecònoms de la Diòcesi. Que Deu le hi pac an el Rdm. Sr. Bisbe i a tota la bona gent que té an el Palau lo molt i re-de-molt que han fet per l'*Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear*.

També romanguí ben agraït a l'Exm. Sr. Comte de Torre-Saura, Bal·le de Ciutadella, per les moltes d'atencions que me dispensa, el raig de formes llingüístiques que me digué i la visita ab que m'honrà an el Palau bisbal i an el mateix vapor per donarme comiat.

Besat l'Anell Pastoral an el Rdm. Sr. Bisbe i donat l'*a-Deu-siau* a tots els altres amics que deixava a Ciutadella, puig an el vaixell, i icap a Alcúdia son les feynes! a on arribem d'hora per aglapir el tren de sa Pobla, que me deixà a la Ciutat de Mallorca a les vuyt del vespre.

I això foren les dues eixides de l'any 1917 de que per una partida de circumstàncies imprevistes no m'era vengut bé donar conte.

Lo llenguatge de Menorca, el *pla* que deyen els vells menorquins, no se diferencia gayre del mallorquí. Vetassí les diferències més notables: a) Menorca ha abandonada la lley antiga de la llengua, que just conserva Mallorca, de combinar els pronoms *personals* dobles de manera que l'*acusatiu* va devant i el *datiu* darrera: v. gr. LA TE *don* i LA ME *dones*, LA SE *donen l'enhorabona d'això o d'allò*. A Menorca diuen: TE LA *don*, ME LA *dones*, SE LA *donen*. —b) Se caracterisa també el *menorquí* per [34] l'ús del *datiu* plural *lis* en lloc d'*elzə* o *los*: *digalís que tornin*, *dulís assò*, *pigalís*, *demanalís allò*, *ubrilís*. —c) També se diferencia el *menorquí* per usar l'altre *datiu* plural: *edzi*, *elzi* per *etze*, *elze*: *ses teues amigues etze veuràs* i *edzi* (o *elzi*) *diràs tal cosa*. —d) L'adverbi de temps *en* (EN *venir ell*, *avise'm!*) afigen lo

sò -ə endoblant sovint la *n*, i així diuen: ən ə (i ənnə) pensarhi, hu dic; ən ə (i ənnə) veure'l, l'hi diré, ən ə (i ənnə) turnà, ja mus veurem. —e) Dins tot Menorca com dins tot Eivissa fan *u* tota *o* àtona: v. gr. trubà, dunà, moru, llengu, egu, trunpitxu. —f) En punt a *conjugació* lo tret més característic és la generalisació i predomini absolut del *subjuntiu* en -i i de l'*optatiu* ab la ə posttònica feta -i-: *volen que parli, parlis, parlin; volien que anassis, anàssim, anàssiu, anassin; que diguessis, durmissis, etc.* que a Mallorca se va estenent a redols, sobre tot entre la joventut i els qui volen parlar fi. Dins Catalunya oriental i central ja dominen absolutament tals formes, havent arreconades del tot les antigues.

La nota general del parlar *menorquí* és la dolsura, suavitat, la blanor i cert avaciament.

Una nota molt consoladora i encoratjadora de Menorca: que la castellanisació no hi du gayre forsa sobre tot entre el poble, que se mantén prou aferrat a la seua llengua nadiua, molt més que el poble eyvissenc. Mentres a Eivissa corren castellanismes a betzef, que escarrinxen les orelles de tot bon amador de la llengua nostra, a Menorca casi no n'hi ha per nat senyal, gràcies a Déu.

I una altra cosa: hi ha un floret de capellans joves i seminaristes, ablamats d'entusiasme a favor de la nostra llengua, ben disposats a batallar per ella així com cal als bons fills de la Pàtria batallarhi.

Beníssim! *Benedicamus Domino!*

LA DERRERA EIXIDA DE CONJUGACIÓ I ALTRES ERBES A DIFERENTS POBLES DE MALLORCA (p. 34-59)

L'escorcoll de la conjugació vivent el comensàrem a Perpinyà l'any 1906 ab lo professor romanista Dr. Schädel de la Universitat de Halle. Recorrem de Perpinyà tots els Pirineus fins a Alòs d'Àneu i la Vall d'Aran i de Vilaller fins a Cadaqués. L'any 1909 sequeisc tot sol l'escorcoll a Granollers, Caldes de Malavella, Arbúcies i Sant Hilari Sacalm; l'any 1910 escorcoll Alacant i [35] Alcoi; l'any 1913 l'Alguer de Sardenya; l'any 1914 Vilanova d'Escornalbou, Reus i Valls, Barcelona i Centelles; l'any 1917, Eivissa i Menorca, segons acabam de contar; l'any 1918, l'Empordà, la Selva i la Marina, tot el Regne de València i la Catalunya occidental. Me faltava escorcollar Mallorca: comens a Manacor i Felanitx *per prendre el signe*, dins l'octubre de 1918; i ara a mitjàn janer envest de bell nou, ben resolt a pegarhi una bona estocada, tall de mànec, com solen dir.

Dia 18 de dit mes m'espitx a Ariany a on aplec lo endemà mos bons amics i col·laboradors Mn. Martí Truyols, Vicari d'allà, Mn. Francesc Torres i Mn. Bartomeu Rul·lan de Petra i Mn. Joan Munar i Mn. Jordi Carbonell, el primer Rector i el segon Vicari de Maria, i constituïrem un centre d'acció lexicogràfica per completar lo vocabulari dels diferents rams de l'agricultura, donantlos les instruccions oportunes per dur avant tan patriòtica tasca, i el Mestre Nacional d'Ariany, Mn. Francesc Salvà, antic deixeble meu i bon amic, posa a la meua disposició cinc o sis al·lotons de la seva escola ab els quals faig una mica d'exploració de la fonètica arianyera, que resulta d'allò més interessant.

Dia 20, 21 i 22
A Manacor i Son Servera

A Petra agaf el tren que me deixa a Manacor, a on din; i dinat, ab un carretó cap a Son Servera. Mon bon amic i antic deixeble Mn. Joan Rubí, Rector d'allà, m'acull a la Rectoria, tractantm'hi massa bé. Me té preparats un flotó d'al·lotons ben atxaravits: En Joan Servera i Nebot d'onze anys, N'Antoni Vives i Massanet de dotze, N'Antoni Servera i Sard d'onze, En Gabriel Bauzà i Servera d'onze, En Josep Caldentey i Caveró d'onze, En Joan Oliver i Carbonell d'onze, En Vicenç Vives i González de nou, En Joan Brunet i Tous de dotze, En Bartomeu Lliteres i Sureda de tretze. A l'acte investim la conjugació serverina, això és, la formidable llista de 82 verbs, que ofereixen un camp magnífic per reparar, aluyar i aclarir tota l'encarnadura i tots els recons de la fonètica de Son Servera, que és de les més interessants de Mallorca.

An aquells serverinoys elze vé molt de nou això de conjuguar verbs en mallorquí, allà on no n'havien conjugats may més que en castellà: hi prenen un gust fora mida, i mos hi pegam fins a hora de comensar el sermó lo Rt. Pare Jaume Rosselló que hi donava un exercicis, molt vitencs com sempre. [36]

Lo endemà dematí a les vuyt aquell estol de serverinets ja tornava esser a la Rectoria. Investim de bell fresc la conjugació, i mos hi pegam fins devers les onze i mitja; posam forqueta per alenar una mica i dinar. A les dues refermam les amors i ivenga a conjuguar a les totes! I ¿què me'n direu? Ell no mos som aturats fins que els haviem haguts esclovellats tots els 82 verbs de la llista. Passaven les sis i aquells al·lotons han presa la fua cap a sentir el Pare Jaume. An això dic homes de fe: després de quatre hores de conjuguar, tenir encara tan de delit d'anar an el sermó!

Lo endemà dematí tornen comparèixer aquells valents, bigarnius; i els espluc ben esplugats demunt una partida de punts de

fonètica i morfologia per deixar la cosa ben clavetetjada i devers les onze elze llicenciay donant la tasca per enllestida, agraintlos de tot cor lo gran favor que m'havien fet subjectantse an aquella tremenda conjugada, anant-se'n ells tots xalests i botant de que llurs noms romanguen escrits per figurar en el llibre que he de publicar de la *Conjugació Catalana* [i] l'he de presentar a Sa Majestat lo Senyor Rei N'Alfons xiii d'Espanya.

Escorcollats de conjugació i fonètica aquells deu serverinets, passam ab el Sr. Rector p'el Convent de les Monges Franciscanes a les quals demanam que mos fassen sortir quatre o cinc al·lotones de la costura, les que siguen més serverines de pronúncia. Dit i fet, fan sortir Na Joana Aina Lliteres i Vives de dotze anys, Na Francina Aina Llull i Pasqual de deu, Na Maria Artigues i Galmés de deu, Na Catalina Llull i Lliteres de nou. Els feym pronunciar una partida de paraules i s'avenen prou ab els deu al·lotons escorcollats.

Poc se diferencia la conjugació serverina de la general a Mallorca. Se caracterisa per quatre coses: 1) Usen ben poc lo *pretèrit simple*: ənárəs, əná, ənárəm, ənárəw, ənárən, substituintlo p'el compost vátj [vaig] əná, várəs əná, va əna, etc. —2) S'introdueix entre el jovent lo *subjuntiu -i*: v. gr. vólən kəj vézi [vagi], vézis [vagis], vézin [vagin]; els granats i més els vells diuen casi sempre: vólən kəj vézə, vézəs, vézən. —3) La vocal postònica de l'*optatiu* se mantén -ə-, no sona casi may -i-; i així diuen: vulíən kə fuzísəs [fugisses], fuzísəm, fuzísəw, fuzísən; vulíən ce fongésəs [fonguesses], fongésəm, fongésew, fongésən. —4) S'hi balluga la tendència a fer en -γés tots els *optatius* de la tercera conjugació, i així, en lloc de dir v. gr. *vulíen que cuís, lletgís, murís*, etc. diuen casi sempre, sobretot el jovent, *cuigués, lletgigués, murigués*. [37]

Lo més característic del dialecte serverí és la fonètica. Vetassí els trets principals: a) Tota *a*, tònica, si no va darrera *l*, sona *ε* (uberta) i sovint *éé* (doblada), i darrere *c* i *j* sonen *jé*. Els serverins que volen dissimular llur *accent* fan *æ* (entre *a* i *ε* uberta). Ara darrera *l* la *á* se mantén *a* ben clara, com me feu notar lo Sr. Rector d'assí, i així pronuncien: *æz disééttə sə ʒéjə pééstə* [*es dissabte sa jaya pasta*]; *æz goréé əstéé méégrə* [*es gorá està magre*]; *—əs cép mə fée méeł* [*es cap me fa mal*]; *tens səs céməs méesə ʎjérgəs* [*tens ses comes massa llargues*]; *æz ʎjédrəs m én pəjét* [*es lladres m'han pegat*]. En canvi diuen ben net i llampant: *plAnə, plA, blAn, plAntə, klA, blAnc* —b) La *o* (uberta) la fan tan uberta (*α*) que sembla *á*; i així, en lloc de pronunciar *nów, rőtʃ* [*roig*], *pórt, pót, tróp*, sembla que diuen: *nau, ratʃ, part, pat, trap*. —c) La *-o* àtona final(,) sona *-u*: v. gr. *un móru, un ról·lu, óli vérzu* [*verjo*]. —d) La *-o* pretònica seguida immediatament d'una *í* o *ú* tòniques sona *u*: v. gr. *ulivə, kuzí, kustúm, kustúə, kunsúm*. —e) La *k* i la *γ* les fan velars davant la *á* (tònica), lo mateix que davant *o, u*; ara davant *ε, e, i*, les fan *c* i *j*, això és, palatals; i així diuen: *vólən cə viskám bé i* *vólən cə viskəw molt*; i *cə təngəm səlut i cən tənɣəw tots*; *səs céməs no* *vólən cəmineé*; *əceʃ təcə be sə jitéə* [*guitarra*].

Dia 22, 23 i 24

A Artà i a Santa Margalida

Ab un passa-volant que venia tan just tan just quebrehi dos i ab un ventitjol ben xalestó que mos pegava de cara, mos espitxam més

que depressa cap a Artà. En manco d'una hora hi som. Prenc redòs a cal Senyor dels Olors, D. Pere Morell i Olesa, amic d'aquells més fins i de bon de veres, no amic de berret.

M'entrec an el convent de les *Monges de la Caritat*, que me tenen preparades cinc artaneretes, tallades de lluna per una conjugada: Na Margalida Pons i Sanxo d'onze anys, Na Catalina Sanxo i Nebot de dotze, Na Beatriu Esteva i Lliteres d'onze, Na Catalina Sanxo i Sureda d'onze i na Maria Gili i Esteva de deu. [38]

Elze ve molt de nou que els haja de fer conjuguar verbs mallorquins perque no n'havien conjugat cap may; però dins set o vuyt minuts ja hi estàn anostrades, i *conjuguen* a la vela, com si no haguessen feta altra cosa may.

Mos hi pegam de devers les quatre fins demunt les set, que posam forqueta, per anar a passar el Rosari, sopar i a jeure.

Lo endemà dematí, missa dita i berenat, comparesc a les vuyt an el Convent i ja hi trop aquell[e]s cinc pitxorines; i ja son partides a conjuguar verbs i més verbs, i dassa que venga verbs fins prop de les dotze! Mos hi tornam posar a les dues; a les quatre i mitja se'n van a berenar, tornen a les cinc, i mos afanyam tant i tant que devers les set ja hem fet el val-Deu dels 82 verbs de la llista.

Lo endemà ens tornam arremolinar a les vuyt an el Convent per estudiar una partida de punts de fonètica i morfologia artanera; pegantmoshi fins devers les onze, que deixam llesta la tasca, donant jo milions de gràcies an aquelles heroyques i pacients al·lotones p'el favor fora mida que m'han fet de conjugarme aquella tracalada de verbs ab tanta de gràcia, modèstia i delit: però el favor més gros el me feren les Monges de deixarme fer l'escorcoll conjugatiu i fonètic dins el Convent posant a les meues ordes aquell floret d'artaneretes tan playents i tan correctes. Que consti també mon agraiment an el Rt. Sr. Rector, Mn. Gabriel Muntaner, i an el benemèrit Mestre Nacional D. Andreu Ferrer, autor del preciós aplec de *Rondayes de Menorca* i director de la simpàtica revista artanera *Llevant*, p'els bons

oferiments que'm feren de posar a la meua disposició la gent tenral o granada de que freturàs per tal escorcoll.

Lo dialecte d'Artà no és de molt tan especial com el de Son Servera. En quant a *conjugació* ofereix les mateixes particularitats que el *serverí*, això és: a) no usen gayre el *pretèrit perfet simple*, sino el compost de l'auxiliar *vaig* i l'*infinitiu* del verb que's conjuga, i això ho fa sobretot el jovent, la gent menuda; —b) s'hi introdueix, també entre la joveña, lo *subjuntiu* -i, -is, -in; —c) però la -ə- postònica de l'*optatiu* no sona -i- sino -ə-; —d) predomina absolutament l'*optatiu* en -yés damunt el primitiu -ís dels verbs de la tercera, i així, en lloc de dir *consentís, cruixís, cuís, durmís*, diuen sempre *consentigués, cruixigués, cuigués, durmigués*.

En quant a fonètica sobresurten aqueixes particularitats: a) La -á, final rònega, sense cap sò consonant derrera, sol sonarhi æ, un sò entre á clara i ε (uberta). Aquesta æ és de les notes [39] més característiques d'Artà i que més difícilment se'n desllapissen els artanencs que se'n van a córrer món. A ne qui primer notí tal æ, fonc mon bon amic D. Francesc Blanes, que's passà les seues jovintuts i bona part de la seua vida devers Amèrica. Aquesta -æ de vegades fa l'efecte d'un so doble, de æə, però diptongal la -ə. No cregueu que sia gayre bona d'aglapir i d'endardellar aqueix diantre de æ artanenca. — b) La -ə (àtona), final rònega, això és, sense cap consonant derrera, però *final de frase fonètica*, és a dir, si hi fan una returada o pausa derrera, sona -õ, una o desmayada, molt *nasal*, que de vegades fa l'efecte de o (tancada) i d'altres de ɔ (uberta); i així pronuncien *korantõ* [coranta], *sətantõ* [setanta], *əltáriõ* [altària], *fondáriõ* [fondària], *prudensiõ* [prudència], *əkəðemiõ* [acadèmia], *fɔdʒõ* [fotja], *rɔdʒõ* [rotja], *kruõ* [crua], *puõ* [pua], *bukíidõ* [bullida], *konsəntídõ* [consentida], *kəntəriõ* [cantaria], *kluvíõ* [cluvia], *bəgudõ* [beguda],

konəgudõ [coneguda]. —c) La -o àtona final sona -u entre la gent analfabeta, i així diuen: *mistu* [*misto*], *məru* [*moro*], *rinxu* [*rinxo*], *kútʃu* [*cutxo* = *porc*]. —d) Hi ha una tendència a fer ʌ (elle) la ʒ (*ge*, *gi*) i ʒ la ʌ. I així mentres per un vent diuen: *ʌigant* [*lligant* = *gigant*]; *ʌərdí* [*llardí* = *jardí*], *ənʌəgá* [*enllegà* = *engegar*]; *ʌəməgá* [*llemegá* = *gemegar*], d'altre vent diuen: *ʒəməntá* [*jamentà* = *lamentar*], *ʒərdé* [*jardé* = *llarder*], *ʒənəgá* [*janegá* = *llanegar*]. —e) La k i la ɣ les fan *velars* davant ə, a , o, u i *palatals* davant ε, e, i; i així, mentres pronuncien *gát*, *káp*, *vəngəm*, *təŋkəm*, *véŋgə*, *téŋgə* (donant a k i a g el sò que tenen a tot arreu davant o u: *cor*, *goig*, *curt*, *gust*), pronuncien com a Manacor i Ciutat de Mallorca, *tanci* [*tanqui*], *vénɣi* [*vengui*], *vəŋjés* [*vengués*]. —f) També sona u la o pretònica si la tònica és i o u: v. gr. *mulí* (*molí*), *kuí* (*collir*), *kustúra* (*costura*), *kunsúm* (*consum*). —g) Respecte de la desinència àtona -íə Artà és una excepció de tots els pobles de Mallorca en treure Felanitx, això és, no pert l'element -ə, sino que el conserva, i així, en lloc de pronunciar *prudénsi*, *glóri*, *sustánsi*, *mizéri*, *əpidémi*, pronuncien *prudensiõ*, *glóriõ*, *sustansiõ*, *mizériõ*, *əpidémiõ*, *ʃikəlénio* [*xicalènia* = *fogaró*, *refayfay*]. An el plural sovint es mengen la -ə, però també la fan sonar devegades.

Dia 24, 25 i 26

A Santa Margalida i Alcúdia

Dia 24, pres comiat de tota aquella bona gent artanenca, sobre tot de l'honorable i senyorial famíli *dels Olors*, que tan [40]

esplèndidament m'havien hostatjat, el cotxer de tan noble casa devers les dues del capvespre me'n du casi volant a Santa Margalida, fent ab poc més d'una hora i mitja 26 kilometres, que hi ha entre vila i vila, deixantme devant el portal de la Rectoria margalidana, a on me rebé brassos uberts mon bon amic Mn. Francesc Mora, Rector d'allà, que m'instala senyorívolament dins la *cambrà del Coremer*, tractantme en tot de primera.

I ¿cap a on vos figurau que li pegàrem? Idó cap dret a ca'ls *Germans de les Escoles Cristianes*, els heroycs fills de Sant Joan de la Salle, que tenen casa i Escola a Santa Margalida i ben plena d'al·lotim ben atxarevit. Son tres els *Germans*: el Superior, que és d'Arle de Provença, un d'Inca i un de Savoia, lo Germà Samuel, que parla un *mallorquí* tan llampant, que sembla nadiu de Santa Margalida. Quedam amics corals totd'una, i un cop parlam en francès i un cop en mallorquí. Lo Sr. Rector ja elze tenia avisats sobre escorcollar la conjugació i fonètica margalidenca ab cinc o sis margalidanets d'aquells que caplleven per dins l'escola i el pati-jugador. A l'acte elze mos presenten; ventassí la llista: En Josep Mates i Font d'onze anys, En Miquel Capó i Capó d'onze, En Francesc Fluixà i Vives de deu, En Pere Cladera i Roca de nou, En Martí Gual i Morey de deu i en Pere Josep Rubí i Ribot de deu, i s'hi afitx Mn. Joan Roig i Ruitort, Vicari, per confirmar i clavetetjar el que diguessen aquells bigarnius.

I com feyna feta té bon tranc, posam fil a l'agulla tot seguit: m'assec a una cadira; s'asseuen a una perhom fent rol·lo entorn meu aquells set valents margalidans, un rotllo tan estret com poguérem per jo poderlos sentir a cau d'orella: comens a abocarlos verbs i més verbs, i ells ivenga a conjuguar-los! i jo escriu qui escriu; i ells conjuga qui conjuga. Com fou foscando mos duen un quinqué, i seguim hala qui hala, debanant tant com poriem uns i altres, fins que devers les set posam forqueta fins lo endemà dematí a les vuyt.

I lo endemà mos hi pegam de les vuyt fins a hora d'anar a l'Ofici i an el Sermó. I acabat l'Ofici ialtre pic a conjuguar fins a les dotze!

per anar a posar miques. El capvespre després de la Doctrina, mos hi aficam de bell nou i no mos ne deixàrem que no tenguéssim conjugats tots els 82 verbs de la llista. Eren devers les set, i deixàrem la fonètica per lo endemà, que mos hi posàrem a les vuyt, i a les deu ja n'haguérem fet el Val-Deu, llicenciant aquells agoserats *margalidanets*, demostrantlos a tots mon agraiment més coral, com també an els benemèrits [41] *Germans* d'aquella Santa Casa de les *Escoles Cristianes*, a Mn. Roig i sobre tot an el Rt. Sr. Rector.

Lo dialecte de Santa Margalida en punt a conjugació ès, poc sà poc llà, com el *serverí* i l'*artaner*, presentant semblants fenòmens conjugatius respecte del *pretèrit perfet simple*, lo subjuntiu en *-i, -is, -in*, l'optatiu en *-gués* [gués] dels verbs de la tercera conjugació i la *-ə* postònica del mateix optatiu.

S'hi troben formes de *subjuntiu* per l'estil de les de Eivissa: v. gr. *vólən kə búλɣə* [*bullga* < *búlliga* < *bulli*] i *kə kórɣə* [*corga* < *córrega* < *corri*].

En punt a fonètica vetassí lo més notable del *margalidà*: —a) La *-ə* àtona, final rònega, sensa cap consonant derrera, té tendència mercadíssima a sonar *-ë*, una *-e* tancada, a la castellana, però desmayadeta, no tan llampant com si fos tònica; i així pronuncien els margalidans ben genuins, ben broixos: *disattë* [*dissapte*], *diwmánzë* [*diumenge*], *ónzë*, *dódzë*, *tredzë*, *kínzë*, *sëdzë*, *bál·lë*, *párë*, *əspállë*, *trántë*, *korántë*, *sinkwántë*, *púntë*, *fúë*, *púë*, *pídžë* [*pitja*], *bóλë* [*bolla*]. Però això sols succeeix quant *-ə* és final de frase fonètica, és a dir, quant totd'una d'haver pronunciada la *-ə*, fan una returada, una pausa; i així diuen: *unë* | *únə kázë* | *unə kázə pətítë* | *unə kázə pətítə nóvë* | *unə kázə pətítə íovə lédžë* [*lletja*]. —b) Fan *u* la *o* pretònica si la tònica ès *i* o *u*; així diuen *mulí*, *murí*, *kustum*, *custura*. —c) Fan *velars* la *g* i la *k* pretòniques devant totes les vocals fora *í*, *e*:

devant *í*, é elze fan palatals, com a Manacor i Ciutat de Mallorca; i així pronuncien: *kəjgám*, *kəjje* [*caygue*], *tokám*, *kap*, *kəpót*, *porcé*, *duje*, *əje* [aguia]. Derrera la *vocal tònica* un cop elze fan *palatals* i un cop *velars*; i així tan pronuncien *əkudéscə*, *məzupésc*, *bəje* [*bega*], *búlije* [*búlliga*], *kájç*, *kəje*, com *bátiye*, *kak*, *krək*, *rik*, *dəŋk* (*dorm*), *dúk*, *fəŋgə*, *áye* [*haga* = *hagi*]; —d) També és notable que se mengen la -c- en fer el plural de *fanc*, *kranc*, *barranc*, *sanc*, i per lo mateix pronuncien *fans*, *crans*, *barrans*, *sans*, i qualche pic *fayns*, *crayns*, *bərrayns*, *sayns*, ajustantse ab això derrer a la generalitat dels pobles de Mallorca.

Una cosa m'han dita molt notable dels al·lotons margalidans quant comensen a contar: que, en lloc dir *onze*, *dotze*, *tretze*, *catorze*, etc. i *vint i nou*, *trenta*, *trenta un*, *trenta dos*, etc. diuen: *déw un*, *déw dos*, *déw trəs*, *déw kwatrë*, etc. *vint i nów*, *vint i déw u*, *vint i déw dos*, *vint-i-déw trəs*, etc. Però els pobrets, en esser devers *déw nów* i *vint i déw nów*, perden el cap del fil, i ja no saben passar pus endavant; i, quan son més grandets, els altres [42] betzos se'n riuen d'ells perque compten d'aquella manera, i acaben per pegar cossa a tal sistema de comptar, tan primitiu. En totes les Balears no n'havia trobat altre rastre.

Sobre tot, el dia 26, com haguérem dinat, donant an el Rt. Sr. Rector, l'*a-Deu-siau*, puig a la diligència cap a Muro; allà agaf el tren cap a la Pobla, a on aplec la diligència d'Alcúdia, i dins la diligència me trop un amic i suscriptor del BOLLETÍ, D. Ramon Serra ab el qual feym una bona conversada fins que, tot arribant a Alcúdia, guip a l'estrep mateix del carruatge lo Rt. Mn. Joan Ensenyat, Ecònom d'aquella parròquia, que me'n mena a la Rectoria i m'hi tracta magníficament.

Dia 27 i 28

A Alcúdia i a Pollença

Dia 27 dematí, dita missa i berenat, lo Rt. Sr. Ecònom me cerca set al·lotons de l'Escola del Mestre Nacional, tots ab un cap ben viu i cara de poca sòn. Vetassí llurs noms: N'Antoni Ventayol i Qués d'onze anys, En Joan Ferrer i Martorell d'onze, En Miquel Ventayol i Ventayol de sis, En Sebastià Rosselló i Salord de dotze, En Gabriel Cerdà i Reynés de deu, En Pere Terrassa i Canyelles de deu i En Francesc Qués i Torres de nou.

Envestim la conjugació dels 82 verbs de la llista, i ihala a dirme aquells al·lotons formes verbals! i ivenga jo a escriureles! i ells conjuga qui conjuga i jo escriu qui escriu! Demunt les dotze posam forqueta per anar a dinar, i a les dues ja refermam les amors i fins passat les sis, que ja feya fosca negra. Lo endemà dematí altre pic a les vuyt. I ¿què me'n direu? Ell devers les deu ja haguérem fet el *Val-Deu* dels 82 verbs i tots els punts de fonètica que més m'interessaven. I ¿què fas jo a les hores?

Llicenciay aquells set valents alcudienquets, demostrantlos lo meu agraiment més coral p'el gros favor que m'havien fet de tenir la santa paciència de dirme tots aquells centenars de formes verbals i de pronunciarme aquells altres centenar de mots alcudiencs per poderho consignar tot dins les meues llibretes i poderne treure an el seu dia tot el suc que pertoca.

Ab lo Rt. Sr. Ecònom eixírem a visitar qualques amics, com D. Ramon Serra, llavò lo Secretari de l'Ajuntament, que posà a la meua disposició tot l'arxiu municipal, i D. Pere Ventayol, potecari, que ens mostrà les seues carpetes, re-de-planes de fulles i més fulles, molts de centenars, de l'*Història d'Alcúdia* que prepara fa molts d'anys, havent replegat un preciosíssim cabal a on ens deixa espigolar una partida de *mal-noms* que [43] gent d'Alcúdia tenien durant els sigles

XVI, XVII i XVIII, que ens donen formes llingüístiques d'alt preu. Aquesta *Història d'Alcúdia* s'hauria de publicar a totes passades; però el senyor Ventayol és massa modest. A sos compatricis pertany ferlo sortir al *mitx*, i ferli costat tots els mallorquins conscients.

El dialecte d'Alcúdia és de lo més interessant. En quant a la conjugació és per l'estil dels pobles que acap de recórrer: *a)* s'hi usa poc ferm lo *perfet simple* sustituintlo ab lo *perfet compost* de l'*ausiliar vaig* i l'*infinitiu* del verb que's conjuga (*vaig dir*); —*b)* an els verbs de la tercera predomina l'*optatiu* en *-gues* (əkodijés [acodigués], əʒopijés, boɫijés [bolligués]; —*c)* La *-ə-* *postònica* de l'*optatiu* sona *-i-* (volien kə l əʒopísis [l'ajopissis], əʒopísim, əʒopísiw; kə tən ənásis, ənásim; kə batésis, batésim, etc.). —*d)* S'hi és introduït a totes lo *subjuntiu -i, -is, -in* (vólən kə kánti, kántis, kántin); però encara s'hi balluga qualche pic, ben clares vegades, la forma antiga en certs verbs molt usats com káβrə i sáβrə (vólən kə j kápiyə, kəw sápiyə).

En quant a fonètica, s'ofereixen els fenòmens següents: *a)* la *-ə*, àtona, final de frase fonètica, sense cap consonant darrera, sona *-ë*, una e tancada a la castellana, però un poc desmayada. Així la pronuncien els alcudiencs autèntics, que no volen dissimular llur *accent* propi, que no s'empegueeixen de parlar alcudienc: v. gr. kərətérë, sətenbrë, ʃiʃantë [sixanta], kinzë, míkë, dódzë, tərónzë [taronja], tortuyë, brujë, ɫoɣë [lloga], pajë, bəyúdë; —*b)* La *o* pretònica se mantén *o* ancque la tònica siga *í* o *ú* (v. gr. əkodí, əʒopí, molí, consúm, costúra); —*c)* Fan sentir molt la *j* dels diptongs: əstájë, dújë, fájë. De manera que casi pronuncien: əstáië, dúië, fáiië; —*d)* La *k* i la *g* les fan *velars* (lo sò de *gu*, *go*) devant la tònica, fora devant *é*, *í*; devant aqueixes dues vocals tant les fan *velars* com *palatals* (lo sò de *gué*, *gui*, com a Manacor i Ciutat de Mallorca). Darrera la tònica tant

les fan *palatals* com *velars* si van ab e o i; ab les altres vocals les fan *velars*; en ésser *finals* les fan *velars* casi sempre. —e) També sufixen el sò -ə a l'adverbi de temps *ən*, com a Santa Margalida:

v. gr. *ən-e vənir eɫ [ell] lej dāmənərám*;

ən' ə vəwrál, ləskomətré; ən' ə torná, əl pəɣərə.

En quant a la sintaxis se distingeix l'alcudienc de tots els altres dialectes mallorquins en vàries coses: v. gr. a) en la combinació dels *pronoms personals dobles* i *partícules pronominals*, posant lo *datiu* davant i l'*acusatiu* darrera, sens dupte per una influència forta de Ciutadella; i així diuen: *əkét botó əfikəmál; əkéstə sákə ɫki sə lá (l'ha) bəɣudə?* —Tal *dəsgrási me lə [44] (l'he) təmúdə, —donəmələ!, Mirətələ, tornəmə'l, —fas lo possible pər ɫevəməl·lós [llevamel·los = llevarmelos = llevarlosme) (els mals pensaments), əkét ɫibrə m lé (l'he) dən du?, əz mórɫ ʒa sə lan (l'han) əndujɫ; əkéstə kədírə mə lən dúk. —b) També usen la preposició *ab* en lloc de la preposició *a*, com ho fan a Catalunya; i així diuen: *əʃó w vaj dir ən mun parə | i ən mumarə | i ən so mew ʒərmá [germà]. —c) Tenen una manera especial de construir les exclamacions; i així, en lloc de dir: iO quina gentada que hi ha! iO quina font tan grossa! iO que hi hem fetes de riayes! — diràn: iO gentada que hi ha! iO font grossa! iO riayes que hem fetes!**

Sobre tot, ell aquell bon dia 28 devers les dotze feym com que dinar, i dinat i pres comiat del Rt. Sr. Ecònom i de l'altra bona gent alcudienca, puig a un carruatge i icap a Pollença manca gent!

Dia 28, 29 i 30
A Pollença i Sineu

Entre els molts d'amics que tenc a Pollença sobresurt lo Sr. Secretari de l'Ajuntament, D. Gabriel Guiraud i Rotger, germà darrer d'aquell poeta escels, Mn. Joan Guiraud, mort com un sant al cap de devers un any de dir missa, que ens deixà, ademés de l'altíssim exemple del seu zel apostòlic i evangèliques virtuts, un delitós ramell de *Poesies* (—Palma, Tipografia Catòlica Balear, 1888). Sabia En Guiraud que jo aquest dia m'entregava a Pollença i ab un carruatge me surt a camí. Ens topam: deix el qui me duya i ab En Guiraud icap a Pollença s'ès dit! Hi arribam devers les tres i mitja; i encara no hem pegat bot, com, saludada la honorable família d'En Guiraud, ja li estrenyem cap a Monti-Sion; me present a l'escola que hi tenen els Rts. Pares Teatins, i posen a la meua disposició sis *pollensinets*, tallats de llunya per una *conjugada* de ronyó clos. Velzetassí de nom i llinatge: En Cristòfol Riusech i Bizanyes de dotze anys, En Bernadí Fortesa i Morro de deu, N'Antoni Capllonch i Cerdà de dotze, en Miquel Melià i Bauzà de nou i En Francesc Bonnín i Aguiló d'onze. Més tard vengueren a aydarmos Mn. Pere Antoni Cerdà i Ferragut i Mn. Martí Vives i Rotger. Ab aquest floret de pollensins de *qui fa fer* investim la conjugació dels 82 verbs de la llista, i allà n'hauríeu vistes rebotir de formes verbals d'aquelles rioleres boques, que jo consignava nirviosament dins la meua llibreta, i ihala ells a conjuguar i jo a escriure més que depressa! [45]

Pollença

Devers les set posam forqueta fins lo endemà dematí a les vuyt, que mos hi pegàrem fins devers les dotze, que ens n'anam a dinar per lo que pogués esser, i a les dues altra volta a conjuguar fins devers les set, que ja feya fosca negre, i lo endemà de les vuyt fins devers les deu, deixant conjugats els 82 verbs de la llista i endardellats tots els punts de fonètica i morfologia que més m'interessaven.

Lo dialecte pollensí en punt a conjugació no se diferencia gayre dels altres pobles de Mallorca ja estudiats. La nota més característica ès la desinença àtona *-om*, *-ow* en lloc de *-am*, *-aw* de la primera i segona persona plural de l'*imperfet*, *perfet*, *condicional* i *optatiu*: v. gr. *ənávom*, *ənávow*, *vəníom*, *vəníow*; *cəntárom*, *cəntárow*; *təndríom*, *təndríow*, *krəʃsɔm* [*creguéssom*], *krəʃsow*; *pərtísom*, *pərtísow*. Lo *subjuntiu* i *optatiu* en *-i* (*vaji*, *anassis*) no hi predominen gayre.

En punt a fonètica Pollença no es distingeix casi de Manacor i de Ciutat de Mallorca: a) la *o* pretònica s'hi mantén *o*, anque que la tònica sigui *i* o *u*. —b) la *k* i la *g* just son *velars* devant *o*, *u*, devant *a*, *ə*, *e*, *ɛ*, *i*, son palatals com a Manacor i Ciutat de Mallorca.

Lo notable de Pollença és que, en lloc de l'article *ipse, ipsa, ipsum* (*es, sa, so, s'*), usen l'article *el, la, l'*, i *el* torna *eu* devant els nom que comensen per consonant: v. gr. *lə camə, l əzə; əw putʃ* [*Puig*], *əw cəvələ, əw bállə*, etc.

També diuen aquí v. gr. *iOh ventada! iOh font!*, en lloc de *iQuina ventada! iquina font!*

Un modisme hi ha també ben original; diuen arreu arreu: *vəntáj cə pé↯ə ə unə cazə, cedə dəstruídə* (*en pegar la desgràcia a una casa, queda destruïda*); —*Vəntáj cə 't pe↯ərə, te ' n rəcordərás* (*si't peccat, te'n recordaràs*); *Vəntáj cə sə pəzə ə plówrə, no sə'n sad* [*sap*] *dəʃá* (*en posar-se a ploure, no se'n sap deixar*).

Aquí he tenguda la bona sort de fer una bona conversada ab un ramat de bons amics de l'*Obra del Diccionari*, com son lo Rt. Sr. Rector, Mn. Mateu Alsamora, que tan magníficament decora la seua esglèsia parroquial; lo Sr. D. Pere Llobera i Garau, President de la Diputació Provincial; D. Ramon Martorell, Mn. Guillem Vives i lo Rt. P. Bartomeu Caldentey, teatí, arribat no fa gayre dels Estats Units a on s'ha passat més d'un any i me'n ha contades una partida de coses i ben interessants.

Acabat l'escorcoll de la conjugació, prou que m'hauria agradat passarme uns quants dies ab aquella bona gent de Ca'n Guiraud i els altres amics. Per deixarme fogir, fou precis prometrelos que en l'estiu hi tornaria, si Deu ho vol. [46]

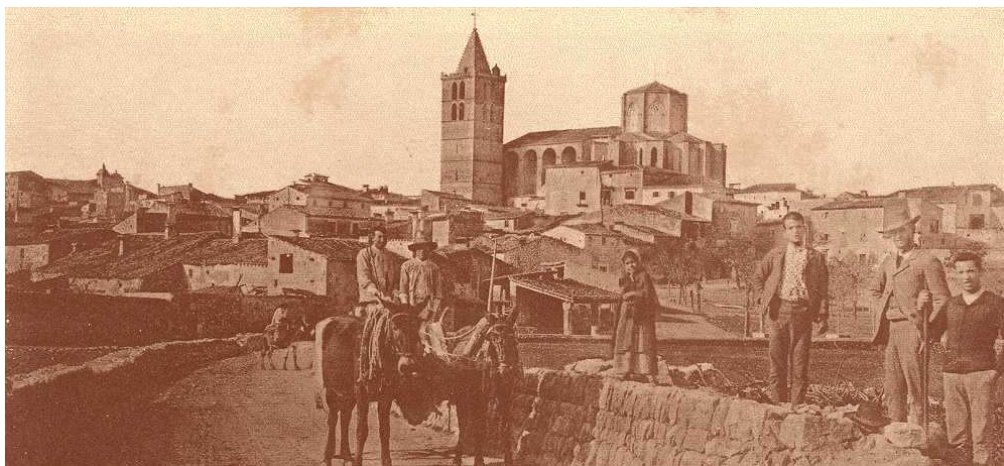
Prenc comiat de tots, donantlos mil gràcies de lo molt que m'havien regositjat, i devers les tres ja li estrenc, dia 30, cap a Sa Pobla i de Sa Pobla ab lo tren me tir a l'*entreforc*, en forasterando

Empalme, a on esper més d'una hora el tren que m'havia de dur a Sineu. Aquella hora larga me vengué de primera per escriure una cosa que duya atrassada. A la fi arriba el tren, hi puig més que depressa, i icap a Sineu com cent mil dianxes! L'escolà d'allà ja m'esperava ab bona devoció ferm (eren devers les nou del vespre), i me'n mena a la Rectoria, a on m'acull magníficament mon bon amic i compatrici Mn. Andreu Mas, Rt. Rector d'allà, que ja me tenia la cosa preparada per l'ofensiva de lo endemà.

Dia 31 de gener i 1 de febrer

A Sineu i a Ciutat de Mallorca

M'aixec dia 31 de bona hora i abans d'anar en-lloc; i dita missa i pegat un roec, devers les vuyt compareix a la Rectoria l'esbartinyol de sineuerets i sineuretes, set entre tots per escorcollar ab ells la conjugació i la fonètica de Sineu. Tots respiraven vivor i galania, i nomien: En Joan Mates i Niell de tretze anys, Na Maria Mates i Niell de setze, Na Catalina Frau i Ramis d'onze, Na Catalina Dalmau i Muntaner de deu, na Francina Crespí de nou, En Gabriel Alomar i Oliver de deu i En Jaume Tugores i Pons de nou.

Sineu

S'asseuen entorn meu ben acostats per poderlos sentir ben bé, els aboc els 82 verbs de la llista, i allà n'hauríeu vistes brollar de formes verbals d'aquelles tenres i agraciades boques, i jo escriu qui escriu com un rabiós. Res, que mos hi passàrem tot lo sant dia i tot lo endemà que just ho deixàrem per l'Ofici i la Doctrina come bon diumenge que era. Mos hi aydaren Mn. Guillem Ramis, Vicari, Mn. Lluís Crespí i sobre tot l'amo Antoni Frau i Munar. Així poguí escorcollar la conjugació i la fonètica de la gent tenral i de la gent granada.

Lo dialecte de Sineu és el més *especial* de Mallorca, el qui té més *peculiaridats* respecte de fonètica. En quant a la conjugació és per l'estil dels altres pobles ja escorcollats.

La conjugació és un remey meravellós per endardellar tots els elements fonètics. Vetassí els principals del sineuer: —a) Tota á tònica que va darrera un sò *palatal* (ʃ, ʒ, tʃ, dʒ, j, ɸ, c, ʎ) o *velar* (k, ɣ) sona é: v. gr. ʃép [xap], mənʒé [menjá], l an pəsədʒét [l'han passetjat], əɣrəviédo [agraviada], təjétro [teatre], un ʒét [gat], əs cép [cap], un ʎédro [lladre]; no j [147] cép, céntə si vóls; əstə ɣét [gat]. —b) Tota á devant tots aqueys sons *palatals* i *velars* sona -é: v. gr. pəʒés [pagès], pərəʃéw bənájts; now pərəʃém, Məriéto, ujet, ʎétro [lletra]; vólən kə pərəském bənájts; vólən ke pərtiɣém, unə rətʃéto [retxeta], un mədʒét [metget]; —c) Tota ə (a, e) àtona, tant si és *medial* com *final*, en anar darrera aquells sons *velars* o *palatals*, sona ë: v. gr. kəstəʎé [castellà], ʃəʃéntə [xeixanta], rətʃe [retxa], fədʒë [fetge] mólə [molla], ʎənpúɣə [llampuga], unə ʒéjə [una jaya], fé vië, sókə [soca]; —d) La o *pretònica* se mantén o ancque la tònica sigui i o u (əkodásk, əʒopít); —e) la ə (-a -e) àtona i final de frase fonètica i sensa cap

consonant derrera sona tan nasal i tan fosca que fa l'efecte d'una *o*; per això la representam per *õ*: v. gr. *baládrõ* [beladre], *áßrõ* [arbre], *kértõ* [carta], *puõ* [pua], *trompõ* [trompa], *óbrõ* [obre], *rápõ* [rapa], *fádõ* [fada], *fədzúdõ* [fetjuda], *kínzõ* [quinze], *bládõ* [bleda], *dónõ* [dona], *nínõ* [nina]: — *fədrínə finõ* | [*fədrínə finə pətítõ* | *fədrínə finə pətítə bənájťõ*. Devegades no sona tan fosca aquesta *ə*, i en tal cas la podem representar per *æ*, puys que és un *sò* més fosc que -*a*; —f) la *k* i la *ɣ* són casi sempre *velars* no sols davant *o* *u*, sino davant totes les altres vocals; davant *e* i *i*, devegades son *palatals*.

Enllestida tota la feyna que m'havia duyt a Sineu, prenc comiat del Rt. Sr. Rector, donantli mil gràcies de tot lo que havia fet per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* i per mi. I ab el tren de Manacor d'entrada de fosc prenc els atapins cap a Ciutat de Mallorca (dia 1 de febrer).

Dia 3, 4 i 5 de febrer **A Sóller i Bunyola**

Agaf dia 3 el tren de les tres cap a Sóller. Hi arribam demunt les quatre, rebentme brassos uberts mon amic de bon de veres Mn. Rafel Sitjar, Rector d'allà, que me dona generós sopluig a la Rectoria i m'hi té un floret de *solleriquets* lo més atxaravits i llevents, que nomien: N'Arnau Pons i Perles d'onze anys, En Pere Serra i Pons d'onze, En Gabriel Mateu i Mayol de vuyt, En Joan Joy i Mayol de set, En Joan Colom i Rul·lan de dotze i En Joan Ferrer i Ripoll de dotze: tots nadius de Sóller i que no en son sortits may. S'hi associen, per més assegurar la cosa, mos bons amics Mn. Josep Pastor, Vicari, i Mn. Ramon Colom, tots dos *solleriquíssims*. Rompem el foc totd'una contra els 82 verbs de la llista, i allà ivenga a conjuguar verbs i més

verbs! i jo escriu qui escriu! Suspenem el foc devers [48] les set, i lo endemà dematí a les vuyt ja hi tornam esser a bous fins demunt les dotze, i de les dues fins prop de les set, donant el matí i el capvespre an aquella estrèua al·lotea una mitja hora per jugar; i el dia 5 mos hi tornam pegar de les vuyt fins prop de les onze, deixant esclovellats i desnossats els 82 verbs de la llista i els altres punts de fonètica que més m'interessava endardellar i Sí que s'hi demostrà de l'ull del vent per una conjugada aquella ajogassada juvenea!

Lo dialecte de Sóller en punt a conjugació no ofereix gayre particularitats entre els altres pobles mallorquins, estudiats fins aquí, sino que segueix el mateix trotí d'aqueys respecte an el *perfet simple*, *subjuntiu* i *optatiu*.

En quant a la fonètica[,] lo solleric ofereix quatre notes culminants: 1) fa *u* tota *o* àtona, tant si ès *inicial*, com *medial*, com *final*: v. gr. ufíci, urdánat, rubá, cumprá, móru. —2) La -ə (-a, -e) àtona, final de *frase fonètica*, la fan tan *nasal* i tan *fosca*, que sona o, i la representam per ò: v. gr. unò, véjó, máyrò; kamò, kúrtò, infladò, zerò, bujdò, fadrinò, pətitò, Mariò, vilò, grósò, dónò, vərəmə, dolentò | unə véjó | unə véjə máyrò | unə véjə máyrə rətúdò | unə fadrinò | unə fadrinə pətitò | unə fadrinə pətitə vələntò; —3) Els pronoms personals *mos*, *vos*, *lo*, *los* i la partícula pronominal *ho*, en anar sufixades an el verb, sonen *mus*, *vus*, *lu*, *lus*, *hu*, pəsədʒəmmús! [*passetgemmos*], əturəwvús! əkəst əmallé kuiwlú! əʃə pərtokə turnarhú! —4) Aprimen tant la *j* (diptongal), que casi no la pronuncien gens, i així diuen: káò, kráò, dáò, duò, fuò, muò, en lloc de pronunciar kájò, krájò, dájò, dujò, fujò, brujò, krujə. Hi ha sollerics que fan sentir prou aquesta *j*, sens dupte per influència dels dialectes veïns.

Prenc comiat de tota aquesta bona gent de Sóller que tan m'han favorit per enllestir la meua tasca lexicogràfica i gramatical, sobre tot

lo Rt. Sr. Rector tractantme a la Rectoria com un si-senyor; i ab el tren de les cinc m'esquitx a Bunyola, a on trop lo Rt. Sr. Ecònom (Mn. Sebastià Lliteres), bon amic i antic deixeble meu, que me'n mena a la Rectoria a on té un remolí de bunyolins i bunyolines disposats a deixarse esplugar en punt a fonètica, i s'anomenen: Madò Maria Marquès i Seguí, de 82 anys, Madò Francina Ayna Payeres i For de 76, Madò Antonina Quetgles i Nadal de 64, en Jaume Borràs i Càneves de set, en Josep Gamundí i Rosselló d'onze, Na Francina Riera i Riera de set, N'Antonina Cabot i Estarelles de dotze, en Rafel Cabot i Estarelles de deu i en Pere Muntaner i Nadal de dotze. Tots nadius de Bunyola i que no en son partits may. [49]

De les tres notes culminants del solleric just en té una el bunyolí: que fan ò la -ə (-a -e), àtona, final de *frase fonètica*; i sovint just la fan œ, un so entre ə i o:

v. gr. unõ, kwátrõ, tréntõ, korántõ, disáttõ, foránõ, fedzõ [fetge], fletjõ [fletxa], əstéłõ [estella], vilõ, dónõ, turtúgõ, əskólõ, trúdžõ [trutja], ródõ, nuviõ; però també pronuncien: rámœ, présœ [pressa], kóngroœ, ónbrœ, sónœ, əskólœ. —Fan velars la *k* i la *g* fins i tot devant *i*, *e*, però devant aqueixes dues vocals devegades les fan *palatals*: cinto [quinta], jitéro [guiterra], jinəvət [guinavet], ci əs? [qui és], la cédo [la Queda], frédœ, fəridœ.

A Bunyola no vaig endardellar conjugació perquè és massa aprop de Sóller i no hi pot haver gayre variacions.

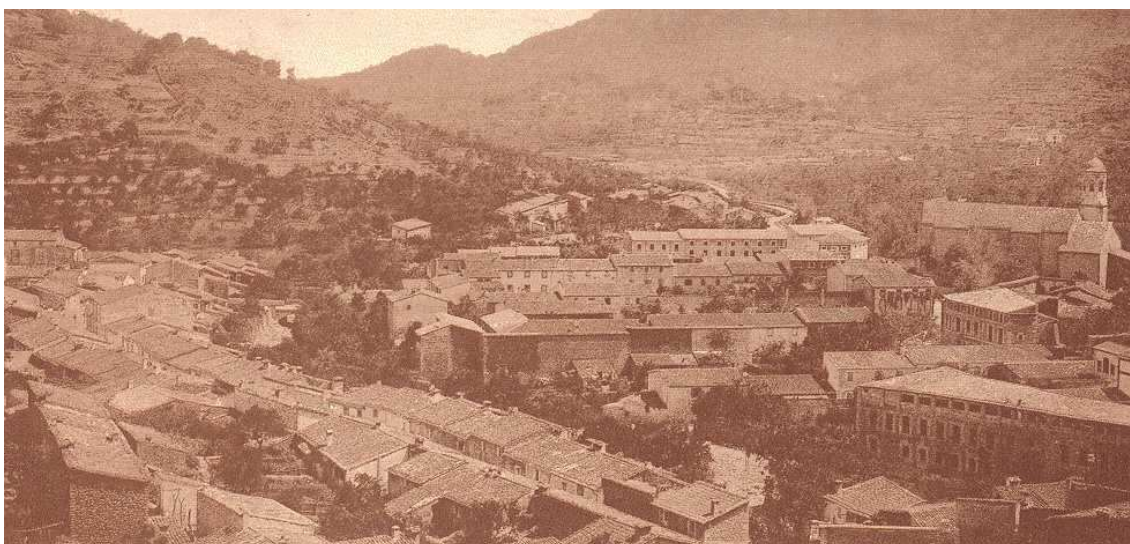
Sobre tot, com mos ne temérem, mos tocaren les nou i haguérem de tallar caps allà on erem, llicenciant aquella bona gent, donantlos les gràcies del gros fayor que m'havien fet de prestar-se a pronunciar aquell raig de mots i frases per jo poder aglapir els fenòmens fonètics que mès m'interessaven del dialecte bunyolí.

I com ja havíem passat el Rosari, sopàrem i mos n'anàrem a posar els ossos de pla fins lo endemà dematí.

Dia 6, 7 i 8 de febrer
A Ciutat de Mallorca i a Esporles

Dia sis de bon matí prenc tren cap a Ciutat de Mallorca, i a les dues ab la diligència ia Esporles manca gent! Me reben, quant devall del carruatge, un estol d'esporlerinets, estrènuus alumnes de l'escola del Rt. Sr. Rector d'allà, Mn. Mateu Togores, bon amic i antic deixeble meu. Me'n menen a la Rectoria, a on prenc redòs i beníssim que m'hi camp, i ab aquella al·lorea rompem el foc contra els 82 verbs de la llista, pegantmoshi fins devers les set i lo endemà tot lo sant dia i el diumenge tot lo dematí fora el temps precís per anar a l'ofici. I no sols desnossàrem els 82 verbs, sino una partida de punts de fonètica que me convenia molt aclarir.

Ja m'hi feren ben content aquells valents esporlerins fent brollar de la seua riolera boca aquells centenars i centenars de formes verbals i tantes d'ambostes de mots vitencs! Seria una... *mala* injustícia no donar l'escandall de tan bona gent; veltassí: Bartomeu Sastre i Bosch de deu anys, Pere Aulí i Bosch de deu anys, Vicenç Calafell i Mir de dotze, Josep Rosselló i Riutort de dotze, Bartomeu Nadal i Salamanca de tretze, Arnau Llinàs i Capllonch de nou, Cristòfol Mir i Ribes de deu. També mos aydaren moltes estones generosíssimament N'Esperança [Ribes i Martorell de 41 any, Na Joana Aina Mir i Grau de 38 i Na Magdalena Ribes i Bordoy de 19.

Esporles

El dialecte *esporlerí* no se diferencia gayre del dels altres pobles mallorquins, escorcollats fins aquí, en punt a conjugació. Té Esporles certes peculiaritats: a) Diuen com a Sóller i a altres pobles, bówrō, bōws, bów, bówən, buwré, buwríō, en lloc de bówrə, bōws, bów, bówən, bəwré, bəwríə. —b) Usen de vegades l'infinitiu dómō [*dorme*] per *dormir*: mən vadʒ ə dōrmō; no pūk dōrmō. —c) Usen també un *perfet* moderníssim: siyérəs, siyé, siyérəm, siyérəw, siyérən en lloc de *fores, fonc, fórem, fóreu, foren*. —d) Com usen també əstájɪm, əstájɪs, əstájō, əstájəs, etc. en lloc de *estam, estau, estava, estaves*, etc. Això no sols ho diuen a Esporles, sino a casi tots els altres pobles de Mallorca. —e) Per la primera persona singular del *present* de *morir* tenen tres formes: mə mɔ, mə mórɪk, mə mur.

Em quant a fonètica, lo de més relleu que ofereix el dialecte esporlerí és lo següent: a) La ə (-a, -e) àtona, final rònega de *frase fonètica* sona ò, molt *nasal*, un sò boyròs, que de vegades sembla o (tancada) i de vegades ɔ (uberta); i així pronuncien penō [*pena*],

misõ [missa], masõ [massa], rəʃʒəʔtõ [retxeta], əɾəɲõ [aranya], órõ [hora], ʎóskõ [llosca], tréntõ, sinkwántõ [cinquanta]; —b) la o pretònica, si la tònica és i u, sona u: ulivõ [oliva], purúgõ, turtúgõ; —c) la k i la g són *velars* davant á, ə, o, u; i també ho son normalment davant e, ε, i; si bé davant aquestes tres vocals devegades sonen come *palatals*, sens dubte per influència del dialecte ciutadà. Un dels al·lots escorcollats, que sa mare ès d'Establiments i ell hi nasqué, però al cap de dos anys ja vengueren a Esporles, a on ha capllevat sempre, fa constantment *palatals* (c, ɟ) la k i la g davant ε, e, i. —d) També se mengen aquí la -k els noms que acaben ab -nk, desde el moment que per la formació del plural compareix una -s darrera la k; i així, en lloc de pronunciar krans, kərranks, tronks, vənks, kəɾəbəsə́nks [carabassencs], pronuncien: krans, bərrans, trons, vəns, kəɾəbəsə́ns.

Me sorprengué que a Esporles diguessen, com a moltes bandes de Catalunya: FAN *dies bons*, FAN *gutinəs*, en lloc de FA *dies bons*, Fa *gutinəs*. Fa anys que, venint de Barcelona, notí que la cambrera del vapor, nadiua de Santa Catalina (Ciutat de Mallorca), deya una cosa per l'estil d'Esporles; li demà si per Santa Catalina deyen lo mateix, i me contesta que ella sempre ho deya i que per Santa Catalina solien dir lo mateix.

Palma (barri de Santa Catalina)

Aquells esporlerinets que'm digueren la conjugació esporlinera estàn tan forts i foguetjats en geografia i matemàtiques [51] come deixebles que son del Rt. Sr. Rector, que me deixaren sensa polsos ab un examen a ne que elze someté llur Reverent Professor entre i entre de l'escorcoll conjugatiu. No me'n poria avenir que en sabessen tanta de geografia, geometria i aritmètica, puys si estàn forts en la *teoria*, hi estàn molt més en la pràctica. Mereixen un premi gros tant ells com llur *Professor*, que ab tals deixebles queda re-de-acreditat de pedagog de cap de brot.

I ¿que vos figurau que fiu jo dia 8 després d'acabar la tasca filològica que havia presa a Esporles? Idò totd'una d'haver dinat, puig a un carretó que el Rt. Sr. Rector m'ofereix; i donantli tantes de gràcies d'allò i de totes les altres coses i dientli: *ab-Deu-siau!* ja li haguérem estret cap a Ciutat de Mallorca, tirantmoshi ab un poc més d'una hora, perque aquella bistieta que mos duya, se'n anava com un llonzí.

Dia 9 i 10

A Sa Pobla

M'hi entrec ab el tren que hi arriba demunt les onze. Mon antic i bon company Mn. Joan Parera, Vicari d'aquella parròquia, me'n mena i m'acull a casa-seua, tractantm'hi de lo millor; i ab les llibretes d'escorcoll devall xella, compareixem a ca'ls *Germans de les Escoles Cristianes* d'allà, que me reben ben coralment, posant a la meua disposició un escabotell de betzos de l'Escola ben atxaravits, i se n'hi afigen uns quants de l'*Escola Nacional* d'allà, ben xaravel·los també, sis entre tots, que nomien: Miquel Ballester i Gost d'onze anys, Pere Josep Siquier i Serra de nou, Guillem Verd i Mir d'onze, Martí Mestre i Crespí d'onze, Gabriel Font i Mir de dotze, Simó Bennàsser i Socies d'onze. Llavò s'hi aplega Mn. Joan Aguiló, bon amic i antic deixeble meu, nadiu d'allà com tots aquells sis revel·lerets; ja escandallats. Rompem un foc granetjat contra els 82 verbs de la llista, i allà els hauríeu vists an aquells poblerets esclovellar verbs i més verbs, i jo escriu qui escriu com un rabiós, i ells hala qui hala i jo dassa qui venga! A les dotze posam forqueta per anar a dinar; a les dues ja l'armam de bell fresc i fins a les cinc, que aquella ajogassada al·lotea se'n va a berenar. Tornen a les cinc i mitja fins a les set, que ja feya fosca ben negra. Lo endemà dematí s'entreguen a les vuyt i fins devers les dotze, i de les dues fins devers les sis, que deixam conjugats els 82 verbs de la llista i escorcollats els punts de fonètica i morfologia de Sa Pobla que més m'interessaven; i a les hores llicenciay aquells formidables i [52] festosos conjugadors, que se'n van botant i cridant tot xaravel·los de que llurs noms quedassen escrits a la meua llibreta i de que hagen de sortir an el llibre que he de publicar, si Deu ho vol, de la *conjugació*, i l'he de presentar naturalment an el Senyor Rey N'Alfons xiii d'Espanya.

El dialecte de Sa Pobla en punt a conjugació no se distingeix gayre dels altres pobles de Mallorca, fins así endardellats. Vetassí les *especialidats* de més relleu: a) Fan, com a Pollença en *-om*, *-ow* la desinència àtona de la primera i segona persona plural de l'*imperfet*, *perfet simple*, *condicional* i *optatiu* de totes les conjugacions, i així diuen: *návom*, *ənávou*, *ənárom*, *ənárow*, *aniríom*, *əniríow*, *ənásom*, *ənásow*, en lloc de

ənávəm, *ənávəw*, *anárəm*, *ənárəw*, *aniríəm*, *əniríəw*, *ənásəm*, *ənásəw*. —b)

La *-ə* postònica de l'*optatiu* no hi sona casi may *-i-*; s'hi matén *-ə-*; i així diuen: *ənassəs*, *batéssəs*, *bəyéssəs*, *bołíssəs* [*bollisses*], i no *anassis*, *batéssis*, *bəyésis*, *bołísis*. —c) Tenen unes formes d'indicatiu i de subjuntiu per l'estil d'Eivissa: *vólən kə búłyə* [*bullga* = *búlliga* = *bulli*], *ʒə* (jo) *kórk*, *kə koryə* [*corga* = *còrrega* = *corri*], *ʒə* (jo) *dənk*, *kə dəngə* [*donga* = *dòrmiga* = *dormi*], *mə mórck*, *kə múryi* [*murgui* = *múriga* = *muyri*].

En quant a fonètica, el dialecte *pobler* ofereix aqueixes peculiaridats: a) la *-ə*, àtona, final de frase fonètica, la fan *ẽ*, nasal, una mica més fosca que *-ə*: i així pronuncien *unə tátẽ* [*teta*], *ýérẽ* [*guerra*], *fúrẽ* [*fura*], *dónẽ*, *trókẽ*, *təronʒẽ* [*taronja*], *mídʒẽ* [*mitja*]. — b) la *-o-* pretònica se mantén *-o-* ancque la tònica siga *j*, *ú*, i per lo mateix diuen *bołí* [*bollir*], *molí*, *kosturẽ*, etc. —c) Aprimen tant la *-j-* diptongal, que se pot dir que no en pronuncien *gota*, i així, en lloc de dir *májẽ*, *pájẽ*, *fájẽ*, *ʒájẽ* [*jaya*], *ʃújẽ* [*xuja*], *fújẽ*, *rəmújẽ*, *əwvójẽ*, *sájẽ*, *orəjańẽ*, *bájẽ*, diuen *máẽ*, *páẽ*, *fáẽ*, *dʒáẽ*, *ʃúẽ*, *fúẽ*, *rəmúẽ*, *əwvóẽ*, *sáẽ*, *orəánẽ*, *báẽ*; —d) La *g* i la *k* són generalment *velars* devant totes les vocals; però devant *e* i *i* devegades són una mica *palatals*; —e) Tenen qualche *peculiaridat* fonètica ben curiosa: diuen per exemple *ějgo* en lloc d'*ajgo*; *mən pára* per *mon pare*, i *mə mára*, que és lo que

pertoca dir. Es que a sa Pobra, en lloc de l'antic *mun pare* contaminar *ma mare* dient *mu mare*, com diuen tots els pobles de Mallorca, *ma mare* ha contaminat *mon pare*. Aqueixes *contaminacions* just s'estrevenen en frases usadíssimes, com se conserven també en tals frases les formes primitives, puys precisament perque son usadíssimes, son més resistents a les enfuytes de l'*analogia*, que és la pesta de les llengues per lo quant descarabuta i fa anar a la xisclera i a la fotranca les lleys [53] espontànies i llògiques dels sons de tota llengua. —f) En la formació del plural dels noms acabats en *-nc* se mengén la *c* i just pronuncien *-ns*: v. gr. *bərráns* (barrancs), *crans* (crancs), *bans* (bancs); però també diuen *bərrəjns*, *crajns*, *bajns*, que és lo que pronunciam generalment els mallorquins.

Una rondayera me comparegué de renyó clos i de gran empena, madò Magdalena Capó Soler, de setanta anys d'edat, que ralla p'els colzos i en sap un xinxa de rondalles i cançons de glosadors d'altre temps. Me'n digué un bon raig que anotí en la meua llibreta; i, en tenir gens de lleguda, m'hi esquitxaré a Sa Pobra per engosparli tot son bell repertori: és un exemplar de *pobler* que val la barba d'un soldat.

Acabada la tasca que m'havia duyt a Sa Pobra, don les gracies més corals a tots els qui tan generosament m'han aydat a ferla, sobre tot a Mn. Joan Parera, que tant m'ha regositjat aqueys dos dies que m'ha tengut ab ell. De tots prenc comiat, per donarho a les cames demà dematí cap a Binissalem.

Molt de greu m'ha sabut d'haver trobat malalt i dins el llit i ab febra mon venerable i benivolgut amic lo Rt. D. Gabriel Pujol, Rector zelosíssim de Sa Pobra, que tant m'havia obsequiat i regositjat a la Rectoria i fora de la Rectoria les vegades que jo era vengut an aquest poble. Lo Rector Pujol és tot[a] una institució a Sa Pobra i dins tot Mallorca.

Dia 11 i 12

A Binissalem

Dita missa i berenat, prenc el primer tren i de d'allà cap a Binissalem. Encara no hi pos peu a terra, com m'escomet capell en ma l'escolà major de la parròquia, que me'n mena a la Rectoria, a on me rep i m'acull generosament mon antic deixeble i lleal amic Mn. Sebastià Esteva, Rector d'allà, que ja me té preparada l'*ofensiva* conjugatòria, vull dir, avisades les Rdes. *Monges de la Caridat*, que totd'una que mos hi entregam, posen a les meues ordes quatre binisalemeretes lo més galanxones i atxaravides en matèria de pronúncia binisalemera, i s'hi afitx, les estones que li lleu, mon benvolgut amic Mn. Antoni Llabrés, Vicari d'allà fa devers coranta anys, a fi de poder jo escorcollar bil·lo bil·lo la conjugació i la pronúncia tant de la gent tenral com de la gent granada. Les quatre al·lotones nomien: Maria Pons i Alcover de tretze anys, Francina Oliver i Orell de dotze, Catalina Vilallonga i Campins de deu i Joana Nadal i Ramonell de deu.

Fet i dit, dins una sala del convent investim els 82 verbs [54] de la llista, i allà elles conjuga qui conjuga i jo escriu qui escriu, mos hi passam tot lo sant dia, deixant just per anar a dinar, i lo endemà altre tant. Hora baixa de tot tenguérem tots els 82 verbs conjugats i aclarits els punts de fonètica binisalemera que més me convenien, i a les hores llicenciay aquelles quatre heroines per la santa paciència i senyorívola magnanimidat que han tenguda de dirme tants de centenars de formes verbals i de mots, tots llampants de llecor fonètica binisalemera.

Lo dialecte de Binissalem en punt a conjugació no sé decanta gayre del dels altres pobles de Mallorca, fins aquí escorcollats: a) Usen pocot lo *pretèrit perfet simple*, substituintlo ab lo compost de *vaig* i l'infinitiu del verb que's conjuga: v. gr. *vaig dir*, *vares dir* per

diguí, digueres. —b) Hi està prou introduït, sobretot entre el jovent, lo *subjuntiu* -i, -is, -in: v. gr. *vázi (vagis), vázis, vázin*, mentre que la gent garruda diu ordinàriament *vázæ↓, vázæs, vázæn*. —c) La -ə postònica de l'*optatiu* se mantén -ə-, no torna -i-; i així diuen: *ənásæs, ənásæm, ənásæw, ənásæn*, i no *anassis*, etc. —d) Usen ferm els imperfets forts *béjæ, béjæs, béjæm, béjæw, béjæn, æstéjæ, æstéjæs, æstéjæm, æstéjæw, æstéjæn*, i les formes de present *béjm, béjs, æstéjm, æstéjs*, en lloc de *bəvíæ, bəvíæs*, etc. *æstávæ, æstávæs*, etc.; *bəvéæm, bəvéæw, æstám, æstáw*. Totes aquestes formes son usadíssimes a casi tots els pobles de Mallorca.

En quant a fonètica vetassí les notes de més relleu que dona Binissalem: a) Tota é (tònica) sona é, lo mateix que a Alaró i Lloseta, i així diuen *əlé, korémæ, primærénk, kəzétæ, Mikəlét*. —b) La o pretònica sona u si la tònica és i o u (*mulí, cuzí, cunsum, custuræ*). —c) La -ə (-a, -e) àtona, final rònega de frase fonètica, hi sona tan fosca i tan nasal que fa efecte de -o: un cop o (tancada) un cop ɔ (uberta), sempre prou boyrosa; i així diuen: *Bonəvəntúrō, monʒō [monja], əpuntadō, unə kozō, un áltrō, dins sə kálzō, ónzō, tredzō, unə ninō, unə-fədrinə-finō, sistérnō*. De vegades no és tan fosca i sona just -æ: *vilæ, pilæ, káfæ, fáʃæ, ərónæ, mál·læ, párcæ, márææ, áʃræ*.

Haventme'n d'anar demà dematí ab el tren de les sis del matí, prenc comiat del Rt. Sr. Rector i de la seua honorable família, donantlos mil gràcies de lo beníssim que m'han tractat, haventme despedit també de Mn. Antoni Llabrés i del benemèrit *Mestre Nacional* d'aquí mon bon amic D. Ramon Morey, agraintlos llurs bons oferiments i el costat que m'han fet en la tasca filològica. [55]

Dia 13 i 14

A Felanitx

Justament avuy no'm despert d'hora per poder dir missa i pendre el tren de les sis, que ab quatre bots me deixa a Santa Maria, a on dic missa, i devers les vuyt i mitja puig an el tren que passa, i icap a Felanitx manca gent! A l'estació trop mon antic deixeble Mn. Antoni Joan Mora, Ecònom d'aquí, que me'n mena a la Rectoria i m'hi instala dins la cambra millor, i sobre tot me te preparats un flotó de felanitxerets i felanitxeretes, tots ab un cap ben viu i ab més talent de conjugar que un ganivet nou de tallar, unints'hi, per clavetetjar millor la cosa, mos amics Mn. Bartomeu Vaquer i Obrador, Mn. Joan Pou i Truyols, Mn. Jaume Sureda, Mn. Joan Pou i Riera i Mn. Cosme Bauzà i Adrover. L'escandall d'aquella gent menuda ès el següent: Catalina Caldentey i Maymó d'onze anys, Maria Bordoy i Rigo de vuyt, Maria Ramis i Artigues de vuyt, Apol·lònia Caldentey i Prohens de dotze, Gabriel Roig i Rosselló d'onze, Ramon Rosselló i Vicenç de dotze, Antoni Artigues i Artigues de tretze, Rafel Caldentey i Prohens de tretze, Gabriel Vilallonga i Uguet d'onze, Bartomeu Maura i Andreu de quinze.

Felanitx

Ab tota aquesta juvenea investim els 82 verbs de la llista, que ja los m'havia conjugats dins lo setembre de 1918 Na Francisca Artigues i Rosselló, felanitxera p'els quatre costats, a les hores de dotze anys; però un testimoni tot sol, per un dialecte tan important com el felanitxer, era massa poc; i per això apell an aquest brillant estol de tenrals felanitxers, que a l'acte se posen a *conjuguar* tots quants de verbs els abort, come cadellts de molí, i allà ells conjuga qui conjuga i jo escriu qui escriu, mos hi pegam fins a mitx-dia i de les dues fins devers les set, donant-los mitja hora per berenar i botar, i l'endemà de les vuyt fins passat les onze i de les dues fins prop de les cinc. D'aquesta manera poguérem esclovel·lar els 82 verbs de la llista i tots els punts de fonètica felanitxera que mès me convenien. I llavors llicenciay aquella ajogassada al·lotea, que fugen com llonzins cap a jugar, tots satisfets de que llurs noms romanguessen escrits dins la meua llibreta per anar després an el *Llibre de la Conjugació* que cont publicar, si Deu ho vol i Maria. Que consti mon agraiment ben coral a tota aquella juvenea i an aquells reverents preveres que l'assessoraren p'el favor gros que me feren deixantse escorcollar de conjugació i de fonètica.

Lo dialecte *felanitxer* no se diferencia gayre dels altres [56] pobles envers de la conjugació: a) Usen poc lo *perfet simple* i lo subjuntiu *-i*, *-is*, *-in*. —b) La *-ə* postònica de l'optatiu s'hi mantén *-ə* no hi torna *-i*. —c) Diuen *bówræ*, *bóws*, *bów*, *bájæ*, *bájəs*, etc. *əstájm*, *əstájs*, *əstájæ*, *əstájəs*, *əstájən*, etc., en lloc de *béwræ*, *báws*, *báw*, *bəviæ*, *bəvíəs*, etc., *dórme* per *dormir*. —d) La desinència àtona de la segona persona plural de l'*imperfet*, *perfet simple*, *condicional* i *optatiu*, la fan ben sovint *-ow* en lloc de *-əw*; i així diuen *əkudíow*, *əkudírow*, *əkudiríow*, *əkudísow*, en lloc de *əkudíəw*, *əkudírəw*, *əkudiríəw*, *əkudísəw*. —e) També ès ben notable que, en lloc de fer la primera i

segona persona plural del futur acabades en -ém, -éw, les fassen acabar en -ém, -éw. I així diuen: klowré, klowrés, klowré, klowrém, klowréw, klowrén; cəntərəm, cəntərəw, konsəntirém, konsəntiréw, korərəm, korərəm, etc.

En punt a fonètica, vetassí els trets més característics del *felanitxer*: a) Tota á tònica sona ε (uberta) en boca dels qui parlen en felanitxer pur: els al·lotons i al·lotones, la gent sense lletres que no surten gayre de Felanitx; i així diuen: cə́dɛ́ɲ [cada any], ə́n ʒé́wɪmə [en Jaume], tə́jɛ́dœ [tayada], ə́l pə́po [el Papa], ə́z bə́llo [es Balle], lə́ cə́zœ [la casa], un kɾé́nc [un cranc], un cə́mp [un camp], un é́βrœ gruʃé́t [gruixat]. —b) La gent il·lustrada, els qui surten desiara de Felanitx, els qui volen parlar fi i s'amaguen de parlar *felanitxer*, en lloc de pronunciar tant de é, la rebaixen tant com poren i pronuncien α, un so entre é i á: ə́sta kostipət, un ca gras, noj vaj mə́j [no hi vaig may], un gran tap, un pód də gra [un poc de gra]. —c) La á devant l sona casi á (α) o á de tot, sens dupte per influència de la l, que a Felanitx ès francament velar (ɭ), i per lo mateix decanta de la punta de la llengua l'articulació de la á cap enrera, i per lo mateix l'allunya de la regió de la e, que ès la llengua de devant o punta de la llengua; i així diuen: pla o plα, térrə plánə o planœ, koc⊕ blanœ o blanœ, blat, plat, ə́glá, róbœ blankœ; però també un sent desiara tɛ́lœ [tala], pɛ́lœ [pala], bɛ́lœ [bala], sɛ́lœ [sala] i també tá́lœ, pá́lœ, bá́lœ, sá́lœ. —d) La e uberta, que an els altres pobles mallorquins es tan *uberta* (la representem per ε i per é: aquesta indica una obertura més petita), a Felanitx ho ès tan poc, que an els externs ens pareix que els felanitxers pronuncien é i que diuen: ə́s péws, Micél, mél, ubért, infern, déw [10], cə́rətɛ́lœ [carretel·la]. en lloc de ə́s péws, Micél, mél, ubért,

infèrn, dɛw, cəɾətɛllæ. Se comprèn que els felanitxers facin tal é tan poc *uberta*; la hi fan sens dupte per no confondrela ab llur á, que ells pronuncien æ. —e) La ɔ̃ (molt *uberta*) la obrin tant que a tota orella esterna sembla casi á; així ès que, en lloc de pronunciar [57] vɔltros, nɔltros, rɔtʃ [roig], pɔrt, bɔw, pɔt, sembla que pronuncien váltros, náltros, rátʃ, párt, báw, pát. —f) La -ə (-a, -e), àtona i final de frase fonètica, sona molt fosca, de vegades com õ; de vegades no tant, com æ; i així diuen: ónzõ, dódzõ, trédzõ, kínzõ, sédzõ, fɔdʒõ [fotja], mɔnʒõ [monja], nínõ, vípõ, bújdõ, tátõ [teta], ceʃõ [queixa], kɔzæ, sɔcæ, pɛræ [parra], fújæ, Mariõ, unə fiõ, unə nuvíõ. —g) La desinència àtona -ia no pert a Felanitx l'element -ə, com se pert a tots els altres pobles de Mallorca, fora Artà, sino que s'hi conserve íntegre: -íæ, -íõ, i així diuen: prudensiaæ, pəsiensiõ, matériaæ, æcadémiaæ, məmɔriaæ, æstɔriaæ [història], məlisiaæ, dzustisiaæ [justícia], fondɛriaæ [fondària], æwbərʒiniaæ [albergínia]. —h) La o pretònica, si la tònica ès í, ú, sona u (mulí, cuzí, custuræ, cunsum). —i) La k i la g just son velars devant o, u (gozà, cus); devant les altres vocals son palatals (c, ɟ), com a Manacor i Ciutat de Mallorca.

Aqueixes breus indicacions posen ab evidència l'importància grossa que té científicament lo dialecte felanitxer.

Prenc comiat de tots mos bons amics felanitxers, agraintlos les moltes d'atencions que m'havien tengudes, sobre tot lo Rt. Sr. Ecònom a ne qui quet agraidíssim.

Agaf el tren d'hora baixa i icap a Ciutat de Mallorca son les feynes!

I aquí s'acaba aqueixa eixida *conjugativa* i *fonètica*, que m'ha dit de primera bona per l'extraordinària amabilitat dels amics corals que

per tot he trobats, desturmellantse i desteixinantse per facilitar-me l'escorcoll científic que constituïa l'objectiu capdal de l'eixida.

La conjugació a Mallorca, com veys, està molt uniformada, puys no cregueu que an els pobles que me falta escorcollar, hi puga haver gayre cosa més. Precisament per aqueixa eixida vaig escullir les viles a on esperava trobar més *peculiaridats*. Per tot domina la tendència a arreconar el *pretèrit perfet simple*; per tot s'afica lo subjuntiu *-i, -is, -in* entre el jovent, conservant els vells la forma antiga. Casi per tot la *-ə- postònica* de l'*optatiu* se mantén *-ə*; ben a poques bandes torna *-i*. —Per tot domina l'*optatiu* en *-gués* en els verbs de la tercera en lloc de *-ís* (*obrigués, morigués, partigués*, en lloc de *obrís, morís, partís*). També s'estén fort el *participi de present* i *gerundi*, formats no demunt la rel pura de l'*infinitiu* sino demunt la primera persona singular del *present*; i així diuen per tot arreu *beguent, cayguent, coneguent, correguent, coguent, creguent, aprenguent, tenguent, entenguent, venguent, valguent, visquent*, etc. en lloc de *bevent, cayent, coneixent, corrent, couent, creyent, aprenent, tinent, entenent, vinent, valent, vivent*. Aqueys antics *participis*, fets demunt l'arrel pura de l'*infinitiu*, avuy [158] s'usen ferm come adjectius rònecs, havent perdut tot llur valor de *participis*. Encara se'n conserven moltets a Mallorca de *participis de present* i *gerundis primitius*. v. gr. *acudint, ajupint, bullint, cabent, sentint, cruixint, cuint, dormint, essent, havent, estant, fugint, grunyint, lletgint, morint, omplint, oint, sabent, valent*, etc. *Cruixent* de *cruixir* i *pudent* de *pudir* ja just s'usen com a adjectius rònecs. A Esporles, Sa Pobla, Binissalem i qualque poc a Santa Margalida, Alcúdia i Sineu son tan afectats dels *participis* en *-guent*, que fins i tot diuen: *escupiguent, grunyiguent, munyiguent, umpliguent, lletgiguent, lluguent, ubriguent, cusiguent, muriguent*, en lloc de *escupint, grunyint, munyint, umplint, lletgint, lluint, morint*. Aquesta invasió del *participi -guent* no és tan sols a Mallorca, sino dins tot el territori de la

llengua: a Menorca, Eivissa, Catalunya francesa, Catalunya espanyola, Reyne de València.

A tots els pobles que acap d'escorcollar i a tots els altres de Mallorca (ho sé de quan elze recorreguí tots) és molt notable la segona persona singular de l'*imperatiu* dels verbs acabats en *-ir* i de *dur* i *fer*, en dur sufixat un pronom personal o una *partícula pronominal* (*hi*, *en*, *ne*), que se forma de l'*infinitiu* perdent la *-r* final; i així diuen: *ajupi't!*, *bulli't!*, *cosi'!*, *cui'!*, *adormi'!*, *cruixi'!*, *lletgi'm!*, *fe't enllà!*, *du'm això!*, *bulli'n si en vols!*, *cuíhi figures ab aqueix paner!* *duhi diners a la Sala!*, *allà fe-hi lo que vulgues!*, *dili tot això!* en lloc de *ajupeix-te!*, *bull-lo!*, *cus-lo!*, *cull-lo!*, *adormlo!*, *cruixte!*, *lletgeixme!*, *feste enllà!*, *bullne si en vols!*, *díguesli això!*, *cullhi figures ab aqueix paner!*, *allà feshi lo que vulgues!*, *digues-li això!*

Sens dupte n'hi haurà que trobaràn estrany que jo, per escorcollar la *conjugació* i la fonètica de les viles mallorquines, apelli sempre a al·lots i al·lotes de vuyt a dotze o tretze anys, en lloc de servirme de gent granada. Apel a la joveneia tan tenral per diferents motius: l'al·lotea té més *ideal*, més patriotisme, més desinterès, més magnanimidat i més paciència que la gent granada, i demunt de tot això té més pura i més neta d'influències estranyes la pronúncia del seu poble, i parla sense cap pretensió ni prejudici, sense amagarse de res, tal com li brolla del cor.

De la gent instruida poquíssims hi ha que servesquen perque tenen llur sistema format de que cal dir tal cosa i no tal altra, que cal pronunciar així i no així dessà, que allò o allò altre està mal dit i s'ha de dir de tal manera o de tal altra. I com la ciència filològica mana que se cerc no lo que s'ha de dir, sino lo que se diu, treys vosaltres mateixos la conseqüència. —Ademés la gent granada, si jo els abordava els 82 verbs de la llista per que elze me conjugassen, en fer una [59] hora o dues que mos hi pegaríem, el cap ja elze botiria i ab bones paraules aviat m'hauríen enviat a mal viatge o a fregir ous de lloca. En canvi an els al·lots allò de *conjuguar* verbs mallorquins, que

may n'havien *conjugats*, elze vé molt de nou i s'hi interessen tant que, en lloc de frissar que acabem, els sap greu quan veuen que acabam. Ademés, allò de conjuguar els *verbs* nostres, de la llengua nostra, per ferne un llibre, a on figurarà lo que ells me diuen i que jo hi posaré el nom i llinatge de quiscún d'ells i llur nom correrà p'el mon Deu sap fins quant, allò els entusiasma i van mesos de tot i no se'n poden avenir d'aquella sort que jo elze besqueig i elze pos dins les mans; una ratxa d'ideal els oretja el front i se senten dins les venes tota la bolladissa de llur sanc jovenívola, tot briu, tota foc per la Pàtria.

Aquest sistema de servirme de la gent menuda per l'escorcoll llingüístic el comensàrem ab lo Dr. Bernhard Schädel an el Rosselló, en vista de que a la gent granada no elze poríem fer boca, i que ab bones paraules mos enviaven allà on no hi plou. Sí, la gent menuda tant de Catalunya francesa com de Catalunya espanyola com del Reyne de València i de Menorca i d'Eivissa s'ès demostrada tan *idealista*, tan patriòtica, tan generosa, tan desinteresada, tan pacient, tan magnànima com la dels pobles mallorquins que acap de recòrrer. Es la gent més de bé que hi ha a totes aquelles terres. La llàstima ès que, així com tornarà gran, sufriran mancap totes aqueixes bones qualidats llurs que tan admirables serveys presten a la ciència i a la Pàtria.

I ab això s'acaba la contarella d'aquesta eixida, que, gràcies a Deu i a tots els sants i àngels que sempre me fan costat, ja no me poria dir millor de lo que m'ha dit.

Res, fins a una altra, si Deu ho vol i Maria! que no cregueu que se fassa esperar gayre.

UNA ALTRA EIXIDA FILOLÒGICA (p. 182-184)

Volia donarne conte dins aquest BOLLETÍ i ja tenc escrita casi tota la relació, però no ens hi cap; haurà d'esser una altra vegada, en venir bé, puys el present nombre ja té un full i mitx més de lo que pertoca.

Ara just en don un resum perque se veja que no deix les manades p'el rastoll ni m'atur en porros-fulles ni me'n vaig per les baldanes, sino que aprofit totes les caygudes i avinenteses per fer bones tibades per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*. [183]

Així és que, embarcat dia 16 d'abril, arribat dia 17 a Barcelona, hi enllestec feynes i dia 20 ab D. Anfós Sala cap a Terrassa, a on ja aquell dia i dia 21 i 22 estudiay la conjugació tarrassenca. Torn a Barcelona i dia 24 icap a Osca manca gent a on els dies 26-29 tenim lo *II Congrès d'Història de la Corona d'Aragó*, del qual m'aclamen Vice-President, hi espòs lo concepte que tinc jo de la Pàtria, rebrotxant allò de *Pàtria petita* i *Pàtria gran*, puys per mi la *Pàtria* may ni en cap concepte és *petita*, sino que sempre és *gran*. Sostenc també an aquell *Congrès* la *llatinidat* de les llengues romàniques, i hi present un estudi sobre *Los Mozárabes Baleares: Lo que dicen de ellos la sana crítica y la filologia*. —Dia 30 li envel cap a Tamarit de Llitera, a on aquell mateix dia i l'endemà i l'altre escorcoll la conjugació i altres qüestions d'aquell dialecte ribagorsà, un dels dialectes catalans més interessants; i dia 2 de maig me esquitx a sopar ab mon amic de tota la vida lo Rdm. Dr. Miralles i Sbert, Bisbe de Lleida ab qui fas una rallada d'aquelles tan corals tan corals. Lo endemà li cop a Bellpuig, i hi escorcoll la conjugació ab lo bon costat de Mn. Ramon Sala, Rector d'allà, i prenc redòs a la històrica casa dels Missioners Pauls, antic Convent de Franciscans, que me tracten com un Papa; me fan donar una conferència a la Comunitat de Pares, Estudiants i Aspirants de l'*Escola Apostòlica*, i ab xics de Mont-

Esclado, Mont-Ardit, Granyena, Montmaneu i Selva del Camp ens pegam tot lo dia 5 a escorcollar qualques punts de fonètica de dits pobles, fins que dia 6 m'esquitx a Cervera. Els Pares Missioners del Cor de Maria instalats dins la grandiosa i esplèndida Universitat d'En Felip v, m'acullen ab palmes d'or, i ab xics de llur escola estudiay la conjugació ceriverina aquell dia i lo endemà. Dia 8 dematí icap a Manresa son les feynes! per passar lo dia ab lo venerable filòleg Pare Jaume Nonell. Lo Rt. Pare Rector de la Santa Cova i els altres Pares m'umplen d'atencions, tenintme per oste, com m'hi havien tengut els Pares Missioners Pauls a Bellpuig i els Pares Missioners del Cor de Maria a l'Universitat de Cervera. Dia 9 me'n vaig a visitar la Mare de Deu de Montserrat per cumplir lo vot que havia fet de pujarhi si això de la *Subvenció* i *Dotació del Diccioniari* per part de l'Estat capitava be, com hi ha capitat, gràcies a Deu i a la Mare de Deu. No hi era estat may a Montserrat més que un pic, la primeria de juliol de 1883, feya trenta [184] set anys, quant hi pujaven ab *Diligència* o ab lo cavall d'En *Cama* i la mula d'En *Taló* o bé ab lo cavall de *Sant Francesc*, magnífics automòvils de que lo Bon Jesús ha proveida tota persona nada. A les hores no hi havia encara les *Estacions de la Via de la Creu* ni els *Quinze Misteris* ni estava tan embellida ni endiumenjada l'enlayrada, l'abadal Basílica, glòria caporal de Catalunya i d'Espanya. El vespre devallí a Barcelona i dia 20 prenc aygua cap a Mallorca, per envestir la redacció del present BOLLETÍ.

DIETARI

de

*l'Eixida filològica a diferents territoris de la nostra Llengua
durant l'estiu d'enguany (1920)*

EN NOM DE DEU NOSTRE SENYOR I DE LA BENAVENTURADA *sempre*
Verge Maria i del Benaventurat Sant Miquel Arcàngel i tots los Sants i
Santes, Patrons de totes les terres que parlen aquesta heroyca
Llengua comensa aquest Dietari.

(p. 185-336)

Juliol

Dia 7

Cap a Alcúdia

Acabat un escorcoll històrich¹ dins l'Arxiu de la Seu de Mallorca que lo Capítol de Canonges de la mateixa Seu m'havia comanat, a on treballí prop d'un any, i acabat d'estampar lo BOLLETÍ de maig-octubre, a on donam conte del grandíós *Triunf de l'OBRA DEL DICCIONARI*, dins les Corts d'Espanya, contra tots els meus contraris; per dur endevant l'escorcoll llingüístich de tots els territoris de Llengua Catalana i poder empendre la redacció definitiva de la *Gramàtica* i del *Diccionari*, prenc lo tren de les dues i quart, cap a Alcúdia, a on arribam hora-baixando, no aturantmos fins an el Moll. Sopam a la *Fonda de la Marina* i un bot ens du an el vapor *Ciutadella*, i allà m'ajoch dins un camarot de primera, una espècie de cup [186] o sitja de quatre lliteres, acubadíssim. M'hi adorm ab un sant-i-amèn.

¹ Nota de l'original: Més envant jo esplich per quines cinch centes restablesch la *h* al final. Teniuho en conte.

Dia 8 (juliol)

Cap a Ciutadella. Comensa la tasca lexicogràfica

Me despert a les tres i quart i ja no me puch tornar dormir. Puig dalt cuberta i encara som dins el port d'Alcúdia. Devers les set saupam cap a Ciutadella. Hi arribam a les onze. Me reben de part del Rdm. Sr. Bisbe Mn. Joan Benejam, Catedràtic del Seminari, En Francesc Pons i Sintès i En Francesc Borja Moll, seminaristes, que me'n menen an el Palau Bisbal. Lo Bisbe m'hi rep ab palmes d'or i m'hi vol per oste. De les tres fins a les sis anostr aquells tres entusiastes en la tasca lexicogràfica, mostrantlos de omplir cèdules i d'endardellar i d'espinzellar lo llenguatge vivent i pren quiscún d'ells la seua secció per pellucar el cabal llingüístich que d'allò hi haja a Menorca, i llavó ens n'anam a fer quatre passes, ab lo Rdm. Sr. Bisbe, Dr. D. Joan Torres.

Dia 9 (juliol)

Segueix la mateixa tasca

Seguim matí i cap-vespre la tasca anostradora a fi de que n'estiguen ben informats Mn. Benejam, En Pons i Sintès i En Moll i llavò En Joan Bals i Orfila, de Maó, seminarista també, que ès vengut d'allà a posta, par anostrarse en dita tasca i ferhi bona feyna.

Dia 10 (juliol)

Comiat an els ciutadellenchs. —Cap a Maó i a Sant Climent, a on comensa lo foch conjugatiu

Ens passam tot lo sant dematí anostrant aquells valents joves en la tasca lexicogràfica demostrantse tots ben trempats i plens de coratge per durla endevant.

Ens n'anam a dinar, i jo prenc comiat del Rdm. Sr. Bisbe de Menorca, que tant i tant m'ha obsequiat tenintme per oste i tractantme com un príncep. Me despedesch també de Mn. Benejam i del tenral En Francesc de Borja Moll; i ab En Francesc Pons i Sintes i En Jaume Bals i Orfila ens aficam dins l'Automòvil públich i icap a Maó son les feynes! Ens hi tiram ab tres hores. Son les set, prenc un carruatge i cap a Sant Climent, [187] poblet a cinch kilometres de Maó, a on arrip entradeta de fosca. Lo senyor Rector, Mn. Miquel Janer, vell amich meu, un dels menorquins més simpàtics i agradables que's passetgen, ja m'esperava. A l'acte compareixen un estol d'al·lotes i d'al·lots de vuyt a tretze anys, que lo Rt. Sr. Rector havia avisats per que venguessen a conjugarme verbs i declinarme mots *sant-climenters*. N'hi devia haver una trentena. Eren massa, i d'ells triam: Na Francina Pons i Carreres de tretze anys, Na Joana Lluïsa Gunyalons d'onze, Na Joana Carreres i Cardona de 12, Na Maria Capó i Benvingut d'onze, N'Antoni Pons i Carreres de 8, En Joan Socies i Amorós de set, N'Antoni Carreres i Vilallonga de 9, En Gabriel Pons i Carreres de 9, En Benet Vilallonga i Sintes de 12, En Pere Carreres i Vilallonga de 12, tots nadius de Sant Climent, fora un, nat a Sant Lluís, però que, quant tenia un any ja se mudà ab sos pares a Sant Climent i no s'en ès mogut may.

Me pengen una pera elèctrica a la paret d'un pati cel-ubert i ab aquella jovea *sant-climentera* rompem el foch contra la conjugacio d'allà. Conjugam lo verb *esser*, i com ès lo primer, hi posam molt de

temps, més de mitja hora, i tallam caps com sentim les nou, quedant asselietjats per lo endemà dematí a les vuyt refermar les amors.

Dia 11 (juliol)

Estudi de la conjugació i de certs punts de fonètica i morfologia de Sant Ciment. —Una mica d'estudi llingüístich a Maó

Dich missa a les cinch, vaig a fer quatre passes per aquelles tanques de devora Sant Climent a on cau un sol que crema el posterme a les llebres; a les vuyt se presenten aquells *sant-climenterets i sant-climenteretes*, berenats i missa oída, comens jo a abocarlos verbs i ells venga a conjugarlosme, i jo escriu qui escriu i ells conjuga qui conjuga. Devers les deu comensen a estar cansats i adoptam el sistema de fer conjugar l'estol d'al·lots una estona mentres l'estol d'al·lotes surt a defora a jugar, i al cap de mitja hora *baratam els bons*, vull dir, cridam les al·lotes, que venen i ja som partides a conjugar mentres els al·lots icorrens a fer una jugada! que elze resulta saborosa ferm. Així els arribam a mitx-dia, i ja tenim més de setanta verbs conjugats. Llavò venen a les tres, i mos hi pegam fins a les quatre, fent *el val-Deu* de tots els verbs de la llista, 85. [188] Ah idò?

Se'n van tots aquells conjugadors i conjugadores a l'esglèsia a cantar un Trisagi i una part de Rosari, i tornen a les cinch i feym fonètica i morfologia *sant-climentera* fins a les sis, que als el camp, don mil gràcies an aquells valentíssims tenralets i tenraletes de Sant Climent i sobre tot an el Rt. Sr. Rector. Compareix un carruatge de Maó a cercarme i icap an aquesta vila! cap civil i militar de Menorca.

La conjugació, declinació i fonètica de Sant Climent no se diferencien gayre de Maó entre la gent menuda. L'invasió del dialecte de la capital s'estèn fatalment per tots sos entorns, an *Es Castell*, a

Sant Lluís, a Aló, a Sant Climent. La característica d'aquest dialecte és que fa é tota ó, la ó fosca i tònica de les Balears. La gent vella encara conserva la ó; el jovent tot se tira a la é. Devegades pronuncien ó encarà, però aviat elze surt é. Les capitals tenen aquesta trista glòria de matar els dialectes veïns.

Devers les sis i mitja torn esser a Maó. M'esperen En Francesc Pons i Sintes i En Joan Bals i Orfila. Per observar la pronúncia mahonesa ben genuïna, ens n'anam a la parròquia del Carme, que hi ha coranta-hores, i trobam dins la sacristia lo Rt. Sr. Rector d'allà, que posa a la nostra disposició quatre o cinch escolanets, més vius que una centella i que, en lloch de patir d'empegueïdors, pateixen de lo contrari. Com les diuen que som de Mallorca, m'enfloquen aquella dita dels menorquins: —*Mallorca terra porca*. Com ells no ho diuen per mal, sino perque no n'hi ha més de fetes, jo comens a ferlos pronunciar sèries de mots. Les me pronuncien bil·lo bil·lo; prenh les meues notes; i, com en tench prou, elze llicenci. Ab aquests betzos aclaresch que allò que feyen els mahonesos anys enrera de pronunciar -j- tota -ll- inicial (*janà < llana, jet < llet, jum < llum*, etc.), s'ès perdut entre la joveïna. Els vells ès segur que encara ho deven fer d'amagat. Mn. Jaume Tutzó l'any 1909 me donà fe de que feyen tal pronúncia, però que no volien que els esters se'n temessen per que no elze ridiculisassen.

Dia 12 (juliol)

**Cap a Barcelona. —Espectacle vergonyós i esters de barbàrie
d'un estol de soldats catalans. —Una costurada an els de
l'*Institut***

En Pons i En Bals m'acompanyen an el vapor. Ens hi compareix Mn. Miquel Gomila, Catedràtic del Seminari de Ciutadella. Feym una

bona conversada sobre la tasca lexico[189]gràfica. Cop en sech s'entrega una banda militar acompanyant devers 490 soldats que han acabat el servici i se'n van *cumplits* a ca-seua: casi tots son(s) catalans de casi totes les regions de Catalunya, i s'embarquen cridant i avalotant com si haguessen perdut el coneixement.

Fa lo vapor la terça cornada, aquells tres bons amics se'n van prometentme fer una gran replega de llenguatge vivent menorquí. El vapor saupa àncores, amollen les cadenes que el tenen subjecte i partim.

Aquell soldadum mou un formidable terrabastall despedintse dels de terra, que també criden a les totes, predominanthi lo sexe femení. Balcons i finestres de les cases del Moll i tota la vora marítima fins passat *Es Castell*, o sia *Vila-Carlos*, tot és ple d'al·lotes i bergantelles que criden i venten mocadors, i els soldats que cuyden a esgargamellarse de brams i remeulos. Ni si tots fossen casats i aquelles fossen les dones, haurien mogut tant de telabastaix. A la fi sortim del port, però els soldats no paren de cridar i d'avalotar, i canta qui canta cançons catalanes i castellanes, i en diuen qualcuna que escarrinxa les orelles de pornogràfica que és. De les quatre parts de cuberta n'ocupaven tres, i just una quarta part romania per els passatgers de primera i segona. Doncs aquells balitres no estaven bons en no invadir aquella quarta part, a on no mos deixaven respirar, moventhi escàndol i vomitant blasfèmies. Un *cambrer* elze feya decantar dientlos ab bones paraules que aquella banda era p'els de primera. Ells se decantaven muscletjant i grunyint, però al punt ja hi tornaven esser; i quant elze feyen retirar de bell nou, en protestaven pretenint que ells hi tenien tan de dret com *els senyors*. Es evident que, si ells haguessen pagades 37 pessetes com havien pagades els passatgers de primera, els haurien deixats estar allà; però, ica! no s'hi entenien en res d'això! Ells pretenien poder ocupar, sensa pagar un cèntim, el lloc dels que *haviem pagat* tant per tenirlo. I hi hagué aquestes completes de *nyic-nyec* tot lo sant dia fins a

l'estrem de que hora-baixa s'insolentaren i tot contra lo *Capità*, que ab bones paraules elze feya avinent que els qui no havien pagat no porien invadir la cuberta reservada an els qui havien pagat. Encara lo de manco era que invadissen la *cuberta*: lo terrible era que no s'aturaven de mourehi escàndol i de blasfemarhi de la manera més desenfreida i satànica. Jo resava *matines* a una ocasió d'aquestes i haguí de suspendre la cosa perque me desbarataven de tot. Me'n aní a l'altre cap de cuberta, destinada an els passat[190]gers de tercera on feya un estar d'àngels i no hi havia gens d'aglomeració de gent. Mentres que a la cuberta de primera hi feya una calor d'allò d'allò. De manera que aquells caps-esflorats lo que volien, era molestar els *senyors*, potetjar el dret dels *senyors*. ¡Vaja quins demòcrates! ¡Deu se'n apiat! ¡I seguien cantant cançons catalanes, com he dit i qualcuna de castellana d'allò més vert! ¡I en cantaven una de catalana, que se veyia que l'havien composta per *tornar a casa* després del *servici*! De manera que aquells caps-esflorats no eren estranys a l'influència *catalanista*; la sentien. Lo que no sentien gota era l'influència civilisadora i cultural del reneixement català que personifiquen tan esplèndidament, tan gloriosament En Balmes, En Milà i Fontanals, Mn. Cinto Verdaguer, lo Dr. Torras i Bages, En Prat de la Riba i tants d'altres. Sí, ab aquells soldadots se cumplien selvatgement aquelles tremendes paraules de Mn. Cinto en la *Cansó de la Berretina* quant deya a Catalunya: —*I tos fins quant se t'allunyen / sens coneix p'el renegar*. Entany jo fonch a Madrid dos mesos, i no hi vaig sentir més que una blasfèmia. Dins aquest bo de vapor avuy n'he sentides a talabaixons. Tantes n'he sentides que, per desagraviar de qualque manera la Divina Magestat, me som assegut a una cadira al mitx d'aquells blasfems i he fets *els Passos*, la Reyna de totes les devocions, que tant agraeix el Bon Jesús; i ab això me som recordat de les vegades que p'els carrers de París, Berlín i Londres, en mitx d'aquelles multituts de mils i mils de persones, me posava a resar el Rosari perque no hi faltàs una veu que alabàs Deu i

honràs la Divina Mare, allà on fa tants de sigles que per aquells carrers i plasses no resen publicament lo Sant Rosari ni altra cosa que s'hi assembl.

De manera que la meritíssima *Lliga del Bon Mot* encara té molt que fer a Catalunya. Encara que l'adagi diga que, *rentant lo cap a l'ase, perden el temps, el sabó i el lleixiu*; encara que aquells soldadots ab llurs horribles blasfèmies se posaven cent colzades més avall que *els ases i els muls que no tenen coneixement*, io companys de la *Lliga del Bon Mot!* no vos atureu may de rentar caps, catalans i no catalans, mentres siguen boques d'infern, llansant *verinada* de *me cagu* i de *botu*... contra Deu i l'Hostia Sacro-santa.

Just dues persones hem dinat a la taula de la *Cambra de primera*: un senyó petitó, D. Manuel López i Manduley, enginyer de mines, que fa molts d'anys viu a Barcelona, desxendent de Cuba, i jo. Hem simpatisat de lo més conversant llargament de les coses d'Espanya i de Catalunya, i avenintmos [191] en tot. Tenia noticia ell de l'*Obra del Diccionari*, de mi i de la noningunada que els de l'*Institut* me feren, i havia lletgits mos articles demunt *ABC* contestant a N'Alomar, i m'ha felicitat de tot cor per la meua gran victòria i li ha feta molta de gràcia que *El Imparcial* no volgués publicar l'article de Mestre Biel contra mi, i que tampoc le hi volgués publicar *El País* de Madrid ni un periòdic de Bilbao a on Mestre Biel també l'ha enviat i negú le hi vol publicar. Figurausvos si ho deu esser carabassench tal article quant fins i tot aquells periòdichs li donen les portes p'els ulls. Més se'n mereix l'embàlit.

Dia 13 (juliol)

**Les Ordes Relligioses de Catalunya gens devotes de *La Lliga*,
gràcies a Deu. —Dos i dos quant fan a la majoria dels**

escriptors catalans. —Que ho sapien les persones de qui fa fer de Catalunya

Arribats a Barcelona devers les set, desembarch i cap a Ca'n Manso, i tot seguit a dir missa, i llavò a córrer la gandayna. A unes bandes fas calada buyda, a altres no. Veig un amic meu profés d'una Orde Relligiosa molt coneguda, i parlam llargament del Catalanisme i de *La Lliga*. Me dona l'enhorabona del ventim que he atzibat an els *instituters i lliguenchs*. Me diu que dins l'Orde son ben clars els *catalanistes* i els pochs que hi ha, elze menen assocats, perque *La Lliga* ès mirada com una gran calamitat per la Relligió i per Catalunya per lo quant ès un *caciquisme selvatge*, cent voltes pitjor que'l centralisme. Jo li dich que jo primer no creya res d'això, però que els *instituters* i els caporals de *La Lliga* m'han fet tocar ab les mans que son tot això i més encara; i m'ha afegit que a les regions superiors de l'Orde, com més amunt se fan, més desconceptuada està *La Lliga*. — No anomèn aquesta Orde Relligiosa perque *La Lliga* no se'n vengi, tan afectada com ès de venjarse, sobre tot dels clergues que no li caben baix del barret, i aquesta Orde Relligiosa no hi ha cabut may. Just n'hi ha una d'Orde Relligiosa que hi càpiga, que no vull anomenar, per no *afegir an el banyat*. *Intelligenti pauca*. Malament ho té *La Lliga* dins les regions esglesiaístiques catalanes. Son migrades i escanyolides les simpaties que hi conta.

Surt d'aquella Casa Relligiosa i m'atur a saludar un vell amich, apotecari de nota i distingit excursionista, nadiu de la [192] Vall d'Àneu, i que sap manetjar la ploma catalana de lo millor, haventho demostrat ab les coses que ha publicades. Li he demanades clarícies de la Vall d'Àneu que cont visitar, i les m'ha donades ben explícites, i m'ha mogut sobre l'espataarrant reforma a que En Fabra s'ha passat per la closca de sometre la llengua catalana. Aquell bon amich meu, que jo, jutjant p'els amichs que el me donaren a conèixer devers l'any 1902, judicava que havia d'estar p'En Fabra, n'està cremat del

tot; no se'n treu paraula bona, i censura amargament que certa jovea *escriguedora* seguea esbojarradament tota la sèrie de follies i d'atrocitats que faràn famós *in oeternum et ultra* el sistema d'En Fabra, no de reformar, sino de desfigurar, desfreixurar i afollar la nostra llengua, omplintla de galicismes, neologismes i arcaismes sensa tò ni sò ni cap ni centener ni cavallera porta. Jo li he fetes notar dues coses: 1) que segueixen En Fabra: a) tots els qui cobren de la Diputació, Mancomunitat i Ajuntament perquè, si no el seguien, elze llevarien la grípia; b) i tots els qui aspiren a cobrar de quiscuna d'aquestes entitats, que desgraciadament son moltets; i 2) Que may m'hauria cregut que els catalans fossen tant *xotets de cordeta* i que tan aviat acabassen per acceptar un sistema ortogràfic, morfològic i lexicogràfic contra el qual tan fort protestaren de primer entuvi. I dich *acceptar* perquè o el *segueixen* a redols, així com poren, o si no el segueixen, han apagades totes les bateries que tant i tant de foch feren contra l'ortografia de l'*Institut* quant sortiren les primeres *Normes*. Es ver que 94 escriptors catalans, premiats an els *Jochs Florals* o que n'eren estats Mantenedors, l'any 1915 protestaren solemnement contra l'imposició de les *Normes Ortogràfiques*; però també es ver que, en treure En Ramon Miquel i Planas, cap d'aquells escriptors ha piulat contra la reforma de les *Normes* i nou *Sistema Ortogràfic* de l'*Institut* i *Diccionari Ortogràfic*, obra exclusiva d'En Fabra, que, per ferla passar com obra de l'*Institut*, fou precís declarar confidencialment que just «tenia caràcter informatiu, no directiu». Però això és just p'els *Membres de l'Institut*, puys per tots els qui cobren de l'*Institut*, Diputació, Mancomunidad i Ajuntament, és absolutament, tirànicament preceptiu, puys el primer que deixàs d'observarlo al peu de la lletra, el tirarien implacablement al mitx del carrer i no li valdria Sant Pere ni anarse'n a penedir a Roma.

L'hi he dit an aquell bon amic apotecari: els catalans (may m'hauria cregut, elze tenia ab un altre concepte) se demostren massa mansuets, massa vincladissos, massa prones a aju[193]pirse devant

llurs cacichs. No crech que may per may se'n vegen venja ni en siguen franchs ni lliberts del *caciquisme polítich i literari i gramatical*. Tot lo més barataràn d'amo, però sense surtir de l'esclavatge. Això diu ben poch en honor de Catalunya.

Totes les malifetes i atrocitats que jo he denunciades contra l'*Institut*, amparades p'En Puig i Cadafalch, negú les m'ha refutades, negú ha tengut pit per intentar una prova en contra. La immensa majoria dels qui se'n son enterats, regoneixen que jo tench raó; però casi negú ha gosat confessarho públicament. De tots els caps-pares de Catalunya just N'Anfós Sala ha treta cara per mi, just ell s'ès posat ab sos amics an el meu costat. Els altres han callat, callen i segons totes les apariències seguiràn callant fins el Dia del Judici Final. Ara que jo cont ab la subvenció de l'Estat per acabar lo *Diccionari*, me fas trons de tal silenci i de tal deserció. Me'n sap greu, naturalment[,] p'el bon nom de Catalunya, però ¿que hi farem? Si Catalunya s'estima més l'esclavatge polítich i gramatical de *La Lliga* i d'En Fabra, ibon profit li fassa! Ab les meues obres demostraré que no me'n preocup gayre. Seguiré fent mon cap envant, m'acompany qui m'acompany, tant si son pochs com si son molts els qui'm deixin o'm seguesquin.

¿Perque els qui feyen tant de foch contra l'ortografia i reforma llingüística de l'*Institut*, des que jo alsí la bandera, desparanthi bala rara, callen com uns morts, no moten ni baden boca, com si haguessen perdut el cantet, com si no fossen an el mon, com si tots se fossen girats, fentse vils macips del Sum Pontifich Fabra? No vull perdre pus temps per aclarirho. Sensa ells he poguts vèncer i derrotar de la manera més absoluta i completa En Fabra, En Puig i Cadafalch, l'*Institut en ple*, Mestre Biel Alomar, Mestre Magí Morera i Galicia i *La Lliga Regionalista* ab tota la seua tracalada formidable de horribles gats-vayres, dimonis-cucarells, barruguets, bubotes i patums. Tots ells han hagut de sortir culbatuts i bufant com els moixos de les Corts d'Espanya, del Congrés de Diputats i del Senat, a

on havien acudit per desxuyarme; n'han hagut de sortir derrotats de la manera més espatarrant i vergonyosa. Per conseguir tal victòria no he tengut de Catalunya més que el costat de N'Anfós Sala i de l'*Unió Monàrquica Nacional*. Els altres elements en la tremenda batalla han brillat per llur ausència. Doncs per mi poden seguir ausents. Això sí, agraesch de tot cor el costat que m'ha fet l'Honorable Dr. Marian Serra de Canet de Mar ab la seua honrada *Costa de Llevant*; agraesch coralment el costat que m'han fet *La Gaceta de Cataluña* i [194] algunes *individualitats catalanes*, no gayre, desgraciadament. Respecte dels altres, ells saben millor que jo lo que tench que agrairlos.

Que consti de totes maneres que els agraesch de tot mon cor lo que han fet, fan i duen idea de fer per l'*Obra del Diccioniari*.

Dia 14 (juliol)

Capturat a Barcelona per un ull que no hi veyà bé

Fa devers un any que me sentia a l'ull dret com una ventalla que me tapava casi mitx ull. Per veure que poria esser això m'entrech a ca'l Dr. Barraquer, lo primer oculista d'Espanya. Me mira aquest ull de prim conte i resulta que hi tench *desprendiment de retina*. Me diu lo Dr. Barraquer que'm cal tenirhi conte i que me convé suspendre l'eixida per uns quants dies a fi de que ell me puga veure i curarme fins allà a on siga possible. Com me diu que puch escriure i lletgir tot quant vulla, aprofitaré aquests dies per donar un repassó a la meravellosa *Romanische Sprachwissenschaft* del vienès Dr. Adolf Zauner, que'm vendrà com un bunyol dins la mel per que me siga més profitosa l'eixida que vaig a empendre.

Dia 15 i 16 (juliol)

Barbaridats dels catalanistes contra el Rey, el Govern i En

Dato. —Una dita del Rey que xapa de mitx a mitx certs catalanistes. —iO l'Autonomia Integral!

He vists uns quants catalanistes. Hem parlat llargament del catalanisme actual, i he comprès una volta mes que, entre els catalanistes *lliguenchs* i jo hi ha un vertader abisme. Qui elze sent, se deu a ells l'èxit de la venguda del Rey a Barcelona. Han oblidat completament que quant l'any 1904 el Rey vengué per primera volta ab En Maura, *La Lliga* no prengué gayre part en l'homenatge de Barcelona an el Rey, i lo homenatge resultà solemníssim, grandíós fora mida. Tot Barcelona i fins i tot les senyores dels catalanistes anaven fora corda derrera el Rey. ¿Quin paper feu *La Lliga* a les hores? Un paper ben poch ayrós perque sens ella resultà la rebuda del Rey estupenda. Ara *La Lliga* no s'ès abstenguda, sino que hi ha presa part resoltament... perque no li quedava altre remey. Si no ho fa així ¿què hauria succeït? Que la rebuda feta an el Rey seria estada igualment grandiosa i colossal i el fracàs de *La Lliga* ferestíssim. Atribuir l'èxit del viatge del Rey a *La Lliga* ès senzillament una estupidesa.

Donchs aquests catalanistes ab qui he parlat, que no son gamba ni puató, sino peix gros, m'han sostengut que el Rey i En Dato i el Govern han mester *La Liga* com el *pa de cada dia*, que no poden tirar endevant sensa *La Lliga* i que *La Lliga* ès la qui comanda i imposa la lley, i que desde el Rey fins an el darrer Ministre son una espècie de conillets de guix a les ordes d'En Cambó, i que farien per ell l'ullastre esbrancat. An el dir d'aqueys catalanistes, ni el Rey ni En Dato ni el Govern no poden donar cap passa sensa *La Lliga*. M'han assegurat per cosa certa que tant el Rey com En Dato com tot el Govern son uns inimichs de Catalunya i de la Llengua Catalana, i se comprèn que ho siguen, diuen els betzols, perque son castellans i han de defensar

la llengua d'ells. Jo els he dit que suposar el Rey i En Dato enemics de la Llengua Catalana és senzillament una calúmnia, una mentida. Lo que ha fet el Rey per l'*Obra del Diccionari* declarant-se'n protector i dient-me que vol que catalans, valencians i balears parlem la nostra llengua i hi escriguem i la glorifiquem perquè tot això és profit, honra i glòria per Espanya; lo que ha fet En Dato amparant tan magnànimament l'*Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear*, dient que és una *Obra Nacional* i que pertoca a l'Estat sostenir-la i pagar-la; lo que han fet els altres Ministres i polítics caporals de Madrid conseguint que les Corts votassen la subvenció del *Diccionari*, i executant lo Govern tal acord, és una prova incontestable i irrefutable de que el Rey ni En Dato ni el Govern ni els polítics de Madrid són enemics de la Llengua Catalana. Qui n'és enemic és *La Lliga* i l'*Institut*.

M'han dit aquells catalanistes que el Rey és un beneyt. Gràcies que no l'han tractat de *burro*, perquè els de *La Lliga*, això sí, són un prodigi de finura i selecció de llenguatge, però an el primer que no elze don raó, tot d'una li enfloquen aquesta xicotina, espedint-li la credencial de *burro* ab tot l'eufemisme del món. Idò sí, m'han dit que el Rey és un beneyt, que no hi veu dos dits lluny, que no s'entera de res, que se'n va sempre ab lo darrer que li parla, que may parla per conte propi, sino que se deixa influir absolutament dels qui el rodetgen; i que els discursos que fa, els hi bufen a l'orella; diu lo que li fan dir, i prou.

M'han contat que an el dinar del Tibidabo digué una cosa, que se veu que le hi havien bufada ab tota la mala intenció [196] del món, segons tals catalanistes. Han dit que digué: —*iCuidado que hay banderas catalanas por todo la alto! ¡Lo que escasea de firme son rótulos catalanes en las tiendas y establecimientos!*

I això donaven aquells catalanistes com una sortida de beneyt! ¡Quin beneyt! Dauli el dit veyam si mossega! Lo que hi ha aquí un epigrama d'allò més fi i afuat. ¡Tantes de banderes catalanes i tants

pochs ròtuls en català a les botigues! ¿Tal volta no és una prova eloqüentíssima dels graus que fa l'amor dels botiguers de Barcelona a la Llengua Catalana? Si és ver que estimen tan llur Llengua ¿com no ho demostren confessantla demunt lo llindar de llur pròpia casa? ¿Qui ha privat may de posar els ròtuls de les botigues en català? Elze posen en castellà perque volen, senzillament perque creuen que convé més a llur bossa, per engospar més pessetes i forrarse més a luf; i la llengua catalana ique's fassa la guitza! Lo Govern de Madrid que declar oficial la Llengua Catalana, però ells iben alerta a posar en català el ròtul de llur botiga!... Si ho son vius aqueys catalanistes! més vius que la fam! molt més que l'ase d'En Sales, que, com estigué avesat a no menjar, estirà els potons, i els corps i voltors en feren testa.

Ja seria curiós aclarir de tots els qui posaren bandera catalana a llurs finestres, quants n'hi ha que duguen en català els llibres llurs de contes i la correspondència comercial. No crech que arribin an el deu per cent. Ni an el cinch per cent que no deven arribar! De manera que aquests catalanistes volen que l'Estat declar el català llengua oficial; però ells se guarden prou de tenirlehi per les seues coses particulars en les quals son senyors absoluts! iJa n'hi ha de farsa p'el mon!

Els catalanistes tenen per *burros* (això és la seua paraula sacramental) tots els qui no pertanyen a llur capelleta; però aquests *burros* estàn cansats de veurerlos la filassa, que és massa feresta i deshonoradora, i per això és tan taliquina la situació de tals catalanistes an els ulls de tots els espanyols que ens queda una mica de sentit comú.

¿El Rey i En Dato i els altres caps-pares de la Política espanyola son uns beneyts que no hi veuen dos dits lluny? ¿El Rey, En Dato i els altres caps-pares de la Política espanyola, incapaços de poderse sostenir si *La Lliga* no elze aguanta? ¿Impossible lo Govern d'Espanya sensa *La Lliga*? Sembla mentida que homes que estàn bé del cap

diguen tals barbaritats! iEs que els caporals de *La Lliga* i la tracalada d'*escolans d'amèn* que elze segueixen, fa temps que no hi estàn bé del cap. Al menys llurs obres ho demostren.

An aquells bons de catalanistes ab qui parlí, per no ferlos massa fellons, no elze demaní: —¿I l'*Autonomia Integral* com campa?

Dins el desembre de 1918 i dins el janer de 1919 semblava que els catalanistes ja li abastaven ab la ma... De llavò ensà ique n'han passades de coses! ¿Qui se'n recorda ja de l'*Autonomia Integral*? ¿Qui en parla? Es passada a l'Història? Es l'obra mestra d'En Puig i Cadafalch i de tots els gats-vayres que dirigeixen *La Lliga*: haver feta impossible per molts d'anys i tal volta per a sempre tal *Autonomia*! iPobreta! els teus mateixos *papays* t'han soterrada, alsant demunt tu un munt colossal de pedres coronat fatídicament ab un capxifollant i aclaparador *Inri*!

Dia 17 (juliol)

L'expedient que la Mancomunitat formà an el Bisbe Reig.—

Com acabà la cosa

Tot lo dia don ventim a la *Romanische Sprachwissenschaft* del Dr. Zauner i hi trop un enfilall d'observacions que donen gran llum en moltes de questions de fonètica catalana.

M'ha feta molta de *gràcia* un doy que m'ha enflocat un catalanista que he vist. Si fos qualche Pere Peixet del catalanisme, no n'hauria fet cas; però se tractava d'un peix gros; dels que duen la balla dins *La Lliga*. Doncs m'ha dit que *La Lliga* feu botir lo Rdm. Dr. Reig de la Seu de Barcelona en virtut d'expedient que li formaren. —I qui li formà i instruí l'expedient? li demàn jo. —Qui? diu ell molt fresquet, la Mancomunitat. —¿La Mancomunitat? m'esclam jo. —Sí, senyor, diu ell, la Mancomunitat! I no se crega: un expedient en llatí. Hi treballaren capellans. —I aquell bon senyor m'ha contat de l'a fins

a la *b* totes les passes i actuacions de tan fenomenal *espedient*, que tenia per *cos de delict*e la famosa bandera que feren llevar del campanar de la Seu de Barcelona el dia del Corpus de 1919. I m'ha dit aquell senyor que anaren a declarar un infinidat de gent sobre tan transcendental qüestió; i que, clos l'*espedient*, l'enviaren an el Nunci Apostòlich de Madrid i aquest *li donà curs* cap a Roma.

—Però ¿qui era la Mancomunitat, dich jo an aquell catalanista, per formar *espedient* an el Rdm. Sr. Bisbe de Barcelona? Per formar *espedient* a qualcú, lo primer de tot s'ès mester tenir jurisdicció demunt aquella persona en la matèria sobre que ha de versar l'*espedient*. I ¿quina jurisdicció té [198] la Mancomunitat demunt lo Rdm. Sr. Bisbe de Barcelona envers d'un acte de jurisdicció esglesiàstica que fassa dit Sr. Bisbe, com aquell que feu entany manant que llevassen aquella bandera de la Seu? Cap jurisdicció tenia sobre això la Mancomunitat, i per lo mateix no podia formar sobre això cap *espedient* an el Rdm. Sr. Bisbe; i si hagués provat de ferho, hauria comès un acte de tirania i de despotisme, invadint sacrilegament la immunitat esglesiàstica.

Jo he fet notar que en tot cas lo que faria la Mancomunitat degué esser una denúncia a la Santa Seu sobre aquell acte del Rdm. Sr. Bisbe de Barcelona; i que, per formular la denúncia, degueren obrir els catalanistes una informació. Si feren això, estaven en llur dret, puys tots els feels tenen lo dret d'acudir a la Santa Seu reclamant contra qualsevol acte del propi Bisbe que considerin gravós o perjudicial. Això poden fer els feels, guardant sempre les bones formes i la oportuna reserva. Lo que no poden fer ès lo que feu En Puig i Cadafalch entany d'anarse'n a publicar demunt *El Sol* de Madrid una sèrie d'insolències contra l'Arquebisbe de Toledo i el Bisbe de Barcelona sobre aquesta ditxosa qüestió de la *bandera catalana*, llevada del campanar de la Seu barcelonina el dia del Corpus de 1919.

De manera que lo que feu en tot cas la Mancomunitat fou una informació sobre tal fet de la bandera i en formulà denúncia davant la Santa Seu per via del Nunci Apostòlic, que donà curs a la denúncia, lo qual no vol dir que donàs raó an els catalanistes i condemnàs el Bisbe de Barcelona, sino que complí ab la seua obligació de fer arribar a Roma les queixes de determinats feels de Barcelona, puys lo dret dels feels de recórrer an el Papa és una cosa de dret diví i de dret humà.

Aquell catalanista no ha insistit en que fos un ver *espedient* lo que formà la Mancomunitat contra lo Rdm. Dr. Reig. Ara no sé si dins lo seu interior segueix creent que sí, que fou un *espedient* en tot lo rigor de la paraula. Lo cert és que la Mancomunitat fa córrer *sotte voce* que *formà expedient* an el Bisbe Reig i que ab aquest *espedient* l'han fet botir, l'han tret de Barcelona. La qüestió és donar a entendre que la Mancomunitat és omnipotent; que qui la hi fa, la hi paga; que en posar la proa demunt un, aquell se'n va a fons irremisiblement.

De fet la cosa li surt llavò un poc mal igual a la Mancomunitat, quant no topa ab cap gallina banyada ni ab cap cuca-molla. A mi la Mancomunitat me declarà la guerra i jurà [199] i perjurà que m'havia estimbat i capbussat, i que ja no se'n resaria pus de Mn. Alcover; i a la vista està qui és l'estimbat i el cap-bussat. La sessió del Congrés de Diputats de 31 de mars i la sessió del Senat de 19 d'abril, i la *Gaceta de Madrid* de 30 d'abril publicant i sancionant la Lley de Presuposts, diuen ben clar mon triunf definitiu sobre la Mancomunitat, *La Lliga* i *l'Institut d'Estudis Catalans*, i la derrota més solemne, colossal i espatarrant d'aquestes tres entitats, que pretenen representar i personificar Catalunya; i lo que representen i personifiquen és la supèrbia, carronyeria, blayura, poca alatxa, lleugeresa i farsanteria de l'escabotell de desenfreits i caps-esflorats que comanden el catalanisme pitjor que els Bajans de tres coes d'Orient i que els Zars de totes les Rússies, gracies a Deu passats a l'Història, però en ple apogeu dins Catalunya per desgràcia de tots els

catalans, que encara tenen prou llana an el clotell per no enviarlos allà on no hi plou, que és lo que haurien de fer per acreditar aquella dita de Mn. Collell: *Pobla que mereix ser lliure, / si no le hi donen, s'ho pren*.

Doncs ¿per que deixa passar tants d'anys Catalunya sense pendre-s'ho?

Mn. Collell, lo Catalanisme de les vostres amors vos fa quedar malament!

Però ¿que ha resultat de l'... *espedient* que la Mancomunitat formà an el Dr. Reig? L'han penjat, l'han cremat i ventades les cenres? ¿Que li ha succeït an el Dr. Reig ab el cop de *l'espedient mancomunidadench*? ¿Que ha considerat la Santa Seu que pertocava fer del Dr. Reig? ¿L'ha desposseït de la Seu de Barcelona i l'han enviat a qualque convent o monestir a fer penitència, privantlo de l'exercici de la jurisdicció esglesiàstica, que és lo que calia fer si l'havia exercida malament? Res d'això. La Santa Seu ha fet de la denúncia de la Mancomunitat el cas que's mereixia, elevant el Dr. Reig de Bisbe Sufragani a Bisbe Metropolità; en lloch de rebaixarlo, l'ha remuntat; en lloch de privarlo de l'exercici de la jurisdicció esglesiàstica, le hi ha aumentada i aixamplada, donantn'hi demunt els altres Bisbes de la Provincia Esglesiàstica Valentina. De manera que la Santa Seu devant denúncia de la Mancomunitat, en lloch de castigar lo Dr. Reig, l'ha premiat, fentlo Arquebisbe de València, que és la seua terra i que ja feya un sigle que no havia tengut cap Arquebisbe valencià; tots eren castellans.

Això és lo triunf de la Mancomunitat contra el Dr. Reig.

Si la Mancomunitat no consegueix triunfs més positius, més vers, més grossos, ipobre Mancomunitat! [200]

Es la ganància de la cèlebre Peix-Frit, que comprava lo peix cruu, el fregia ben frit posanthi l'oli, i llavò el venia an el mateix preu que l'havia comprat, perdenthi la feyna i l'oli. Que és lo que li passa an el catalanisme en moltes de les seues campanyes. Lo que fa el

catalanisme una cosa que no sabia ni poria fer Na Peix Frit: fa pagar l'oli i la *feyna* a Catalunya, que s'ho té ben merescut, quant consent an el catalanisme tals *fantasies*. Es la llana que sobra a molts de clotells catalans.

Dia 18 (juliol)

Acudit d'un noy de Barcelona sobre les llengues que el Rey ha de sebre. —Estudi de la conjugació barcelonina

M'ocorre que, essent assí aturat per l'accident de l'ull dret, me convendria ferm estudiar la conjugació barcelonina ab noys nadius de Barcelona i fills de pares barcelonins. Fiu aquest estudi l'any 1916 ab D. Pompeu Fabra, que tengué l'amabilitat i la santa paciència de conjugarme els 85 verbs de la llista, lo qual li agraesch de tot cor. Però D. Pompeu ès massa sabi per servir d'estudi; son barceloní ès massa gramatical, massa acadèmich, li manca l'inconciència indispensable per l'espontaneïdat que la filologia requireix.

La dificultat era trobar noys barcelonins i que llurs pares també ho fossen. Pensa qui pensa com m'ho faria per trobarne, en parl a Mn. Galceran, encarregat de la Sacristia de Santa Anna, i me diu que allà tenen una escola parroquial ab molta balquena de noys, i que me'n hi vaja a veure si en trop que'm fassen pessa. Me'n hi vaig i en trop quatre de ben aixerits i que fan un cap de lo més viu. Ens plantam a un corredor del claustre de aquella antiga col·legiata ab cadires i una tauleta, ab una tresca que hi corria de lo més delitós, i ja som partit a explicar an aquella genteta l'objecte de la cosa. Elze ve de nou que jo haja de fer tot un llibre dels verbs catalans tal com elze conjuguen els noys com ells, de nou a dotze anys, i que apunti nom, llinatges i edat de cada noy per posarlos an el llibre i que aquest l'haja de presentar an el Rey. —I el Rey, me demana un d'ells, vol sapiguè com parlem nosaltres? —Prou que ho vol sebre! dic jo. —

Escolteu, diu un altre, i el Rey tendrà de sapiguè totes les llengues, perque veyeu: li ve una carta de França, l'obri, prova de llegirla. Si no sabia el francès, quedaria parat. No sabia que diu la carta. I ¿com s'ho faria per surtirne? Li vendria llavò una carta d'Anglaterra. L'obriria, comensaria de llegirla. Si no sabia [201] l'inglès, clach! quedaria parat i confús. Però ¿que dimoni dirà aquesta carta? N'hi vendrien de cartes d'altres nacions estranyes, provaria de llegirles, no les entendria i veliaquí el Rey tot apurat i confús! De manera que el Rey té de sapiguer totes les llengues!

Aquest noy mateix com deya tot això, esclafia de riure i els altres noys per lo mateix, i jo que no m'aguantava de rialles, i hem acabat acordant per unanimitat que el Rey forsat forsat *té de sapiguer totes les llengues* i per això vol sebre com parlen els noys catalans, i vol que catalans, valencians i balears sàpien tots llur llengua i hi escriguen i l'estimin, i l'exaltin perque tot això es un bé, una glòria i un profit per tota l'Espanya, faltant sectariament a la veritat els catalanistes que presenten el Rey com inimich de la Llengua Catalana, allà on n'és més amich que no tots ells, per dematí que s'aixequin.

Com he hagut explicat l'objecte de mon escorcoll an aquells noys, els aboch la llista de verbs, i ja comensen a conjugarlosme tira tira, i el punt ja se'n hi anaven com un cavall an el cos. I jo escriu qui escriu, i ells conjuga qui conjuga.

Con fèyem la cosa al mitx del corredor del claustre que serveix de pas entre lo carrer de Rivadeneyra i lo carrer de Santa Anna, i era un roy seguit de gent de tots pelatges que passaven, com me veyen a mi an aquella tauleta enrevoltat de noys, ells conjugant verbs catalans i jo escrivintlos, se'n estranyaven ferm. Tots miraven fit a fit, molts s'aturaven una mica a veure que era allò. La major part me saludaven.

A un cert punt se son aturats set o vuyt capellans a veure que era allò; un Vicari de Santa Anna els ha dit jo qui era, i tots m'han

estreta la ma i m'han felicitat efusivament per mos treballs lexicogràfics i sobre tot per la tremenda victòria que he conseguida contra En Puig i Cadafalch ab tota *La Lliga* i la seua tracalada *aconfessional*.

Pobre Puig i Cadafalch! Ell se figura representar i personificar tot Catalunya i que tothom està per ell, i li passa tot lo contrari. Jo continuament trop persones que, en sentirlo anomenar, no li deixen part sana. I això que jo no moch tal capitol absolutament a negú. Si no me'n parlen, jo no'm parl may, sobre tot ara que he triunfat d'ell i de tots els qui pregunten per ell, i que no l'he mester absolutament per res, i ja no m'interessa gota tot quant puga fer i deixar de fer.

La conjugada dura de les tres del cap vespre fins a les sis, que aquells noys ja comensaven a estar cansats, i els he emplantats per dilluns a les nou. [202]

Son tan prim-cernuts aquests noys en matèria de català que no me deixen dir *un poch*, perquè per ells és un castellanisme, i me fan dir *una mica* perquè diuen que això és *lo català*.

Se'n son anats botant i correns i cridant i jo també he feta la meua via.

Dia 19 (juliol)

Forqueta posada en bon diumenge

Avuy en bon diumenge no hem fet escorcoll de conjugació barcelonina. He parlat ab uns quants d'amadors de la Llengua Catalana, disposats a aydarme en la tasca lexicogràfica i els he senyada la que ells poràn fer, i l'han presa de molt bon gust. N'esper molt de tan *valents escaraders*.

Dia 20 (juliol)

Segueix l'estudi de la conjugació barcelonina. —Els noys comensen a desbaratarse

Hem seguit dematí i capvespre la tasca de la conjugació barcelonina dins el claustre de Santa Anna, ab un estar de reys que hi feya. Aquells noys ja han comensat a desbaratarse. Tant d'estar quiets i atents a la conjugació que no m'atur de demanarlos, elze cansa com ès natural. Se necessita paciència molta per aguantarlos ab tantes de guitzeries i impertinències com se fan; però jo copr coratge i els aguant pensant que, si fossen persones grans, ja faria estona que me serien fuyts o m'haurien enviat a mal-viatge, re-de-fastidiats d'haverse de treure tantes i tantes de dotzenes de formes verbals com Deu ha vistes. Basta pensar: 85 verbs conjugats de cap a cap, sensa deixar res per vert.

Dia 21 (juliol)

Ventim a la conjugació barcelonina. —Els noys conjugadors no fan tracte bo. —Com va l'accident de l'ull

Seguim l'estudi de la conjugació barcelonina ab aquells noys de l'escola de Santa Anna, que no parent de fer escaravits: se punyen, se tiren bolletes de paper roegat i macolins que apleguen del jardí del claustre quant hi van a beure, i llavò deixen l'aixeta uberta. Cada instant tenen set o ganes d'anar a fer un roy. Son come dimonis boyets. Me venen ganes [203] d'engigarlos; però llavò pens: —¿I qui de Barcelona tendria encara tanta de paciència de conjugarme tots aqueys verbs? ¿Que faria si no tenia aqueys noys? Això fa que m'arm de santa paciència perque, per aglapir la conjugació catalana vivent, del poble català genuí, no hi ha altre camí ni altre remey.

Demàn an el Dr. Barraquer com va l'ull? Me diu que hi torn a la tarde i el me regoneixeràn. Hi vaig, el me regoneixen, me'n fan un gràfich i resulta que el camp de visió, de dia 14 ensà ha crescut molt, es ben be tres vegades mes gros. Es una alegria grossa de tot per mi.

Dia 22 (juliol)

El val-Deu a la conjugació barcelonina. —Causa l'accident de l'ull desistesc de l'eixida an els Pirineus per aquest estiu

Acabam la conjugació dels 85 verbs de la llista, gràcies a Deu i an aquells noys de l'escola parroquial de Santa Anna, que en rudes i finis finis m'han fet un favor grossíssim. Vetassí llur nom i llinatge i edat: Enric Sandalines i Fornés de 9 anys; Francesc Damians i Horta de 11; Manuel Enjuanes i Urgelés de 7; Francesc Ballester i Putau de 11, Lluís Alegret i Torm de 9, tots nadius de Barcelona.

Veig lo Dr. Barraquer, lo vell, D. Josep, i me diu que l'ull va molt be, que el sorprèn que haja recobrat tant lo camp de visió, però que, per acabarme de curar, hauré d'esser a Barcelona fins la derreria d'agost, i que per ara no puch anar a regions de neu i de grans altures porque me farien molt de mal a l'ull, i que deix per l'any qui ve l'escursió an el Pallars i a tota la terra pirenenca; ara que per les regions baixes (Pla d'Urgell, Pla de Bages, Empordà, Vallès, Penedès, Maestrat i Reyne de València) sí que hi poré anar dins el setembre i l'octubre).

Com per mi la qüestió de la vista ès qüestió de vida o mort, me subject an el parer del Dr. Barraquer, i deix anar per enguany l'escursió que tenia pensada per tota la serra pirenenca. En quant a les bandes baixes, ja veurem la primeria de setembre de quin llenyam feym la creu. [204]

Dia 21 (juliol)

Fregada a la fonètica barcelonina. —Un cas molt famós d'un metge que, sentint els meus contraris destraletjar contra mi, se fa partidari meu

Faig una mica d'escorcoll ab aquells noys de l'Estudi (escola) de Santa Anna sobre declinació de noms, persones, articles, sistema de contar, dies, de la setmana i mesos. Els noms de les festes de l'any he provat de demanarlos i no me'n han sabut treure aguller.

Me'n ha succeïda una de bona. Era a ca un amich meu per veure com compava [*sic per campava*], i justament hi ès vengut lo Metge, un jovenet molt simpàtic i atxaravit. Com ha hagut polsat i inspeccionat el malalt, m'hi han presentat, dientli que jo era aquell del *Diccionari*. Lo Sr. Metge, com ha sentit lo meu nom, m'ha feta una gran festa, dient que tenia una gran satisfacció de veure'm i d'oferirme l'homenatge de la seua admiració, afecte i amistat i que me felicitava p'els meus èxits en l'*Obra del Diccionari* contra els de l'*Institut*. I els ha tallat un vestit nou d'allò d'allò, tractant l'*Institut* de capelleta supèrbiosa, exclusivista, sectària i mereixedora del despreci de totes les persones formals, de tots els bons fills de la Pàtria. Hi ha que tenir en conte que aquest metge no ès cap *castellanista*, sino català de cor, fervent defensor de la Llengua Catalana. M'ha donada la seua targeta per espresarme lo seu afecte i ès en català, no en castellà. No l'anomèn per no ferlo blanch de les ires dels noninguns de l'*Institut* i de la Mancomunitat. I lo cèlebre ès que aquest Metge no m'havia vist may i que s'era enterat de mi per via d'un *Membre de l'Institut*, que la primeria supòs que n'hi parlava bé, però que llavò, esclatat lo conflicte meu, no se'n treya paraula bona. I m'ho ha confessat ell mateix, dientme: —Me crega, Mn. Alcover! moltíssimes coses dolentes he sentides de vostè; no hi ha heregia que no m'hagen dita de vostè; però ja ho veu quin efecte me feu tot quant

me digueren. Els seus mateixos contraris me feren entusiasta admirador i partidari de vostè. Elze compatesca, Mn. Alcover, aquests contraris seus, que son uns desgraciats, que basta sentirlos una estona per desconceptuarlos, per descalificarlos!

Els meus contraria disposen del presupost de la Mancomunitat, de la Diputació i de l'Ajuntament de Barcelona, desde on me fan tot el mal que poren. De lo que no disposen és de la opinió pública de Catalunya ni d'Espanya, que elze condemna i en té un concepte tan baix i tan despreciable, que per res del mon voldria jo estar dins llur pell.

Dia 24 (juliol)

Ridiculese de la qüestió ortogràfica per la betzoleria i caparrudesa de l'*Institut*, i de molts dels seus contraris

Avuy he trobat un amich meu, estamper, que navega ab estampacions religioses, i contantme d'una edició que el Rdm. Sr. Bisbe Reig li comanà del *Catecisme Diocesà*, m'ha dit els reclaus que trobava per estampar coses catalanes per la ditxosa qüestió de l'*Ortografia*, verbo les famoses *Normes de l'Institut*, puys uns n'eren partidaris i els altres contraris, i el dimoni que elze pogués posar d'acort fentse tota quanta de guitzeria vos pogueu imaginar, i ha dit que cal tota la paciència de Job per aguantarho.

M'ha contat també l'escàndol que s'armà en l'estampació dels cartells catalans del *Centenari de la Mercè*. Eren tres o quatre senyors els encarregats de la redacció de dit cartell i de corretgirne les proves: uns eren partidaris de les *Normes*, i els altres contraris. Anaven an els caixistes uns [h]i corretgien a la manera llur les proves, i llavò hi anaven els altres i les corretgien d'una altra manera tot oposada. Hi tornaven els primers, i capgiraven la segona correcció, restablint la que ells hi havien feta totd'una i llavò hi

tornaven els segons, i tiraven abaix la tercera. Els caixistes tallaven claus i digueren an el Regent que no en volien sebre res pus i que ho corretgís Pilat. Ventura de la calorassa que s'entregà a les hores dins Barcelona, que uns i altres correctors ho donaren a les comes cap a cercar fresca, i a les hores el Regent feu tirar lo cartell així com millor li semblà, i se feu un nuu a la coa de totes les protestes que mogueren aquells correctors quant tornaren defora i se trobaren ab lo cartell que ni era com volien els *normistes* ni com volien els *anti-normistes*. Aquesta ridícula baralla de les *Normes Ortogràfiques* és una de les coses que han posat més en evidència l'ànima petita, rueca i poca cosa del Catalanisme i ha posat en descubert la falta de cultura i d'elevació científica dels directors del moviment literari català, i ha fet veure que tots estàn dominats completament per l'esperit estret, migrat i esquefit de *l'academicisme* estantís i anacrònic, propi dels sigles XVII i XVIII. I pateixen d'aquest mal tant En Fabra ab tota la seua tropa d'*Instituters* i [206] *mancomunitaris*, super-homes de l'engàn, com casi tots llurs contradictors *anti-normistes*. Uns i altres se proclamen inimichs i afonadors de la *Reyal Academia Espanyola*, allà on no en son més que moneyes ordinariament ridícles, admirables per comprometre i desacreditar la causa més sèria i més acreditada del mon, i tot per llurs pretensions inaguantables, per llur despotisme sublevador que cap persona pot tolerar si primer no abdica de lo que may ha de abdicar cap persona, de la propia dignitat.

Dia 25 (juliol)

Lo Dr. Tort i Pozo i son catalanisme sanitó.—Un mot an els joves integristes de Mallorca i an els catalanistes de La Lliga

Es vengut avuy a veure'm mon bon amich lo Dr. D. Pere Tort i Pozo, metge acreditat, integrista fervent i entusiasta de Catalunya

cristiana. Vengué a Mallorca a mitjàn juny ab D. Manuel Senante, Director de *El Siglo Futuro* i Diputat per Azpeitia, en eixida de propaganda d'esperit cristià en la política i en tots els ordes de la vida. Parlant de tal eixida vengué a dir que ell volia parlar a Mallorca en català i saludar els mallorquins de part dels catalans autèntichs, dels que volen Catalunya així com la volgueren el rey En Jaume, Sant Ramon de Penyafort, el Dr. Torras i Bages i Mn. Jacinto Verdaguer, això ès, ben cristiana i tota de Deu i de la Mare de Deu. Però els joves integristes de Mallorca, que havien cridats En Senante i En Tort, trobaren que tal propaganda l'havien de fer just en castellà, i per això lo Dr. Tort parlà en castellà en l'aplech de dia 21 de juny an el Teatre Principal de la Ciutat de Mallorca.

Es l'ilusió i l'equivocació dels caporals i directors dels integristes mallorquins, que anque se diguen *regionalistes* no se saben despullar de l'esperit *castellanista*, pres an el mal sentit en que generalment prenen el mot *catalanista* els que no ho son. An el Dr. Tort li caygué una mica malament que no el deixassen parlar en català. Jo li he assegurat que aquells joves no ho *feren per mal* ni per cap desconsideració envers d'ell, sino que se deixaren dur de la prevenció que reyna a les Balears, Reyne de València, Aragó i les altres regions espanyoles contra tot lo que se diu *català o catalanista*. ¿Tal volta la generalitat de la gent a Mallorca no estàn ben creguts de que jo, per esserme barallat ab l'*Institut* i *La Lliga*, [207] me som barallat ab *sos catalans*? A cada passa trop amichs que'm donen l'enhorabona d'esserme barallat ab *sos catalans*. Jo bé elze dich que ès ab *La Lliga* i ab l'*Institut* que'm som barallat; però ells segueixen creyent i dient que me som barallat ab *sos catalans*, i n'estàn de lo més contents i per això la prevenció que tenien contra mi, ara la tenen a favor meu.

Aquest estat dels esperits envers de Catalunya, tan general, casi unànim fora del Principat, els de *La Lliga Regionalista* no el volen tenir en conte més que per perdre els estreps tirant trons i llamps

contra els espanyols i contra Espanya, suposant que Espanya elze fa víctimes i els oprimeix perque ells son una rassa superior, prodigi de cultura i de progrès, i que tots els altres som ramats de selvatges que, si no caminam de grapes, ès per pura misericòrdia del Senyor. Aquest estat dels esperits l'haurien de tenir en conte els *catalanistes* per orientarse i pendre búixoles en llur política i propaganda per veure si se farien una mica més simpàtics fora del *Catalanisme*. Mentres no fassen això, de cada dia serà mes difícil llur triunf i més enfora se faràn de conseguir llur ideal. La política que segueixen ara, sobre tot desde la mort d'En Prat de la Riba, ès la política del fracàs, del deliri, de l'estupidesa, esplèndida i magnífica p'els inimichs del *Catalanisme*, que son el qui comanden d'Espanya.

Contra aquesta política va l'opinió pública de Mallorca, València i Aragó. Causa aquesta política, esbojarrada, carabassenca, suicida, criminal, els joves integristes de Mallorca trobaren que el Dr. Tort i Pozo havia de parlar en castellà, no en català. Que'm dispensin aquests joves: ab això feren pagar el sastre p'el teixidor. Negú mes inimich que jo d'aqueixa politica de la *Lliga*, com ho he demostrat ab els quatre *Manifests* que he publicats contra ella, atacantla com negú de Mallorca, València, Catalunya i Espanya. Aquí no hem de parlar més que dels qui tenen culpa; no hem de tirar demunt tots els catalans els pecats que just comet *La Lliga* ab tots els seus adherents. Contra aquests illenya a matar! i res de mal contra els qui en son nets i més tost en son víctimes, com succeeix a la major part dels catalans, estranys a la política catalanista.

L'odi, la prevenció contra Catalunya, contra els catalans, contra tot lo català ès una bogeria, una barbaridat, un acte de *separatisme*, tan criminal com el que cometen els qui criden *¡Muyra Espanya!* Tal volta Catalunya no ès una part d'Espanya? ¿Tal volta els catalans no son germans nostres? ¿Tal volta no son sanch nostra? ¿Tal volta casi tota la nissaga balear no surt de Catalunya? [208] ¿Tal volta els

mallorquins fins an el segle xv no se digueren *catalans de Mallorca*?
¿Ha mudat de rassa Mallorca del segle xv ensà?

No, joves *integrists* de Mallorca, no l'endevinàreu oposantvos a que el Dr. Tort parlàs en català. Creysme que hauria dites coses que haurien agradat extraordinariament an els mallorquins de bona voluntat i que haurien servit per fer Espanya, no per desferla. Se fa Espanya unint les diferents regions d'Espanya, estrenyent els vincles entre les diferents regions d'Espanya, acostant els cors i els esperits de les regions d'Espanya. ¿No és Catalunya una regió d'Espanya? iNo ho oblideu, joves *integrists* de Mallorca! iNo vos deixeu dur de la mania *castellanista, desnaturalisadora* de Mallorca. Quant Mallorca siga més Mallorca, serà més Espanya. Si a Mallorca li llevau la fesomia mallorquina, el demble, l'encarnadura, la manera d'esser tradicional de Mallorca, personificada per la seua llengua, anul·lau Mallorca, la dessustau, l'esbravau, li matau la saba, la llecor, la deixau sensa polsos, sensa esperit, sensa ànima; escapsau l'Espanya, la mutilau, l'afollau, matant l'esperit, l'ànima de Mallorca. Reservaivos per altres empreses més glorioses, joves *integrists* de Mallorca! Matauli, si podeu, el *lliberalisme*; no li mateu la *tradició* genuina! I sapigauho; si no li respectau la llengua, si no estimau i conrau i enaltiu la llengua de Mallorca, que és la forma més pura, elegant i esplèndida de la llengua catalana, afollau, mutilau, desnaturalisau Mallorca.

Sí, joves *integrists* de Mallorca ¿voleu que Mallorca vos entenga? ¿voleu que vos comprega? ¿voleu arribar an el cor, a l'ànima de Mallorca? Parlauli en mallorquí, i deixau parlar en català els catalans de bona fe i tan *integrists* com el Dr. Tort i Pozo, si és que voleu actuar d'*integrists* genuins i no de *separatistes*. Ell també se'n fan de *separatistes* fora de Catalunya, i no cregueu que els que criden contra el *separatisme* n'estiguen nets de culpa de que devers Catalunya i les Vascongades n'hi haja de *separatistes*! Ens convé a caramull i a les totes fer examen de consciència, *i no donar la culpa a*

altri de haverlos comesos. Vegem davant Deu la part de culpa que poguem tenir, i demanemne perdó i esmenemosne. No siguem com aquells de *Sineu*, *que just veuen el gep dels altres i no veuen el seu*; i, si els ho fan paupar, s'hi tornen a cosses i a mossegades. Es molt... corrent i molt humà això de tenir els ulls ben badats per veure els defectes dels altres i ben [209] clucs per no veure els propis. Ens ho fa avinent el Kempis, que és un llibret que haurien de lletgir més de prim conte mallorquins i no mallorquins, integristes i no integristes, espanyols i no espanyols.

Dia 26 (juliol)

Noms personals diminutius i relíquies de la primitiva *declinació* que la nostra llengua tengué

Escorcollant peculiaritats de la nostra llengua dins lo notabilíssim resum de llingüística romanista del Prof. Zauner i fixantme en lo que diu referent a la sort que tengueren la segona i tercera declinació dins lo llatí vulgar i dins lo desplegament immediat d'ell, és a dir, les diferents llengües neollatines, m'ocorre l'explicació de l'existència dins el català d'una gran partida de diminutius i derivats personals que acaben en *-ns*, *-s*, desinències característiques del plural i que no obstant aquells noms son de sentit singular.

Tenim a Mallorca tots aquests:

a) Diminutius de noms de dona

Aynons < Ayna

Betons < Bet < Elisabet

Catalinons < Catalina

Angelons < Angela

Marions < Maria

Magdalenons < Magdalena
Peretons < Pereta
Rosons < Rosa
Margalidons < Margalida
Francinaynons < Francinayna

b) Diminutius de noms d'home

Ramions < Ramis²
Bieló < Gabriel
Miqueló < Miquel
Rafeló < Rafel
Peró < Pere
Tonió < Antoni
Joanó < Joan
Felipó < Felip
Jusepó < Josep

c) Noms personals, derivats, de desinència estranya

Biélos < Biel < Gabriel

Mikélos < Miquel

Rafélos < Rafel

Tonétos < Toni < Antoni

Perétos < Pere < Petretus?

d) Noms de demble estrany

² Nota de l'original: *Ramius* era un nom propi usual an el Ribagorça devers lo sigle x, Vid. *Revista de Archivos*, janer-mars 1920. *Documentos ribagorzanos del tiempo de los reyes franceses Lotario y Roberto*.

Motitis, Gomis, Piris, Ximelis
Orlandis, Llopis, Melis, Binimelis [210]

e) Noms singulars de desinència plural

Vidales, Sales, Oliveres, Matamales
Miralles, Molines, Solivelles, Cabanelles
Mestres, Bergues, Badrines, Estarelles
Planes, Balmes, Escales, Estades

Els noms *a)*, conservant la *-s* (final), salvaren la *-n-* precedent. Aquests noms per la seua desinència s'equiparen an els de la tercera i segona declinació i reberen per això la *-s* característica del nominatiu singular de la primitiva llengua d'oc. Dins aquesta llengua era famós lo mot *Midons=Aymia* (*amada < Madama < Madona < Mea Domina*), que confirma la formació de tals diminutius.

Els noms *b)* no conservaren la *-s* i per consegüent també perderen la *-n-* precedent, i romangueren ab la desinència rònega *-ó*, provablement per distingirlos dels noms femenins. Queda emperò lo nom *Ramions*, que s'aplica a homes que se diuen *Ramis*. A Mn. Guillem Ramis, Vicari actual de Sineu, li deyem an el Seminari *En Ramions*, i ell s'hi firmava dalt *La Ignorancia*. A Catalunya he trobat lo llinatge *Ramió*, a un anunci mortuori de *La Vanguardia* (juliol de 1920).

Els noms *c)* no deixen d'ésser ben estranys. S'usen sols en estil humorístich i per riure. Precisament per això elze consider antiquíssims i no hi sé dar altra explicació que considerarlos rellíquies de la primera època de la nostra llengua, quant conservava els dos casos encara, lo *nominatiu*, acabat en *-s* p'el *subjecte* i lo *bescunyat* p'el *terme d'acció*, sensa *-s* en el singular, i que per la tenacitat ab que se conserven les formes del llenguatge íntim, se son conservats tals noms humorístichs.

Els noms *d)* son de nissaga forastera, i la -s que conserven la consider lo mateix que la dels noms *c)*. Es notable que *Montis i Orlandis*, que històricament consta que provenen d'Itàlia, conservin la -s i l'hagen perduda a Itàlia, si és que may la hi tengueren. A Itàlia hi ha los llinatges *Monti i Orlandi*, que certs escriptors feren famosos.

Els noms *e)* elze consider també rellíquies d'aquella època remotíssima en que conserva la llengua el dos casos; el *nominatiu*, acabat en -s, i lo *bescunsat* sense -s. En documents d'aquella època consten noms així: *diables, metges, payres, frayres, segles, coratges, llibres, mestres, pastres*, etc. tots en *singular*. De tal època consider que provenen tots aqueys llinatges catalans, i lo mateix tots els llinatges castellans de forma plural. Sens dupte dins el castellà no existeixen altres [211] documents de que els *noms* hi hagen tenguda may cap casta de declinació mes que tals llinatges.

Dia 26 (juliol)

Veus que corren per Mallorca envers de mi

Me'n arriben per cartes que contenen que ara diuen devers la Ciutat de Mallorca que jo he perduda la vista de tot, que no hi veig gota, que estich rendit i sitiàt a la clínica del Dr. Barraquer i que m'han feta no sé quina operació.

Però ¿qui s'ha inventades aqueixes coses? Es la historia de sempre. En succeirme a mi qualche cosa de consideració, *certs amichs* meus inflen la notícia i la fan carrer completament, monstruosament exagerada i contrària en tot i per tot a la veritat.

Si és cap accident o malaltia, totd'una ja diven que estich esfondrat i fet mal-bé de tant de lletgir i escriure, de tant de traüllar en les meues curolles literàries. Però llavò veuen els metges, i declaren que no hi ha res d'això i que la meua còrpora és de les més

sanes, manco gastades, mes vitenques i resistents. Alabat sia Deu. Amèn.

Quant el Rey (que Deu guart) me cridà telegràficament a Madrid per declarar-se protector de l'*Obra del Diccionari*, aquells bons *amichs* en digueren dues d'aquelles que no *estaven a la llibreta*.

Uns digueren que el Rey m'havia enviat a demanar per donarme un *arrambatge* per amor de totes aqueixes coses que fas que no fan els altres. No deyen si l'*arrambatge* havia d'ésser just de paraules o si també hi havia d'haver un bon raig de clotellades, nassades o cosses.

Uns altres, com el Rey m'havia cridat per via de D. Anfós Sala i de son Secretari Particular, deyen que no hi havia tal cridada de part del Rey, sino que jo havia confús D. Anfós Sala ab l'Alt N'Alfons xiii Rey d'Espanya. Havia vist demunt lo telegrama d'En Sala lo nom d'*Alfons*, i havia dit: —Ja és el Rey! i sensa encomanarme a Deu ni a Santa Maria m'era esquitxat a Madrid com cent mil llamps. Era allò que diuen: qui cerca porchs, les orelles li grunyen; qui té fam, somia truytes.

¿No és ver que és una delícia tenir *amichs* com tench jo?

Vertaderament, just me falta ronya per gratar. [212]

Dia 27 (juliol)

Escorcoll a la Biblioteca Universitària sobre els *Juraments de Estrasburg (any 842)*. —Unes quantes matalofades a l'*Institut, La Lliga* i la Mancomunitat

Avuy me som espitxat a la *Biblioteca Universitària* per consultar la gran compilació del famós erudit francès Andreu Duchesne, del segle XVII, *Historiae Francorum*, vint i quatre toms *in folio*, d'un milenar de planes quiscún, com qui no diu res.

Es un formidable aplech de cròniques, crònicons, històries i contarelles sobre la nació francesa (monarquia i senyories feudals) en

tota l'estensió de l'edat-mitja. ¿I que té que veure tot això ab la llengua catalana? Prou que té que veure. Hi ha la cèlebre qüestió dels *Juraments de Estrasburg* que l'any 842 prestaren el rey Carles lo Calv i lo rey Lluís lo Germànic ab llurs respectius exèrcits contra llur germà Lotari, que's deya Emperador i elze cercava espampolar la corona a tots dos, i romandre ab tota l'heretat de Lluís Piadós i Carlemany. Aquests *Juraments* se feren en la *llengua vulgar* de les terres a on reynava Carles lo Calv anomenada *romana*, i en la *llengua vulgar* de les terres a on dominava Lluís lo Germànich, això ès, la *llengua teutònica o alemany*. Aquests *Juraments* son lo monument més antich de les *llengues romàniques*, que fins avuy coneixem. I ¿en quina llengua estàn? No estàn tals *Juraments* ni en *rumànès*, ni en *rètich*, ni en *italià*, ni en *castellà*, ni en *portuguès*. Elze se disputen lo francès primitiu i la llengua d'oc, de la qual ès una branca, la més esponerosa, lo català. Lo precursor del romanisme, lo meritíssim Raynouard sostengué que la llengua de dits *Juraments* era la llengua d'oc, de la França meridional. Quant escriguí l'obra *Qüestions de Llengua i Literatura Catalana* sostenguí fins a les ultres la tesi de Mr. Raynouard. Després viu que la crítica alemanya sostenia que els *Juraments de Estrasburg* pertanyien a la llengua francesa primitiva del nort. Amichs meus alemanys, filòlegs de retxa, me digueren que això era evident i que ni tan sols se podia discutir i que no hi havia altre llivell que creurehu. Jo totd'una acalí lo cap, duyt de la meua veneració per la ciència alemanya, però després la meua nadiua i poch comportívola i molt remolesta independència reaccionà i resolguí estudiar més a fondo la qüestió i jutjarla segons lo meu criteri, [213] que, gràcies a Deu, no tinch llogat ni hipotecat a negú, ni an els filòlegs alemanys, que per mi estàn an el cap curucull de la ciència. He vist lo que han dit sobre tal punt els filòlegs alemanys i francesos de més talla i de més anomenada. Floratgí també la *chrònica* de Nithard, lo net de Carlemany, que ès qui conta lo dels *Juraments* i elze transcriu i en dona tots els antecedents i

consegüents; però llavò no hi havia pogut enfondir com calia. Per ferho a luf ès que me som entregat avuy a la Biblioteca de l'Universitat de Barcelona.

Demàn mon amich En Miquel Ferrà, Bibliotecari d'aquí, i me diuen que fa mesos el passaren a la biblioteca de l'Hospital Clínic. A les hores pos a una cèdula que'm presenten, lo nom d'*Andreu Duchesne* i de la seua magna compilació. L'entrech i al punt me compareix un senyor molt atent i simpàtic, i resulta esser D. Manuel Ramos, Bibliotecari d'aquí, que dia 15 de janer ens donà an el *Museu Arqueològich Diocesà* de Mallorca una sessió de vistes fotogràfiques de monuments: dia 15 de janer d'enguany, i jo an fiu la presentació an el públich. M'ha fet entrar a una sala reservada i seure a una taula per mi totsol, presentantme els tres primers toms de la compilació de Duchesne; i al punt se presenta ab un altre senyor, lo Bibliotecari *en cap*, D. Manuel Rubio que diu que vé per tenir lo gust de saludarme, oferirme sos respectes i felicitar-me per la meua valentia contra *Institut d'Estudis Catalans*, la Mancomunitat i *La Lliga Regionalista*, ès a dir, contra lo caciquisme inaguantable d'aquestes tres entitats que usurpen despòticament la representació de tot Catalunya. I m'ha felicitat, no sols per la meua valentia lluytant contra tal caciquisme, sino també per la victòria que he conseguida contra l'*Institut*, la Mancomunitat i *La Lliga* dins el Congrés de Diputats, dins el Senat, demunt *La Gaceta de Madrid*, lo diari *ABC* i devant tot Espanya, fins a l'estrem de que Mestre Biel Alomar, lo super-home Alomar, lo formidable *Llucifer*, això sí, de la classe de *sevillans*, no ha trobat cap diari de Madrid ni de fora-Madrid que li haja volgut publicar els articlassos que havia escrits per contestar an els meus de *ABC*. Ni *El Imparcial* ni *El País* de Madrid li admeteren tals articles, ni fins i tot un diari de Bilbao a on els envià, segons confessà Mestre Biel a un amich seu íntim, que llavò m'ho contà a mi.

Hem fet sobre totes aquestes coses un comentari molt sucós ab lo Bibliotecari Major i el Sr. Ramos, fins que ells se'n son anats a llurs

feynes i jo a la meua de veure d'aprop la qüestió dels *Juraments de Estrasburg*. [214]

Dia 28 (juliol)

A ne quina llengua pertanyen els *Juraments de Estrasburg*

M'espitx a la Biblioteca Universitària a les nou i m'hi estich fins prop de la una. He lletgit, detingudament i extractats els llibres II i III de la *Crònica de Nithard*, referents an els anys 841 i 842, que conten fil per randa les coses que feu Lotari, lo fill major de Lluís lo Piadós, per desposseir sos germans Carles lo Calv i Lluís lo Germànich dels Estats que llur pare els havia deixats i lo que feren aquells dos per defensarse'n, logrant a la fi derrotar Lotari devora Estrasburg i clouent un tractat de germanor i aliansa per via dels famosos *Juraments*. De la relació de Nithard resulten tots aqueys fets:

I. Carles lo Calv posseïa l'Aquitània, Septimània, bona part de Provença casi tota la banda occidental de la França del Nort i del centre, però baix de l'amenassa de que Lorati no le hi fes selvatge.

II. Lorati p'el tractat d'Orleans s'abonà a que Carles reynàs demunt Aquitània, Septimània, Provença i deu comtats entre Loire (Ligeris) i el Sena (Sequana), sensa intenció de complirli res d'això.

III. Devant l'ambició insociable de Lorati, no tengueren Carles i Lluís altre llivell que acceptar la batalla que elze presentà Lotari ran de Riudom (Rinolum) de Borgonya: Lorati surt vençut de tot, i fugint se pot salvar.

IV. Els famosos *Juraments de Estrasburg* se feren per lligarhi els dos exèrcits vencedors: el de Carles i el de Lluís. No juraren en *llatí* porque a les hores ja no's parlava en lloch lo *llatí escrit*, sino la *llengua romana* a occident (Itàlia, les Gàl·lies, Espanya) i lo *germànich* o *teutònich* an el centre septentrional d'Europa. De

manera que l'exèrcit de Carles parlava *romà*, i el de Lluís *teutònich* o *teudisch*.

V. Per determinar quina fonch la llengua dels *Juraments*, que Nithard anomena *romana* (la de l'exèrcit de Lluís no és duptós que era *alemany antich*), hem de veure de quina gent se componia l'exèrcit de Carles. Per aquesta gent s'escrigueren els *Juraments* en *llengua romana*, i per força havien d'esser en la llengua que parlaven els qui componien tal exèrcit. D'on era tal gent? Aquest punt és essencial per resoldre, la nostra qüestió.

VI. L'exèrcit de Carles era reclutat dins els Estats que ell retgia: Aquitània, Septimània, Provença, la França del Loira i del Sena i del Mossa, això és, la França del nord. De manera que [215] no hi entraven Espanya, casi tota en poder de la Mitja Lluna, ni Itàlia en poder de Lorati. De manera que els *Juraments de Estrasburg* les compongueren en *llengua romana* perquè l'exèrcit de Carles els entengués. Per lo mateix les compongueren en la llengua que dit exèrcit parlava. ¿Quina era aquesta llengua? ¿Era una sola llengua o vàries? Eren dues: *la d'oïl* i *la d'oc*, la del nord i la del mitx-dia, a les hores casi iguals, molt consemblants. De manera que lo més provable i lo més fundat és que se compongueren els *Juraments* ab tals paraules que els d'una i altra llengua elze poguessen entendre. Això és lo racional i no poria esser d'altra manera. Seria estat un contrasentit tota altra cosa. Per lo tant els *Juraments* son en realitat un monument tant de la *Llengua d'oïl* com de la *Llengua d'och*, tant de la llengua de la França del Nord com de la llengua de la França del mitx-dia.

¿Se son fixats bé els filòlegs alemanys i francesos en tots aqueys fets que aduesch i en les consideracions que d'ells brollen? Crech que no. Per això és que me permet separarme de la tesis de tan respectables filòlegs, sostenedors a tota ultransa de que els *Juraments de Estrasburg* pertanyen exclusivament an el francès del nord, i me ratifich en la meua convicció de que son igualment de la

Llengua d'oïl i de la *Llengua d'oc*, i que entre totes les rames i branques d'aquesta, cap n'hi ha com la Catalana, que conservi millor i més feelment, la fesomia primigènia de tal llengua, que surt tan vitenca dins aquells famosos *Juraments de Estrasburg*.

Dia 29 (juliol)

Concepte de bona part del clero català sobre lo *Catalanisme de La Lliga*

Avuy he celebrada una entrevista ab lo Canonge Dr. Huguet, President de l'Acció Diocesana d'aquí, a proposta del Dr. Tort i Pozo. Hem parlat llargament de la situació creada a l'Església Catalana i a tot Catalunya per la política absorbent i caciquista de *La Lliga*, tan funesta a la Església, com a la Nació i a la Llengua. He dit an el Dr. Huguet que jo, no pertanyent a cap Diòcesi del Principat i més tot el temps que fonch Vicari General de Mallorca, no m'havia d'aficar en les coses relligioses i esglesiàstiques de Catalunya d'una manera directa, perque no me poguessen dir ab motiu, [216] que m'aficava a casa d'altri en lloch de cuydarme de casa meua. Jo a Catalunya no feya mes que *Diccionari* i *Gramàtica*, i això continuu fent fins altra orde. Lo que si he fet i, seguiré fent una altra cosa: com jo, per estar honradament convençut de que *La Lliga Regionalista* era una gran forsa política organisaada de tendència conservadora en el bon sentit d'aquesta paraula, mentres la dirigí aquell gran patrici i catòlich pràctich que's digué D. Enric Prat de la Riba, aprofitava totes les avinenteses que s'oferien per alabar *La Lliga* creyent que ab tot això feya un bé; desde el moment que *La Lliga* ab la seua actitud selvatge, irracional, despòtica i esbojarrada contra l'*Obra del Diccionari* m'ha convençut de que ès tot lo contrari de lo que jo creya, ès a dir, que ès tot un sistema caciquista, cent voltes pitjor que el d'En Planas i Casals, per dominar i tiranisar Catalunya, trepitjant totes les lleys

divines i humanes fentse trons de la llengua catalana, i de tot lo que sia be de la Pàtria; per això ara me cal aprofitar totes les avinenteses per dir devant tot Catalunya el concepte que tench de *La Lliga Regionalista*, a fi de posar les coses an el seu lloch, cadascú tenga lo que ès seu.

El Dr. Huguet ha regoneguda la lògica de la meua actitud i de la meua actuació i s'ès manifestat del tot contrari a *La Lliga* i a tots els Caporals que la sostenen i la dirigeixen i li fan costat, considerantla com una gran calamitat per l'Església Catòlica, per Catalunya i per Espanya, i fins i tot ha qualificats de *protestants* els elements religiosos i *esglesiaístichs* que actuen dins *La Lliga* ab pretensions de *directors*, allà on no son més que uns *humils instruments* de la política *aconfessional*, personificada en *La Lliga*, que may han fet costat a l'Autoritat Esglesiàstica, sino que, quant no l'han poguda comprometre, li han feta tota la guerra que han poguda i sabuda, creantli mil conflictes i fent del Govern Esglesiàstich de Barcelona, el mes espinós i més mal-d'empendre de tot Espanya. Massa recorda tothom lo que feu l'inmortal Bisbe de Vic, lo eximi Dr. Torras i Bages, que, quant li oferiren la *Mitra de Barcelona*, digué que ni a tirs la hi farien acceptar. Era que aquell gran Bisbe coneixia massa aquells elements, que per més que's proclamaven amichs d'ell i encara se'n diuen deixebles, com també s'ho diuen d'En Prat de la Riba, allà on en son l'antítesis, vey a aquell Bisbe vertaderament apostòlich que l'havien de comprometre i que li havien d'omplir de fel la vida. Per això sens dupte no volgué esser Bisbe de Barcelona. [217]

Lo Dr. Huguet ha acabat per animarme a seguir endevant la creuada empresa a favor de la Llengua Catalana, fins a portar a bon terme l'*Obra Nacional del Diccionari* contra tots els contraris d'ella, els mes grossos de tots, *La Lliga Regionalista*, *L'Institut d'Estudis Catalans*, i la Mancomunitat.

M'ha contades també lo Dr. Huguet les passes que ha donades *La Lliga* per embarriolar dins les seues xerxes lo Rdm. Dr. Guillamet,

lo novell Bisbe de Barcelona, donantli a entendre ab *indirectes*, una mica massa *directes*, que, si no fa lo brou bo a *La Lliga*, li espera un bon Calvari. Lo que sobren a *La Lliga* son Herodes, Pilats i Caifassos per ferne de verdes i de madures an el mateix *Sursum Corda*.

He tengut l'honor de rendir a l'actual Rdm. Sr. Bisbe de Barcelona mon humil, coral i fervent homenatge de sumisió, acatament i reverència, rebentme ell amabilíssim i honrantme fora mida ab les atencions que m'ha dispensades, i m'ha fet l'efecte de que el tendràn mal de safalcar i de voltarli cama els catalanistes. Per mi ès una *coloma* d'aquelles que el Bon suspens senyala per model dins l'Evangeli, que no li han d'entrar ni entabanar les *serpents* de *La Lliga*.

Dia 30 (juliol)

Per fogir del foch seria caygut dins les brases. —Ditada de mel an els mallorquins que no s'engronsen

He trobat un amich meu molt antich, mallorquí, dels qui ara se donen ayres de previsors i me tracten a mi d'il·lús censurantme, perque me vaig fiar may dels catalans. Ells ja ho veyen que era un desbarat sensa excusa tractar ab catalans i fiarse'n gota, i que per forsa m'havien de pegar el porro del sigle. Ha acabat aquell amich per dirme que may m'havia d'esser fiat més que dels mallorquins.

—Bon punt me toques! li he dit jo; i li he contades les endemeses que m'han fetes mallorquins d'aquells de cap de brot i de la casta de *super-homes*, envers de la edició de las *obres originals del Bt. Ramon Llull*, que emprenguí ab D. Mateu Obrador i mort aquest continuí, arribant a publicarne *catorze toms*, que s'estamparen a conte meu i jo elze paguí fins a dobler i malla; i llavò aquells *amichs* pretenien desposseirme'n i deixarme com un jonch de fulles. També li he contat lo que altres *intel·lectuals* mallorquins, que igualment se

deyen amichs meus, me feren demunt dos periòdichs, atacantm'hi de la manera més indigne haventme convidat a *colaborar* a un d'ells [218] ab grans instàncies, i essent redactor de l'altre fa mes de trenta anys i haventhi publicats enfilalls i enfilalls d'articles.

Casi tots aquests subjectes, ademés d'*intel·lectuals*, i de *super-homes*, son de l'escabotell *catalanista*, i durant molts d'anys m'aplaudiren *fervorosament* en les meues prèdiques i campanyes *regionalistes*, en quant creyen ells que de mi porien treure estella.

Ve lo de l'*Institut d'Estudis Catalans*, i tot d'una com que me donassen raó; però llavò devant l'actitut insolent i desvergonyida de *La Veu de Catalunya* i dels elements de *La Lliga*, s'estimaren més seguir aquests que no seguirme a mi, per no perdre el costat que tals elements elze solen fer, rentantlos la cara ab un pedàs aixut, això sí, i per sos fins i efectes. ¿Que aqueys elements de *La Lliga* i *La Veu* son inimichs de Mallorca i del *Mallorquí* en quant Mallorca i el *Mallorquí* no vullen esser esclaus de Barcelona i en quant no se vullen subjectar an el xelim-xelam llingüístich de Barcelona, sacrificanthi totes les formes més pures de la llengua catalana que se conserven a Mallorca i que les ha perdudes Barcelona? No els importa res d'això an aquests *mallorquins* que pretenen tant de comes primes i de finor i de primor de gust en matèries literàries i que se figuren personificar l'*escola mallorquina*, que diuen ells. No, an aquests mallorquins no els importa un dobler de mach la puresa i la dignitat del català de Mallorca, que casi cap d'ells coneix gayre, perque o son *ciutadans* o *pagesos* empeltats de *ciutadans* i despreciadors sempiterns de la genuïndat llingüística mallorquina. A tots elze falta cultura filològica i elze sobra fatuitat i buydor acadèmica per poder jutjar d'aquestes coses. Els de l'*Institut* i *La Veu*, més ignorants i més revascosos que no ells encara en qüestions de llingüística i més carregats de fatuitat i buydor acadèmica, decretaren que jo era un *bosquerol*, un *ignorant*, indigne d'alternar i de tractar ab persones instruïdes; i aquestes llumeneres mallorquines han acceptats tals judicis come definicions

infal·libles, definitives, supremes i inapel·lables. I ¿qui ha donada an els de Barcelona autoritat ni competència per jutjar-me a mi? ¿Els ha regoneguda tal autoritat cap centre científich europeu, cap revista tècnica de filologia, cap professor de filologia d'Itàlia, de Suïssa, d'Alemanya, de França, dels païssos escandinaus? No i mil voltes no. Es a mi que m'han regonegut come filòleg aquelles entitats científiques estrangeres i son sortides a defensarme del selvatgisme de *La Lliga*, de *La Veu* i de *l'Institut*, calificantlos de mala manera. Això [219] no obstant, aqueys *catalanistes* de Mallorca segueixen esclaus i escolans-d'amèn dels farsants de *La Lliga*, *La Veu* i *l'Institut*, fent traició a la causa de Mallorca, a la independència llingüística de Mallorca, a la dignitat de Mallorca, an el *català de Mallorca*, puys per ells lo suprem és que els farsants de Barcelona no s'enfadin ni s'ofenguen d'ells i no deixin de donarlos desiara qualche encensada desde les columnes desacreditadíssimes de la desvergonyida *Veu de Catalunya*. Mallorca, gràcies a Deu, els ha coneguts an aquests *mallorquins* tan especials per no dirlos *caps-esflorats* i *pocs-cervells*, i el cas que fa d'ells està massa a la vista. Jo he conseguit que l'Ajuntament de la Ciutat de Mallorca i la Diputació de Balears subvencionin la meua *Obra del Diccionari*, després d'esser-me barallat amb l'Institut. ¿Que han conseguit ells de cap corporació oficial, pública i d'alguna importància? ¿Tal volta quant volgueren donar unes conferències sobre *autonomia* aquest any passat, quant a Barcelona estaven en ple *deliri* reclamant l'*Autonomia Integral*, no les hagueren de suprimir per falta d'ambient? ¿Que elze succeí quant demanaren per una conferència d'aquelles la gran sala de sessions de l'Ajuntament de la Ciutat de Mallorca? Que els ho negaren en rudes, ab l'aprovació i aplaudiment de tot Mallorca, fora l'escabotell llur, meravellosament microscòpich.

Figuraivos ara si me posaré dol d'haver perduts semblants col·laboradors. Es que tots ells resulten d'aquells que... fan més nosa que companyia. Ni ells ni mal any. Amèn.

Però ¿i els mallorquins no *catalanistes* se son portats tan malament? Alguns, sí; l'immensa majoria, no; i els estich agraïdíssim del costat que m'han fet i me fan, ab lo qual me consider honradíssim. Per veure si me fan costat els mallorquins en general basta recordar lo que he dit: que l'Ajuntament de la Ciutat de Mallorca i la Diputació de Balears me subvencionen, si be modestament, l'*Obra del Diccionari*. Ademés a Mallorca hi ha la major part dels subscriptors del BOLLETÍ i casi tots els col·laboradors més resolts i constants. I ¿que en direm dels Diputats a Corts i Senadors mallorquins? Tots se son mostrats entusiastes de l'*Obra del Diccionari* i m'han fet i me fan costat contra els de l'*Institut*, *La Veu* i *La Lliga*, d'una manera especialíssima els Exms. Srs. Comte de Sallent, D. Antoni Maura, Marqués de la Cènia i D. Josep Socias i Gradolí, ab les tracalades de bona gent que elze segueixen. [220]

Dia 31 (juliol)

Una gran troballa morfològica: els noms de lloch en -itx

Avuy fixantme ab una cosa que diu Appel dins la seua *Provenzalische Chrestomathie*, pàg. IX, sobre sufixes occitànics o de la Llengua d'Oc, de la qual ès una branca la catalana, segons demostrà el Mestre Milà i Fontanals dins la seua obra clàssica *Los Trovadores en España*, crech haver feta una troballa ben interessant sobre una partida de noms de lloch que apareixen dins el *Llibre del Repartiment de Mallorca* i que casi tots encara se conserven, v. gr. *Costitx*, *Fontitx*, *Castellitx*, **Pastoritx*,³ *Felanitx*, **Tortitx*, *Novellitx*, *Turritx*, *Rubinitx*, etc. ¿D'on surten, més ben dit, com se formaren tals noms, i quin sentit té lo sufixe -itx que elze caracterisa? Això me

³ Nota de l'original: Tots els noms de lloch que duen un estelet no figuren dins el *Llibre del Repartiment de Mallorca*, però existeixen encara dins la nomenclatura mallorquina.

demanava jo i fins ho consultí an el gran arabista Dr. Asín i Palacios, el qual me contestà que no considerava aràbich tal sufixe en cap de les maneres, i que seria en tot cas romànich.

Donchs Appel posa que lo sufixe *-itz* en occitànich prové del llatí vulgar *-icia*, *-itia*, que en occitànich devengué *-issa* i *-itz*, i en posa aqueys exemples, trets dels monuments occitànichs primitius que ell cita: *treslissa* (la dona que ha parits tres bessons), *faitissa* (bella), de *afaytar* (encara a Mallorca *afaytar* vol dir adornar, embellir), *fraitissa* (trencada, engrunada, fracta), que sovint apareixen baix de l'altra forma: *Treslitz*, *faititz*, *fraititz*. En occitànich hi havia lo mot *amairitz* (amada, estimada, xixisbea), que correspondria a *amairissa*.

Fa avinent, ademés, Appel que els escriptors occitànichs, devegades donaven a *-tz* el valor de *tʃ* (*tx*, *ch*, *castellana*), i en posa aqueys exemples, citant els documents on figuren: *gautz*, = *gaugs* > *goig* [gɔtʃ] de *gaudiu*, *delietz* = *deliegs* [delietʃ] (*delits*, *plers*), *nuetz* [nuetʃ] (< *nocte* = *nit*).

Aplicant tot això an aquells noms de lloch mallorquins, hem de dir que son substantius derivats de sentit femení: v. gr *castellu* > *castell* > *castellissa* > *Castellitx*; *fonte* > *font* > *fontissa* > *Fontitx*; *costa* > *costissa* > *Costitx*; *torta* > *tortissa* > *Tortitx*; *pastora* > *pastorissa* > *Pastoritx*; *caldaria* > *caldera* > *calderissa* > *Calderitx*; *novella* > *nove*[221]*llitia* > *novellissa* > *Novellitx*, *turris* > *turritia* > *turrisa* > *Turritx*, *rubeus* > * *rubina* > *rubinitia* > *rubinissa* > *Rubinitx*.

Recordau que hi ha lo llinatge *Cabrisses* a Menorca, i a Catalunya lo nom de lloch *Vacarisses*, d'on bellament hauria pogut ferse *Cabritx*, *Vacaritx*. *Felanitx* seria la forma femenina de *Felaní*. *Felaní* és un llinatge mallorquí poch estès, però existent. *Felanissa* hauria donat *Felanitx*.

A Eivissa hi ha lo llinatge *Macabitz*, escrit *Macabich* erroniamment per evident influència castellana. Per mi és un de tants de casos del sufixe *-itx* < *-itz* < *issa* [*Macabitz* < *macabitz* < *macabissa*].

I ¿d'on surtiria *macabissa*? Això és ben mal de dir. Pot esser bellament una rel ibèrica, com tants d'altres *noms de lloch*, de significansa desconeguda. En no sebre una cosa, val més confessar que no la sabem, que no anar a aficar bolenga dient: és tal o qual. El no sebre del llim de les olles no està lleig; és lo presumir que està re-de-lletgíssim.

iSabeu, que n'ofereixen de problemes llingüístichs els noms de lloch! Inclouen un sens fi de fites de la formació de la nostra llengua. Però no elze podem estudiar a la babal·lana, si no volem desvarietjar o somiar de desperts.

Dia 1 d'agost

Matraca an el professor Appel

Avuy haviem d'anar ab lo Dr. Tort i Pozo a estudiar lo dialecte de Montornès, no gayre lluny de Granollers, i per una mala intel·ligència entre tots dos no hi hem pogut anar. Ja serà un altre dia, si Deu ho vol.

Qui ha pagada la festa és estat la *Provençalische Chrestomathie* de Appel. Manco mal que hi he trobades una partida de coses per la nostra gramàtica que valen la barba d'un soldat.

Dia 2 (agost)

Un monument preciós de la Llengua Catalana del segle XVII.

Fregada an els escriptors catalans d'ara

Avuy sortint de Ca'l Dr. Barraquer, m'esquitx a la *Biblioteca Universitària*, i hi demàn un llibre de *l'Art de conrar la terra*, que un frare català compongué devers el segle XVII. Hi [222] vull besquetjar tot el cabal llingüístich que inclou del ram de conrar la terra, arbres i bestiar. El me treuen, i ja som partit a fulletjarlo; pren qui pren notes, n'umpli un enfilall de planes, i romanch convençut de que no tinch altre llivell que rastretjarlo de cap a cap p'el vocabulari agrícola opulentíssim que conté i perque ès un mirall preciosíssim de com se trobava la llengua catalana an el segle XVII entre les persones instruides del Principat. Ja hi surten molts de mots castellans, però la frase es casi tota ben catalana, genuinament catalana, cent vegades més catalana que la dels millors escriptors de l'actual Reneixement, nadius del Principat, per dematí que se llevin i per més que pretenguen de cames primes, i n'hi ha que hi pretenen molt. ¡Es que ha fet tant de naufrag el castellanisme dins tot Catalunya i sobre tot dins Barcelona! Si els catalans del segle XVII s'alsaven de llurs sepulcres, segurament s'hi tornarien aficar totd'una, aborronats i fastigajats de sentir els catalans d'ara i especialment els qui se fan grossos d'actuar de redentors i salvadors de la llengua catalana, allà on molts d'ells no en resulten més que uns *tudadors* sensa to ni so ni cavallera porta.

Dia 3 (agost)

Aquell frare del segle XVII era el reverent dimoni per sebre del Ilim de les olles

Avuy a la *Biblioteca Universitària* les he hagudes ab ell, vull dir, ab la seua obra, de les nou fins a la una, i hi he trobades paraules molts galanxones de la més pura i xararavel·la catalanitat i tot un enfilall de remeys casolans per les malalties humanes més secretes i ben poch escayents per haversen de cuydar tot un P. Prior d'una casa

Relligiosa com era aquell frare. Però ¿que hi farem si les coses anaven així devers el segle XVII? El Bon Jesús li haja perdonades tals toixarrudeses an aquell bo de frare en gràcia de les senayades de mots preciosíssims i de frases esculturals de la nostra llengua que mos salvà per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*. Aquell bon conventual, creysme, no tenia rues a la llengua i amollava les coses ben tot dret. Parlant clar, s'entenen, devia dir ell. [223]

Dia 4 (agost)

Més fil-a-bollir del frare del segle XVII

Sortint de Ca'l Dr. Barraquer he collat cap a la *Biblioteca Universitària* per tornar paupar el pany an aquell fraret del segle XVII, rastretjantli una partida de planes del seu llibre. Tot lo que hi he lletgit era referent a plantes d'hort. Hi he pellucats mots i frases ben gentils i ben catalans, i hi he aclarida una cosa que no sabia (iN'hi ha tantes i tantes que no les sé!): la feresta «desenamistat» que hi ha entre les cols i els ceps i sarments i el fruyt d'ells. No ho sabia que aquests dos vegetals fossen tan «desinimichs» i que se duguessen tant en vençó. El frare en conta coses que fan riure per les butxaques. Sobre tot may m'ho hauria pensat que les cols tenguessen tanta de virtut contra un sens fi de malalties i que fins i tot fossen capaces d'aturar que el vi engatàs, no el *batiat*, que aquest sensa cols i tot may ho prova d'engatar; sino el més pur de tota mettàfera, capaç de treure del solc i fer perdre els estreps a tots els afectats d'alsar el colzo i ferse rues an el clotell.

Dia 5 (agost)

Més erbolaries del frare del segle XVII. La seua sintaxis ben catalana. Costerada an En Fabra que n'ès el gran inimich. —La desenamistat de la ruda ab la cicuta

Avuy a les nou toch soletes cap a la *Biblioteca Universitària*, i ihala a donar empena an el llibre aquell de l'*Art de Conrar!* I vos assegur que son autor, m'hi arma un tira-muixell d'allò més alt de punt sobre un bell esbart de plantes, com son *ràvens*, *pastanagues*, *fonoll*, *donzell*, *ruda*, *verònica*, *ruca*, *carbasseres*, *moraduix*, *morella-roquera*, *malves* (vaumes), *ungla de cavall*, etc. etc. contant fil per randa com i de quina manera cal conrar aquestes erbes i la infinidat de virtuts que totes tenen per curar un sens fi de malalties; però allà on se escedeix a sí mateix ès quant canta les escl·lències del *tabach*, que ja anomena *tabaco*, com els catalans d'ara. Diu que el mos duguè un tal Nicot, embaixador del Rey de França a la Cort de Portugal, que obrà vertaders prodigis ab aqueixa planta fenthi un sens fi de curacions. Lo bon fraret s'entusiasma [224] ab tal planta, arribant a calificarla de «divina». Se veu que devia esser un *fumador* formidable aquest reverent conventual. Deu l'haja perdonat. Amèn.

Una altra «desenamistat» ens descubreix aquell frare del segle XVII, ben tremenda entre la «ruda» i la «cicuta», fentmos avinent molt normal que «tant quant la ruda ès amiga de la figuera, tant ès desenemiga de la cicuta». I en dona les fites ben netes de tal «desenemistat» i de tots els seus andarivells i esclips i esclops.

Ab tot i això broda la seua pintoresca prosa de balquena de mots catalaníssims i observa casi sempre fidelíssimament les dues grans lleys de la sintaxis catalana: a) *la concordansa del participi ab lo terme d'acció*, *ancque aquest li vaja davant* («quant les haureu sembrades» [les sements], fol 20; «després de haver ben netejades les herbes», fol 38; «han *introduydes* en la terra moltes plantes», ib.; «la han *feta* multiplicar» [la planta del tabach], ib.; «may la n havien

poguda guarir» de «una crostedura que tenia en la vista, ib., etc. etc. etc.); —b) *lo us de l'ausiliar* ESSER en los temps composts de certs verbs intransitius («apres que ès *exit* lo sol», fol 21, «que *sia* *venguda* a tanta estima», fol 38; «quant *serà nada* [la planta del tabach]), i dels verbs realment reflexius (*s'ÉS vist*, *s'ÉRA mort*, *no se SERIEN barallats*): aquestes dues grans lleys de la sintaxis catalana que la separen tan fonament de la sintaxis castellana; però que dins lo Principat i Reyne de València l'influència castellana els ha casi arreconades de tot, sensa que el Reneixement català actual haja volgut ni provat de restaurarles, degut en gran part an En Fabra, que tengué barra per sortir a combatreles dins el *Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, fet a Barcelona l'any 1906 senzillament perque jo les defensava a tota ultransa i n'havia feta bandera de les meues propagandes per tot Catalunya i dins el Congrès. En Fabra ès així: tota restauració, depuració i esporgament de la llengua catalana ès una cosa òptima si ès ell que la promou i la defensa; ara si la promou i la defensa un altre, ja ès detestable i aquell tal mereix fusellar o penjar cap per avall com Sant Pere.

Quant ab motiu de la votació del Congrès de Diputats de dia 31 de mars concedintme 25.000 pessetes per la meua *Obra del Diccioniari Català-Valencià-Balear*, la premsa barcelonina venuda a *La Lliga*, entaferrà tants de doys contra mi, *La Publicitat*, alou d'En Fabra, no hi poria faltar, i ja ho crech que publicà quatre remeulos contra mi. Donchs an [225] aquell mateix nombre, que un amich meu de Barcelona m'envià, hi havia un articletxo d'En Fabra, defensant un punt de sintaxis catalana, ben característich de la nostra llengua ab discordansa de la sintaxis castellana: la construcció asindètica de l'acusatiu ab lo verb, això ès, que tal acusatiu no se construeix ab la preposició *a*, això ès, que cal dir: *veuràs lo Rey, honraràn leurs pares, estim mos amichs*, i no *veuràs an el Rey, honraràn a llurs pares, estim a mos amichs*. En Fabra defensava come llegítima aquella construcció *asindètica*. Donchs bé, el mateix Fabra dins lo

Congrés Internacional de la Llengua Catalana sortí a combatre Mn. Miquel Costa i Llobera que sostenia això mateix de la construcció asindètica de l'acusatiu en català, que En Fabra ara defensa demunt *La Publicitat*. Això és En Fabra: per ell la qüestió no és defensar ni restaurar la llengua catalana, sino combatre a foch i a sanch, africanament, ab rabia canina tot aquell que no li està sotmès i no li entona *Quoniam tu solus Sanctus, tu solus Dominus, tu solus Altissimus!*

iI això és el Moloch, el Baal, el Deu-Fals devant qui dobleguen lo genoll i per qui juren i perjuren tots els caps-pares de l'*Institut*, *La Lliga* i *La Veu de Catalunya*, que les se donen de *lliberals*, *d'independents* i de *super-homes*, allà no passen d'uns solemnes caps-buyts, pochs-cervells i petis-curris, que Deu se'n apiad!

Dia 6 (agost)

Recapte preciós del frare del sigle xvii

M'entrech a la *Biblioteca Universitària* devers les nou i m'hi estich fins prop de la una, treu qui treu mots i frases del llibre d'aquell bo de frare, i vos assegur que hi trop una taringa de coses de les més pintoresques: v. gr. a) que «lo llorer és inimicíssim de la parra» i que lleva an aquesta «lo creixent», fol 45 ; —b) «No planteu may (diu també, fol 51) lo llorer prop de la alzina perque entre estos dos arbres hi ha enemistat mortal»; —c) També son «desenimichs» les «metlles agres» y el vi, fins a l'estrem de que aquelles maten tota la virtut d'aquest, i així ens assegura aquell bo de frare que menjant cinch o sis «metlles» agres, poren beure tant de vi com volen sense engatarse. —d) També ens conta una virtut meravellosa de les figues i de la figuera respecte de cavalls i ases. Si carregau de figues qualsevol bístia d'aquestes, la somada «los fa perdre [226] les forses y los venceix», i per retornarlos cal donarlos pa, fol 47. «Si teniu

algún jument desenfrenat que nos puga domar, diu el frare (ibid.), lligaulo en una figuera, y prestament se domarà y perdrà la seua feresa selvàtica».

L'autor usa la partícula pronominal *ne en*, d'una manera que ja no s'usa casi en lloch. Vet'assi alguns exemples: a) «Les quals roses... quant vo'n [vos ne] voldreu servir... les treureu» fol 41. —b) «posau pedretes de ribera a les rael's (de l'amel·ler)... y les li'n traureu», fol 50. —c) «posau una nou vella demunt lo mossech y després la n llevau», fol 51. —Aquest frare té certes maneres de dir ben curioses, v. gr. «En tenir (els rosers) cinch anys *se volen tallar* totes les branques» fol 40, això vol dir(,) que els rosers amen que les tallin les branques an els cinch anys, que pertoca tallarlesho, que los ho han de tallar. Aquest gir de frase és freqüentíssim en boca de l'autor. —Usa també lo verb *venir* en sentit de *devenir*, lo *werden* alemany. Ventassí unes quantes de mostres: «Lo noguer ve an qualsevol terra», fol 51, això és, se fa, creix a on se-vulla). «Lo pi creix y ve molt bell en les muntanyes altes», fol 44. —Tambe és notable que l'autor se mengi sovint lo relatiu *que* en oracions secundàries: v. gr. «cullireu les mores (que) seran caygudes en terra». Això ho fa ben sovint. Lo mateix fan espesses vegades les *Actes Capitulars* de la Seu de Mallorca dels sigles XVII i XVIII. Fa enclítics els afixes pronominals en les frases de futur, de sentit imperatiu, v. gr. «Premereune lo such» (de les mores), fol 46; «foradareulos la soca al mig» als «albrecoquers», fol 54. Entre Manresa i Solsona trobí frases per l'estil entre la gent vella, l'any 1902.

En matèria d'ortografia aquest frare va com va; posa lo primer que li ve a la punta de la ploma: a) un cop fa els plurals en -es i un cop en -as; —b) un cop escriu els sufixes pronominals separats del verb, i un altre cop el[s] escriu confegits; —c) sol escriure ab y la copulativa *et*, però també l'escriu ab *hi*. —d) La partícula pronominal

hi unes vegades l'escriu ab *hi*, així com pertoca, però també l'escriu ab *y*. —e) Lo verb *haver* l'escriu mes vegades sense *h* que no ab *h*.

Aquest autor és un mirall preciós per coletgir com se trobava la llengua catalana la primeria del segle XVII. Come fita de la llengua an aquell temps, per l'història de la llengua aquest llibre val a pes d'or. Cal estar agraïdíssim an el qui el va escriure. [227]

Dia 7 (agost)

Comandacions an els caporals de tot Catalunya

He tenguda una conferència ab un amich meu, catalanista de *La Lliga*, però discordant de la direcció que segueix aqueixa entitat des que se morí En Prat de la Riba. Jo li he fet avinent l'impressió tristíssima que m'ha feta la actitud de la major part de la gent grossa de Catalunya respecte de l'*Obra del Diccionari* en lo conflicte ab l'*Institut*. Se'n son demostrats massa poch amichs de la Llengua Catalana i de l'*Obra del seu Diccionari* i de la seua *Gramàtica*, després de tantes de promeses com me n'havien fetes maixanta vegades per activa i per passiva. Una de dues: o com jo me presentí l'any 1901 a Catalunya ab lo projecte de fer lo *Diccionari*, m'havien d'haver donades les portes p'els ulls i enviarme a fregir ous de lloca, o una volta que m'havien acullit ab rams i palmes, i proclamantme Apòstol de la Llengua i Director de l'*Obra del Diccionari*, no havien de permetre que els farsants de l'*Institut* i de *La Lliga* me tractassen com m'han tractat, perseguint a foch i a sanch l'*Obra del Diccionari*. Ell just hi ha haguda una escepció en tot Catalunya i encara fora del camp catalanista: D. Anfós Sala. Just ell ab els qui el segueixen ha estat a la altura de les circumstàncies; just ell ha fet lo que calia fer devant l'aldèssia monstruosa d'En Puig i Cadafalch ab tota la tropa de poques soltes que el segueixen, encapirronats en afonar l'*Obra del Diccionari* i son iniciador i mantenedor. Sols D. Anfós Sala ab tot son

estol estigué an el seu lloch, traguent cara per mi i per la meua *Obra*, anantse'n a contarho fil per randa a Sa Majestat lo Sr. Rey N'Alfons xiii d'Espanya. Els altres grossos de Catalunya en general reprovaren la conducta d'En Puig i Cadafalch i de l'*Institut*; la reprovaren dins el... *santuari* de llur consciència o de casa seua, dins el redol secret de llurs amichs; però anaren ben alerta a fer pública tal reprovació, i per lo mateix se'n feren consents i còmplichs. Això és... Santa Clara, així com m'agraden a mi les coses i les situacions. No me basta a mi que, en veure'm, me diguen que tench tota la raó en lo de l'*Institut*. Les paraules son vana fullaraca si no els acompanyen les obres. ¿Estam, senyors caporals de tot Catalunya?

Mon amich m'ha assegurat per cosa certa que tot Catalunya, la Catalunya que se preocupa de la llengua, està a favor meu. [228]

M'ha escitat a deixar còrrer En Puig i Cadafalch i els de l'*Institut* i a treballar de valent an el *Diccionari* i a la *Gramàtica*, que serà lo únich que romandrà de totes aquestes lluytes, i que com el mon sempre fa rodes, quant Deu trobarà que és l'hora n'hi haurà una de rodada grossa a Catalunya, i se'n hauràn d'anar *a rodar* a una altra banda certes persones que ara semblen tot lo mon i en realitat son molt poca cosa; i que Catalunya acabarà per fer plena justícia a l'*Obra del Diccionari* d'una manera absoluta, solemne i irrefragable. — Deu ho *fassés*, i menjarien dàtils! he dit jo. Però sàpiguen i entenguen aquests pifolers d'En Puig i Cadafalch i de l'*Institut* ab tota la seua marxanda i búguera tropa que elze donaré ventim, caluixos, cerves, cireres i tronch, entre i entre de les meues tongades de feyna lexicogràfica i gramatical, sempre que ho crega del cas, mentres ells no afluixin de la guerra africana, innoble, verinosa i selvatge que no paren de *ferme* per tot allà on poren.

Dia 8 (agost)

Una Real Orde a favor de l'*Obra del Diccionari* i un porro capxifollant an els de *La Lliga* i l'*Institut*

M'arriben noves de Mallorca que ès venguda ben de nou a molts la Rey al Orde de 19 de juliol manant que me paguin a Mallorca les 25.000 pessetes de *subvenció* p'el *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Se devien creure aquells babaluetes que això de la subvenció no passaria d'un poch de *música celestial* ab que els de Madrid m'haurien ensabonat perque elze deixàs en pau, i que may vendria a evènit tal *subvenció*, que may la'm pagarien. I no eren just mallorquins que creyen això i ho escampaven devall devall i a cau de oreya. A Catalunya n'hi havia set deus que creyen lo mateix. Els de l'*Institut* me consta que ho escampaven, jurant i perjurant que may per may arribaria jo a tal *subvenció*, puys els de Madrid may arribarien a afluir la mosca. Si fins i tot m'ho escrigué un amich meu de Valls, meritíssim en grau superlatiu de l'*Obra del Diccionari*, del qual guarda la *Calaixera* més de 12.000 cèdules, plenes d'ell i que les tragué d'una de les millors mines que hi haja. Aquesta magnífica contribució a l'*Obra del Diccionari*, que dech a tal senyor segella mos llabis i m'atura de dir res pus de la seua llamentable deserció actual. No tenia dret a desertar de l'*Obra del Diccionari* aquest senyor, després d'haverhi [229] treballat tan heroycament i tan gloriosament. Ja seria curiós sobre l'impressió que li deu haver feta la notícia de que els de Madrid m'han cumplida la paraula que'm donaren de dotar l'*Obra del Diccionari*. Com els caporals de *La Lliga* faltaren indignament a totes les promeses que en tots els tons m'havien fetes de proporcionar-me els remeys necessaris per dur endavant tal *Obra*, aquest bon amich de Valls se figurà que els de Madrid serien tan poques-soltes com els de Barcelona. No, en matèria de poca alatxa negú guanya an els Caporals Catalanistes. Els de Madrid seràn tot lo

que voldreu en altres coses: en matèria de formalitat i patriotisme estàn cent colzades part demunt els caporals de *La Lliga*.

Separadament de tots aquests balitres de Catalunya i de Mallorca, m'arriben contínuament de totes bandes felicitacions i enhoresbones per la Royal Orde de dia 19 de juliol. Agraesch totes quantes me'n venen; però si no me'n venia cap, seguiria lo mateix, treballant a luf en l'*Obra del Diccioniari* per Deu, per Catalunya i per Espanya. Baix del Protectorat de Sa Magestat N'Alfons xiii d'Espanya i de son Govern, ab lo costat dels Caporals de la Política Espanyola, En Dato, N'Alba i En Maura i les hosts llurs, me'n regal be de tot quant fassen i deixen de fer contra mi En Puig i Cadafalch, els non-ens de l'*Institut* i tota la carabassenca tropa de *La Lliga*. iQue seguesquen, si volen, fentme la guerra! que me va molt millor que me fassen la guerra que no la bona! Me va molt millor tenirlos per contraris que no per amichs! Llur amistat no me duya mes que ronya. Llur «desenamistat» m'ha duya... la subvenció de les 25.000 pessetones! ¿Ah idò?

Dia 9 (agost)

Els balitres de l'*Institut* que s'avenen de poch ab els professors de filologia de Suïssa i Itàlia referent a mi!

M'escriuen de Mallorca que m'hi ès venguda una carta de Capodistria (Itàlia), d'un Professor que ha nom *Vittorio* Bertoldi, que diu que'm coneix per lo que n'hi ha dit lo Dr. Jud lo gran dialectòleg romanista de Zuric, amich meu del cor, el qual li ha recomanat que se dirigisca a mi, per aclarir certes coses de la Llengua Catalana. Sembla que aquest Bertoldi s'ocupa de *folk-lore* (sabiduria popular) i del nom vulgar de les plantes en les diverses llengues romàniques i d'etimologia i geografia llingüística. Catedràtics d'Universitat com lo Dr. Jud donen [230] aqueixes noves de mi. Ja hi ha trenques de les

que en donen els caps-esflorats de l'*Institut*, com Mestre Biel de la Mel, alies Alomar, Mestre Morera i Galicia, Mestre Pompeu Fabra, Mestre Pep Carner i demés Mestres de doys i virollades. Tots aquests estornells se tenen per *super-homes*. Lo mal per ells és que just s'hi tenen ells i un ramat de bereyols i babaus tan presumits com ells, però encara més bàmbols i més babaluets. Fora de Catalunya ¿qui coneix aqueys subjectes? Elze coneixen dins Espanya come literats; fora d'Espanya no en coneixen cap més que En Fabra come filòleg p'els articles que publicà anys enrera demunt *Revue Hispanique*; però com no s'ès cuydat de seguir lo moviment llingüístich europeu, senzillament perque se figura que ja ho sap tot i que negú del mon fora ell sap res, s'ès aillat dins la torre-d'ivori de l'*Institut*, a on reyna sensa contrast demunt la *turba multa* dels qui cobren de la Diputació, l'Ajuntament i la Mancomunitat, i ab això se figura dominar tot lo mon i la bolla. Per part meua, que seguesca tal domini, que no li aniré a disputar.

Donchs ¿i que ha fet l'*Institut* p'els noms vulgars de les plantes en català, p'el *folk-lore català*, que inclou tants de tresors de llengua? Ja he publicats set volums, en 4t de *Rondayes Mallorquines*, de 320 planes cada volum i llavò lo volum de *Contarelles*, que tot és *folk-lore* també. En tot lo temps que capleví devers l'*Institut* may poguí aportellar aquella gent a fer res per tal *folk-lore*. ¿Tal volta no és una vergonya que en tot Catalunya no hi haja cap aplech de rondalles catalanes més complet que el d'En Maspons i Labrós, que just té tres volums? Mallorca té un aplech de set toms, composts i publicats meus, més gros quiscún que els d'En Maspons; i, en devallar lo paper, en publicaré dos o tres toms més, que elze tinch escrits i publicats ja demunt *La Aurora*. ¿Com no me'n he de poder riure de tots aquests *super-homes* de l'*Institut* que fan fer a Catalunya un paper tan trist i tan desayrat devant l'Europa sàbia, devant la cultura mundial?

Dia 10 (agost)

Lo mot *camis* i el xim-xoram llingüístich de Barcelona. Una indirecta an En Fabra

Avuy a Betlem, la meravellosa esglèsia de Betlem, obra de la Companyia de Jesús, monument immortal de l'art català [231] del segle XVII, m'han trets uns *camis* (alba) com els de Mallorca, de lli, prims i tavellats, casi com els que duch cada dia a la Seu nostra, s'entén per dir missa.

La paraula *camis* és sens dupte la rel del llatí *camisia*, que a Catalunya donà *camisa* i a Mallorca *camia* per elisió de la -s- intervocàlica. Lo mot *camis* no l'he sabut trobar dins els *diccionaris etimològichs* dels professors Diez, Meyer-Lübke, ni Körting, ni dins els lèxichs de Raynouard ni de Levy. Just el trop dins Du Cange, *Glossarium Medioe et Infimae Latinitatis*, ed. de Niort, T. II, p. 52. CAMIS: Arabibus *camis* idem est ac tunica, eaque voce saepius utuntur in sua Novi Testamenti versione. Haec notio congruit cum inferiori voce *Camisa*». De manera que dins la versió aràbiga del Nou Testament és molt usat lo mot *camis* en sentit de *tunica*. Mirau, idò, si ho és antich aqueix mot que encara se conserva a Mallorca en lloch de *alba*. Seria molt possible que tal mot just lo conservi la nostra illa; en les altres regions de la nostra Llengua domina la forma *alba*. Dins lo *Cançoner Sagrat de Vides de Sants* (—Barcelona, 1912 —p. 20), obra d'un valencià desconegut del segle xv, trop unes cobles de Sant Martí de Tours, i una d'elles diu tot això, endressantse a tal Sant: «*Aquells vestiments molt curts que us portaren, | los quals per dir missa vestís (vestireu) vos un jorn, | quant vostres mans santes lo corpus alçaren, | per alt y per baix aquells s'allargaren, | cubrint vos los braços y els peus tot entorn, | per ço la Esglesia tostemps representa | en missa los CAMIUS ab dues colors | mostrant lo mister que en vos s'aposen / aquest gran miracle lo qual nos presenta | la*

vostra virtut ab dignes laors». Es evident que *càmius* és una forma derivada de *camis*. —Es una lley de la nostra fonètica la conversió de la -s (postònica) en -w. Així de *camis* se faria *camiu*, i el plural seria *camius*, forma que se localisaria a València. A Mallorca *els camis* fins a l'endret o un poch més avall de la cinta, son de roba de fil blanca no transparent, i més avall venen els *baixos* que solen esser de punt ab brodadures. De manera que a Mallorca conservam *les dues colors* dels *camis*, sens dupte per virtut d'aqueixa piadosa tradició martinenca.

He demanat a l'escolà major que és un sant home, humil, atent, que en diuen a Barcelona d'aquest planxat dels *camis* (*albes*) en forma d'estries o canaletes de dalt abaix, i me contesta que en diuen *rissat*. Li demàn si n'ha sentit dir may: *tavellat*, i me diu que no. — Però, home, li dich jo: això de *rissat* és castellà! —Prou que ho deu ser, diu ell: i ¿que [232] hi vol fer, si a Barcelona parlem un català que és mes castellà que català? —¿De manera, li dich jo, que vos no sou dels qui pretenen que el català de Barcelona és lo millor català que escalfa lo sol, lo català veritable, lo català per escel·lència? — ¿Que ha d'esser home! me diu ell: ¿i hi ha ningú que sostingui res d'això? ¿Qui no ho veu que el català d'aquí és ple de paraules i de frases castellanes?

El bon sentit ha parlat per boca de l'Escolà de Betlem.

Lo que ell ha dit ho regoneixen i confessen tots els barcelonins de bona fe, a ne qui En Fabra no ha begut el seny. En Fabra és el sostenedor de tal atrocitat de que el xim-xoram que's parla a Barcelona és el català autèntich, fins a l'estrem dé que pretén D. Pompeu que allò que no diuen a Barcelona, s'ha d'esveir, s'ha de raure de Catalunya, s'ha de desterrar i esborrar com una paraula mal escrita. Sí, En Fabra és l'autor de tan absurda i grollera teoria: el *català normal*, el *català literari* és p'En Fabra el català de Barcelona. I ha lograt imposarho a l'*Institut*, a la Diputació, a l'Ajuntament, a la Mancomunitat, no d'una manera franca i lleal, sino ab los seus

constants i imperturbables procediments solapats de ma esquerra, de revolteries insinceres, d'hipocritals anfibologies. No ha tengut pit de sostenirho públicament, a cara descuberta i tot dret. Si fes un tal, totes les altres comarques catalanes s'hi tirarien demunt i s'hi sublevarien els Diputats no barcelonins. Però això és la seua teoria. Fa tres anys que ho vaig denunciar devant tot Catalunya, i ell se'n ha guardat com de caure de ferme mentider. Ja seria de veure si s'hi atansava! No s'hi atansarà no!

Dia 11 (agost)

Una carta de N'Alba, benemèrit eminent de l'*Obra del Diccionari*

M'envien de Mallorca còpia d'una carta que m'hi és arribada de l'Exm. Sr. D. Santiago Alba, del tenor següent: «Madrid, 19 juliol 1920. Sr. D. Antonio M. Alcover. —Mi querido amigo: he recibido el BOLLETÍ anunciado. Su lectura me ha servido de especial satisfacción y regocijo. Como tantos hombres cultos y eruditos, esparce V. su espíritu, por las regiones del donaire y de la sátira con verdadera fortuna. Que siempre podamos gozar con iguales éxitos y con constante prosperidad la obra por V. acometida. Tales son mis deseos que subrayo con un apretón de manos. S. ALBA». [233]

¿Que he de dir jo devant aquesta carta d'un caporal de la política espanyola tan calificat com N'Alba? ¿Que he de fer més que agrairli ab tota la meua ànima la coral simpatia envers de la meua *Obra* i de mi que tota ella respira? Es molt notable i significatiu lo fondo entusiasme del caporal castellà per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica de la Llengua Catalana*. Es l'alta noblesa del seu cor i la seua generosa magnanimidat vitencament escitades devant la conducta incalificable de l'*Institut* i de *La Lliga* contra aquella *Obra*, que tan obligats estaven *La Lliga* i l'*Institut* a amparar, protegir,

fomentar i dur endavant ab totes llurs forces. Si N'Alba fos estat lo que diuen els catalanistes, un inimich de Catalunya i de la Llengua Catalana, m'hauria dit, com li demaní que me fes costat dins les Corts per conseguir la subvenció que jo demanava: —Me teniu an el vostro costat per fer la guerra an els catalanistes; i per qualsevol altra cosa que no sia subvencionar lo *Diccionari de la Llengua Catalana*, contaui ab mi. Demanau tota altra cosa, i la vostra boca serà mesura!

Això m'hauria dit N'Alba si fos estat lo que diuen mentint els catalanistes de que és un inimich de Catalunya i de la nostra Llengua. Però N'Alba no me digué res d'això, sino que estava encantat de la meua *Obra* i disposat a fer per ella tot quant poria. I així com m'ho digué, m'ho ha cumplit, i per això ell i sos amichs son estats els més resolts partidaris i estalons firmíssims de la subvenció a l'*Obra del Diccionari*, i l'èxit de les votacions del Congrès i del Senat a favor de tal subvenció a ell se deu en gran part i llavò a D. Eduard Dato.

¿Que he de fer, donchs, jo devant aqueixa actitud de N'Alba, més que proclamarlo devant Deu i tot lo mon com un dels principals protectors i amparadors, estalons i columnes de l'*Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear*?

A molts elze ve ben de nou tot això i que jo m'haja d'omplir tant la boca de N'Alba, i cada instant retreure lo seu nom per entonarli himnes d'agraïment i d'alabansa. ¿Donchs que se figuraven els qui tant s'estranyen de tals himnes i de tals alabanses? ¿Que ha fet sempre lo BOLLETÍ més que alabar en tots els tons, per activa i per passiva, a dreta i a esquerra, tots aquells que han favorida l'*Obra del Diccionari*, siguen estats blanchs, sien estats negres, sien estats virats? Jo els homes elze judich per les seues obres, no just per les seues paraules, no segons siguen de la meua escola o del meu partit. Jo vaig darrera un ideal, i tots aquells que m'ayden a conseguir aquell ideal; tots els qui me favoreixen cap an aquell ideal, tots [234] els qui me fan costat i me donen una maneta per conseguirlo, aquells alap, aquells festeig, an aquells entón himnes, per ells als les campanes i

cuyt a ferlos caure lo batall repicant per ells. Així som; així vaig nèixer i me sembla que així moriré. ¿Cap superior meu llegítim m'ha censurat ni amonestat ni fet avinent que no anava be envers d'això? Ja may! cap may!

De les censures dels altres me'n fas un nuu a la coa, les m'escolt com si me tiraven palles de Menorca, com si sentia ploure.

Sí, senyorets meus! El be és del qui el se guanya, deym a Mallorca. N'Alba ab Sa Magestat i En Dato ha salvada, l'*Obra del Diccionari* de les ungles, mordales i ferradures dels catalanistes i de l'*Institut*: donchs ihonor, agraiment i glòria a N'Alba i a tots els que ab ell han feta triunfar l'*Obra del Diccionari*, precisament quant els catalanistes s'havien passat p'el carabassot d'afonarla dins un gorch d'allò *qui put*. I qui no li agrada que lo BOLLETÍ glorifich tant i tant N'Alba, que s'esborr del BOLLETÍ i tan amichs com abans!

De manera que N'Alba rebé lo derrer BOLLETÍ i no el tirà dins el covo dels papers dolents, sino que l'ha lletgit de prim conte, i hi ha passat pler, s'hi és delitat, hi ha xalat.

Dia 12 (agost)

Monument an el Bisbe Campins a Lluc. Que fonch lo Bisbe Campins per la Llengua Catalana

M'arriben diaris de Mallorca, un d'ahir, que conta la inauguració del monument erigit per subscripció pública dins lo santuari de la Mare de Deu de Lluc, an el Rdm. Sr. Dr. Don Pere Joan Campins, Bisbe de Mallorca desde dia 25 de juny de 1898 fins dia 23 de febrer de 1915. Hi assistiren les Autoritats i bells estols de pelegrins de tots els pobles de Mallorca. Sembla que la inauguració revestí gran solemnitat. Jo no hi fonch per la meua ausència de Mallorca, motivada per la necessitat de completar l'escorcoll llingüístich dins tot lo territori català i poder comensar aquesta ivermada la redacció definitiva del *Diccionari*

Català-Valencià-Balear. Envií la meua adhesió ben coral i ben entusiasta an els amichs els organiadors de l'acte.

iSi el se mereixia el Bisbe Campins aquest Monument! i per molts de conceptes que el se tenia ben guanyat! iQuin altre Bisbe de tots els qui hi ha haguts may a Mallorca li pot disputar el títol de gran restaurador del Santuari de Lluc! [235] Dins l'Història d'aquest santuari lo Bisbe Campins ocupa la plana capdal, lo seu nom està vertaderament *in capite libris*. No, ja no poríem triar un altre punt més apropiat p'el monument d'aquell Bisbe heroych que el Santuari de Lluc.

I ¿que hi té que veure ab tot això l'*Obra del Diccionari*? iI tant com hi té que veure! ¿Que hauria pogut fer jo sensa lo Bisbe Campins? Si ell no me fa *Vicari General* ¿qui de Mallorca i de les illes veines i de Catalunya i de València m'hauria escoltat quant endressí la *Lletra de Convit* l'any 1901 a tots els *Amadors de la Llengua Catalana*? La meua qualitat de Vicari General de Mallorca donà una gran ressonància an aquella *Lletra* i a l'*Obra del Diccionari Català*. El Bisbe Campins, esposantli jo l'idea del *Diccionari*, l'aprovà ab entusiasme. Escrita la *Lletra de Convit*, ell la lletgí de prim conte i hi donà la seua conformetat i beneí de tot cor l'*Obra*. An el Palau bisbal mateix tenguérem les sessions preparatòries l'any 1900 i 1901 i dins la Sala de Bisbes férem, el novembre de 1901, l'inauguració solemne de tal *Obra*, i fins el dia de la seua mort aquell Bisbe, eminent en tants de conceptes, me feu costat en tots mos treballs, tasques i campanyes lexicogràfiques i llingüístiques. Molt havia d'estimar la nostra Llengua i son enaltiment i restauració quant me deixà fer tot lo que fiu per la Llengua Catalana i son *Diccionari* i sa *Gramàtica*, les escursions, eixides i corregudes dins tots els territoris de la Llengua, predicanthi a rey-solta la *bona-nova* llingüística, fenthi campanyes i mes campanyes i propagandes a balquena un any i un altre any, cuydant a perdrehi el cantet.

Tot això me deixà fer aquell Bisbe escels, essent jo la persona més acostada que tenia, son Vicari General. ¿Qui ho dupte que ab això fou lo més gran benefactor que tengué l'*Obra del Diccionari* fins que Sa Magestat lo Senyor Rey d'Espanya me cridà a Madrid aquest any passat? Sí, tal actitud del Bisbe Campins respecte de l'*Obra del Diccionari* i llavò el fet d'haver creada an el *Seminari de Mallorca la Càtedra de Llengua Mallorquina*, la primera que hi ha haguda de llengua regional dins tots els Seminaris d'Espanya (la del Seminari de Tarragona, la única de tots els Seminaris de Catalunya, es molt posterior a la de Mallorca) diu ab una eloqüència fora mida fins a ne quin punt estimava ell la nostra *Llengua* i volia que se fes son *Diccionari i sa Gramàtica*. Era tan gros i tan significatiu aquest proceir del Bisbe Campins, que n'estava esglayat lo mateix Dr. Torras i Bages, l'inmortal [236] Bisbe de Vic, segons manifestà confidencialment a mon amich coral lo M. I. Mn. Mateu Rotger, al cel sia ell i tots los morts, durant un viatge que feren plegats a Roma, puys li digué que no se'n poria avenir com el Bisbe de Mallorca m'havia deixades fer totes aquelles campanyes del *Diccionari* i a favor de la Llengua, essent jo son Vicari General. Ho contí jo a un català de qui hi ha dalt que coneixia d'aprop lo Bisbe Torras i Bages, i me digué: —Estigaune segur que, si fòsseu estat Vicari General de Vic p'el Bisbe Torras, no hauríeu pogut fer per la *Llengua* i per lo *Diccionari* lo que heu fet essent Vicari General del Bisbe Campins, perquè el Bisbe Torres hauria cregut que tot allò l'havia de comprometre massa.

Ab això està fet tot l'elogi que se pot fer de l'amor i del entusiasme que el Bisbe Campins demostrà tenir per la nostra Llengua i l'*Obra del Diccionari* i de la *Gramàtica*. Per això ho fas constar dins les planes d'aquest *Dietari*.

Era tanta la grandesa d'esperit del Bisbe Campins que's pot dir d'ell allò que digué Victor Hugo a Lamartine: que may li havien feta ombra els llozers que coronaven el cap de negú.

Dia 13 (agost)

Una carta d'En Dato, un dels benefactors màxims de l'*Obra del Diccionari*

Me remeten de Mallorca una carta de l'Exm. Sr. D. Eduard Dato del següent tenor: «El Presidente del Consejo de Ministros. —7 agosto 1920. —Sr. D. Antonio M. Alcover. Mi distinguido amigo: es en mi poder su carta de 26 de julio último y celebro mucho la satisfacción que le ha producido la Real Orden de Instrucción Pública que tuve el gusto de enviarle a Mallorca por desconocer entonces el lugar de su residencia. Agradezco mucho los términos con que hace referencia a mi intervención en el asunto y que publica el último número de su BOLETÍN, que igualmente ha llegado a mi poder.

«Deseo su rápido restablecimiento para que no sufra interrupción el trabajo que viene realizando con objeto de dar fin a su interesantísima *Obra*. Como siempre, quedo suyo afectísimo amigo s. s. q. b. s. m. E. DATO».

¿No ès ver que ho ès ben satisfactòria aquesta carta? Si, a pesar de la feynada ferestíssima i dels mals-de-caps sens [237] nombre que suposa la Presidència del Consell de Ministres i Govern de tot Espanya, queda temps a D. Eduard per contestar a totes quantes de cartes li escrich i contestarles tan atent i magnànimament, fentme una honor que, si la se mereix l'*Obra del Diccionari*, no la me meresch jo. I aquí brilla precisament la grandesa d'esperit i la magnanimidat singularíssima de D. Eduard Dato, castellà de naixensa, criat dins l'atmòsfera de Madrid, que els catalanistes se complaven tant en desjectar, presentantla com un foch d'infecció i de corrupció. Sí, En Dato, castellà i madrileny, com home de Govern que ès de casta grossa, com a polítich espanyol de qui fa fer i del cap curucull, desde lo moment que aluyà la meua qüestió de l'*Institut* i La

Lliga sobre l'*Obra del Diccionari*, hi va veure ben clar, ho aglapí tot de rel, se feu càrrech de tot; i, quant m'hi presentí dia 22 d'abril d'entany ab mos amichs del cor los Exms. Srs. Comte de Sallent i Marquesos de la Cènia i d'Ariany, m'omplí d'atencions i me digué en rudes que l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana* era una obra absolutament nacional que corresponia a l'Estat espanyol dotarla i pagarne tot lo llayt perque era de absolut interés nacional; i per lo mateix que contàs jo ab ell per tot això sensa cap limitació, puys se posava an el meu costat ab cos i cordes. I així com m'ho prometé, m'ho ha cumplit i atès com està a la vista.

I ¿que he de fer jo més que desferme ab elogis i alabanses d'En Dato? ¿Que he de fer sino proclamarlo un dels grans protectors de l'*Obra del Diccionari* i de la Llengua Catalana? Després de Sa Majestat lo Senyor Rey, D. Eduard i N'Alba son els màxims protectors de tal *Obra*. Per això és que may me cansaré de repicar ab tota quanta forsa queda a mos brassos les campanes del meu campanar en honor de tan eminents protectors meus. No, que no el me toquin D. Eduard! iLi dech agraiment coral i sempitern!

I lo bo és la carronyeria dels farsants de l'*Institut* i de *La Lliga* i de tots els paperangos venuts a ells, deshonra de la causa *catalanista*, que presenten D. Eduard Dato com un inimich reconsagrat de Catalunya! iInimich de Catalunya En Dato que li donà la Mancomunitat i ara ha salvada l'*Obra del Diccionari* i ab N'Alba i En Maura, secundant tots Sa Magestat lo Senyor Rey d'Espanya! iAixò son els *inimichs* de Catalunya i de la Llengua Catalana, que salven l'*Obra del seu Diccionari* contra els caps-esflorats de l'*Institut* i de *La Lliga*, encapirronats a tirarla a fons perque és cosa meua i jo no elze vull fer [238] d'*escolà d'amèn*! ni anarlos a llepar allò que no ha de llepar may a negú cap persona decent.

Els inimichs de Catalunya i de la Llengua Catalan a son els de l'*Institut* i de *La Lliga*, i dels més grossos que may haja tenguts la nostra llengua.

De manera que l'Exm. Sr. D. Eduard Dato ha rebut lo darrer BOLLETÍ i m'agraeix lo que hi dich d'ell i desitja que me pos be de l'ull dret que tench mitx esfondrat per poder dur a cap l'*Obra del Diccionari*.

Preniune nota, Mestre Magí Morera i Galicia, vos qui preteniu que jo pos en ridícul els Caporals de Madrid ab lo que cont d'ells. Aqueixes cartes dels Caporals de Madrid i més encara llurs fets son una prova evident de tota evidència que estàn ben contents i agraits de mi, i que el qui romàn vertaderament en ridícul sou vos ab aquells discursots que entaferràreu dins les Corts contra mi dia 31 de mars per aturar que el Congrés votàs la subvenció de 25.000 pessetes; i el Congrés vos escoltà tant que votà la subvenció i vos envià ab Mestre Biel de la Mel *alies* Alomar i el Mestre Ventosa i els altres Mestres de doys i virollades de *La Lliga* a fregir ous de lloca; i ben merescut que vos ho teníeu!

Dia 14 (agost)

En Ramon Miquel i Planas, meritíssim de la bibliografia catalana. —Actitut llamentabilíssima del gran prosador Don Joaquim Ruyra, acceptant l'esclavatge d'En Fabra. —¿Quedar, un castellanisme, segons En Fabra? ¡Es seu aubercoch!

Es vengut a veure'm l'eminent bibliòfil En Ramon Miquel i Planas, meritíssim de les Lletres Catalanes per les obres de fina ironia literària que ha escrites contra els caps-buyts de l'*Institut* i tota llur colla *escriguedora*, participant del presupost de la Mancomunitat; p'els pròlegs erudits i ben cepats de crítica bibliogràfica que ha posats an el bell esbart de monuments capdals de la llengua catalana mitx-eval que ha donats a la llum pública, facilitant magníficament l'estudi de la nostra Llengua. Basta dir que En Miquel i Planas ha fet més ell tot sol per l'*expansió* de la Llengua Catalana clàssica que tot l'*Institut*

en ple ab la Diputació i la Mancomunitat. ¿Que té que veure lo que ha publicat *l'Institut* de monuments clàssichs de la nostra llengua devora els que ha publicats En [239] Miquel i Planas? I ab tot això En Miquel i Planas no és de *l'Institut*, no le hi volen els qui manyuclen tal corporació. Com se suposa, qui hi pert no és En Miquel i Planas, sino *l'Institut*. Donchs bé, és vengut a veure'm En Miquel i Planas, i hem parlat llargament de les qüestions d'ortografia catalana i de *l'Obra del Diccioniari*, sobre la qual m'ha donats punts de vista que tendré prou esment d'aprofitar.

He topat avuy un altre bon amich i me'n ha dita una de molt famosa de D. Joaquim Ruyra, lo gran prosador català. An aquest senyor li entraren unes ganes molt fortes d'esser de *l'Institut*. Li sobraven mèrits per esserho, i corrien veus per Barcelona de certes sòrdides proposicions que li havien fetes certs poques-soltes del catalanisme que fan truchs i baldufes i coses pitjors dins *La Lliga* i dins *l'Institut*. Aquelles veus feyen constar que En Ruyra no havia acceptades tals proposicions, com se suposa, perque cap persona decent les poria acceptar. Prescindint d'això, esclatat mon conflicte ab *l'Institut* hi entrà En Ruyra, i ha allargat com els altres el coll an el jou aclotellador del caciquisme gramatical d'En Fabra i creu com articles de fe tots els oracles que D. Pompeu se digna emetre en materia de *castellanismes*, això és, de lo que se passa p'el carabassot que son *castellanismes* perque així li dona la *aconfessional* gana. Donchs ara tenim el bo de D. Joaquim Ruyra tot esvarat de la paraula *quedar*, que D. Pompeu li ha fet heure que és un castellanisme d'allò més ferest. Si D. Pompeu hagués intentada una demostració, més o menys sèria i formal, seria passador fins a un cert punt que homes com En Ruyra el s'escoltassen. Però ¿a on ni quant ens ha fet a sebre D. Pompeu que *quedar* és un *castellanisme*, indicant les proves de tal tesi? Si D. Pompeu en lloch d'encastellarse dins la *torre d'ivori* de la seua idiosincràcia que li ha fet creure que ell és l'*acte puríssim* de la Filologia Catalana, com Deu nostre Senyor ho és de l'essència i

l'existència i de totes les perfeccions i escl·lències possibles i imaginables; i que per lo mateix ja ho sap tot, i és per demés que ell estudiï ni s'enteri del camí que va fent la filologia romanista i de lo que diuen i aclareixen els altres filòlegs, senzillament perquè tots quants n'hi ha demunt la terra D. Pompeu elze té per uns *non-ens* i torra-pipes que ni el moch se saben tomar; si D. Pompeu se fos dignat pegar una ullada a qualsevol tractat del *l'latí vulgar*, no dels escrits de cap filòleg alemany (perquè comprench la mania que elze té per la seua rabiosa aliadofília, sino dels que han [240] escrits filòlegs inglesos o nort-americans, per exemple, el Prof. C. H. Grandgent *An Introduction to Vulgar Latin*, Boston USA. 1908, — hauria pogut veure dins el § 225 que els aplechs llatins *ěé, jé, ōó, wó* se desplegaren diferentment i que *ěé, ié* monoptongantse, tornaren *ē*, i que de *ar ětem, par ětes, qu ětus* se feu *ar ētem, par ētes, qu ētus*; i el Professor J. Pirson dins la seua obra *La Langue des inscriptions de la Gaule*, 1901, —§ 57, fa constar que *qu ētus* se troba comunment dins les inscripcions: i A. Carnoy (*Le Latin d'Espagne d'après les Inscriptions* —Bruxelles, 1906, p. 45) prova lo mateix. També hi havia dins lo llatí lo verb *quietare*, d'on havia de resultar per l'indicada lley *quetare*.

Donchs ¿com no haviem de brollar dins lo català *quet, queda* i *quedar*, sense cap intervenció ni influència del castellà? iSi fins lo *Livre des Coutumes* de l'Arxiu Municipal de Bordeus, de devers lo sigle XIV, que N'Enric Backhausen publicà a Bordeus mateix l'any 1890 i lo Prof. Emili Levy (*Provenzalisches Supplement Wörterbuch* — Leipzig, 1908— T. IV, p. 611) ho retreu, posa dos passatges que duen les paraules *queda* i *quedar*, així com s'usen fa tants i tants de sigles dins la Llengua Catalana. ¿Tal volta molts de territoris catalans no designen ab lo mot *queda* lo toch de campana del vespre, que volia dir que s'acabava lo temps de poder trulletjar i que comensava lo temps de la *quietut* i de redòs de quiscú a casa seua? I que és la *queda* més que la *queta* < *quieta* del llatí vulgar? ¿Tal volta dins casi

tot lo reyne de València no subsisteix ben viu lo adjectiu *quet*, *queta* (*esteu quéts!* *esteu quétes!* que's diu an els xiquets i xiquetes per ferlos estar àturats)? ¿També serà un castellanisme lo toch de la *Queda*, antiquíssim dins casi tot lo territori català i l'*esteu quets!* que s'usa tant i tant dins casi tot lo Reyne de València? ¿Que hi diu an això lo Sum Pontifich Fabra? Segurament no se dignarà dirhi res, perque creuria rebaixarse si havia de contestar a res que surta de mi. Per mi que no's rebaix. Ara a D. Joaquim Ruyra sí que li convendria parar una mica d'esment a la situació falsíssima que li han creada les seues ganes tan fortes d'esser de l'*Institut*. Honorable D. Joaquim, els escriptors de la talla capdal de vostè no tenen dret a fer la trista figura per respecte a un pontífich de pedàs que just se comprèn que fassa por an els que may seràn bons en no esser per anar a cassar gambosins o xuclarse el dit. [241]

Dia 15 (agost)

Gros pertret de manuscrits i incunables catalans que posseeix En Ramon Miquel i Planas

He dedicada la banda del matí a la gran festa del dia, l'Assunció de Maria Santíssima en cos i ànima a los cels; i la banda del cap vespre me'n som anat a veure D. Ramon Miquel i Planas, a la seua torre de Sant Gervasi, ab qui he passades dues o tres hores, parla qui parla de les edicions que ha fetes ell i que prepara de grans monuments de la nostra Llengua, o reproduint *incunables* raríssims o publicant manuscrits fins ara inèdits. En té un aplech de *incunables* (edicions del segle xv) en llengua catalana, vertaderament meravellós, i llavò té vint capsas de fotocòpies d'altres *incunables*, i manuscrits catalans que ell s'ha fetes treure, pagantles, com se suposa, de la seua butxaca. ¡Vint capsas, tamany 4t i ben gruixades! Bona part d'això ja ho té publicat, però encara li queda moltíssim a publicar. Ara

prepara un volum de varis tractats curts de Fra Eiximenis, lo formidable enciclopedista català del segle XIV. Sols lo Bt. Ramon Llull li arriba en còpia de produccions literaries, encara que Fr. Eiximenis no és de tanta altària intel·lectual. Ab tot això En Miquel i Planas s'és fet lo primer editor de monuments literaris de la Llengua Catalana. Negú n'ha publicats tants com ell, ni d'un bon tros.

A un home tan eminent els de l'*Institut* li han donada bolla-negre, i el tenen apuntat an el llibre-vert de llurs absurdes prevencions i baixes i selvatges venjances. Es una glòria p'En Miquel Planes aquesta betzèrria dels *Instituters* contra ell.

Dia 16 (agost)

Dues fonts de primera per l'*Obra del Diccionari*

Les he aglapides avuy a la *Biblioteca Universitària*, i son un *Tractat d'Artilleria*, que escrigué i publicà a Barcelona a mitjàn segle XVII un tal Francesc Barra, *Mestre de l'Escola d'Artilleria* de dita ciutat, i llavò una obra de cirugia i medicina del segle XV.

Quant haja buidada en cèdules aquella obra d'agricultura del frare del segle XVII, investiré aquestes altres dues.

He fulletjada una mica aquella obra del segle XV, i romanch vertaderament esglayat de la riquesa estupenda de vocabulari que inclou en ram de cirugia, anatomia i medicina, descripció [242] de membres ab tots llurs noms i els noms de totes llurs parts i partícules i llavò les malalties que pateixen devegades i tots els remeys que hi calen. Es un arsenal inmens per l'*Obra del Diccionari*. No hi ha altre remey que buydar en cèdules tot aquest prodigiós vocabulari i munió estupenda de mots i frases, tresor imponderable de Llengua Catalana.

Dia 17 (agost)

Una fotocòpia que vull fer treure. —Un llibre de Menescalía catalana. —Tres bibliòfils de cap de brot

En vista de l'importància excepcional que té aquella obra de medicina i cirugia que hi ha a la *Biblioteca Universitària*, resolch ferne una foto-còpia. La persona que la m'ha de treure, me dirà demà, si Deu ho vol, ab quines condicions me porà fer tal feyna.

Ahir passí per la llibreria de l'amic Babra, que en matèria de llibres vells pesa el sol abans de sortir i ès de lo que no hi ha; i me digué que en té un de llibre vell de *Menescalía*, de la primeria del segle XVI i en català, a on n'hi ha a talabaixons, de mots catalans que valen a pes d'or.

M'hi entrech avuy, li demàn que me mostr tal llibre, el me treu, el me mir: ja ès ben vell, de lletra monagal, ab moltes de fulles arrabassades, mancanthi les primeres, però tots ets seus mots i frases son de la més pura catalanitat. Demàn an Babra que me'n deixarà pagar, i me diu: —Setanta cinch pessetes. —Meu ès lo llibre! li dich jo, i romanem closos.

Trop a Ca'n Babra aplegats tres bibliòfils de cap d'ala, tots, tres bons amichs meus i de la Llengua Catalana: D. Eduard Toda, D. Pere Font de Rubinat i D. Ramon Miquel i Planas. Ens esmolam la garrova una bona estona sobre llibres vells catalans, i me donen bones noves ferm d'alguns que prou me serviràn per l'*Obra del Diccionari*. Me diuen que troben que bona somada m'he tirada demunt ab això de l'*Obra del Diccionari*. Jo elze dich que: *somada de gust no pesa*.

Dia 18 (agost)

La verinosa i enverinada qüestió social, l'art d'estampar i lo catalanisme

Veig tres amichs meus catalanistes, i parlam de llibres vells i de l'*Obra del Diccionari*. Tots llamentam i maleim la situació apuradíssima que la qüestió social ha creada a l'art d'estampar, [243] fent tan dificultosa la publicació de llibres catalans. Surt el sindicalisme i els qui en gran part l'han provocat o engreixat: els industrials que durant la guerra mundial feren ganàncies tan grosses que contrapassen tot lo imaginable, i que poch se cuydaren de ferne gens de part an els obrers de llurs fàbriques, allà on ab l'ajuda d'aquests feren casi totes aquelles ganàncies, lo qual ha exasperats els obrers i ha contribuït tant a que esclatàs el bony sindicalista i s'enmaleís la nafra de tan mala manera.

Un d'aquells catalanistes ha apuntat que pertocava posar a Espanya la contribució per les ganàncies extraordinàries de la guerra, com l'han posada França, Anglaterra, Alemanya, Itàlia, fins a l'estrem de que Anglaterra establí que tal contribució fos el noranta per cent de tals ganàncies. ¡Veyès si ho ha d'esser salat i feixuch p'els qui han de monyir[!]

Un altre d'aquells catalanistes ès passat més envant, i ha recordat que qui aturà N'Alba de posar tal contribució fonch En Cambó ab els industrials catalans i els de Bilbao, i que això ès una taca de molt mals averanys per *La Lliga Regionalista* i *La Veu de Catalunya* i els de Bilbao. Ja poden espolsar aquests tals, que el bast que ab això se posaren, no el se treuràn a cosses.

Tothom demana a l'Estat Espanyol diners i més diners per fer anar avant aquest o aquell ram, empresa, indústria, professió o font de riquesa; però an el mateix temps quiscú defuig tot quant pot d'haver de contribuir a les càrregues de l'Estat. I els homes de *La Lliga* no son cap excepció d'aquesta regla, sino que la confirmen.

iJa és ben hora de que els espanyols, i els catalanistes els de davant, vegem de quin llenyam feym la creu, a on tots ens haurem d'enclavar, costat per costat del Bon Jesús, si volem salvar l'Espanya, així com el Bon Jesús salvà l'Humanitat.

Dia 19 (agost)

Lo *Banch de Barcelona* i un amich que hi trop de l'*Obra del Diccionari*

Avuy som anat an el *Banch de Barcelona* a treure *llenegants* perquè els que prenguí quant me'n aní de Mallorca, ja s'eren fets tan avall que no me'n romania casi cap. No me creya jo que el *Banch de Barcelona* fos de tanta d'importància. Al mitx de la sala a on desemboquen totes les oficines, a una taula llarga hi havia una vintena d'homes ab bells caramulls de [244] plata davant, conta qui conta pessetes, movent gros soroll de plata; i m'han dit que allò eren els diners que just avuy aquells subjectes, tots *cobradors del Banch*, havien aglapits. May havia vista tanta de plata acaramullada demunt una taula. No sé el conte de pessetes que hi devia haver.

Quant m'és arribat lo torn, me criden, present la *Carta de Crèdit* que m'enllestí lo *Crèdit Balear*; me fan entrar a una altra oficina de més endins, a on trop dos oficinistes lo mes atents. Entrech a un la *Carta de Crèdit*, la se mira, hi veu lo meu nom, i totd'una ab uns ulls que com que m'hàgués de travessar, me demana: —I ¿que fa lo nostre *Diccionari*? —Per això som a Barcelona! li dich jo. Me demana la quantitat que vull treure, le hi dich, en pren nota, enllesteix la cosa, i llavò ja me torna moure del *Diccionari*, dientme: —Bé ¿i que no serà el *Diccionari de la Llengua Catalana*? —Prou! li dich jo. Serà de la llengua que parlen Catalunya, les Balears, lo Reyne de València, que és una sola llengua; però que, com a València i a les Balears hi ha tanta prevenció contra lo català i jo no vull que rebutgin l'*Obra* en

tenirla feta dient que ells no parlen català, sino *valencià* o *balear*, per això lo *Diccionari* s'ha de dir *Català-Valencià-Balear* d'una sola i única llengua, això si ab modalitats diferents, igualment genuines i autèntiques i igualment catalanes de rel. —Conformes de tota conformetat! me diu aquell senyor, i llavò me demana: —I les baralles ¿se son acabades? —Mirse, li dich jo, desde el moment que l'Estat me subvenciona, me fas trons de lo que mos contraris maquinin contra mi; ja no'm preocupa gayre lo que fassen o deixin de fer. Jo tir endavant i prou! —Molt be! me diu ell. Me demana quant comensaré l'estampació, li dich que dins uns dos anys confiy de publicar lo primer tom. L'home se'n demostra molt content. M'entregá l'albarà per cobrar les cinchcentes pessetes; i ens despedim ben amichs. No dich qui és ell per posarlo a redòs de la venjansa dels malfactors de l'*Institut* i de la Mancomunitat. Com elze conech mes que el mal temps, sé massa lo que son capaces de fer contra tots els qui me demostren afecte coral i entusiasme.

Dia 20 (agost)

Una trastada de l'*Institut* an els Drs. Cadevall i Sallent de Terrassa

Avuy he sabut de bona tinta que *L'Institut d'Estudis* [245] *Catalans* ha fets molt fellons els meritíssims naturalistes Dr. Cadevall i Dr. Sallent de Terrassa, perque elze comanà la *Flora de Catalunya*: ells se posen a escriurela, presenten l'original, comensa l'estampació, n'estampen una bona partida de fulls, i a lo millor queda enrocada l'estampació, i no hi ha manera de treurela de tal enrocament. L'*Obra* està aturada, i no saben quant tornarà anar endavant. I no sols això, sino que els Drs. Cadevall i Sallent no han pogut arribar a un cèntim de llurs honoraris per més que els han reclamats. I escriuen an En

Puig i Cadafalch, i aqueix tè la delicadíssima atenció de no contestarlos.

Així les gasta el colossal President de la Mancomunitat ab homes tan respectables i meritíssimes de la ciència i de Catalunya com els Drs. Cadevall i Sallent.

Lo catalanista que ès vengut a contarme això assegurantme que ho sap de bona tinta, ha acabat per dirme: —iQuina llàstima que a Catalunya no hi haja mitja dotzena de Mns. Alcovers per treure a la pública vergonya les mil atrocitats que's cometen desde el cap-curucull de l'*Institut* i de la Mancomunitat, que ens tiranisen i ens deshonen devant lo mon civilisat!

Efectivament sembla mentida que puguen durar de tal manera tants d'escàndols com l'*Institut* i la Mancomunitat no s'aturen de donar! Així mateix s'ès mester que Catalunya badi molt per tolerar tal ignomínia i tal afronta.

Dia 21 (agost)

Un encals an En Bofill i Mates i a *Nostra Parla*

Me remeten de Mallorca un ofici que la entitat *Nostra Parla* s'ès dignada enviarme per via de son President, mon ex-amich En Jaume Bofill i Mates, i son Secretari, un tal Josep M. i no sé que mes, perque en la meua curtesa no som estat capaç de desllatigarli el llinatge de *ben escrit* que està, a on me diuen: «Coneixedors del vostre patriotisme, del qual n'haveu donat proves paleses en ocasions diverses, no dubtem que voldreu col·laborar a dita obra patriòtica («la ofrena» an els «rossellonesos» «de les obres catalanes, que representen tots els caires de la nostra espiritualitat») ab la donació d'exemplars de les obres que heu publicat i fareu més valuós el present de confraternització espiritual que Catalunya oferirà al Rosselló. Barcelona Juliol 1920». [246]

M'estranya moltíssim que el President de *Nostra Parla* haja tengut pit per enviarme tal ofici i estampar abaix la seua firma.

En Bofill i Mates jo sempre l'havia tengut per un amich meu dels més acostats, per un enfilall de proves que m'havia dades d'esserho. Come tal, quant vengué a Mallorca ab En Carner devers l'any 1905 elze tenguí tots dos a casa meua quatre o cinch dies; i quant fonch casat, me tengué a dinar una volta a casa seua. Jo m'alegrava de tot cor quant el veyia ferse amunt i famós per la seua inspiració poètica primer, i per la seua oratòria política més tart, que li havia de valer una brillant situació dins lo catalanisme. Entrà aviat a la Redacció de *La Veu de Catalunya*; i quant l'any 1916 me queixí devant alguns amichs meus barcelonins del mutisme de *La Veu* sobre les meues campanyes autonomistes i nacionalistes demunt *La Aurora*, de les quals *La Veu* no deya may res, allà on may se descuydava de copiar tot quant deyen els periòdichs de Balears o de València favorable a l'autonomisme i nacionalisme, me digueren aquells amichs: — Digauho an En Bofill i Mates, que ès el qui du *La Veu*, i ell hi posarà remey.

Fas de veure En Bofill, li crit l'atenció demunt l'actitut tan estranya de *La Veu* respecte de mi; l'home me promet posarhi remey. I efectivament no n'hi posà, *La Veu* seguí ab lo mateix *mutisme*. Era el pla que En Carner i companyia s'havien trassat de no parlar may de mi, per avesar el públich a la idea de que jo no era res, que m'era anul·lat i que ja era mort per tot aquesta cosa de *autonomisme, nacionalisme, Llengua i Diccionari*.

Mesos més tart m'arribà la nova de que En Bofill i Mates s'era donat de baixa del BOLLETÍ perque hi havia jo censurats alguns galicismes i neologismes estrambòtichs i sensa cap ni peus que els estornells de l'*Institut* feyen còrrer come *non plus ultra* de català refinadíssima. Era que En Bofill tenia unes ganes rabioses d'entrar dins l'*Institut*. Dins lo febrer de l'any 1918 le hi aficaren sensa dirme'n res devant devant: Publich jo mesos després mon *Manifest*

contra la *Secció Filològica*; se reuneix l'*Institut* en ple i me reproven i suspenen de President i me neguen tota comunicació; escomunicantme *ab irato*. Se retregué de tals atrocitats i atentats En Bofill i Mates? iQue se'n havia de retreure! prou que hi prengué part com tots els altres, fora un. —Ve després lo conflicte de N'Eugeni d'Ors, alies *Xenius*, que i el llansen de la *Direcció* [247] *d'Instrucció Pública* de la Mancomunitat i de la Secretaria General de l'*Institut*; i en la sessió de la Diputació que se tractà d'això, En Bofill i Mates dugué la veu cantant de l'*Institut* contra *En Xenius* i me retregué a mi, etzibantme com an aquest una bona grapada de fanch.

Donchs aquest home, En Bofill i Mates ha tengut pit ara per firmar ab lo seu nom i llinatge un ofici de *Nostra Parla* a on me diu les paraules més amunt copiades.

Així mateix se necessita tenirne poca d'alatxa per enviarme tal ofici un home que s'ès portat ab mi com s'ès portat En Bofill i Mates, no tenint en conte que les persones... decents no fan respecte d'una mateixa persona les dues tires de petjades que ha fetes ell envers de mi. No, o no havia de venir a estar a casa meua tres o quatre dies ni m'havia de convidar a dinar may a casa seua ni oferirme dinars ab altres amichs a cert restaurant de Barcelona, o no m'havia de tractar com me tractà devers la Redacció de *La Veu de Catalunya* desde l'any 1913 a 1916, i devers l'*Institut* i la Diputació de Barcelona desde l'any 1918. Res de lleig hi havia que ell volgués esser de l'*Institut* i fins i tot *President de la Diputació*, haventli desbaratat això derrer En Cambó quant reelegiren En Vallès i Pujals. Res de lleig hi hauria en tot això per lo que deyen els escolàstichs *omne ens tendit ad esse*. Lo que no ès gens ayrós son els remeys posats per conseguir aquestes coses. I menys ayrós ès encara que m'enfloch un ofici com el que m'enflocà aquest passat juliol desde la presidència de *Nostra Parla*, faltant ubertament a les *Normes i Sistema Ortogràfic* de l'*Institut*, escrivint *pera* en lloch de *per a* i *col-laborar* en lloch de *col·laborar*; ofenent i trepitjant la correcció catalana ab l'ús abusiu i barroer de la

partícula pronominal *ne* posant «del qual n'haveu donat proves», a on sobra el *n'* haventhi «del qual»; atentant contra la sintaxis catalana que exigeix la concordansa del participi *ab lo terme d'acció*, puys posa «*haveu donat proves*» i «*les obres que haveu publicat*», allà on pertoca dir «*haveu donades proves*» i «*les obres, que haveu publicades*»; acabant ab la ridiculíssima «confraternització» de que Deu s'apiadi. De manera que la redacció de l'ofici, per lo carronya i carabassenca, pot anar encollada ab lo títol de la pretenciosa entitat: *Nostra Parla*, que no passa d'un flagrant *castellanisme*; no ès més que una traducció servil del mot castellà *Habla*. Es la dissort dels *super-homes* de l'*Institut* i tota la faramalla que elze segueix, que no saben sortir de traduir servilment [248] del castellà o del francès o de *barbaritzar* per conte propi inventant paraulotes tan noningunes com *pripell* i altres per l'estil, que serveixen admirablement per posar en ridícul i desconceptuar la Llengua Catalana devant totes les persones formals ¿Qui no recorda la poca-solta d'un *Membre de l'Institut* (?) que en la intimidat confessava que havia aficades dins una obra que l'*Institut* li havia publicada, devers trenta paraules que ell s'havia inventades?

A mi me venen a predicar «confraternització espiritual» ab els rossellonesos aquests estornells assoleyats de *Nostra Parla*? ¿A on eren ells quant jo els anys 1900, 1901, 1902 i 106 recorria, no just el Rosselló, sino el Vallespir i el Conflent i la Cerdanya francesa i el Capcir? anant de poble en poble per estudiarhi de prop la Llengua Catalana que encara s'hi conserva i encoratjant els pochs que se'n demostraven amichs, a demostrars'hi més i ferse'n apòstols i defensors. ¿A on eren aqueys pifolers de *Nostra Parla* quant celebràrem lo *Congrés Internacional de la Llengua Catalana* l'any 1906, a on férem venir tot i un estol de rossellonesos pagantlos lo viatge i donantlos dietes de 25 pessetes per cada dia del Congrès?

¿Que volen enviar els llibres catalans an aquells bons germans nostres «del Rosselló»? ¿«Del Rosselló» només? ¿I els del Vallespir,

Conflent, Cerdanya i Capcir? ¿Que no son germans nostres els habitants d'aquestes altres encontrades? Ah! és que per aquesta gent de *Nostra Parla* allà dessà els Pirineus no hi ha més que els «del Rosselló» «que estiguen units» ab nosaltres «pel nexa de la llengua i per vincles seculars de raça», demostrantse ab això tan ignorants de la nostra història com de la nostra realitat ètnica.

I clouen tal serie de barbaridats ab una que dona el brou a totes, parlantmos del «present de confraternització espiritual» que «Catalunya oferirà al Rosselló».

De manera que a una banda hi haurà «Catalunya» «oferint el present», i de l'altra banda hi haurà «el Rosselló» i no el Vallespir, Conflent, Cerdanya i Capcir, just «el Rosselló» que rebrà «el present». Aquí hi ha tantes de barbaridats com paraules. D'un vent esclueixen del «present» aquelles altres quatre regions catalanes d'allà dessà els Pirineus, tant o més catalanes que no el Rosselló; i d'altre vent treuen «el Rosselló» de Catalunya, suposen que una cosa és «el Rosselló» i una altra cosa és «Catalunya». Haguessen dit que «Catalunya espanyola», feya tal «present» a la «Catalunya [249] francesa» ho haurien dit be. Però com aquests caps-buyts de *Nostra Parla* just diuen les coses be per xamba, quant no se'n temen ni se'n adonen, per això diuen aquesta barbaridat final de que «Catalunya» farà tal «present» «al Rosselló».

¿I que he de contestar jo an aquests... oficials de *Nostra Parla*? més que ab aquella dita tan mallorquina i tan gràfica: —A una altra porta en donen dos!

¿Tal volta se'n mereixen d'altra de contesta? Es evident que no.

Dia 22 (agost)

Indecència feresta dels vestits femenils a Barcelona

Tenim aquí a Ca'n Manso una senyora vella de Bilbao diuen que és riquíssima, i en certes coses en fa cara), molt afectada de esmolar la garrova contra qui's present. Jo no li don conversa perque al punt és a llevar la pell a tal o qual proisme. Avuy una senyora m'ha contat que la primera volta que parlà ab aquella jaya, veyentla aquesta ab una neboda seua molt jove, li demana. —Es fia seua aquesta senyoreta? —No, neboda, respòn aquella. —Donchs jo, diu la jaya, no permetria que una neboda meua m'acompanyàs si anava vestida així com hi va aquesta neboda seua. Me crega: les noyes de Barcelona i llurs mares se'n aniràn a l'infern p'els vestits indecents que duen.

A mi m'ha feta molta de gràcia la claredat d'aquella jaya. Me'n guardaré com de caure de dir que la neboda de la senyora aludida anàs tan indecent com la jaya volia suposar. L'he vista a la taula una partida de vegades i no ho he reparat perque tench un sens fi de coses que me preocupen més. Si fos una neboda o dependenta meua que me'n pogués venir gens de responsabilitat, prou que la m'hauria mirada de prim conte per arruixarme les mosques que poguessen venir a ferme'n saulet devers lo tribunal diví. Com, gràcies a Deu, no estich en aquest cas, res vull sebre de tal andarivell. En quant a que les noyes i les mares de Barcelona se'n hagen d'anar a l'infern p'el vestit o per la falta de vestit ab que van per carrers i plasses, diré que a la meua manera de veure aquella jaya de Bilbao apedrega fort. Sens dupte exagera respecte de moltes noyes barcelonines, però per mi endevina de moltes més. Sensa voler, m'he hagut d'enterar dels vestits de tal marinatge, fent prop d'un mes i mitx que potoy per Barcelona i p'els carrers de més trànzit per haver d'anar a ca'l [250] Doctor Barraquer, a l'Universitat, a l'esglèsia de Betlem, an el Moll. I freqüentant cada dia aqueys endrets ¿quin possible és no toparse ab centenars i fins milenars de noyes de tots pelatges que hi

papallonetgen i hi caplleven a boldrons, escabotells, remolins i estols? Sols anant ulls cluchs poria deixar de veureme'n devant seguit seguit; i anant ulls cluchs m'esposaria a tenir ab elles qualche topada tan tremenda que pegàssem tot[s] dos de folondres, lo qual se prestaria a comentaris de la pitjor espècie. De manera que forsat forsat m'he hagut d'enterar de com van de roba o de falta de roba les noyes de Barcelona. N'hi ha que van prou modestes; però son tan clares com els campanars. N'hi ha llavò que ja no se recomanen gayre per la modèstia, però encara per un escés de benevolència un les ho pot perdonar fins a un cert punt. Ara la majoria son *privadores* d'anar p'el carrer; llavò n'hi ha d'altres, i no son poques, que son *tancadores*, que les haurien de tancar materialment, i fins n'hi ha que son *penjadores*, ès a dir, que les haurien de penjar, *sicut sonat*. La majoria just van *mitx vestides*, i falten massa a la modèstia; sols la cap-buydor i lleugeresa del sexe i de l'edat elze pot escusar de faltar *greument*. Totes aqueixes son *privadores* d'anar p'el carrer tan a la fresca com hi van. Llavò hi ha les que son *tancadores* perque son encara mes descarades que la majoria lo quant van més de mitx despullades, i que si jo en fos confés, no els absoldria. iSi semblen escapades del llit en camieta i que no han tengut temps d'embolicarse res pus! iEs pitjor que si anaven en camieta! Però encara contrapassen aquestes les que anomèn, *penjadores* i que les califich de tals perque van tan esquefides de roba, i la poca que duen elze ve tan atesada an el cos que elze veuen tota la silueta casi tant com si anaven totes nues. Si anaven totes nues, no seria tan fatal per la decència pública, perque la policia a l'acte elze aglapiria i elze posaria a l'ombra, i el mal seria mort. D'aquestes desvergonyides n'he vistes una partida, sobre tot dues passaven la mida de tot lo imaginable: una an el carrer de la Canuda, una hora baixa, que me'n anava a fer l'estació a la esglèsia parroquial de Betlem, i aquella gembla me passà devant anantse'n com un coet de d'allà, i tothom que la se miraven i la signaven ab lo dit, fenthi comentaris per tots

els gusts. L'altra la vaig topar a la *Plassa de Catalunya* devers la una del dia, venint jo de la *Biblioteca de l'Universitat*, acabant de resar el Rosari, i que just mirava allà on havia de posar els peus per no pegar cap sòtala; i cop en sech zas! [251] me passa per davant fregantme materialment aquest dimoni de noya, que se'n anava com un llonzí. El Dr. Barraquer, lo primer dia que'm ve l'ull que me medica, me demanà si hi veyia faixes blanques i vermelles que fessen ones. Li diguí que no. Si m'hagués demanat si hi veyia siluetes de persona, quant viu aquell dimoni en carn humana passarme per davant fregantme bil·lo bil·lo, hauria cregut que allò era un fenomen del meu ull malalt. Per cerciorarme de que no era ilusió meua aquella topada, me girí de la banda cap a on s'era espitxada aquella poca-vergonya, i la colombrí que se'n anava ben acanalada de d'allà i notí que tothom la seguia ab la vista i que hi feyen el comentaris que piadosament poreu pensar.

Primer, contra l'inmodèstia i la indecència dels vestits femenils hi havia lo remey d'acalar els ulls, porque tota l'indecència estava localisada a les regions superiors de la caixa del cos. Avuy tal remey no serveix porque van més indecents per les regions baixes que per les altes, i per les altes ja hi van massa. De manera que tant si acalau els ulls com si els alsau, no vos escapareu de la batalla que vos presenta per tot arreu En Banyeta-Verda ab tota la seua ationadara trcalada d'emissàries tan tremendes i formidables, que el mateix Banyeta just elze guanya de banyes.

Quant era a Londres l'any 1913, un dia per consell de la Patrona de la Despesa, entrí a un grandíós *Tancat d'Espectacles*, que me digueren que n'hi havia de totes castes, però tots decents. Me'n hi vaig, i efectivament hi viu un sens fi de divertiments, lo més entretinguts, enginyosos i inofensius; però assetsuaixí me trop dins una espècie de jardí, i m'afin quatre cinch bergantells enfilats per aquells arbres, sensa dur un fil de roba demunt més que una mica de tapament allà on poreu pensar. Al mateix temps compareixen dalt

una tarima tres o quatre bergantelles ab unes faldes tan curtes que just els arribaven an els genolls, però ab polaynes de cassador i gens escotades, i ja son partides ab una escopeta que duyen perhom, a desperar a dreta i a esquerra i a l'ayre. —*Això s'embruta!* m'esclam jo a les hores. Gir una coa, i de d'allà cap a defora! Donchs be, la major part de les noyes de Barcelona van molt mes *indecents* que aquelles bergantelles d'aquell *Tancat d'Espectacles* de Londres. Un altre dia, també a Londres, anant jo per una gran plassa de les que hi ha, s'atura devant mi un automòvil; en devalla una fadrineta molt elegant; duya el vestit molt estret, i tot devallant el s'enganxa a no sé a on, i mostrà les cames fins an els genolls. [252] A mi me semblà allò massa tal-qual. Doncs be, milenars y milenars de noyes tresquen per Barcelona que mostren continuament més trossada de cames que no mostrà de desgràcia aquella fadrineta de Londres. ¿En voleu sebre una altra? Un hora-baixa me'n anava jo a entrada de fosca a dur una carta an el *Vapor Rey En Jaume I*, Rambla avall, i cop en sech me top ab una noya que anava tan a la fresca que duya per faldes una especie de filachs, que li veyen la pell i totes les formes i contorns que fa lo cos de genolls per amunt. Hauria merescut que la Policia l'hagués aplegada i l'hagués duyta a tirar a mar, com se suposa ab una pedra ben feixuga p'el coll.

Lo que succeeix ab això d'anar tan destapades aqueixes desenfreides, que surten a la vista una partida de defectes de configuració que no les favoreixen gota. Així és que jo may hauria cregut que hi hagués tantes de noyes a Barcelona ab les cames tortes, ab els peus girats, ab el coll tan regatat i garangolat de nirvis, tan esmolucades d'espal·les, tan esgarrades de pitera. I encara se veu que tot això és lo més condret d'aquells cossos; l'ànima la tenen molt més esfondrada les mesquines. iO si se vessen la feristea que fan!

De manera que aquella senyora vella de Bilbao no va gayre lluny d'osques ab lo judicar les noyes i les mares de les noyes a Barcelona

p'el modo d'anar vestides, o més ben dit, desvestides, despatxantlos el passaport per l'infern.

Això me recorda un pas que me contaren a Madrid d'un senyor que durant la primera guerra carlista se feu milionari proveint de palla la cavalleria de l'exèrcit lliberal. I un dia un *penjat* li demanà: *¿Y dando paja ganó V. tantos millones?* I ell contestà: —*No, hombre! No los ganó con la que dí, sino con la que no dí.*

Ara també les noyes de Barcelona, vull dir, moltíssimes d'elles estàn ben esposades a condemnarse, no per la *roba que duen, sino per la que no duen*, i elze caldria dur.

Me contà En Manso que mesos enrera posaren a ca-seua uns quants senyors francesos, de París per més senyes, i manifestaren llur estranyesa de que les noyes a Barcelona anassen tan indecents. En Manso elze digué: —Tot això porem agrair a París, la vostra ciutat capdal, d'on mos venen les modes. —A poch poch! digueren aquells parisenchs: les modes poràn venir de París, però les noyes parisennes no les segueixen com les d'assí; elze saben moderar i ferles *passadores*.

Jo lo que puch dir que, quant els anys 1912 i 1913 me [253] passí a París una corantena de dies, me cridà ferm l'atenció el no veurehi aquells vestits tan estrets i ellanguits que veyia per Barcelona, per Mallorca, per Itàlia per casi totes les altres ciutats de França que vaig recórrer (Perpinyà, Narbona, Tolosa, Lourdes, Montauban, Moissac, Limoges, Poitiers, Orleans, Chartres, Reims, Beauvais, Amiens, Rouen). I ¿com s'explica això? Ah! és que la gent de París tendràn tants de defectes com volgueu, però lo que és bon gust, finor i art de sebre-se presentar i elegància sobirana per no desentonar casi may ivaja si en tenen! I perque els no-parisenchs no en tenen tanta ni d'un bon tros, quant elze volem imitar, queden malament, fan la prova del ruch.

I ibasta ja de *vestits* o de *desvestits*! per la relació que diuen a l'*Obra del Diccionari*, que ho abraça tot finis finis, s'entèn lo que

s'expressa ab *mots*, que son la *caixada* de la nostra Llengua, i lo *Diccionari* n'ha d'esser la caixa.

Dia 23 (agost)

Els derivats en *-im*, *-am*, *-era* en català i llur importància

Avuy com sortia a dir missa a la parroquial esglèsia de Betlem, un dels Vicaris ha reparat que jo duya els *camis* (l'*alba* diuen aquí) atrossats una mica mal igual per lo quant m'eren un poch llarchs. S'ès afanyat a compondrelosme, dient a l'escolanet que m'havia de servir la missa: —No veus, home, que no està be aquesta *alba* ab aquest *pengim-pengera* que fa?

M'ha cridada l'atenció tal *mot*, le hi he fet repetir i després de la missa n'he presa bona nota perque per mi val a pes d'or. Els derivats en *-im* i en *-era* son una de les grans riqueses que té la Llengua Catalana, desgraciadament perduts en gran part dins lo Reyne de València i també a Catalunya, però conservats en casi tota llur tòria i galanxonia dins Mallorca. Els derivats en *-im* uns son de *sentit colectiu* v. gr. de *sabata* > *sabatim* [moltes de *sabates* petites], de *cadira* > *cadirim* [moltes de *cadires* menudes], de *taula* > *taulim* [moltes de *taules* petites], etc. De totes les paraules que designen objectes dels que se pot formar *colecció*, els mallorquins formam *colectius* acabats en *-im*, de sentit diminutiu, sempre que ens passa per l'escudeller, i estam de saba. Els altres derivats en *-im* son de sentit purament *intensiu*; i així a la rondaya d'*En Juanet i els set missatges*, que està an el tom I de mon *Aplech de Rondayes Mallorquines* surten en *Bufim-bufayna* (un *missatge* que *bufava* molt fort), En *Mengim-menjayna* [254] (un altre *missatge* que *menjava* molt), En *Forsim-forsayna* (un que no tenia la *forsa* mesurada, de tanta que en tenia), En *Corrim-corrayna* (un que corria més que el vent), En *Bevim-bivayna* (un que se bevia tota l'aygua que un riu

duya), etc. N'hi ha moltíssims més de derivats en *-im*: *escolim* < *escolar*, *ruixim* < *ruixar*, *verrim* < *verro*, *porquim* < *porch*, *bovim* < *bou*, *xerrim* < *xarrar*, *ventim* < *ventar*, etc. tots de sentit *intensiu*, com ès bo de veure; i d'aquest pelatge ès el que ha usat lo Rt. Vicari de Betlem quant ha dit que la meua *alba* feya aquell *pengim* (de *penjar*, que *penjava* comsevulla). No recordava jo haverne sentit cap may a Catalunya, de intensiu en *-im*. Sens dupte encara se'n usen ensà i enllà i en venir be. Suplich a tots mos col·laboradors que, si dins llurs encontrades se'n troben de tals *intensius*, m'ho comuniquin per amor de Deu. Lo que m'ha dit en Manso, nadiu de Borredà: Això ès un PENGIM PENJAM (posat de qualsevol, manera esburbadament). Els derivats en *-am*, tots de sentit *colectiu* o *intensiu*, son nombrosíssims en català: *aviram*, *pollam*, *portam*, *botam*, *pellam*, *cuixam*, etc.

I ¿que en direm de l'altre derivat en *-era*? que ha brollat tan espontaniament de la boca del Rt. Vicari del Betlem, dient: —No està be aquest *pengim-pengera*! se formen en català derivats en *-era* per dos vents. Uns provenen del sufixe llatí *-ariu*, *-aria* que en català ha donat *-er*, *-era*; i així de *caldariu* *caldaria*, *fustariu* *fustaria*, *solariu* *solaria*, *ferrariu* *ferraria*, *lupariu* *luparia*, etc. resultaren: *calder caldera*, *fuster fustera*, *soler solera*, *ferrer ferrera*, *llober llobera*. I el català se feu mes envant produint una tractalada de derivats en *-era* que expressen una qualitat o un estat en relació ab qualque substantiu o verb; i així de *cabra* tenim *cabrera*, de *sabó* > *sabonera*, de *caliu* > *calivera*, de *peix* > *peixetera*, de *comes-rotges* (erba) > *cama-rotgera* (la dona que ven *comes-rotges*). Hi ha també un rondaya en mon *Aplech* que se diu *Sa Cama-rotgera*. I així de penjar lo Rt. Sr. Vicari de Betlem, duyt de l'instint de la llengua, que may falla si un no ès presumit, ha fet gentilment *pengera*: —Aquell *pengim-pengera* de la meua *alba* o *camis*, volent dir que no penjava així com calia. Jo felicit coralment lo Rt. Sr. Vicari de Betlem p'els dos bellíssims derivats a un brot que ha sabuts engiponar com qui no n'ès, ab tota l'encantadora galania de l'instint de la pròpia llengua, que may pega

cap cop dalt la ferradura, sempre dalt el clau, may per may s'erra.
[255]

Ademés d'aqueys derivats en *-era*, casi tots derivats de *noms*, hi ha els altres derivats en *-era*, tots *verbals* i que denoten les *ganes* o la *qualitat* de *posar l'acció del verb*; i així de qualsevol verb se pot formar en català un substantiu derivat, acabat en *-era* de tal sentit: v. gr. de *cantar* > *cantera* [ganes de *cantar*], de *ballar* > *ballera* [ganes de *ballar*], de *nedar* > *nedera* [ganes de *nedar*], de *gratar* > *gratera* [ganes de *gratar*], de *dir* > *diguera* [ganes de *dir*], de *lletgir* > *lletgiguera* [ganes de *lletgir*], de *cullir* > *culliguera* [ganes de *cullir*], d'*escriure* > *escriguera* [ganes d'*escriure*], etc.

Aquesta *vitalitat* de la nostra llengua per formatjar tals derivats s'és perduda massa dins tots els territoris de fora Mallorca. A Mallorca, gràcies a Deu, se conserva ben vitenca. Dins els altres territoris se conservava altre temps com ho indica el fet que jo he pogut comprovar dins més de cent poblacions catalanes i valencianes, d'usarshi encara dos *derivats verbals* d'aquests, un poch comuns, ès ver, però llingüísticament preciosíssims i que ab perdó dels primsiules i esquitarells posaré aquí, tractantse, com se tracta d'una publicació llingüística. Tals *derivats* son *caguera* i *pixera*. ¿Qui és que no sap que volen dir? Per tot arreu de Catalunya i del Reyne de València, quant he demanades clarícies dels *derivats verbals* en *-era*, ab més o manco revolteries per tot m'han confessat que s'hi usen aquells dos.

iSí que m'ha dit be avuy a la parroquial esglèsia de Betlem trobanti aquell notabilíssim *pengim-pengera*! Ja m'hi diria en popa si cada dia feya una troballa d'aquestes!

Dia 24 (agost)

Els noms acabats en -o àtona dins el català

Un dels bons escriptors que té avuy Catalunya m'ha contat que En Fabra i los seus escolans d'amèn duen endevant llur estrambòtica i virollenca guerra contra els mots catalans acabats en -o àtona, que s'han passat p'el carabassot de llevarlos tots del mitx, passantlos an el dimoni, lo qual elze fa caure en les més tremendes ridiculeses, usant mots tan estraforaris com *verre per verro, tron per trono, ferre per ferro* i molts d'altres per l'estil.

Però ¿i d'on s'ho ha tret En Fabra i com ho funda que no hi puga haver en català mots acabats en -o àtona, allà on fa tants de sigles que n'hi ha a forrellons, que usaren els escriptors molt abans de que se iniciàs la influència castellana dins el [256] català, i que usen encara per pa i per sal les regions més allunyades de tan mortífera influència? Ja's sap que En Fabra no demostra res may. En Fabra dona oracles, fulmina sentències sensa cap fonament ni comprovant, i hi ha que acceptar ulls cluchs los seus oracles, les seues sentències i definicions *ex catedra*. Per això és propi i exclusiu dels mínvols, dels *evirats*, dels que's fan a sí mateixos la vergonyosa i impudent *capitis diminutio*, despellantse de la pròpia dignitat, escapsantla-se estupidament.

No, senyorets de l'Institut! a pesar de tots els oracles i definicions *ex catedra* del vostre Sum Pontífich Fabra, catalans i re-de-catalans son i seràn sempre tota aquesta tracalada de mots que ara m'ocorren:

a) *carro, caparro, mugarro* ab tots els augmentatius acabats ab en -arro com *capellarro, portalarro, platarro*, etc.

b) *xaravel·lo, borratxel·lo, Xarel·lo* (casta de raim a Barcelona, *cartoixà* a Tarragona), *panel·lo* (molt afectat pa), *xitxarel·lo, Camel·lo, Catel·lo* ab tots els diminutius acabats en -el·lo:

deventalel·lo, fusterel·lo, Antoniel·lo, Martinel·lo, missatgel·lo, criadel·lo, cuynerel·lo, carretel·lo, pastorel·lo.

c) *verro, xerro, esguerro, ferro, serro, enterro, desterro, gerro, erro.*

d) *porro, forro, morro.*

e) *trono, bono! xano-xano, daixo-daixo.*

f) *mol·lo, rol·lo, fitol·lo, mariol·lo, camiol·lo, motllo, rotllo.*

g) *estabetxo, escabetxo, quetxo*, ab tots els diminutius en *-etxo*, que n'hi ha més que mosques: *portaletxo, escolanetxo, cavalletxo, fusteretxo, ferreretxo, hostaletxo*, etc.

h) *tronxo, monjo, flonjo, taronjo* (Rosselló).

i) *onclo, blanco, conco, floronco, porxo.*

j) *volando, marxando, Ferrando*, ab tots els intensius en *-ando*: *grosserando*.

k) *polissardo, veyardo, llardo, aliardo.*

l) *perxango, ringo-rango, rango* (picarol gros), ab tots els intensius despectius; en *-ango*: *animalango, portalango*.

ll) *totxo* (bastó: a Tamarit de Llitera), *cotxo, cutxo, suro*.

m) *sonso, onso, Sanxo, bil·lo-bil·lo, Son Tril·lo.*

n) *gəixo, xəto, copeo* (ball mallorquí), *modo, covo*.

ny) *nostro, vostro, noltros, voltros, naltros, valtros, nosaltros, vosaltros, vantros, nantros, gotzo, colzo, homo*.

o) *xèubo* (beneyt, blay), *meulo, remeulo, betzo, guitzo*.

p) *Nero, rebeco, zero, etzero, cero* (cervo), *biombo, fotumbo, birombo, eco, xítxero*. [257]

q) *matul·lo, frarul·lo, fusterul·lo, sabaterul·lo, rul·lo*.

r) *terbol, vérbol, Fórnols, Bànyols, Pórtol, bámbol, placévol, mínvol, cíngol, Gríndol, pásol, esprígol, gínjol*.

rr) *Son Lloringo*, ab tots els diminutius en *-ingo*: *animalingo, cavallingo, portalingo*.

s) *Permódol, póndol, cónsol, brávol*.

ss) *mosso, fòsso*, ab tots els plurals en -os atons, que n'hi ha milenars: *nassos, brassos, casos, francesos, inglesos, aragonesos, marquesos, capaços, cabassos, mollassos, bordegassos, llassos, passos, masos, rossos*, etc.

¿En voleu més de noms acabats en -o, -os?

¿I el Sum Pontífich Fabra haverlos declarada la guerra i decretat llurs desterro i esveiment de dins els dominis del *català-normal*! ¿Voleu res més... *anormal* que aquesta pensada d'En Fabra? ¡Deu se'n apiat!

Dia 25 (agost)

Els regidors *lliguers* de l'Ajuntament de Barcelona espampolen 3.000 pessetes a l'*Obra del Diccionari* per odi a mi

Ha passat més d'un mes que ens vérem ab l'honorable cavaller N'Arcadi d'Arquer, Regidor de Barcelona per la *Unió Monàrquica Nacional*, que me digué que ell i l'altre cavaller, lo Baró de Viver de la mateixa *Unió Monàrquica* i del mateix Ajuntament, havien fetes totes les passes que havien cregudes oportunes per conseguir que l'Ajuntament de Barcelona votàs lo que lo Batlle de Barcelona (Sr. Martínez-Domingo) digué a D. Marian Martí i Ventosa que jo podria cobrar dins el pressupost municipal barceloní de l'any corrent, per motiu d'esserse prorrogat el de l'any anterior a on me concediren 3.000 pessetes per l'*Obra del Diccionari*, i que per lo mateix el present any en poria cobrar altres tres mil, s'entén, per l'*Obra del Diccionari*, sempre que l'Ajuntament ho votàs. D. Arcadi d'Arquer i el Baró de Viver han fetes totes les passes que han sabudes per dur lo Ajuntament a votar aquesta cosa; però se troben devant l'oposició irreductible dels Regidors de *La Lliga* que no afluixen gota en llur guerra an el *Diccionari* porque ès cosa meua. Aquells senyors parlaren an el Batlle i sembla que el Batlle en bones paraules elze

digué que això ho havia de fer l'Ajuntament; però, com *La Lliga* comanda l'Ajuntament, bo és de veure lo que ha de succeir. Jo diguí an el Sr. d'Arquer que ell i son company lo Sr. Baró de Viver fassen lo que bonament puguen per dur l'Ajuntament a votar [258] les 3.000 pessetes per enguany; però que no forsin la màquina tampoch, que tant farem lo *Diccionari* ab aquelles 3.000 pessetes com sensa. N'Arcadi d'Arquer no m'ha tornat dir res. Per lo qual consider perdudes dites 3.000 pessetes, i tot per la mala voluntat dels Regidors de *La Lliga*, a ne qui puch dir devant tot Catalunya que, be poden bravetjar d'*amadors de la Llengua Catalana*, però les seues obres de lo que els acrediten és d'esplotadors d'aquesta Llengua, que la fan servir de *pretext* per llurs campanyes polítiques per poder atiar l'odi an els castellans i emblanquinar i abeurar els *fills de la Pàtria*, donantlos figures per linternes i gat per llebra. Sí, jo elze puch dir devant tot Catalunya i els ho dich de la manera més solemne que, quant se proclamen amadors de la Llengua Catalana, menten com l'ànima de Judes, puys la Llengua no l'estimen mes que com *arma política* per fer llur agost i cimentar llur infecte i vergonyós caciquisme. Que ho sapien els Regidors de *La Lliga* que son majoria dins l'Ajuntament de Barcelona: si ells se donen el pler de negar a l'*Obra del Diccionari* aqueixes 3.000 pessetes per odi a mi, jo me'n don un altre de pler, que per mi val ben be 3.000 pessetes: el de poderlos dir que falten a la veritat sempre que se proclamen amadors de la nostra Llengua, puys per odi a mi son els pitjors inimichs que avuy té l'*Obra del Diccionari*. ¿Que fan aqueys Retgidors per dotar de *Diccionari* la nostra Llengua? Res, absolutament res. Lo únich que fan és una guerra a mort an el qui fa vint anys que treballa i dirigeix l'*Obra del Diccionari*, que ells havien aclamat com *Apòstol* i *Mestre de la Llengua* anys i més anys, fins que els cacichs de *La Lliga* elze manaren ferme la guerra, pitjor que si jo fos un criminal d'allò més criminal. iSí que me'n fan molta de compassió i pietat!

Dia 26 (agost)

Un mot d'amich an el *Foment de la Pietat Catalana*

Un bon company de causa que sol estar enterat ferm de les coses, me dona per cosa certa que aquesta benemèrita entitat ha resolt moderar una mica son fervor i zel massa pujat de grau per l'*Ortografia* i p'el *sistema morfològich* i *lexicogràfich* de l'*Institut d'Estudis Catalans*, que tant i tant se distingeix per desfigurar i desnaturalisar la llengua catalana. I aquesta moderació diuen que el *Foment de la Pietat Catalana* l'ha haguda d'adoptar per les moltes, insistent i fortes [259] reclamacions dels Rts. Srs. Rectors i Directors d'entitats relligioses a ne qui disgusta absolutament l'obra suïcida, esbojarrada, antipatriòtica i insensata de l'*Institut* contra la dignitat, incolumitat i reialesa de la Nostra Llengua. Som un admirador i un amich sincer del *Foment de la Pietat Catalana*, no just de boca, sino ab les obres, puys he adquirits i pagats casi tots els llibres que ha trets a llum. Tots els fills de la Pàtria haurien de fer costat an el *Foment* comprant els seus llibres i escampantlos per tots els endrets de Catalunya i dins totes les llars catalanes. No, no som jo com cert Membre de l'*Institut* que, perque el *Foment* no era cosa seua ni hi poria fer truchs i baldufes, li declarà la guerra i se deixava dir que l'havia d'esfondrar i afonar; però l'esfondrat i afonat fonch ell i per cert d'un manera escandalosament estrepitosa. I qui l'afonà i l'esfondrà no fou lo *Foment*, sino els mateixos que tenia a son costat, això sensa posarli cap *barret*, just donant testimoni de la veritat. No, no som cap inimich ni cap contrari del *Foment de la Pietat Catalana*, sino que en som un admirador i un amich de tot cor: per això m'alegr sincerament del seu be i dels seus triums i avensos en la sana i agradosa propaganda de la *Pietat Catalana*. M'alegr de bon de veres de que lo *Foment* se fassa una magnífica casa per la seua obra editorial segons plans de mon amich D. Joan Rubió i Bellver,

benemèrit de l'arquitectura cristiana. No he vists tals plans, però me diuen que son una cosa genial i garrida de bon de veres.

L'afecte coral que profés an el *Foment de la Pietat Catalana* crech que m'autorisa per ferli dos prechs:

Primer prech: que procuri per amor de Deu en tots els llibres que publica, la major puresa i netedat de la llengua catalana, no segons lo criteri equivocadíssim i descaminadíssim de l'*Institut* i son Sum Pontífich Sa Aconfessional Santedat D. Pompeu Fabra, sino segons el criteri que la entenimentada tradició catalana ens marca i senyala. Sobre alguns punts escapats del *Foment* en materia de puresa llingüística podria cridar l'atenció. Just en retreuré un: allò de dir *Santa Catalina de Siena* i *Sant Bernadí de Siena*. Jo suplich al *Foment de la Pietat Catalana* que d'avuy endevant diga: *Santa Catalina de Sena* i *Sant Bernadí de Sena*, que ès lo que sempre havia dit i diu encara la catalana gent, la llegítima, no certs bordissenchs, que tenen ben poch de català. Els noms de ciutats no s'han de traduir, però cal conservar, pertoca conservar els noms de ciutats estrangeres que els nostres majors forjaren a llur manera, donantlos una forma i fesomia segons el nostre [260] demble i encarnadura; i la ciutat de *Sena* ès un d'aquests casos, com tants d'altres n'hi ha. El poble català dels passats sigles, quant la Santa Seu canonisà aquella gran santa i aquell gran sant, elze digué: *Santa Catalina de Sena* i *Sant Bernadí de Sena*, i encara elze diu lo mateix. ¿Per quines cinch centes lo *Foment* ha de anar a tramudar lo nom de *Sena* i posar *Siena*? ¿Per que no ha de respectar el nom que la tradició recullí i conserva encara dels antichs catalans? Llingüísticament no ès acceptable *Siena* perquè ès un cas de diptongació de la *tònica*, que, si se dona en italià i en castellà, no se dona en català. I ¿que som nosaltres *catalans* o *italians* o *castellans*? Que hi pensin be els amichs del *Foment de la Pietat Catalana*, i que obrin en conseqüència!

Segon prech que me permet fer an el *Foment de la Pietat Catalana*: ès de més gravetat i transcendència que no el primer.

El *Foment*, he de creure que ho fa sense donarse'n conte, en la publicació de sos llibres resulta en la pràctica un seguidor impertèrrit de la desgavellada i desastrosa teoria de que el *català literari*, el *català normal* és lo que se parla a Barcelona i a les regions someses a l'esclavatge llingüístich de Barcelona. Tan desastrosa i desbaratada i antipatriòtica és aqueixa teoria que esclueix de la catalanitat tota la Catalunya occidental, totes les Balears, tot lo Reyne de València, puys d'aquestes grans regions just admet allò en que concorden ab Barcelona i en rebutjà tot allò en que discorden de Barcelona; de manera que rebutja tal teoria casi la mitat de la realitat llingüística catalana.

Però ¿i el *Foment de la Pietat Catalana* professa un criteri tan absurd i desbaratat en matèria de Llengua Catalana? En la pràctica massa que l'observa. I si no ¿quina obra ha publicada may aon s'admetin les particularitats idiomàtiques de Catalunya occidental, del Reyne de València, de les Balears, que son tant o més catalanes que les que admet come cosa corrent dins tots sos llibres i que no passen de peculiaritats idiomàtiques de Barcelona?

Un dels escriptors més illustres an el servici del Foment de la Pietat Catalana, es Mn. Llorenç Riber, mallorquí de rel. ¿Observa Mn. Riber dins els llibres que el *Foment* li ha publicats, les peculiaritats idiomàtiques de Mallorca? que és just modernament que son peculiaritats de Mallorca, puys an els sigles XIV i XV i XVII eren generals a tot el territori de la Llengua, com ho demostren els monuments escrits dins tots els endrets de dit territori que de tals signes se conserven. [261]

¿Com el *Foment* no ha admeses dins sos llibres aqueixes peculiaritats idiomàtiques, avuy just de Mallorca, antigament de tots els territoris catalans? ¿Es que Mn. Riber ja ha renunciat a tals *peculiaritats* i presenta sos manuscrits sense elles? ¿Es lo *Foment* que no les hi admet?

Això és lo que jo no sé. Siga quina siga la causa del rebuig de tals *peculiaritats idiomàtiques*, el fet de que brillin per llur ausència dins els llibres que el *Foment* publica de ploma mallorquina tan ben trempada i tant de cap d'ala i eminent com la de Mn. Riber, és un fet desolador per qui, com jo, somia en la reconstitució de la unitat literària de la Llengua Catalana a on ballin i bateguin a balquena i a pler els ingenis catalans, balears i valencians ab tot llur ròssech i acompanyada d'admiradors i lectors, que dins aqueix conjunt de regions i comarques se considerin tots a casa llur i no a casa externa ni mirats come forasters.

Que hi pens be lo *Foment de Pietat Catalana*! Rebutjar les peculiaritats idiomàtiques del Rosselló, de les Balears, del Reyne de València, de la Catalunya occidental, no admetreles dins els llibres que publica, és *separar* de Catalunya literària totes aqueixes regions; és enfondir lo fondal llingüístich que dos sigles de inconciència ètnica i de incultura literària catalana obriren entre el català de Barcelona i el de totes aquelles regions. Sí, benemèrits patriotes del *Foment de Pietat Catalana*, vosaltres, he de creure que inconcientment, sense adornarvosne, escluiu de la vostra *catalanitat* els balears, els catalans de França, el catalans occidentals, els valencians. Si vosaltres no admeteu les peculiaritats idiomàtiques de totes les nostres comarques, moltes d'elles molt més catalanes que les vostres, i les restants lo menys tan catalanes que les vostres, ¿que hem de fer els d'aquestes regions postergades, desdenyades, viltengudes? ¿Ignorau la molta d'antipatia que contra el *centralisme de Barcelona*, tant contra el polítich com contra el literari batega dins els cors balears, valencians, catalans de França i catalans occidentals? ¿Que és injusta tal antipatia? No ho vull esbrinar. Vos hauria de bastar que hi sia per no engreixarla i fomentarla ab lo vostre proceir, que escau tan poch a la altesa, patriotisme, zel, magnanimidat, amplitut i apostolicitat de la vostra empresa.

Jo m'havia forjada la il·lusió de que ab el temps se aniria omplint aquell fondal que separa de Barcelona aquelles regions. An això he dedicats els millors anys de la meua vida. L'actitut incalificable de l'*Institut en ple, de la Lliga* [262] i de la Mancomunitat ab la complicitat de casi tots els altres elements vius de Catalunya, és per mi un desencant ferest perque tals entitats, en lloc d'acostarse aquelles regions, les se decanten, les s'allunyen, enfondeixen i aixamplen aquell fondal. Lo que'm dol fora mida és que lo *Foment de la Pietat Catalana* no siga una escepció en tan esbojarrada com suicida conducta, salvant com salv ab tota la meua ànima la bona intenció dels inspiradors, i sostenedors i impulsors del *Foment*. Per això me permet pregarlos que hi pensin d'asseguts i que ho meditin de prim conte devant Deu, la Pàtria i la Història.

Jo que me he passats vint anys predicant dins tot lo Reyne de València i dins totes les Balears que aqueixes regions son un desplegament de Catalunya i que els qui les habitam som nissaga *catalana* i per lo mateix *catalans*; jo que per sostenir això me som vist insultat, combatut, botxinetjat i ridiculísat, fins a haverme de barallar ab amichs corals de tota la vida; ¿com no he de sentir acoparse les ales del meu cor, veent com veig que dins Barcelona mateix predomina el concepte, contradictori del meu, sobre la catalanitat dels balears i valencians, que no som mirats come *catalans*. A una esglèsia de Barcelona que jo hi anava a dir missa i que me coneixien prou, notí una vegada que la me servia cert escolanet i no els altres escolanets. Demàn com era això, i me contestaren que aquell escolanet era per servir missa an els *capellans forasters*. No m'hi tenia jo per *foraster* a Barcelona, ni m'hi porien tenir an aquella esglèsia si és ver allò de *catalans de Mallorca*. ¿Fonch això cap fet aïllat i anòmal? En via neguna. Quant la Santa Seu acceptà la presentació que Sa Magestat li feu de la venerable persona del Rdm. Dr. Reig per la Seu de Barcelona, un dia me trobava jo ab aquell patrici de perdurable memòria D. Enric Prat de la Riba, i ab

altres *catalanistes* de cap de brot, els quals se queixaven de que el Bisbe de Barcelona no fos un català, sino un *valencià*; i aquí D. Enric pren la paraula i digué: —*Els valencians també son catalans*. Jo li doní raó; els altres se posaren un punt en boca. De manera que no es just an aquella esglèsia barcelonina que tenen aquell concepte tan estret i mínvol de la catalanitat. Pero encara en diré una de més grossa: vacá anys enrera la Seu de Solsona i corregué come candidat per ocupar-la un molt respectable canonge mallorquí, però la cosa no capitá be; el Bisbe fou un altre. ¿Quina fou la causa? No ho sé. Una cosa sí que me consta: que en Cambó devant persona autorisadíssima se deixà dir que la Mitra de Solsona no havia d'esser per aquell canonge mallorquí, sinó per *un català*. Aquell canonge un dia m'agafa i me diu: —¿No mos prediques tu que els *mallorquins som catalans*? —Prou que ho som! responch jo; i ell me conta aquesta dita d'En Cambó. Jo en romanguí fret, ab els cabells drets, veyent visions. De manera que ni En Cambó té per *catalans* els mallorquins.

A l'esglèsia de Betlem a on dich missa hi ha un escolanet de Alcampell, vila de la regió de la província d'Ossa, més amunt de Tamarit de Llitera, de llengua catalana i que per lo mateix és un escapoló de Catalunya històrica, encara que els de tal regió neguen rabiosament que siguen *catalans*. Donchs be, els altres escolanets de Betlem, per anomenar aquell minyó d'Alcampell, li diuen: l'*aragonès* o el *baturro*. No el tenen tampoch per *català*. Estich segur que més d'un quern de lectors se'n riuràn de que jo retrega tals arguments per provar la meua tesi. Està be que riguen una mica de tal fet aillat. Si se'n riuen del conjunt de fets que aduesch, les rialles elze cauràn demunt i serà pitjor per ells.

Ja seria ben hora de que els catalans reflexius hi pensassen una micoineua en totes aqueixes coses que apunt i ensat en la present nota, que s'és allarga més de lo que era regular.

Dia 27 (agost)

Una escapsadura del Nom Santíssim de Jesús a la *Santa Maria*

De dia 13 de juliol dich la missa a Barcelona i la me serveixen escolanets barcelonins i d'altres endrets de Catalunya que caplleven an aquesta babilònica capital. Cap n'he notat que acabi la *Santa Maria* sensa afegirhi *Jesús* (... *ara i en la hora de la nostra mort Amèn Jesús*). A Ca'n Manso resen el Rosari després de sopar, i hi concorren persones de Barcelona i de tots els endrets de Catalunya.

Donchs bé, tant el qui serva el rosari com els qui duen derrera, he notat que també acaben la *Santa Maria* dient: ... *ara i en la hora de la nostra mort Amèn Jesús*. A Ciutadella, a Sant Climent i a Maó de Menorca notí que fan lo mateix, com ho fan també la generalitat de la gent a Mallorca, i ho fa tothom a Eivissa.

Sobre tots aquests fets crit l'atenció de les persones de certa regió de la llengua catalana que han empresa la *creuada*, per mi erradíssima, de suprimir ells i fer suprimir an els altres el santíssim i adorabilíssim *Nom de Jesús* de la *Santa Maria*. [264]

¿En que se funden aquests bons senyors? ¿En que la *Santa Maria* en llatí no acaba ab lo nom de *Jesús*?

Es ver que no hi acaba; però per quines cinch centes no hi ha de poder acabar en català? ¿Per quines cinch centes han de treure de la *Santa Maria* el *Nom Dolcíssim* i *Adorabilíssim* de *Jesús*, allà on en tota l'estensió de les terres catalanes hi posen tal *Nom*? ¿Tal volta la reyna de totes les oracions, el *Pare-nostre* ès en català una traducció tan literal i servil, que no hi haja cap paraula gens variada? ¿Tal volta no tractam de vos Deu nostre Senyor, en lloch de tractarlo de *tu* com en llatí? ¿Per ventura no deym *santificat sia lo vostro SANT nom, venga a nosaltres lo vostro SANT reyne, se fassa la vostra voluntat així en la terra com SE FA en lo cel*?

I ¿que en direm del *Nostro pa*? ¿Per ventura no hi posam *culpes* en lloch de *debita* (deutes)? ¿Qui no sap que en lloch de *et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo*. Amen, deym: *no mos deixeu caure en la tentació, antes alliberaunos. Senyor, de qualsevol mal. Amen Jesús!*

I ¿que en direm de l'*Ave-Maria*? ¿Qui no sap que, en lloch de *Ave-Maria*, deym *Deu vos Salve Maria*, i que hi posam dues voltes la segona persona plural del present *sou* (*plena sou de gràcia; i beneyta sou vos*) i dues vegades la tercera persona singular del mateix present *ès* (*el Senyor és ab vos... y beneyt és lo fruit*) que no son dins l'*Ave-Maria* en llatí? Tampoch, en llatí anomenam SANT el ventre de la Mare de Deu: *Et benedictus fructus ventris tui, Jesus: i beneyt lo fruyt del vostro SANT ventre, Jesús.*

De manera que aquests *zelants* de la traducció rònega de la *SantaMaria* i inimichs de que hi anomenem el Bon Jesús, ja poden esser partits a reformar l'*Ave-Maria* i el *Pare-nostre*, si voleu esser llògichs. ¿Per que aquestes dues sobiranes oracions han de esser de pitjor condició que la *Santa Maria*? *Cur tam varie*, senyors *zelants*?

¿I ja ho teniu, bona gent, altres coses més urgents, de la major gloria de Deu, dins la Vinya del Senyor, que desturmellarvos per suprimir el *Nom de Jesús de la Santa Maria*? Ens diu Sant Bernat que no passava gust de veure cap escrit que no hi hagués aquest *Nom Santíssim*, i vosaltres no el voleu dins la *Santa Maria*! No us hi assemblau gota a Sant Bernat!

iO bona gent! reservau, creysme, les vostres energies per empreses mes oportunes, més pràctiques, més edificants, mes endressades cap a la major gloria de Deu, que la d'aturar que la gent cristiana acabi la *Santa Maria* ab lo *Dolsíssim*, ab lo *Santíssim*, ab l'*Adorabilíssim Nom de Jesús*! iSigau una mica [265] mes respectuosos ab la tradició cristiana de tants de sigles de totes les terres catalanes, tan fonament amerades de fe i de bon sentit cristià i tan dòcils i feels deixebles de nostra Santa Mare Església! ¿De qui

mes que d'ella aprengueren i baix de la seua direcció conserven aquesta piadosíssima i cristianíssima pràctica d'acabar la *Santa Maria* ab lo *Dolsíssim*, ab lo *Santíssim*, ab l'*Adorabilíssim Nom de Jesús*?

Dia 28 (agost)

Un catedràtic de l'Universitat de Barcelona que s'ofereix a col·laborar an el *Diccionari*

Me trobava avuy a la *Biblioteca Universitària*, haventles ab aquell frare del segle XVII que se'n treu tantes sobre l'art de conrar; i me compareix un senyor: resulta esser lo Dr. Vila i Nadal, Catedràtic de Mineralogia d'aquesta Universitat. Un fill de mon bon amich D. Josep Ignaci Valentí, deixeble de tal Doctor, me'n havia parlat a Mallorca, dientme que el Dr. Vila i Nadal desitjava ferm parlar ab mi. Jo el me figurava fora de Barcelona estiuetjant a part o banda. Ell ha sabut que jo capllevava per aquí i s'ès entregat. M'ha dit que ès un entusiasta de l'*Obra del Diccionari* i que ab tots els seus amichs està disposat a aydarm'hi en tot lo que puga i que en cercarà d'altres de cap de brot que també m'aydaran a dur avant l'*Obra*. M'ha dit que ès de l'*Unió Monàrquica Nacional* i m'ha proposat d'anar a visitar la casa social de tal entitat, a on trobarem molt bona gent i ben resolta a ferme costat en tot lo que sia portar a terme l'*Obra del Diccionari*. He acceptades tan bones ofertes, i hem quedat que demà a les cinch del capvespre ell vendrà a Ca'n Manso i d'allà mos n'anirem a l'*Unió Monàrquica Nacional*.

Lo Dr. Vila i Nadal ès un temperament de foch, entusiasta i te més paraules que un breviar. Es un rellotge que no importa donarli corda; la se dona ell mateix.

Dia 29 (agost)

Visita a la casa social de l'Unió Monàrquica

A les cinch del cap-vespre s'entrega el Dr. Vila i Nadal a Ca'n Manso i ens espitxam a l'*Unió Monàrquica Nacional*. Hi trobam l'Exm. Sr. Marquès d'Olèrdola i el Sr. Bellver, Diputat per Vilademuls. Casi tots els de la Junta son a [266] estiuetjar. Aquells dos senyors, que son de la Junta, son venguts a Barcelona aposta per rebre'm.

Hem feta una bona conversada dins la Secretaria, oferintme ells en nom de tota l'*Unió Monàrquica Nacional* la cooperació més resolta i entusiasta a l'*Obra del Diccionari*, oferintse a conseguir de la Junta que se constitueca dins la casa de l'*Unió* un centre d'acció lexicogràfica, ramificat per tot Catalunya per ferme costat en dita *Obra* que ells consideren *Nacional* ab tota l'estensió de la paraula. ¿Que l'*Unió Monàrquica Nacional* ès política? Prou que ho ès. I *La Lliga Regionalista* que ès mes que re-de-política? Jo des que venguí a Catalunya l'any 1901 per promourehi l'*Obra del Diccionari*, he acceptades totes les col·laboracions que per tal *Obra* m'han oferides; i ¿havia de rebutjar la de la *Unió Monàrquica Nacional*, que fonch l'única entitat de Catalunya que sortí a defensar la meua *Obra* i a mi contra els farsants i males ànimes de l'*Institut* i de *La Lliga*, quant aquests s'havien passat p'el carabassot de tirarme a fons i deixarme ben tapat d'allò qui put?

¿Que a qualche amich meu no li agrada gota aquest arrambament meu a l'*Unió Monàrquica Nacional*? Idò ique no m'hagués pegada cossa *La Lliga Regionalista*! ¿O se pensaven que jo encara me mamava lo dit o que era cap gos que, quant l'amo li pega, s'arrufa i se fa capdell an els peus de l'amo? ¿M'havien pres a mi per cap gos d'aqueys els de *La Lliga*? ¡Sí que son poch fins per conèixer la gent que tracten! No crech haverne feta may cara, jo de tal lley de gossos!

Dia 30 (agost)

El val-Deu an el llibre d'aquell frare del sigle xvii

Avuy he acabat de desnossarlo. I no cregueu: aquest llibre té docents fols, per lo mateix, quatrecentes planes en banda. No son tot berbes l'esplet que hi he trobat de mots i de frases que valen a pes d'or per l'*Obra del Diccioniari i de la Gramàtica*. Es un text de llengua catalana de singular importància per esser de la primeria del sigle xvii, quant comensava a ferse sentir l'influència castellana. Aquest llibre és una fita preciosa per l'història de la nostra Llengua; hi guayta l'invasió castellana, que comensa p'el vocabulari. La sintaxis encara s'hi conserva incontaminada: s'hi observen, com diguí més amunt, totes aqueixes lleys: a) la *concordansa del participi ab lo terme d'acció*, tant si aquest va devant com si va darrera; b) [267] *lo règim asindètic de l'acusatiu*, això és, sense la preposició *a* (veig lo *Sr. Rey; honraràs ton pare i ta mare*); c) *l'ús de l'ausiliar* ESSER en los temps composts de la veu activa dels verbs reflexius i de certs verbs intransitius; d) i moltes d'altres lleys sintàctiques que seria un may acabar si les hagués de retreure totes. Lo Català d'aquest frare, nadiu de Banyoles, sembla mallorquí d'ara: a) No hi ha rastre del subjuntiu en *-i* (*volen que canti, que cantis*, etc.) Els verbs de la primera conjugació acaben o en *-e* (*volen que cantE*) o en *-ia* (*volen que cántIA*). Els de les altres conjugacions acaben com a Mallorca entre la gent vella d'ara: v. gr. *volen que dega, fenga, diga, crega, duga*, etc. b) Els *incoatiu*s se conjuguen, com a Mallorca entre la gent vella: *paresch, pareixes, pareix; volen que paresca, paresques*, etc. c) L'imperfet de subjuntiu de la primera conjugació és en *-ás*: v. gr. *volien que anàs, que hi tornasses, que'l penjassen*. d) El present de la primera conjugació feya la primera i segona persona plural en *-am, -au*, segons la etimologia llatina: v. gr. *amam, amau*. e) La primera persona singular del present de dits verbs de la primera o acaben

sensa vocal, com a Mallorca: v. gr. *aconsell, camín, torn*; o acaben en -e com a València; v. gr. *camine, torne, cante*. La desinència en -o, -u (*caminu, tornu, cantu*) no hi surt may. Se veu que la primeria del segle XVII encara els escriptors se resistien a escriurela, maldement l'usassen en la conversa familiar. f) Aquest frare usa lo verb *romandre* (*remanere*: quedar) per pa i per sal. g) No usa may *nascut* ni *naixut*, sino *nat* de *néixer*. h) Com no usa tampoch may per may *sigut*, sino *estat*.

He tretes d'aquest bo de llibre prop de quatre mil mots i frases per l'*Obra del Diccioniari i de la Gramàtica*.

Molt tenen que apendrehi els filòlegs que vullen estudiar la vida de Llengua Catalana an el segle XVII. El llibre de tal frare té aqueixa gran importància perque l'escrigué p'els conradors, els pagesos, que no comprenien gota el castellà, i per això no hi encletxa gayre mots castellans. Si haguès escrita l'obra per la gent de lletres, se seria deixat dur més de influència castellana. Be mereixeria aquest llibre que En Ramon Miquel i Planas en fes una de les edicions tan precioses com ell sap fer i Amèn que no caiga en-terra aquesta indicació! que me permet fer a tan bon amich. [268]

Dia 31 (agost)

Mn. Esteve Casaponce, col·laborador resolt de l'*Obra del Diccioniari*

Demaní dies passats una entrevista an aquest honorable patrici, nadiu de Ceret i Rector jubilat d'Arle (Vallespir); i avuy ha comparegut a Ca'n Manso, i hem feta una conversada orba, de més de tres hores. Era que dúyem molta conversera tots dos, ab tant de temps com no mos havíem vistes les cares. Coneguí Mn. Casaponce, dia 1 d'agost de l'any 1900 a Arle, i a l'acte romanguérem amichs corals. Es un caràcter tan simpàtic, tan ubert, tan robador de cors,

que és impossible tractarlo i no estimarlo ab tota l'ànima. Es un dels homes mes agradables que jo may haja vists ni coneguts. Anàrem plegats a estudiar lo catalá per les viles rosselloneses l'any 1901, 1902 i 1906, i me serví i m'aydá com negú. Jo seria un ingrát si no li estigués agraídíssim. Fa anys que està a Barcelona, treballa qui treballa per Deu, per la Pàtria i per la Llengua. L'he convidat a col·laborar de valent a l'*Obra del Diccionari*, proposantli de ferme lo *vocabulari del Català de França*, que coneix com pochs del Rosselló; li he explicat l'estensió de tal vocabulari i la manera de pellucarlo, i m'ha agafat de la paraula; ha acceptada la proposta. N'estich contentíssim. Els amadors de l'*Obra del Diccionari* estàn d'enhorabona. Que Deu conserv la vida, la salut i el delit a Mn. Casaponce per poder dur a cap la preciosa tasca que m'ha presa. Amen.

Setembre

Dia 1

Encara més fil-a-bollir del frare conrador del sigle xvii

Com som arribat avuy a la *Biblioteca Universitària*, no som estat capaç de pendre comiat d'aquell llibre sobre l'art de conrar del fraret del sigle xvii, que no le registràs les tres copioses *taules* o *índichs* que du derrera, per veure si m'hauria escapat cap mot d'aquells de pinyol vermell, i efectivament n'hi he aglapits uns quants querns que m'hauria sabut greu ferm no durlosme'n a la bandolera, y ademés son caygut en la tentació de copiar els remeys que dona tal frare per matar les *xinxes*, les *pusses* i els *moscarts*, que son uns contraris ab qui he hagut de combatre sovint durant les meues eixides filològiques devers [269] Eivissa, Menorca, Catalunya, València, i Madrid i dins qualche vapor. I creysme que aqueys animalons, sobre tot les xinxes, és de lo que ha posada mes a prova la meua paciència i coratge a

favor de l'*Obra del Diccionari*, casi tant com els de l'*Institut* i En Puig i Cadafalch, que és tot quant se puga dir.

Aquell fraret del segle XVII és el reverent dimoni en matèria de remeys casolans per les malalties i dolències més estranyes i menys indicades per haverles de cuydar tot un frare. ¡Sabeu que en sabia de coses aquell dianxe d'homo i llavò que ho deya tot dret sense la més petita revolteria! Es que devia dir: Parlant clar, s'entenen!

Dia 2 (setembre)

Dues noves mines de mots i frases per l'*Obra del Diccionari* a la *Biblioteca Universitària de Barcelona*

Ja els primers dies d'anar a la *Biblioteca Universitària* vaig aglapiar lo *Breu Tractat de Artilleria*, recopilat de diversos autors y treballat per Mestre Francesc Barra barcelonès y Mestre de la Escola de Artilleria de la insigne ciutat de Barcelona. Barcelona, 1642 —a on, anque siga d'una època de franca decadència per la Llengua Catalana, per força hi ha d'haver mots a betzef que en ram d'artilleria vendran dins lo *Diccionari*, i tan be com un bunyol dins la mel. I ¿que he fet jo avuy, tot d'una d'arribar a la Biblioteca? Demanar aquest llibre, que mon bon amic D. Ignasi Rubio i Cambroner ja l'havia fulletjat, fentme notar tot un enfilall de *mots d'artilleria*, oferintme uns quants dibuixos que havia fets per donar una idea més exacta del sentit d'aquells mots. Aprofitant jo totes aquelles indicacions, envest lo llibre de Mestre Francesc Barra a fi d'esplugarlo ben esplugat per sauparli tota la sustància lexicogràfica que inclou.

Aquest bo de D. Ignasi Rubio i Cambroner s'hi és enllepolit tant ab això de cercarme mots p'el *Diccionari*, ab tot i esser castellà, que s'és oferit a despullar *Quesits e Perquens d'Albert Gran*, incunable d'aquesta Biblioteca, riquíssim de vocabulari català. N'hi surten a

talabaixons de mots interessantíssims dins aquest llibre. ¡Vaja quin esplet mes gros per l'*Obra del Diccionari*! Beníssim!

Dia 3 (setembre)

Un gran monument de llengua catalana del segle xv

Un altre *incunable* afiní dins la *Biblioteca Universitària* els primers dies de venirhi, els *Quinze llibres de les Transformacions* [270] de Ovidi, versió catalana d'En Francesc Alegre, ciutadà de Barcelona, estampada an aqueixa Ciutat l'any 1494.

L'he demanada, i me'n han trets dos exemplars. Me quet ab un, i comens a lletgirhi, i m'hi som encalentit tant, que he resolt un dia donar ventim a Mestre Francesc Barra i l'altre dia a Mestre Francesc Alegre, que vos assegur que ho era mestre de llengua catalana. ¡Quina meravella de vocabulari, quin prodigi de frase de la mes pura i galanxona catalanitat. No he tengut altre remey que treure'm la ploma i la llibreta i allà pren qui pren notes, sense poder donar raó an el brant de mots i de frases que ratgen d'aquelles planes del Mestre Alegre. Ja sabeu que les *Metamorfosis* o *Transformacions* d'Ovidi son un carreranch de rondalles sobre les primeres saons del mon, rondalles que corrien entre els gentils, que Ovidi immortalisà enfilantles ab l'agulla d'or de la seua inestroncable vena poètica i que ofereixen un interés extraordinari per l'història de la *sabiduria* i *cultura popular* de tots els sigles. Qui hi fa una figura lletgíssima i brutíssima son els Deus falsos dels gentils, que no duyen altra idea que fer de gorans i cavalls-pares, i per pitjor negú en sortia nafrat més que les mesquines de puelles enganades i seduïdes, perque llavò les *Deues*, casades ab *ells*, com sabien la... feta, se'n venjaven de la manera mes cruel fentles tornar *animals*, *abres* o *pedres*, sense que *ells* elze poguessen salvar ni socòrrer. ¡Pobre humanitat! iesser arribada a tal estat, d'ignomínia de adorar per Deus uns heroys de

bordell, uns cans desfermats com allò! iConsiderau ara que havien de fer els simples mortals davant l'exemple que llurs *Deus* elze donaven!

Dia 4 (setembre)

Topada ab un amich... desconegut dins un tranvia

Anant avuy dins un tranvia llitx qui llitx mon llibret de notes, me'n tem que puja un capellanet, primetxol i tenral. S asseu ran de mi; me mira, i me fa una escomesa lo més afectuosa, anomenantme p'el meu nom. M'ha dit que era de Tàrrega, i que m'hi conegué com en passí l'any 1902, essent ell encara un minyó. Totd'una ja m'ha ensatada la qüestió de l'*Institut*, tallantlos, an els qui el manetgen i el deshonen, un vestit nou d'allò d'allò, i m'ha felicitat p'el bescuyt i calsa d'arena que els he arrambada ab mos *Manifests*, i per la grandiosa victòria que he conseguida dins les Corts d'Espanya contra tals farsants. El pas d'aqueix capellà ès lo *Nostre pa de cada dia*, ès a dir, que contínuament trop persones, desconegudes [271] unes i conegudes altres, que, en veure'm, me donen l'enhorabona de tals *Manifests* i de tal *victòria* i celebren ferm les planissades, ablanides i aclaparadores derrotes que se'n han duytes aquells balitres embalitrats, que encara no n'he vist lluir cap p'els carrers i plasses de Barcelona, ab tot i fer prop de dos mesos que hi som. Per mi, si me veuen de lluny, volten per no toparme. Jo sé ben cert que no he voltat ni estich dispost a voltar ni mitja passa per ells. Tots plegats me fan tanta de por com un mosquit.

Dia 5 (setembre)

Ma contesta an el professor Bertoldi de Capodistria sobre lo *Colchicum autumnale* (safrà bort)

He contestat an aquell professor italià de Capodistria, devora Trieste, lo Dr. Vittorio Bertoldi, que vos contí dia nou d'agost que m'havia escrit per consell del Professor de Filologia de l'Universitat de Zuric lo Dr. Jacob Jud sobre noms populars d'erbes. La consulta era sobre lo nom vulgar que lo *Colchicum autumnale* L. té dins lo Català; i me demanava lo Dr. Bertoldi quins noms vulgars havia jo trobats dins les terres catalanes per anomenar tal planta. Consultí per això la *Calaixera* i les *Flores* dels Drs. Teixidor i Cos, Cebrià, Costa, Francesc Barceló i Combis i Àngel Sallent, i resulta que no hi ha altre nom per tal planta en tot Catalunya, Balears i Reyne de València que *safrà bort*. Si n'hi ha, ni aquells naturalistes, els de més nota que hem tenguts, ni mos col·laboradors ni jo, pobre de mi, som estats capaços d'afinarne ni aglapirne d'altres de noms populars de tal planta. Això he contestat an aquell respectable professor de Capodistria, que tant m'ha honrat ab la seua consulta.

Si n'hi ha cap de mos lectors que en sàpiga cap altre de nom popular del *Colchicum autumnale* L., que fassa l'obsequi de enviarm'ho a dir, i jo encara ho escriuria an el Dr. Bertoldi, que per cert compòn i va a publicar una obra sobre els noms populars que aquella planta du dins les diferents llengues romàniques, i ha volgut que hi figurassen els noms que puga tenir dins el Català. Per això ès que m'ha escrit.

iHala fills de la Pàtria! aydem an aquest sabi italià a honrar i enaltir la nostra estimadíssima Llengua Catalana. [272]

Dia 6 (setembre)

¿Jo respectar massa En Fabra? Les meues obres i escrits diuen tot lo contrari

He vist un dels mes destres impugnadors de Sa Aconfessional Santedit lo Sum Pontífich Fabra i m'ha dit que trobava que jo el respectava massa aquest Oracle Suprem dels biduins i beroys. de *l'Institut* i de *La Lliga*, allà on se veu que ell fou la causa de les causes del meu conflicte primer ab la *Secció Antifilològica* i després ab *l'Institut en ple*, perque això ès estat sempre lo formidable estratègia de D. Pompeu, combatre a foch i a sanch tots els qui li fan nosa, tots els que ell veu que li fan ombra i li poden treure la carn de l'olla; però elze combat sempre d'amagat, ab la cara tapada, de derrera la cortina, fentne sortir d'altres que li fassen la feyna i se'n duguen tota la odiositat.

He dit a mon amich que estich convençudíssim de que això ès la tàctica constant i indefectible de D. Pompeu, i aqueixa i no cap altra usà per ferme impossible la vida dins *l'Institut*. Sí, per mi ès evident que ell fou la causa de les causes de mon conflicte *institutench* i que tots els qui hi intervingueren contra mi, no foren més que instruments d'ell, absolutament indignes, indecorosos, sensa cap ni centener.

Però com jo beneesch l'hora que me'n aní de *l'Institut* i consider que fou una gràcia inmensa que Deu me dispensà, de desferme de tan mala gent, perque ab llur noningunada motivaren que Sa Magestat lo Senyor Rey N'Alfons xiii d'Espanya i son Govern ab els polítichs caporalíssims de Madrid se declarassen protectors de *l'Obra del Diccionari* i la dotassen esplèndidament dins els Presuposts de l'Estat; resulta que jo els estich agraidíssim per aquest concepte an els caps esflorats de *l'Institut* i per lo mateix a llur Sum Pontífich. D. Pompeu Fabra i an el Rey Herodes que los comanda i ampara a tots, En Puig i Cadafalch; i per això no tench gens de malícia d'ells per lo que me feren, sobre tot ara que l'Estat m'ha dotada *l'Obra del*

Diccionari. La malícia que tench d'ells ès p'el mal inmens que fan a Catalunya i a la Llengua Catalana i a les Lletres Catalanes.

¿Qué jo respect massa En Fabra? Els meus *Manifests* me sembla que demostren tot lo contrari. ¿Qui l'ha atacat com l'he atacat jo? No hi ha hagut negú que haja tenguts reguinyols per ferho tan tot dret, tan llampant, tan soberch. I ès l'hora que [273] no'm destorn de res que haja dit d'ell come gramàtich i come filòleg, puys fora d'aqueys conceptes no m'interessa en lo més minim la seua *aconfessional* personalitat. Ara naturalment, jo may he combatut ni combatre En Fabra dient que ès un ignorant, que no ès gramàtich ni filòleg, ni en fa olor, negantli tota importància i competència científica. Fa prop de coranta anys que tench polèmiques demunt periòdichs combatent sensa revolteries i tot dret tota casta de contraris; però may per may ho he fet negantlos cap qualitat bona o eminent que tenguessen, may els he suposats despullats de tota ciència ni de tota moralitat, sino que sempre els he regonegudes totes les coses bones i laudables que hagen tengudes. No, may dire jo que En Fabra no ès gramàtich ni filòleg. May diré que no sap lo que se pesca en matèria de Llengua Catalana i sobre tot en ram d'ortografia. En Fabra per mi ès lo millor gramàtich que ha tengut Catalunya i un dels millors filòlegs catalans. Lo que diré sempre i dich que totes aqueixes bones qualitats elze fa mal-be ab la seua aldèssia may vista, ab la seua supèrbia monstruosa, ab la seua presunsió inaguantable que li fa creure que fora d'ell no hi ha negú que sapia res de Llengua Catalana i que ell ès la ciència gramatical i filològica personificada, i que per lo mateix lo que no ès ell o no surt d'ell o no se somet cegament a ell, ès una heregia, una blasfèmia, un crim de lesa-Magestat Gramatical i Filològica, i que mereix penjar, cremar i ventar les cendres. i Si ès arribat fins a l'estrem inverosímil de dir dins un discurs que pronuncià l'estiu de 1918 a Mataró, que tenia per inimichs personals seus tots aquells que no estàn conformes ab son sistema gramatical! I així ha

considerats sempre tots els altres que se dediquen a la gramàtica catalana.

Sobres li fan els Mestres Milà i Fontanals, Forteza i Balari i Jovany; ell desprecia i desconeix la valor gramatical del P. Nonell, de Mn. Grandia, del P. Fullana; ell és l'inimich mes gros dels Drs. Barnils i Grieria i d'En Montoliu; ell elze tancà les portes de l'*Institut*, aturantlos d'esserne membres; ell no pot veure En Miquel i Planas ni En Bulbena. Proposí un pich a l'*Institut* d'utilisar per l'*Obra del Diccioniari* els coneixements gramaticals que té lo derrer d'aqueys benemèrits escriptors i alguns altres; però s'hi oposà en rudes D. Pompeu. Dels romanistes estrangers: francesos, italians, suissos, austriachs, alemanys, escandinaus, que tants bons serveys han prestats a la filologia catalana ab llurs estudis, D. Pompeu no'n pot veure cap; tots elze té per contraris. No hi ha perill de que [274] ell fassa may la bibliografia gramatical del Català: tots els qui se son dedicats a la nostra gramàtica i lexicografia, per ell cap valor tenen, no valen les palles d'allà on jeuen: tots mereixen volta de garrot. No, an els seus ulls baix de la capa de Deu no hi ha negú mes que ell que'n sàpiga brot de gramàtica ni de filologia! Es ell i just ell que ho sap tot!

Això és el mal d'En Fabra; això es lo que l'ha duyt a perdre i li ha tudades tal volta per a sempre les eminents qualidats de gramàtich i de filòleg que Deu li donà i de les quals abuseja i les s'ha esveuvades de la manera mes irracional, anticientífica i inexcusable. ¡Ho és ben de compatir!

Dia 7 (setembre)

Dos ròtuls catalanistes famosos per llurs circumstàncies especials. —La veu passiva en Català

He trobats tres amichs, catalanistes fervents, però *indevotíssims* de l'*Institut*, que el consideren un gram calamidat per la Llengua Catalana, i me'n han contades dues de bones:

Primera: Que a Gràcia fundaren aqueys anys passats no sé qui una *biblioteca per la dona*, i així l'anomenaren an el ròtul que escrigueren dalt el portal per consell dels de l'*Institut*. Passen uns quants mesos, i elze ve orde de la banda dels *Instituters* que aquell ròtul no poria anar, que havia de dir: *Biblioteca per a la dona*. Aquella bona gent, per no passar per *indisciplinats* i per *inimichs* de la *Pàtria intangible*, allargaren el coll an aquella tramudadissa de ròtul, i hi enflocaren: *Biblioteca per a la dona*.

Passen uns quants mesos mes, i cop en sech elze compareix una altre orde del Suprem Cacicat Gramatical de Catalunya, lliure de nom, però *cacicatitzada* de fet per *activa i per passiva* que allò de *per a la dona* no podia anar (i era ben ver) i que calia posar: *Biblioteca de la dona*. I així ho posaren, i encara le hi tenen fins que vengui una nova orde que impòs una nova forma.

Dels tres títols imposats fins aquí, lo detestable és lo segon; lo primer i tercer son perfectament lligíms. El mal fonch mudar el primer i l'altre mal fonch, quant mudaren el segon, no restablir el primer; manco mal que el tercer pot anar perfectament.

Segona: Me contaren aquells bons amichs que an el *Centre de Dependents del Comerç i de l'Indústria*, hi ha un de ròtul [275] ab unes lletres ben revengudes que diu come lema del Centre: *Per Catalunya i per a Catalunya*.

Havent jo manifestat que el *per a Catalunya* no m'agradava gota, aquells bons amichs tractaven de convencerme de que hi esqueya perfectament porque allò volia dir que la gent del Centre tot

ho fan per amor de Catalunya i per be de Catalunya; i jo contestí que, per expressar tot això, n'hi havia prou dient: *Per Catalunya o en profit de Catalunya o a favor de Catalunya*. I fundí tot això en que el poble català no usa may el *per a* així com l'usen els escriptors catalanistes, tan *acastellanats* que no en saben sortir del castellà, sino fentne *traduccions servils*. En castellà hi ha *para*; i ells no saben estar sensa un equivalent del *para*, i enfloquen el *per a*. El poble no ho fa may això; el poble català usa el *per* i prou. A Mallorca deym: *per a sempre; per a Tots-Sants, per a Nadal*, etc. I la relació que els castellans expressen ab el *para*, el catalans, balears i valencians l'expressen d'altra manera, no ab cap *per a*. En el sens fi d'escursions llingüístiques que he fetes per tots els pobles de llengua catalana, escorcollant les preposicions i pronoms i demés accidents idiomàtics que la llengua mantèn, may me som topat ab cap *per a* d'aquests que els escriptors catalanistes no saben dir un quern de frases que no n'hi etzibin qualcún o qualcuns, no deixantse dur de l'instint de la llengua, sino de l'esclavatge del castellà que duen dins el moll dels ossos, excepció feta d'En Fabra que hi du l'esclavatge del francès, de manera que no'n saben sortir de l'estat d'esclavatge, allà on pretenen tant de... lliures i d'independents.

Un d'aquells amichs m'ha fet notar que el *per* i el *per a* expressen dues relacions, dos conceptes molt diferents. Jo li he contestat que tenia raó; però que no per això era precís usar el *per a*, per lo quant sobren formes d'expressió en Català per expressar aquella relació, i le hi expressen catalans, balears i valencians quant pensen en la gramàtica castellana, quant s'hi subjecten servilment, lo qual no és propi de la gent del poble, sino de la gent lletrada, que pretén de cames primes, que se figuren parlar fi.

El *per a* és una combinació de dues preposicions llatines *per ad* que may usaren els clàssichs, sino que l'introduí en la conversa familiar el poble, i del llatí vulgar passà dins les llengues romàniques,

no dins totes. Aquest és un dels motius perquè cal escriure *per a* no *pera* perquè en rigor són dues paraules.

I he fet notar an aquells bons amichs que és una equivocació [276] gravíssima encapirronarse en fer dir a la llengua catalana tal o tal cosa just així com la diu el castellà, perquè cada llengua té lo seu jayent, lo seu demble, i no s'adonda ni se somet a tal tortura. ¿Que diríem a qualsevol que ara s'empenyàs a dir en llatí aquell *ròtul* del *Centre de Dependents del Comerç* essent aquelles dues relacions de *per* i *per a*, ab dues preposicions llatines, no existintn'hi que hi venguen be? Diríem que és allò senzillament una barbaridat.

Un d'aquells amichs encara insistia en que no és lo mateix dir: *aquestes sabates son fetes per mi*, que *son fetes per a mi*, prenent ell que la primera frase volia dir que ell *havia fetes les sabates*. Jo li he contestat que lo que diria qualsevol català llibert de l'esclavatge castellà: *aquestes sabates son fetes meues; son fetes del meu germà*, per exemple. Ara per expressar que les havien fetes per que ell se'n servís, llavò dirien: *son fetes per mi, son fetes p'el meu germà*. I llavò els he fet notar que la forma passiva és molt poch usada en català, que just l'usen els escriptors. La gent usa sempre la forma activa o l'impersonal en tercera persona plural, també activa (*diuen això, fan allò*, etc.). La forma passiva se morí entre el poble llatí an els primers sigles de l'Església, i just la conservaren els escriptors. Per això les llengues romàniques, nades del poble i dels escriptors, brollaren a la vida sense la forma passiva i sense tal forma se troben encara. La forma passiva que hi usen els escriptors és una construcció sintàctica, no un fenomen morfològich, del *participi passiu del verb* que's vol conjugar i lo ausiliar *esse*. An aquells bons amichs els és vengut molt de nou això i ho prenien de cap de dent, però han acabat per rendir bandera, no sé si convençuts o si just vençuts i per fogir de la meua carregosa matadura.

Dia 8 (setembre)

Entrefoch a un Congregant de l'Immaculada i catalanista rabiós i a un periòdich de tendència integrista qui li dona soplúig

M'arriba un periòdich de Mallorca, de tendència integrista, ab un article molt taliquín d'un cert *quidam* catalanista del gremi dels vertaderament *arrabiati*, congregant de la Immaculada i Sant Lluís Gonzaga per mes senyes. I ¿que diu aquest article? Es una alabansa espatarrant, omnímoda, ferverosíssima del *gran* Carner, del famós Josep Carner, per amor d'un llibre de cançons que sembla que ha publicat i que ens assegura [277] l'articulista que és el *non plus ultra* de l'inspiració, de l'elegància, de la galanxonia. No me mortifica que un periòdich mallorquí diga que En Carner és un gran poeta, senzillament porque ho és, i jo profés la teoria de que tot lo que és ver, se pot dir ab les bones formes que el cas requeresca. Lo que me sembla molt discutible és la procedència i la oportunitat de que un congregant de Maria Immaculada i de Sant Lluís Gonzaga fassa demunt un periòdich de tendència integrista l'apologia i el panegírich, sensa cap reserva ni salvetat, d'un escriptor com En Josep Carner, que, si tengué molt bons principis, fa anys que és un defensor i practicador de la *política aconfessional*, personificada en *La Lliga Regionalista*, política condemnada repetides vegades per la Santa Seu i contra lo qual els Bisbes de Catalunya publicaren l'any 1918 una Pastoral Col·lectiva, reprovant de la manera mes explícita, solemne i absoluta tal política. Dins mon primer *Manifest* contra l'*Institut* i dins els sucessius he cridada l'atenció demunt les fantasies *aconfessionals* d'En Carner dins l'*Institut*. Ell s'oposà que l'*Institut* assistís en corporació a la festa de Sant Jordi que la Diputació de Barcelona celebra cada any dins la seua esglesieta, a on assisteixen els Diputats; i s'hi oposà porque digué que l'*Institut* era aconfessional. Ell s'oposava a que l'*Institut* pagàs l'estampació de la defensa que Mn.

Clascar hagué de fer de l'ortodòxia de la seua versió catalana del Gènesis, a la qual havien posades til·les els Censors, versió que li publicava l'*Institut* i le hi havia pagada i aquella defensa l'havia d'acompanyar. Donchs En Carner pretenia que l'*Institut* no havia de pagar l'estampació de tal *defensa* p'el caràcter *confessional* accentuadíssim que tenia ella, i perque l'*Institut*, deya ell, era *aconfessional*. Fins i tot En Fabra trobava que l'*Institut* havia de pagar tal estampació. Just En Carner s'hi oposava, i li tocà el perdre. I lo cèlebre de la *aconfessionalitat* d'En Carner respecte de l'*Institut*, fonch que introduí come llibreter de dita entitat el famós Editor López, propietari de la *Campana de Gràcia* i de l'*Esquella de la Torratxa*, tan venuda an En Barrufet, *alies* Satanàs, com la mateixa *Campana*. De manera que un inimich públich de la Relligió pot esser llibreter de l'*Institut*, però l'*Institut* no poria assistir a una funció religiosa que la Diputació de Barcelona, que fundà i sostèn l'*Institut*, celebra cada any. I no sols sap fer aqueixes fantasies En Carner, sino que devant mi i devant els altres *Membres de la Secció Filològica* defensà come bones doctrines les del *Príncepe* del famosíssim Maquiavel i digué que els pobles forts, com el poble anglès, poden fer lo que elze [278] dona la gana contra els pobles dèbils, els quals no tenen dret a res.

Per lo demés, ès públich dins Barcelona i dins bona part de Catalunya la manera especial que té En Carner d'actuar en política i en la vida de relació, que ha merescudes les censures mes terminants de totes les persones de cara i ulls. Així ès que resulta la mar de... pintoresch que tot un *congregant de Maria Inmaculada i Sant Lluís Gonzaga* mos surta demunt un periòdich de tendència integrista fent uns elogis tan grossos d'un home com En Carner, sense cap reserva ni salvetat.

Els elements directors i inspiradors de tal periòdich censuraren anys enrera amargament lo meu *catalanisme* i les coses de sabor *catalanista* que jo publicava dalt *Gaceta de Mallorca*, fundantse en

que el Catalanisme era *separatista* i no se volia declarar ubertament catòlich. Donchs be, des que jo me som barallat ab l'*Institut* i *La Lliga Regionalista* per considerarlos dues calamitats per la Relligió i per la Pàtria, aquell periòdich, en lloch de ferme costat a mi, en fa a l'*Institut* i a *La Lliga* contra mi, publicant desiara articles altament *tendenciosos* a favor d'una entitat com *La Lliga*, que ès l'estaló i el fortí capital de l'*aconfessionalisme*, i a favor de l'*Escola Literària* dels caps-esflorats i *super-homes* de *La Lliga*, mantenedors a tota ultransa d'aquella barrufetenca política.

I ¿que hi diuen en tot això aquells elements, directors i inspiradors de l'aludit periòdich? Per lo vist, lo *dolent* del meu *catalanisme* que ells creyen *separatista* i *poch ortodoxe*, no era ni lo *catalanisme* ni lo *separatisme* ni la poca ortodòxia. Lo *dolent* se veu que era la meua *personeta*. De manera que tots aquells escarafalls i estufornos no brollaven mes que d'una microscòpica *questió personal*. Així ès que ara que ja no me tenen per *catalanista*, lo *catalanisme*, ancque sia *aconfessional*, *separatista* i *poch ortodoxe*, ès meravellosament, beatíficament bo, inmillorable, canonisador..!

¿Qui els entén aquests elements? ¿Quina manera mes... original de practicar l'*Integrisme*! iO si el Dr. Sardà, al cel sia, tornava an el mon i veyia lo que fan certs periòdichs catòlichs ab defensors de l'*aconfessionalisme* com En Josep Carner, sens dupte demanaria an el Bon Jesús que el se'n dugués de bell nou a l'altre mon, per no veure... aqueys espectacles tan... diguemlos *edificants*, per no dirlos una altra cosa.

No me sorprèn gota l'actitut de tal *periòdich*. Quant Mestre *Biel de la Mel*, alies Alomar, se dignà entafarrarme aquell discursarro dins les Corts dia 31 de mars per afonarme devant [279] tota l'Espanya i ferme impossible la dotació de la *Obra del Diccioniari* per part de l'Estat, i l'afonat realment fonch Mestre Biel mateix, puys tot el Congrés votà a favor meu, fora els quatre diputats de *La Lliga* i uns quants de republicans i socialistes, tan carabassenchs com ell, jo

creguí del cas escriure una defensa de la meua *Obra* i de la meua actuació, que el gran diari de Madrid *ABC* me publicá. Com escrivia tal defensa, veig un dels caporals de l'aludit periòdich, bon amich meu de nom i de fets; li dich d'aquella defensa i que considerava que tal periòdich mallorquí convendria que copiás de *ABC* dita defensa, ja que se tractava de la defensa d'una *Obra* tan mallorquina com la *del Diccionari* i de demostrar l'ignorància supina de Mestre Biel Alomar en questions de filologia i la seua falta de patriotisme, allà on els inimichs de la Relligió i molts de bàmbols que ab la seua bamboleria sempre resulta que fan el brou bo a tals inimichs, mos solen presentar Mestre Biel com un sabiás *in omni re scibili et quibusdam aliis*. Perque s'era estrevengut que la nostra Exma. Diputació comanà a Mestre Biel que escrigués *l'Història de Mallorca*; i, quant se'n enteraren certs mallorquins, mogueren un escàndol i no se treyen paraula bona de la Diputació. Però ¿que té de estrany que la Diputació fes tal comanda a Mestre Biel, si ab tants bons escriptors com té la Relligió a Mallorca, may n'hi havia hagut cap mes que jo que sortís a combatre Mestre Biel, ab tantes senayes i carretades de barbaridats, blasfèmies i heregies com ell havia vomitades demunt periodiquetxos mallorquins? ¿Com no havien de creure els nostres Diputats que això de combatre N'Alomar i de donarlo per un inimich de Deu, de la veritat, de la Relligió, de Mallorca i d'Espanya no passava d'una monomania meua, d'una rebequeria meua, d'una covonada d'exageracions meues? puy's fa estona que son molts, i fins i tot amichs meus, que me fan passar per un *exagerat*, per un *apassionat*, que no tench per on agafar, i això no sols ho diuen a cau d'orella i en la intimidat, sino que m'ho publiquen ab lletra de mol·lo demunt un periòdich del qual fa trenta anys que som redactor i hi he publicats maixanta articles.

Es ver que a les hores d'aquell acort de la Diputació se produí una protesta molt vitenca i afuada contra Mestre Biel en tot Mallorca; pero també és ben ver que tal protesta vengué després d'haver

escrita jo confidencialment una carta ben llampant a certa persona respectabilíssima sobre l'absoluta necessitat de que se produís tal protesta, i tal persona donà les passes que calien i vengué lo que vengué. [280]

Precisament per enrobustir, confirmar i consolidar els efectes saludables d'aquella protesta i per prevenir altres *quid-pro-quo*, que se poguessen armar ab el temps a favor de Mestre Biel, jo considerava que seria oportú que l'aludit periòdich insertàs la meua defensa que publicaria i publicà *ABC*, i aquell amich meu, de la Junta de tal periòdich, trobava lo mateix.

Donchs sortí aquella defensa meua demunt *ABC* i la lletgiren i celebraren milenars i milenars de gent de cap a cap d'Espanya, i en vaig rebre enhoresbones a talabaixons, i encara en rep sovint; però el periòdich aludit, mallorquí i de sentit integrista, se'n guardà com de caure de copiar tals articles meus, que posaven ab evidència Mestre Biel i el deixaven fora de combat. *La Vanguardia Balear* sí que en feu mèrit i elze celebrà i en copià un bon tros; ara aquell periòdich de sentit integrista iben alerta a dirne res! I ¿sabeu que digué son Director, com aquell amich meu n'hi parlà de publicar dits articles meus? Donchs que, com era una qüestió personal entre Mestre Biel i jo i no era cosa de la Relligió, no procedia insertar en el periòdich aquells articles meus.

De manera que per aquest senyor *l'Obra del Diccionari* de la nostra Llengua, de la Llengua de Mallorca, promoguda, sostenguda, dirigida i inspirada d'un mallorquí, d'un sacerdot mallorquí, que l'Estat l'ha amparada contra la guerra que els *aconfessionals* de Barcelona i un *Llucifer... sevillà*, inimich de Deu i apologista de la blasfèmia, inimich del Rey En Jaume I de totes les glòries de Mallorca i d'Espanya, com Mestre Biel Alomar; —aquest senyor Director de tal periòdich de sentit integrista, sostén que dit periòdich ha de callar, no ha de treure cara per la Llengua de Mallorca ni per un escriptor catòlich de Mallorca en lluyta ab un inimich de Deu, de l'Església i de

la Relligió! Aquest senyor Director s'estima mes favorir Mestre Biel que no aquell sacerdot; no vol contribuir a que fassen mostrar la filassa a Mestre Biel, inimic de Deu, de la Relligió i de l'Església! No n'hi vol fer de mal an aquest ateu, an aquest *Llucifer... sevillà*.

Ah! ès que Mestre Biel ès un aliat literari! ès un company d'armes de *La Lliga* i de *L'Institut* i de *La Veu de Catalunya*, entidats que aquest senyor Director de tal periòdich de sentit integrista, no vol ofendre, espuntar ni molestar, ell sabrà perque; i son molts que li veuen la tela, com la veuen també a l'escabotell d'escriguedors mallorquins, que en molt conflicte ab *l'Institut* i *La Lliga* s'han estimat mes fer la bona a *l'Institut*, a *La Veu* i a *La Lliga*, pegantme cossa a mi o fentme el buyt, després de tants d'anys de ballarme l'aygua devant. [281]

Després de tot, Deu m'ha protegit tant i tant que m'ha donats a favor de *l'Obra del Diccioniari* més quintes d'importància i de *moraduixos*, que no unces tractaren d'espampolarme aquell ramat de belitres. De manera que demunt tots ells hi puch fer i fas, en pensarhi, una de les rialles mes fresques de la meua vida, i això que, com ès notori, n'he fetes moltes an aquest mon, Deu no m'ho tenga en retret ni en vanaglòria.

Ja convendria que hi pensassen una mica ab totes aqueixes coses els elements que inspiren i dirigeixen aquest bo de periòdich de tendència integrista de Mallorca.

Dia 9 (setembre)

Una prèdica del Dr. Cardó, esveuvada a Menorca

Me som topat ab un catalanista tot entusiasmat ab la pretxa que el Dr. Cardó, canonge de Barcelona, feu mesos enrera a Ciutadella de Menorca un la celebració del Primer Centenari del Neixement de D. Josep M. Quadrado, i que sembla que *La Veu de Catalunya* la hi

degué publicar. Aquest catalanista m'ha repetides algunes coses que sembla que el Dr. Cardó digué an els ciutadellenchs sobre l'amor que cal tenir a la nostra Llengua. Com ni vaig sentir la pretxa cardonenca ni l'he vista estampada i aquell catalanista just me'n digué frases alloure d'assí i d'allà, no hi vull emetre judici per no escupir fora de la trona. Lo que sí vull consignar l'impressió que feu lo Dr. Cardó a una partida d'amichs meus de Menorca, que abans de mon conflicte ab l'*Institut*, dins l'agost de 1917, tenien grans simpaties p'el Catalanisme, i que ara no en volen sebre res ni en poren sentir parlar. Aqueys amichs me digueren per cosa certa que el Dr. Cardó la bollà de cap a peus ab la pretxa que etzibà a Ciutadella ab motiu del Centenari d'En Quadrado, perque, en lloc de presentarhi la figura d'aquest eminent polígraf, meritíssim de la Relligió, de l'Església, d'Espanya, de les Balears, de l'Història, de l'Arqueologia, de l'Ascètica, de la Crítica i Bella Literatura, enflocà una conferència de propaganda catalanista de lo més reconsagrat, que desagradà a tothom, el censuraren per llarch; i, en lloch de fer adeptes an el catalanisme, hi feu contraris i inimichs, perque no l'havien cridat per predicarlos lo catalanisme, sino per parlarlos d'En Quadrado.

I mirau que era treurehu p'els cabells anarse'n a aprofitar de la figura d'En Quadrado per fer catalanistes, allà on En [282] Quadrado no en fou devot may sino contrari, com s'hi demostrà ab l'article dels derrers anys de sa vida: *Desagravi a les literatures regionals*. Es ver que casi tots sos grans amichs foren catalans: En Balmes, En Roca i Cornet, En Rubió i Ors, En Piferrer, En Milà i Fontanals, En Manyer i Flaquer... Poca cosa té que veure ab aquestes grans figures catalanes lo catalanisme actual, de *La Lliga*, que comanden En Cambó i En Puig i Cadafalch i que lo Dr. Cardó patrocina, ell sap perque i jo i molts d'altres també.

Lo Dr. Cardó devers l'any 1012 publicà, firmantse C., dalt *La Cruz* de Tarragona, uns articles contra mi perque en qüestions ortogràfiques jo anava ab En Fabra, de l'Esquerra. Jo anava en ram

d'ortografia ab En Fabra per atenció a D. Enric Prat de la Riba, al cel sia, per mantenir l'*unió sagrada* a favor de la Pàtria. Mort En Prat de la Riba i llensantme En Fabra ab tot l'*Institut en ple a les tenebres exteriors*, esbenant ells i espoltrint l'obra d'En Prat de la Riba, la *unió sagrada patriòtica*, me considerí absolutament deslligat de tota aquella gentola. I ara me trop ab lo Dr. Cardó passat an aquella gent ab cos i cordes, entregat an aquella gent que ell l'any 1912 censurava tan agrement que jo m'hi fes les sopes ortogràfiques. Ara ell les s'hi fa ben fresquet ab En Cambó, En Puig i Cadafalch, En Fabra i demés tropa *aconfessional* de *La Lliga*. ¿Qui l'entén an el Dr. Cardó? N'hi ha que l'entenen prou i que recorden certa visita d'En Cambó devers lo Ministeri de Gràcia i Justícia per pegar el gran porro an el Rdm. Sr. Bisbe de Barcelona sobre provisió de certa prebenda canongenca...

De manera que el Dr. Cardó perdé lo temps miserablement ab la seua eixida a Menorca i ab la seua pretxa catalanista-cambó-puigcadafalquencia a... *despropòsit* del Centenari d'En Quadrado.

Allà, amichs seus li feren entendre que els menorquins no estaven en via nenguna conformes ab lo que m'han fet l'*Institut*, *La Lliga Regionalista* i la *Mancomunitat*.

Jo lo que puch dir que, ara que visití Menorca, no hi trobí favorable a *La Lliga* ni an el *Catalanisme* cap dels amichs que l'any 1917 ho eren; tots elze trobí girats contra l'*Institut* i *La Lliga* i la Mancomunitat. De manera que l'Imperialisme de *La Lliga* devers Menorca, en lloch de créixer, el poch que hi havia, ès una candela que hi pren el blau i que ja fa els darrers alens. I a Mallorca succeeix dos doblers de lo mateix. Son els prodigis de la política d'En Puig i Cadafalch, incontrastable, e[s]patarrant, llampegador, piramidal...

Dia 10 (setembre)

Xecalines sobre el nom de les Balears

M'arriba de l'*Illa de la calma* un diari ab un article *Un poco de Historia sobre el nombre de las Baleares*, firmat de XC, que no sé qui puga esser. L'he llegit ab afany de trobarhi qualque cosa a ferir sobre un tema tan interessant, no concebent que s'escriga un article i se publici per un vetaquí com que anar a donar palla a la mula.

I ¿que ens diu l'articulista del nom *Balears*? Donchs ens retreu les vulgaritats que ens etzibaven els nostres *erudits* de pan-fonteta dels sigles XVII i XVIII, que eren de lo mes magre i dessustat que corria per Espanya. ¿Vol dir Aristòtil anomenava *Gymnasias* les nostres illes perque se trobaven «ejercitadas por el continuo ejercicio en que estaban aquellos pueblos en el uso de la honda?» ¿A on digué may res d'això Aristòtil ni cap dels geògrafs ni historiadors grechs? ¿Que té que veure lo nom *gymnasias* ab les *Gymnesies* de que parlen dits geògrafs i historiadors? ¿Que tenen que veure les *gymnasias* ni les *gymnesies* ab la *pessetja* o *fona* dels primitius *balears*? ¿Vol dir *Ginan* en grech significa *desnuu* i *valan* també és una paraula grega que vol dir *llansar*, *tirar*?..... *Ginan*? *Valan*? ¿A ne quin autor ni *diccionari grech* ha trobats l'articulista tals paraulotes? ¡Ja ho val ab aquest bo de articulista!

¿Quina manera d'*emblanquinar* els lectors i d'*emblanquinarse* a sí mateix! ¿Vol dir no ho sabeu, germanet, que *nuu* o *poch vestit* en grech és γυμνός [gümnós] i que *illa* és νησιάς [nesiás], i que *llansar* o *tirar* és βάλλειν [bállein]?

Però ¿quin pebre vos feya coure els ulls germanet, per havernosne de venir ab aquestes neus sobre els *noms de les Balears*? ¿vos figurau que tot és bufar i fer ampolles?

Si abans d'anarvosne a escriure, haguésseu fulletjada l'obra monumental del Dr. Hübner *Monumenta Linguae Ibericae*, —Berolini, MDCCCLXXXII, i fósseu arribat devers la plana 225, hauríeu aglapides totes plegades les autoritats dels geografs i historiadors grechs i romans, expressant els llibres i capítols dels llibres d'ells a on tals autoritats figuren referents an «el nom de les Balears».

Ancque fassa una vintena d'anys que sortí tal obra, ès de casi tots els espanyols poch menys que desconeguda i per lo [284] mateix les notícies que dona sobre la primitiva llengua d'Espanya resulten come noves, i el propagarles ès una verdadera *obra de misericòrdia*, de la classe de les *espirituals*, que, com sabeu, son mes meritòries que les *corporals*.

¿Ho voleu sebre que du lo Dr. Hübner sobre «lo nom de Balears»? Veutassí:

«Baliares insulae: Avien. V. 470; fasti triumph, a. 633/121; C. I. L. 3895 (a. 6) Mela II 124; Plin. III 76, VI 216 etc.; Sil. I 314; III 365.

«Βαλιαραιξ [Baliareis]: Diodor. V, 17, I (Timaeus) XIX 166, 21 Polyb. I 67, 7; Agathem. I 5; Eustath. ad Dionys, perieg. V 457.

«Βαλιαρίδεξ [Baliarídes]: Strabo III 5, I; Agath. I 5.

«Βαλλιαρίδεξ [Balliarídes]: Ptol. II 6, 73.

«Baliaricus, Baliarici: fasti triumph a. 633/121; Liv. XXXVIII 29, 5; Plin. III 74, VII, 144; Servius ad Vergil. Georg. VII 662.

«Βαλιαρικόξ [Baliaricós]: Strabo III 5, 1; Marcian. II 17.

«Βαλεάριαι [Baleáriai]: Agath. I 5.

«Balears; Liv. XXI 21, 12; XXII 20, 9, etc.; Caesar b. G. II 7,2; b. Atric. 23, 3; Lucan. I 229; III 710; Frontin II 3, 16; Tacit. ann. XIII 43; Sueton. Galba 10; Florus I 43, 3; II 10, 2; Ampel. 6, 12; Oros. I 2, 102, 103; Noti. dign. Occ. I 105, III 13, etc.; it. marit. p. 511, 2. 3. 512; Rav. (Valearis) p. 414, 12. 15; Polem. Sil. p. 131; cosmogr. Aethici p. 78, 26. 82, 3. 102, 19 R.

«Balearicus: C. I. L. II 4211; Ovid. metam. II 727, IV 704; Manil. IV 640; Florus I 41, 9, I; Ampel. 7, 3; Rav. p. 322, 9. 324, 3 (Valearicus): cosmogr. Aeth. p. 98, I; lib. generat. p. 169, 3 R.»

Tot això retreu dels historiadors i geografs grechs i romans lo Prof. Hübner. Totes les autoritats d'aquests no mos donen peu per considerar come grech ni derivat de Βαλλειν lo nom *Balears*; Hübner el considera *ibèrich*. L'autoritat dels nostres erudits dels sigles XVII i XVIII que el consideraven grech, ès tan flonja i tan inconsistent que no mereix tenirse en conte en cap manera. ¡Anaven tan primets de roba en matèria d'etimologies aquells erudits! ¡Deu els haja perdonats els sens fi de doys que etzibaren, en gràcia a la bona voluntat que els animava!

En quant an el nom de *Gymnesias* que els grechs donaven a les Balears, vetassí lo que posa Hübner, op. cit. p. 248.

«Gymnesia ínsul. Balear: Avien. V. 467. [285]

Γυμνησίαι [Gymnesiai]: Strabo II 5, 19. 30; III, 6. 4, 7.; Dionys. perieg. v. 457; Agathem. I 5; Dio XLIII 29; Ptol. II 6, 73; Rav. (Simnesia) p. 414, 11.»

D'Aristòtil no posa res lo Prof. Hübner referent a *Gymnesias* ni a *Gymnasies*, i se comprèn: Hübner estudia Aristòtil dins Aristòtil mateix; i no havent parlat may lo gran filosof grech de les *Gymnesias*, Hübner no se'n anà a citar-lo. En canvi els nostres bereyolenchs erudits dels sigles XVII i XVIII citaven a la babal·lana lo que aluyaven d'altres erudits, tan ferrolers com ells, i posaven berrets an els grans escriptors antichs fentlos dir lo que may digueren ni pensaren. —Lo estrany ès que ignor tot això aqueix Sr. XC i mos surta ab aqueixes neus demunt un diari de Mallorca an aquestes saons de 1920.

He dit que lo Prof. Hübner dona per *ibèrich* lo mot *Balears*; en canvi l'altre Prof. Müllenhof, *Deutsche Alterthumskunde* III, 178, el dona per *ligúrich*. —Lo nom *Gymnesias* ès rònegament grech.

Els romans, com Tit Livi XXVIII, deyen *Maïor* a Mallorca i *Minor* a Menorca; i an el sigle v ja s'anomenaven *Maïorica* i *Minorica* respectivament. Això elze deya Victor, Bisbe de Vita (província Byzacena-Àfrica) [M. Buchberger, *Kirchl. Handlexikon* —Munich, 1912— t. II, col. 2609] quant retreu que «Helias de *Maïorica*, Macharius de *Minorica*, Oplius de Evuso» [Eivissa] s'hagueren de presentar dia 1 de febrer de l'any 483 a Cartago devant lo wandal Hunerich a donar testimoni de llur fe catòlica.

¿Que hi té que dir a tot això l'apreciable Sr. X C?

Ja veurem quin cantet farà!

Per lo que puga esser, m'assech... ben assegut per millor veure'l venir.

Dia 11 (setembre)

Per quines cinch centes he restablida la -h darrera -c (-ch)

Dins lo BOLLETÍ de maig-juny de 1908, plana 82, ab l'idea de simplificar la nostra ortografia resolguí suprimir la -h darrera de -c postònica atenent a que els nostres clàssichs, sobre tot els mes antichs, ben sovint no la posaven i que el posarla sempre era cosa relativament moderna. Ben mirat no ès tan moderna com això tampoch, puys an el sigle xv ja la posaven, ben re-de-moltes vegades i sobre tot en la segona mitat de dit sigle la posaven casi sempre i desde la primeria del sigle xvi y sal[286]ves poquíssimes escepcions la posen sempre. De manera que ès una tradició de mes de quatre sigles, lo qual la fa ben respectable i posa tots els esperits reflexius an el cas de no pegarli betcollada així com així. Ab les modificacions ortogràfiques, anque siguen coses de según o tercer orde, cal anarhi ab seny de bístia vella, ab peus de plom, sospesant molt el pro i el contra i mirarho tot d'aprop i de prim conte, porque hi ha coses que, mirades just en sí i sensa atendre a totes les conseqüències i

concomitàncies que llavò duen a la pràctica, semblen molt ventatjoses, molt lògiques i molt avengudes, però els fets després demostren que son *desventatjoses*, plenes d'inconvenients i desbaratades. En realitat la supressió de la *-h* final desfigura prou l'escriptura; l'aspecte de les paraules resulta tramudat i com que fassen una altra cara. Això se veu sobre tot ab els *noms de lloch* i *de casa* o *llinatges*. Tant es així que negú s'ès atansat a llevar tal *-h* de dits noms. ¿Que diria la catalana gent si ara ens posàvem a escriure *Vic, Hostalric, Castellar de Nuc, el Bruc, Mont-sec, Bell-lloc*? I ¿que dirien els qui s'anomenen *Ubach, Reixach, Bosch, Riusech, Bisellach, Lluch, Estelrich, Horrach, Llorach, Viladrich, Poch, Pich*, si mos posàvem a escriure *Ubac, Reixac, Bosc, Riusec, Bisellac, Lluc, Estelric, Horracc, Llorac, Viladric, Poc, Pic*? Ens cridarien vius o morts, ens passarien a les mines del sofre. —Donchs be, si no podem treure la *-h* dels *noms de lloch* ni dels *noms de casa*, que n'hi ha tantíssims que en duen; si ja fa mes de quatre sigles que ordinàriament escriuen els catalans tal *-h*; trop que convé que fassem lo que fan la generalitat dels filòlegs i escriptors francesos, convençuts de lo equivocada que tenen gran part de llur ortografia i, no obstant d'haverhi proposades gran partida de modificacions, finis finis no se son atrevits a durles a la pràctica, i segueixen observant l'ortografia que engarbullaren els acadèmichs d'allà del sigle XVII, la qual no ès d'un bon tros tan antiga com com l'us constant de la nostra *-h* (final). Allò de que els suprimir tal *-h* ès una *simplificació* de l'ortografia i que ès sempre una ventatje *simplificarla*, ès una raó mes aparent que real. Hi ha certes *simplificacions* que duen llavò un enfilall de complicacions. Així ha succeït ab la supressió de la *y*, que ha duyta la *complicació* de les *dieresis*: l'envitricollat de regles per distingir la *i* *vocal plena* de la *i* *diptongal* o *vocal-mitja* o *i asil·làbica* que, per mes enrevisclarho, diu En Fabra. Es senzillament una atrocitat voler aplicar la *llògica pura*, que brolla del cervell sensa passar p'el cor, a l'Ortografia, que ès una cosa de sentiment, de visualitat, de

beneplàcit, que ens ha d'entrar per l'ull dret i ens ha de caure de gust. [287]

Per totes aquestes raons i consideracions, jo que les qüestions ortogràfiques sempre les considerades fins a un cert punt qüestions secundàries, me resolch a restablir la *-h* derrera la *-c* postònica, pero sensa pretenir imposar aquest criteri absolutament a negú. Per això torn usar aquesta bona de *lletra final*, i el qui no la vulla usar, que no la us, i ivisca la llibertat!

Dia 12 (setembre)

La qüestió de la pronúncia del llatí

Fa uns quants dies que un capellà madrileny que hi havia aquí, a Ca'n Manso, me mogué sobre la pronúncia del llatí, dient que els castellans se'n comensaven a preocupar, com fa anys que se'n preocupa a redols una part del clero *catalanista*. Un altre dia, parlantne ab un catedràtic del Seminari d'aquí, me digué d'un canonge molt catalanista, un dels *teòlegs antichs* de *La Lliga*, que s'ès posat a pronunciar lo llatí a la italiana. D'altre vent mon bon amich Bartomeu Bosch, catedràtic de llatí de l'*Institut General i Tècnic* de Girona, quant vengué ara dins el maig de Madrid de ferhi les oposicions a dita Càtedra i que les guanyà per lo ben preparat que hi anava, me contà que casi tots els cinquanta opositors i sobre tot els professors que formaven tribunal ab En Ramon Menéndez Pidal que elze presidia, pronunciaven el llatí, no a la castellana, sino ab la pronúncia històrica, tal com fins aquí s'ha pogut aclarir que pronunciaven els llatins dels temps de Ciceró, Horaci, Virgili, Tit Livi, Cèsar, Ovidi. Això indica que dins Espanya ja han trobat eco els fondos estudis que alemanys i inglesos come capdevaners i els nor[d]-americans, francesos i italians han fets i fan encara sobre l'història del llatí. Aquesta qüestió de la pronúncia llatina fa ja dotze

anys que mon BOLLETÍ DEL DICCIONARI la tractà estensament i la tornà tocar l'any 1911, donant un estracte de lo mes punyent que en digueren homes tan eminents dins el mon de la ciència com Schuchardt, Diez, Meyer-Lübke, Stolz, Lindsay, Grandgent i altres. Fora d'aquests articles meus ¿que es lo que han publicat dins Espanya sobre la pronúncia i l'història del llatí? Que jo sàpia, just una serie d'articles dalt un periòdich de Mallorca a on provava l'autor de refutar els meus de 1908; però ho deixà córrer quant jo li vaig remetre. I per cert que li estich agrait perque me feu estudiar millor la qüestió, i en vaig treure en net la insubsistència de totes les pronúncies *nacionals* del llatí, formades totes quant lo *llatí clàssich* feya sigles que era mort i per lo mateix destinades [288] totes a desaparéixer, come *superfetacions* i *cocòrums* que son i que la llum de la ciència llingüística ab el temps arribarà a esveirles, com dos i dos fan quatre. Sí, d'aquell estudi que fiu l'any 1911, treguí la convicció de que la pronúncia del llatí no és ni pot esser cap qüestió *nacionalista*, com la hi ha feta lo Catalanisme, cridantse ab això l'antipatia i la ràbia dels anticatalanistes. No, la pronúncia del llatí no és ni pot esser mes que una *qüestió històrica*. Aquí la qüestió és aclarir com pronunciaven el llatí els llatins fins que sobrevingué la decadència del llatí i que aquest s'esbranchà en la partida de llengues romàniques que en brollaren. Entany torní sucari els alls sobre l'història del llatí dins la conferència donada a la Reyal Academia de Jurisprudència de Madrid, la qual tengué l'amabilitat d'estamparlame, fentne una llargaruda i encomiàstica referència dins la Memoria Secretarial del moviment acadèmic de 1919. De manera que aqueixa qüestió de la pronúncia del llatí, que fa tants d'anys que preocupa lo mon científich, comensa a preocupar qualche mica l'intel·lectualitat espanyola. ¿Com se resoldrà tal qüestió? No'm cap lo mes mínim dupte que's resoldrà segons els resultats de la ciència llingüística de bon de veres, no de la ciència de l'engàn i de la

farsanteria, com la que graponetja devers l'*Institut d'Estudis Catalans* i *illes adjacents*.

La qüestió de la pronúncia del llatí la promogué la repugnància nadiu dels catalans a tot lo castellà, repugnància que el *Catalanisme* ha sabuda aprofitar admirablement per ferse bo, per cobrar forsa, per guanyarse infinites simpaties, fins a apoderarse de l'influència política de Catalunya que avuy té a la seua ma.

A Catalunya i a les Balears fins a la primeria del segle XIX ensenyaven a les escoles de lletgir i d'escriure i de llatí en llengua materna, no en castellà. Tal estat de coses mudà de sol a rel ab la consolidació del sistema constitucional, que introduí a Catalunya i a les Balears l'ensenyansa del llatí en castellà per conseqüència el pronunciar el llatí a la castellana. I ¿que resultà? Que, com la fonètica catalana i balear és tan diferent i diversa de la castellana, resultà un *cocòrum* ferest, que no és pronúncia castellana ni catalana, sino un *xelim-i-xelam* de mil dimonis.

¿Conseguien els introductors de la ensenyansa del llatí en castellà dins Catalunya i Balears que els naturals d'aqueixes regions pronunciassen lo llatí a la castellana? Està a la vista que no ho conseguiren. Tan poch ho conseguiren, que els [289] castellans, com mos senten pronunciar lo llatí a catalans i balears, se'n esglayen, elze feym un efecte lo mes estrany, no regoneixen per seua tal pronúncia; i, si usen d'una mica de confiança, se'n riuen a la descoberta. Recort que el Bisbe Campins, al cel sia, una volta me contà que, quant anà, els primers anys que deya missa, a fer oposicions de canonge a Salamanca, els altres opositors, un dia o dos abans de comensar els actes, el criden i li proposen de provar de ferse arguments ells ab ells per veure com aniria la cosa. Ell hi accedí, i ja foren partits. Els altres opositors eren castellans, just ell era mallorquí. Donchs com aquells castellans sentiren aquell mallorquinet descapdellar en llatí (el Bisbe Campins era un gran llatísta i parlava lo llatí admirablement), elze vengué tan de nou aquella pronúncia mallorquina, que en l'ànima del

pronunciant volia esser a la castellana, així com la hi havien mostrada a Mallorca, que li digueren: —*Pues señor, no nos vamos a entender con esa manera que tiene V. de pronunciar el latín*. I deya el Bisbe Campins que li caygué avall que li desjectassen la seua pronúncia llatina, que ell sempre havia tenguda per bona, per autèntica, per llegítima; però que llavò també tocava ab les mans, sentint parlar en llatí sos companys de certamen, que pronunciaven molt diferent d'ell.

Cont això per que coletgigueu lo que succeiria si ara an els espanyols (castellans, catalans, valencians, balears) imposaven o ens recomanaven *autoritativament* la pronúncia del llatí d'una altra nació qualsevol. ¿S'aclimataria dins Espanya? ¡Que s'havia d'aclimatar! Succeiria un nou *cocòrum* que ni seria aquella pronúncia forastera ni la castellana ni la catalana-valenciana-balear; resultaria senzillament una nova... *monstruosidad*.

¡Assetsuaixí s'agafa una fonètica estrangera! ¿Que no costa an els castellans agafar la pronúncia catalana, i an els catalans agafar la castellana? Tant ens costa, que no l'arribam a agafar casi may.

A les Balears ni malavetjàvem acomodarnos a la pronúncia del llatí a la castellana, sensa conseguirho ni d'un bon tros. ¿Que havia de succeir a Catalunya, que no hi malavetjaven tant; sino tot lo contrari, per lo que he dit, per la repugnància nadiua que senten els catalans per tot lo castellà? Aquesta repugnància l'enmaleí i avalotà lo *Catalanisme*, com en totes les altres coses i en lo que se refereix a la pronúncia del llatí. May arribaren a adondarse a pronunciarlo a la castellana els catalans. Així n'hi prenia an el famosíssim Dr. Torras i Bages, [290] Bisbe de Vic, ab tot i esser de tant i tant de seny, de tan consumada prudència, tan inimich de tot apassionament. Encara recort la fonda impressió que'm feu sentirli dir *Salve Regina, Mater Misericordiae*, etc. pronunciant la *-gi-* de *Regina*, no a la castellana sino a la catalana, dins la capella del Palau de Vic, tot resant lo Sant Rosari ab ell i la seua palaciana *barquera*, una nit de la derreria

d'agost de 1900 que me volgué per oste, honrantme fora mida, quant tornava jo de la primera eixida filològica per la regió pirenenca.

Ab això passaren anys, sense pensar pus jo en tal endarivell de la pronúncia del llatí, preocupat com estava en la preparació, trafech i carro-portal de l'*Obra del Diccionari*, fins que la primeria de l'any 1908 m'escriu un catedràtic del Seminari Conciliar de Tortosa, demanant-me ausili contra els *anti-catalanistes* d'allà que patxucaven i atabuixaven de mala manera els capellans *catalanistes* que pronunciaven lo llatí a la catalana i no a la castellana; i me suplicava que li contestàs per escrit fent una defensa ben clavatetjada de la pronúncia llatina que esqueya an els catalans. Li contest a volta de correu que necessit estudiar a fondo la qüestió per poder donar lo meu parer i que, en tenirho estudiat, en faria un article per lo BOLLETÍ DEL DICCIONARI. Emprench l'acte tal estudi, posseït del prejudici, tan erroni, absurd i fals com estès i general a totes les nacions neollatines, de que, ignorantse com pronunciaven els llatins certs i determinats sons, cada nació elze pronunciava a la seua manera per tradició i pràctica inmemorial, i que per això tota nació neollatina, i per lo mateix la catalana, tenia dret a conservar i mantenir la seua pròpia i particular manera de pronunciar lo llatí, i que per lo tant cap dret tenien els castellans de imposarnos llur pronúncia llatina.

A les primeres passes que doní dins tal estudi, compreguí que me calia demostrar dues coses: 1) La pronúncia castellana actual del llatí no és acceptable en cap manera perque respecte de tots els punts que divergeix de la catalana, és una pronúncia tan anacrònica del llatí que no existí fins a la darrera del segle XVI, puys fonch lo resultat de la fonda tramudansa que envers de tals sons (la *s* sonora= *z* francesa i catalana; la *c* i la *g* devant *e* i, la *z* i la *j* devant totes les vocals), esperimentà a les hores la llengua castellana, des separantse massa de totes les altres llengues neo-llatines.

Tal tramudansa els castellans may l'havien d'haver duyta a llur pronúncia llatina, puys ells cap facultat tenien d'alterar els sons

llatins, mentres que la tenien omnímoda per alterar [291] els sons castellans. Per lo mateix no procedia introduir ni admetre tal pronúncia castellana novella dins la pronúncia catalana del llatí. 2) La pronúncia catalana d'aquells sons, aplicada an el llatí, és una tradició i pràctica que pervé dels primers sigles de la decadència del llatí clàssich i per consegüent tan autorisada com qualsevol altra de les *pronúncies nacionals* del llatí. Per lo mateix pertoca an els catalans pronunciar el llatí a la catalana, tornant a la pràctica antiga, genuina, tradicional dels nostres llatinistes dels sigles passats.

Aquestes dues coses, aquests dos punts me sembla que elze demostrí ab gran còpia de proves i arguments. Sortí tal estudi demunt mon BOLLETÍ (maig-juny 1908) i corregué cap a cap de Catalunya, celebrantho ferm tots els *catalanistes*, i fent malícia per llarch an els *anticatalanistes*. A qualque diòcesi catalana tal qüestió dugué disgusts grossos, i me consta que els *catalanistes* d'una banda, per defensarse de la vexació que patien de part de llurs contraris, enviaven mon estudi a la Cúria Romana traduït en italià, i se veren lliberts de la vexació. Rebí moltes de cartes de felicitació de Catalunya; a Mallorca n'hi hagué que adoptaren la pronúncia llatina que jo preconisava. Jo mateix me posí a ferla en públich, censurantm'ho agrament molts de mos companys de Capítol. Qualques capellans de la Seu provaren d'imitarme, pero ho hagueren de deixar córrer perque els altres elze feyen lulea. A mi me salvà esser Vicari General. ¡Pobre de mi si fos estat un capallanet llis!

Aquell estiu meu, lo que se'n desprenia vengué molt de nou a persones respectabilíssimes, tan en dijú de l'història del llatí, que se figuraven que el llatí sempre l'havien pronunciat així com el pronunciaven ells, i fins i tot un me recordà allò de *quod ab omnibus, quod semper, quod ubique*, pretenit que això era la seua pronúncia llatina, allà on no tenia cap de aquelles tres condicions. Havent publicat jo un estracte de mon estudi demunt un diari mallorquí, un amich meu benvolgut, gran llatinista, s'avanà de no haverlo lletgit,

dient que ell no s'enterava p'els diaris de questions com aquella. Com se suposa, tan bon amich no se cuydà d'enterarse'n per altres vies, i romangué afonat dins la seua caparruda ignorància sobre la pronúncia del llatí; i afonats dins aqueixa feresta ignorància segueixen l'inmensa majoria dels *intel·lectuals* espanyols, esglesiaístichs i seglars, figurantse que no se sap com pronunciaven els llatins lo llatí, allà on se sap i se re-de-sap com el pronunciaven abans de la decadència i després de la decadència. Els filòlegs romanistes, fundats ab els gramatichs i escrip[292]tors i inscripcions que's conserven d'aquells temps, han provat i demostrat fins a la derrera evidència com era la pronúncia llatina anterior a August i posterior a August. De manera que ès una solemne mentida que no se sàpiga com era la pronúncia llatina quant lo llatí era viu. Ho sap qualsevol que ho vulla sebre i que posi els medis congruents per sebrehu. Just ho ignoren els qui no se son dignats estudiarho allà on cal, allà on pertoca, on consten les proves de tal fet, indiscutibles, contundents, irrefragables.

Aclaresch tot això l'any 1911 i ho escrich a un amich meu de Tortosa, el qual, en lloch d'alegrarse'n, se'n ofengué, escrivintme que no estava conforme de deixar la pronúncia catalana del llatí per lo que s'emolicassen filòlegs alemanys, inglesos o nort-americans. Jo li havia escrit que aquests filòlegs havien produida en mi la convicció de que s'imposava la pronúncia històrica del llatí, abandonant per anacrònica i falsa, tota *pronúncia nacional*, puy la *pronúncia històrica* era la única que totes les nacions porien acceptar sensa creure-se humiliades, ofeses ni desayrades.

Devant la repolsa d'aquell amich tortosí, ja no rosí pus demunt lo BOLLETÍ d'aquella nova convicció meua perque considerí que valia mes treballar en l'*Obra del Diccionari*, que m'atenyia mes d'aprop.

En tot Catalunya ni en tot Espanya s'alsà cap veu demunt la premsa ni dins cap llibre sobre aquesta bona de pronúncia llatina, en no esser aquell amich que he dit, demunt aquell periòdich de

Mallorca. Dins l'*Institut d'Estudis Catalans* trobí tan poch costat, que no sols cap dels *Membres* de l'*Institut* se declarà a favor meu, sino que D. Pompeu Fabra fins i tot un dia me va retreure que jo anàs a tractar de la pronúncia del llatí demunt lo BOLLETÍ DEL DICCIONARI, pretenint que era una cosa impròpia d'una publicació filològica-catalana, i un dels tres Pensionats a Alemanya per estudiar-hi la filologia romanista, tornat d'allà, s'estranyà que jo dedicàs tantes de planes del BOLLETÍ an aquestes qüestions de la pronúncia llatina. I així hem passats tots aqueys anys sensa que negú se sià preocupat pus de la pronúncia llatina entre catalans per defensarla o refutarla ab arguments científichs, així com cal a les nacions cultes tractar i tocar les qüestions, fins que ara a Barcelona me digueren que els elements clericals de *La Lliga* preparen un estudi a fondo sobre tan enrevisclada qüestió. Res, ja veurem que arribarà a esser aquest estudi, m'esclamí jo, fins que arribaren a mans meues dues revistes que estàn en mans [293] de tals elements i que surten recomanant la pronúncia romana del llatí.

I lo cèlebre ès que donen unes regles a llurs lectors sobre la pronúncia *italiana* o *romana* del llatí, plenes de inexactituts, no per ignorància ni poch tranch de dites revistes, sino per lo difícils que son sempre totes les qüestions fonètiques. Així, per exemple, una d'aquelles revistes diu: a) que en la pronúncia *romana* la *g* inicial devant *e* sona com en català (*gemec*, *ginesta*); —b) que *c* devant *ce* sona com *t*; —c) que «les vocals tenen un sol timbre», «sonant en la pronúncia romana pures, ni extramadament obertes ni tancades». —Aquí hi ha tres equivocacions a un brot, puy els bons gramàtics italians ensenyen: a) que la *g* devant *e* i ès sempre *africada*, no just *fricativa sonora* i que sona *dg*, o *tg*, no com en català i en francès; — b) que la *c* devant *ci* *ce* no s'altera, sino que se mantén *c*, sona com *k*, encara que a les orelles que no aprecien be els sons, sembli retirar a la *t*; —c) en quant a les vocals romanes es una equivocació feresta atribuirlos un sol *timbre*. iSi no n'ni ha cap que no en tenga una

partida de timbres, fins i tot la *a*, la *i* i la *u*! Però sobre tot la *e* i la *o* ¿qui no sap que en italià a voltes son *ubertes* i a voltes *tancades*? ¿Qui no ho sap que tenen timbres ben diferents en tota boca italiana, en tota boca romana? —En quant a l'altra revista, incorre en moltes més inexactituds encara, puys diu: *a*) que la *ce ci*, entre vocals, «ès gayre be igual a la *x* dels mots catalans *feixa feixam*»; *b*) que la *g* davant *e i* ès igual a la *g* dels mots catalans *gent, girar*; —*c*) que «la *s* sencilla» «en mig de paraula adquireix certa sonoritat» «algunes vegades davant vocal: *rosa, Phisica*»; —*d*) que «la *z* se pronuncia sonora com en català zero, però perd aquest so en mig de paraula, devenint sorda». —Tot això ès inexacte, puys: *a*) la *ce ci* sona *tx, tʃ*, com ensenyen les bones gramàtiques italianes; —*b*) les quals diuen també, com fas avinent més amunt, que la *g* davant *e i* sona sempre *dg* o *tg*; —*c*) i que la *s* senà o *senzilla* entre vocals ès sempre *sonora*, sonant com en català la *z* de *zero*; *d*) com diuen també totes les gramàtiques italianes que la *z* ès un so *alveolar africàt*, que ve a ésser per l'estil de la *ts* catalana, encara que no ben igual. Basta sentir pronunciar la *z* a qualsevol italià per comprendre que no ès la *z* catalana de *zero*. —Demunt totes aqueixes equivocacions, llavò comet tal revista l'omisió del sò italià de *sc + e i* (*crescere, Brescia*), que té el sò *ʃ*, com la *x* catalana i la *ch* del francès modern. De tal sò no en diu paraula l'aludida [294] revista. —I no sols això, sino que totes dues en fan una altra d'omisió molt mes grossa. Es sabut que els italians, sobre tot els romans i els altres del sur, en pronunciar lo llatí, afiquen lo sò *-ə* darrera tota paraula que acaba en consonant que no sia *-r* o *-l*; darrera totes les altres consonants finals m'hi claven *-ə*; i per lo mateix, en lloch de pronunciar *Deus, vobiscum, habet, pisces, dicunt, tenetis*, pronuncien *Deusə, vobiscumə, hábetə, píxesə, dícutə, tenétisə áutemə*. Nostre escels poeta M. I. Mn. Costa i Llobera me conta que, quant ell cursava teologia a l'Universitat

Gregoriana, un dels Catedràtics un dia comensà l'explicació dient: *Mañusa Dominusa eta laudabilisa nimisa*. ¡Qualsevol ho entén això si no està enterat d'aqueix bo d'afegitó de -ə (el sò de la -e dels mots francesos *me, te, ce, se*, tan freqüent en català oriental i balear). Però ¿que dimoni volen dir aquelles paraules tan... estranyes, acabades ab -ə? Ah! és el comensament del psalm 47: *Magnus Dominus et laudabilis nimis*. Donchs d'aqueix fenomen de la *pronúncia romana* no en diuen ni un mot aquelles dues bones de revistes, posades ab la major bona voluntat del mon a anostrar lo públich català en la pronúncia *romana*. Tal descuy no deixa d'esser ben... significatiu.

Dich tot això, no per censurar ni desjectar ni mortificar aqueixes dues benemèrites revistes, la competència i bona voluntat de les quals som lo primer en regonèixer i proclamar. Ho dich per donar a entendre les moltes de dificultats que du això d'adoptar una pronúncia estrangera p'el llatí. Ho dich per que pensin be, tots els interessats en tal qüestió, els inconvenients i els mals averanys que poden resultar de tal adopció. —Per mi és evident que, posant en mans dels professors de llatí d'Espanya, tant dels catalans, balears i valencians, com dels castellans i gallechs, la pronúncia *romana* del llatí, sense negar la competència de tals professors, sino proclamantla, —ha de resultar un solemne *fracàs*. Si aqueixes dues revistes, essent tan lletraferits llurs redactors, han donades unes instruccions sobre tal pronúncia *romana* tan inexactes i incompletes, ¿que han de fer els altres professors de llatí, i els lectors d'aquelles revistes que les s'escoltin? Ab unes instruccions tan manxoles i tan mínvoles ¿com no ha de resultar una caricatura de la *pronúncia romana*, en lloch de resultarne una *reproducció feel*? Sols la *reproducció feel* pot dur la *uniformitat universal* que se desitja! Be tenim el mirall de lo que ha succeït d'ensenyar catalans i balears de pronunciar lo llatí a la castellana! N'ha resultat una *caricatura* de la

pronúncia a la castellana; n'ha resultat [295] que un llatí tan eminent com el Bisbe Campins, al cel sia, se'n va a Salamanca; i, com els altres opositors, castellans, li senten aquella pronúncia del llatí a la castellana, s'esclamen: —*No nos vamos a entender!*

I ¿qui és que té coratge de que els nostres professors de llatí arribin a sebre tan be la pronúncia *romana* com saben la castellana?

Estich segur de que ensenyarien tan malament la *romana* com malament han ensenyada i ensenyen la *castellana*, s'entèn, els professors de Catalunya i les Balears. Estich segur de que, si arribàvem a adoptar la pronúncia *romana*, el primer italià que s'arrambàs devers Espanya, com sentiria aquella pronúncia del llatí, tan diferent de la seua, tiraria el berret dins el foch i fogiria correns per no sentir tal... *cocòrum*.

I per si qualcú ara me surt objectantme que la pronúncia històrica duria els mateixos o majors inconvenients, contest desde ara que, a la meua manera de veure, no és així. La pronúncia històrica del llatí consisteix en lletgirlo tal com està escrit, donant a cada lletra el sò seu natural, primitiu. Les lletres de sò duptós dins les llengues romàniques son la *c* i la *g* devant *e* i, la *s* entre vocals, la *z*, la *tř* + *vocal* (*justITIA*) i els diptongs *oe*, *ae*; i son de sò duptós perquè dins lo llatí vulgar i totes les derivacions d'aquest, això és, les llengues romàniques, els sons que tals lletres representaven dins lo llatí clàssich, dins lo llatí primitiu, se tramudaren a través dels sigles, després del *llatí clàssich*, i això no obstant s'aplicaren aquelles mateixes lletres per representar els sons sobrevinguts, els sons novells, que son *sons* del llatí vulgar i de les llengues romàniques, però no del llatí *clàssich*, del llatí que l'Església Catòlica prengué a Occident per llengua oficial. Per això la pronúncia històrica del llatí respecte de tals lletres és: a) pronunciar la *c* i la *g* devant *e* i just com les pronunciam devant *a*, *o*, *u*, per lo quant dins el llatí clàssich la *c* i la *g* tenien lo mateix sò devant totes les vocals. —b) pronunciar la -s- entre vocals come sonora, com la *z* del mot català *zero*; —c)

pronunciar la *z* com la *ζ* grega, com *dz* catalana; —*d*) pronunciar *tř* + *vocal* (*justITIA*) tal com està escrit, com *-tia* i per lo mateix lletgir *justitia*; —*e*) pronunciar sempre la *u* de *qu* i *gu*, formant diptong ab la vocal següent (*qūi*, *qūo*, *sangūis*); *f*) pronunciar els diptongs *oe*, *ae*, no *monoptongantlos* en *e*, sino come tals diptongs, segons feyen els llatins primitius donant a la *-e* el valor de *ř* (*i* mitja, diptongal, la *ř* de *rey*, *noy*), puys els llatins tenien dues *e*: una molt *uberta* [296] que s'acostava ferm a *a* i una tan *tancada* tan acostada a la *i*, que s'hi confonia sovint. I tan ès així, que els llatins primitius, en lloch d'escriure aqueys diptongs ab *-e*, (*ae*, *oe*), els escrivien ab *-i* (*ai*, *oi*) com se veu per les moltes d'inscripcions demunt pedra i bronzo i per les copies dels escrits d'aquell temps que mos queden. Però aquella *ř* o *e* diptongal ja en temps dels clàssichs anava aprimantse, aprimantse i tramundantse de sò, i per això els escriptors, ab l'idea de representar millor aquell sò tan mal d'atènyer, s'avesaren a escriure'l ab *e*; però aquell sò seguí la seua evolució decreixent fonentse ab la *a* i *o*, precedents, reduintse *ae* i *oe* a *e* per tot arreu. Totes aqueixes evolucions se transparenten en les inscripcions i manuscrits d'aquell temps, devers lo comensament de l'Era Cristiana. Així ès que un cop escrivien *praetor*, *Caecilius*, *llaedus*, *scaepra*, *scaena*, *caelum*, *foemina*, *foetus*, *poena*, i un altre cop *pretor*, *Cecilius*, *lledus*, *scepra*, *scena*, *coelum*, *faemina*, *femina*, *fecundus*, *fetus*, *paenitet*, etc. —I no sols hi havia aqueixes vacilacions en l'ortografia dels clàssichs i de llurs antecessors; n'hi havia moltes d'altres, provinents totes de les evolucions que s'obraven dins la llengua i del gros esment que posaven els escribes en representar tan exacte com porien lo que pronunciaven, puys an aquell temps l'escriptura era exclusivament fonètica. Això d'escriure una cosa i pronunciarne una altra, s'introduí mes envant de resultes de brollar sons nous en lloch dels antichs, i que els escriptors, per no fer lletres noves, tan males de ferles acceptar, representaren aquells sons nous ab les lletres antigues, donant an aquestes un valor diferent del que

fins llavò havien tengut. Fonch llavò que se congriaren les *pronúncies nacionals*, totes les quals son resultat de la desorientació, desgavell i ignorància dels pobles que parlaven llatí, desorientació, desgavell i ignorància respecte del llatí primitiu, del llatí clàssich. Ab un fonament tan mínvol i tan fals com tenen aquelles *pronúncies*, ès evident que totes, per mes que les apuntalin i apedassin, estàn destinades a desaparèixer; tenen ja firmada la sentència de mort, que la ciència llingüística els ha dictada i la posteridat, mes prest o mes tart, executarà. —Fonch una cosa absolutament providencial que l'Església Catòlica aparegués dins lo mon llatí quant la llengua llatina clàssica era entrada en la seua decadència. L'Església no havia de durar uns quants sigles, sino milenars d'anys, fins a la fi del mon. Per això no li servia per llengua oficial cap llengua viva, subjecta, com totes les llengues vives, a la tramudansa i [297] evolució dialectal, que el cap de molt de sigles transforma les llengues, fentne de noves a betzef. Es molt significatiu que casi totes les *sectes cristianes*, tot separantse del Centre d'Unidat, adoptin la *llengua vulgar* per *llengua oficial*. Com elles, quant viven molt, viuràn tres, quatre o cinch sigles, ja les basta una *llengua vulgar* perque en tan pochi sigles no tindrà temps de tramudarse gayre. A l'Església Catòlica no li basta, no li serveix una llengua així; li cal una llengua immutable, immovible, inalterable, eterna com ella mateixa, i això resulta esser de fet la llengua desde el moment que l'Església Catòlica la prengué per *llengua oficial* per a l'Occident. A les hores el poble llatí ja no parlava ben be la seua llengua escrita; i, com mes aná, més se'n decantà, fins que acabà per parlar un llatí tan diferent del clàssich, del que s'escrivia, que ja fonch una llengua nova, diferent a cada nació neollatina. Desde el moment que el llatí escrit ja no fonch llengua parlada, deixà d'estar subjecte a tramudances i a evolucions, que sols pot introduir el parlar del poble; i desde aquell moment immutable, inalterable, eterna en mans de l'Església i de la ciència. De modo que l'Església Catòlica prengué per *llengua oficial*, no el llatí absolut, sino una època del llatí, una etapa

del llatí, una fase del llatí; l'època, l'etapa, la fase *clàssica*, el *llatí escrit* que trobà dins l'Imperi Romà quant s'hi va estendre. —Donchs an aqueix llatí no cal altra pronúncia que la que tenia quant l'Església Catòlica el prengué per *llengua oficial*. Aficarli sons que llavò no tenia, ès una cosa improcedent, una deturpació, una anomalia, una impropiedat. Donchs això son totes les *pronúncies* anomenades *nacionals*, totes molt posteriors a l'època en que l'Església prengué lo llatí come *llengua oficial*. Es ver que totes son *multi-seculars*, daten a cada nació de temps inmemorial, totes son *tradicionals*, no del llatí clàssich, sino dels sigles posteriors, de quant lo *llatí clàssich*, lo *llatí escrit* ja era mort; totes son antiquíssimes, però no *primigènies* ni *genuines* mes que en lo que *concideixen* unes ab altres; en lo que divergeixen elles ab elles, que ès precisament lo que constitueix llur característica *nacional*, ab allò son *superfetacions*, son *intrusions*, son *deturpacions* i *adulteracions*; no son *genuines* ni *primigènies*, i per lo mateix, mes prest o mes tart, la llògica implacable del descapdellament històrich, les arribarà a arreconar, les foragitaràn, les passaran allà on no hi plou. Això serà llur *planeta*, llur destí, d'altra part completament merescut, ineludible, inevitable. —Sí, lo pervindre [298] ès de la *pronúncia històrica*. Porà tardar alguns sigles a obrirse pas i a vèncer tots sos obstacles, padastres, sobams i reclaus; però el triunf definitiu serà d'ella; ella acabarà per imposarse de cap a cap de mon, reynanthi sensa contrast tant com lo mon serà mon.

Petitíssims serien, com veys, els inconvenients que duria la *pronúncia històrica* del llatí. Just seria l'estranyesa que causaria totd'una. En canvi facilitaria extraordinariament la pronúncia del llatí: la pronúncia la facilitaria una cosa grossa porque se pronunciaria tal com està escrit i no hi hauria lloch a cap confusió; facilitaria extraordinariament la ortografia porque per escriure lo llatí just hauríem d'escoltar lo que pronunciaríem i escriure lo pronunciat tal com ho hauríem pronunciat. May hi hauria cap dubte sobre si hem

d'escriure *-tia* o *-cia* (*prudētia*, *socia*), sobre s'hi ha diptong ortogràfic o si no n'hi ha, perquè ab la pronúncia ja indicariem quines lletres hi ha o no hi ha.

Després de tot aquest endiumenjat, si negú me demana quina pronúncia llatina cal adoptar: la *pronúncia històrica* o una de les *pronúncies nacionals* ab preferència a les altres, per anar a la *uniformitat*, que sempre és una ventatge?

An això contest que, si may l'Autoritat Esglesiàstica mana o recomana cap *pronúncia determinada* del llatí, sia quina sia, aquella cal fer, i prou. Ara, si l'Autoritat Esglesiàstica no ens mana ni ens recomana cap *pronúncia determinada* del llatí, som de parer d'adoptar la *pronúncia històrica*.

Que ho sàpiguen mos amichs i mos inimichs i que consti de la manera més solemne i formal, que desde ara accept, acat, abràs i me fas meu qualsevol manament que vengia may de la Santa Seu i de qualsevol altra Autoritat Llegítima sobre tal o qual pronúncia del llatí; puys sempre en la meua ja no curta vida de publicista he feta gala de tenir come norma suprema i constant de la meua actuació teològica, canonista i periodística li la *devoció coral an el Papa*. De manera que jo estich sempre envers del Papa com el Profeta que deya: *Loquere, Domine! quia audit servus tuus*.

Fas això avinent per tallar les comes a qualsevol profidiós, esquitarell, prim-siula o mal intencionat que se'n vengia ab cinch sous quatre sous, perposantme coses que no son i que jo rebrotx i condàn ab tota la meua ànima.

I prou per avuy. [299]

Dia 13 (setembre)

La bibliografia de l'història i constitució interna del llatí

Es ben curiosa i ben instructiva aqueixa bibliografia. La posen les obres caporals de tal ram, i allà veuríeu planes i mes planes de noms d'autors ab la taringa de llurs tractats sobre la vida interna i externa del llatí: uns que toquen el conjunt d'aquesta vida, altres que endardellen i esclovel·len tal o qual redol o punt especial d'ella. N'hi ha un enfilall d'autors i d'obres que esglaya vertaderament. Anomenaré els caporals mes caporals: Fr. Diez, W. Corssen, F. T. Cooper, Iwan Müller, Stolz (F.), W. M. Lindsay, H. Schuchardt, E. Seelmann, H. T. Karsten, F. Neue, C. Wagner, K. E. Georges, F. Bücheler, B. Kügner, W. Dräger, J. M. Guardia, A. Audollent, E. A. Bechtel, Meyer-Lübke, G. Gröber, P. Thielmann, M. Hammer, F. Kluge, Körting, Koffmane, F. G. Molh, Fr. Neumann, G. N. Olcott, Pogatscher, F. Stittl, Wölfflin, Zauner, F. Sommer, G. H. Grandgent, J. Vendreyes, A. Ernout, Du Cange, Fr. Vollmer, E. Bickel, A. Klotz, J. B. Hofman, J. Rubenbauer, E. Hübner...

En voleu pus de noms esquerrans, estranys, enrevisclats, que posen a prova la gargamella mes resistent? Tots son alemanys, austriachs, inglesos, nort-americans, qualche francès i just un espanyol, menorquí per mes senyes. En J. M. Guardia, que se passà tota la seua vida a París. —Lo gran Lindsay retreu devant de tot les obres a on anà a beure per compondre son monumental *The Latin Language: an Historical Account of latin sounds, stems and flexions* —Oxford, 1894. —I allà no veys mes que obres i revistes alemanyes, ingleses, nort-americanes, franceses, italianes, una de grega i cap de castellana, com se suposa.

Resulta de tota aqueixa bibliografia que els iniciadors i capdevanters dels estudis sobre història i constitució interna del llatí son alemanys; de manera que tots els altres son deixebles i escolans d'aquells alemanys: els inglesos, francesos, escandinaus, italians,

nort-americans que s'han buydat el cap i tret el fret de peus estudiant el llatí, desnossant i esclovellant l'història del llatí.

iQuina vergonya p'els pobles neollantins, per la rassa llatina, que mos hagen haguda de fer l'història de la nostra llengua mare, de la nostra nissaga ètnica i llingüística els alemanys i els inglesos, que no son llatins! Ja es allò que deym a Mallorca [300] que es *sabater du ses sabates veyes*. Sí, els francesos, italians, espanyols, rètichs, rumanesos, portuguesos i catalans que se son donats o se donen a l'estudi de l'Història del Llatí, son deixebles i escolans d'aquells alemanys i inglesos; i sensa posseir l'alemany i l'inglès ès ben mal de fer entrar dins aquest estudi i orientars'hi. Ara ja hi ha obres en francès i italià que serveixen per entrarhi. Fa pochs anys encara que no n'hi havia.

Envers d'això alemanys i inglesos han donada a la rassa llatina una llissó tremenda, que mos fa acalar el cap, per poch concients que siguem.

I els catòlics ¿quin paper hi feym dins aqueixa bibliografia, dins aqueix moviment d'estudis de la història i esser del llatí? De tots els autors que he retrets, que son els que figuren dins la bibliografia que les obres caporals en la matèria solen donar, ¿quants n'hi ha de catòlics? Supòs que n'hi deu haver qualcún; no me consta de cap. En Guardia i els dos o tres francesos que hi figuren hem de suposar que ho eren, mes o menys autèntichs. Meyer-Lübke, austriach, no sé si ho és. Com la generalitat son alemanys i inglesos i l'inmensa majoria de llurs nacions son protestants, lo mes probable és(,) que ells ho fossen també. Els sabis catòlics alemanys o inglesos sonen sempre desiara demunt la premsa catòlica: may n'hi he sentit sonar cap come filòleg de nota ni sensa nota.

I si els catòlics hi tenim tan magre representació ¿quina hi tenim els clergues? ¿N'hi ha cap de prevere, diaca o subdiaca de tots aquells filòlegs del llatí, citats mes amunt? Me sembla que no. Vaja! hem dormit massa com en tantes altres coses; i ara no tenim altre

llivell que esser deixebles i escolans d'aquells seglars i casi tots heterodoxes per afegitó. ¿Tal volta els derrers Papes no ho hagut de fer de tot per evitar que envers dels estudis bíblics els teòlechs i hermeneutes catòlics no haguessen d'esser escolans dels protestants, dels heterodoxes?

iMaleida sòn que tanta de ronya mos ha duyta i mos du devant Deu i tot lo mon!

I ¿hi haurà cap xemeroy que s'atans a dir que no té cap importància això de l'història del llatí p'els capellans, per la salvació de les ànimes, per l'aument l'exaltació de la fe catòlica, per la major glòria de Deu? ¿L'història de la llengua oficial de l'Església no tindrà importància ni transcendència? Valdrà mes gratarse la panxa, jugar a a cartes o anarse'n a encalsar llebres i conills o a tocar escata a la vorera de mar, que no donar ventim a la història del llatí? [301]

¿Quin lloch ocupa Espanya dins la bibliografia dels estudis del llatí? Fins a la derreria del segle XVIII Espanya no anava gens darrera les altres nacions envers de tals estudis. ¿Que ha fet Espanya de la derreria del segle XVIII ensà dins el moviment actual d'estudi de l'història del llatí? Poquíssima cosa. Ja és ben mala de fer ja la bibliografia d'aqueix moviment dins Espanya. iEs que no sé que hi hagen de posar fora dels meus modests estudis publicats demunt mon BOLLETÍ DEL DICCIONARI i la conferència que doní a la Real Acadèmia de Jurisprudència de Madrid i aquells articles ab que un amich meu provà l'any 1911 de refutar demunt un periòdich mallorquí mon estudi llatinench de 1908.

Si això de la pronúncia del llatí ha interessat qualche mica a Catalunya, ja ho he dit, se deu exclusivament an el secular musclet que se fan i a les sempiternes inxes que se duen catalans i castellans. Per això quant jo tractí de separar la qüestió de la pronúncia del llatí de la qüestió *catalanista*, quant escriguí an aquell amich de Tortosa que «la pronúncia del llatí no era una *qüestió nacionalista*, sino una *qüestió històrica*», aquell amich ho prengué tort, i m'envià allà on no

hi plou ab tots els meus autors alemanys i inglesos, que m'havien servit per fer l'estudi i la defensa de la pronúncia llatina *a la catalana* contra la mateixa pronúncia *a la castellana*.

D'això se desprèn que la pronúncia del llatí, desde el moment que no havia de servir per fer musclet an els castellans i per engreixar la betzèrria contra el castellà, i que just havia de servir per l'interés científich de la vida del llatí, desde el moment que no l'haviem de mirar come qüestió *nacionalista-catalanista*, sino just come *qüestió històrica*, del mateix valor i interés p'els catalans que p'els castellans i per totes les nacions llatines; desde aquell moment deixava d'interessar an aquell bon amich de Tortosa i a la generalitat dels altres amichs i inimichs meus de tot Catalunya. Això es Santa Clara, per mes rònech escruu, agre i cruel que resulti.

I n'hi haurà cap de... esbutza-pans català, balear o valencià que s'atans a demanar de que serveix i a on treu cap tot això de l'història del llatí per l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana*? iNo n'hi ha d'haver! Si En Pompeu Fabra, Vice-President de la *Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans*, per provar l'estravagància del meu BOLLETÍ i que no servia per dur la veu de l'*Institut*, me retreya en sessió ordinària del mateix *Institut* que publicàs llarchs estudis sobre la pronúncia i la història del llatí; si un altre de l'*Institut* me manifestava la seua [302] estranyesa de que lo BOLLETÍ publicàs tal endiumenjat, ¿que han de fer els... esbtuza-pans? I ab tot i això ise tracta, com qui no diu res, de l'història i vida íntima del llatí, que es la mare, la font, la rel, tot el ser, de la llengua catalana, puys la llengua catalana no ès mes que una evolució del llatí, una fase del llatí, una època del llatí, una branca, un escapoló, una comarca, un redol de la llengua llatina! ¿Que han fet tots els Mestres de la filologia romanista? ¿Tal volta no comensaren tots per abisarse, per afonarse dins l'estudi de l'història i de la vida íntima del llatí? ¿Tal volta no tregueren d'allà dins tota llur llampant i allumadora ciència llingüística?

Tot això demostra lo enderrerida que va Catalunya ab lo Catalanisme, comensant p'En Fabra i tots els altres de l'*Institut*, en matèria de ciència llingüística. D. Pompeu ab sos *instituters* i tropa de *La Lliga* pretenen esser la mar d'*europèus* i de *culturants*, però llurs obres demostren tot lo contrari i proven lo enrera que qualquen i lo calsat per aygua que van en ciència romanista.

¿Com així les grans *capacitats* científiques, clericals i civils, que *La Lliga* s'avana de tenir, donantse ayres d'*europèisme*; com així les positives i sòlides *capacitats* del clero català, *regular* i *secular*, no han gosat fins avuy sortir al mitx a sostenir i defensar científicament la *pronúncia nacional* del llatí en oposició a la *pronúncia castellana*, que tantes de sobres les fa? ¿Com així en tots aqueys anys no han demostrat tenir alè mes que per donar unes migrades, manxoles i mínvoles instruccions sobre la *pronúncia romana*, sensa presentar ni menys sostenir ni defensar la *base científica*, la *justificació científica* de la *pronúncia romana* i de la *pronúncia catalana*? ¿Per quant han guardada i reservada aquelles *capacitats* llur innegable competència científica? ¿Es que no n'hi ha cap, de català, que estiga enterat del moviment científich envers de l'història del llatí que imperialetja i domina dins les nacions de llengua alemanya, inglesa, francesa, italiana? ¿Just seré jo ipobre de mi! just serà aqueix malanat *bosquerol* segons *La Veu de Catalunya*, de tan *baix llivell científich com de baix llivell moral* segons En Puig i Cadafalch, que me seré entre-sentit d'aquell formidable moviment científich envers de l'Història del Llatí, que umpl tot lo mon de les lletres?

Els *catalanistes* sempre han pretengut estar en punt a cultura científica i literària centenars de colzades més amunt que la gent de Madrid. Han pretengut i pretenen tot això, però se son cuydats ben poch de ferho tenir ver, de besquetjarse tal [303] *superioridat*, i lo que resulta que els fets elze desmenten de la manera més espatarrant.

La *Reyal Acadèmia de Jurisprudència* i l'*Ateneu* de Madrid m'oferiren la seva tribuna entany per una conferència sobre l'Història del Llatí. La doní finis finis a la Reyal Acadèmia, i aquesta la me publicà i en feu, com he dit més amunt, una ben espinzellada relació dins la *Memòria Secretarial*. ¿Hi ha haguda cap *Acadèmia* ni corporació científica de Barcelona que haja demostrat interessarse per tal qüestió de l'història i pronúncia del llatí? Jo no en sé cap. Qui en sàpiga, que als el dit!

El cas que mon amich Mn. Bosch, lo Catedràtic de llatí de l'Institut de Girona, me contà de les seues oposicions, a on tots els Professors que formaven tribuna ab en Menéndez Pidal per President, pronunciaven lo llatí ab pronúncia història i la majoria dels opositors feyen altre tant, prova que a Madrid i a les terres castellanès i dins les regions oficials del *Centralisme* de l'*Estat Espanyol*, que diuen els catalanistes, presentantlo come prototip d'atràs, de l'ignorància, de l'incultura, de la carronyeria; dins aqueixes regions ha trobat eco aquell moviment científich a favor de l'Història del Llatí,⁴ [304] primer

⁴ Nota de l'original: Un antich deixeble meu molt aprofitat i predicador de nota, me conta que no fa gayre, ab l'idea de pendre lo grau de Batxiller, s'examinà de llatí a l'Institut General i Tècnic de Lleida. Ab lo programa ja conegué que el Catedràtic de l'assignatura exigia la coneixensa de l'història interna del llatí tal com l'espinzellen els filòlegs romanistes. Això feu tocar ab les mans a tal prevere lo deficient de l'ensenyansa del llatí que donen els nostres Seminaris, completament en dejú de tot aqueix moviment científich envers de l'història del llatí; i s'hagué de besquetjar per altre vent els remeys per poder contestar les preguntes d'aquell bo de programa. Se presenta a exàmens, i en sortí així com pogué; passà per lloch ben estret, i tot per lo poch que s'havia pogut enterar d'aquell dianxa d'història del llatí. Entre altres coses, li demanaren com pronunciaven els llatins els diptongs *oe*, *ae*. Contestà ell que les pronunciaven com ara, pronunciant just *e*. Aquí el Catedràtic l'increpà per haver dit tal desbarat, i li tirà a la cara que «los sacerdotes deben saber latín y no pueden ignorar estas cosas». En rudes: mon amich confessa que, si no té sort d'haver sabut traduir al vol un tros de Virgili, romanía an el siti, esclafat devall una monumental carabassa.

¿Hi havia motiu per tal carabassa? Prou que sí: ignorar, un que s'examina d'una llengua, la pronúncia *genuina* d'aquella llengua, la pronúncia dels diptongs de tal llengua, és una falta... *imperdonable*. An aquest cas el qui se mereixia la carabassa no era propiament aquell que s'examinava, sino el qui li ensenyà lo llatí tan imperfectament, i encara se mereixia mes la carabassa el qui fonch la causa de que le hi ensenyassen tan malament. ¡O Prínceps de l'Església Espanyola! ¿poden continuar les coses així? ¿Que'm tirin d'una passa si hi poden continuar! ¡Era lo que ens faltava veure que an els Instituts de Segona Ensenyansa i a les Universitats de

que dins les *europèitzades*, *super-homenitzades* i *civilitzades* regions de *La Lliga*, *l'Institut* i la *Mancomunitat*, Imperi colossal i piramidal del formidable, capxifollador i xeringador Puig i Cadafalch.

¿Ho veys com és ben curiosa i ben instructiva la bibliografia de l'història del llatí?

Escrit tot això, m'arriba la nova que Mestre Gabriel Alomar, Professor de Llatí de l'Institut General i Tècnich de Balears, ha adoptada per la seua càtedra la pronúncia històrica del llatí. Nova prova de que lo Professorat Espanyol Seglar se fa eco del moviment científich envers de l'història del llatí. I ¿el Professorat Esglesiàstich? ¿Haurà d'anar també de remolch del Professorat Seglar, fins i tot en matèria de llatí? ¡Era lo que ens mancava veure! *¿Ubinam gentium sumus?*

Dia 14 (setembre)

¿A on és que parlen millor el català?

L'altra diassa un amich meu a la taula (aquí a ca'n Manso), contantme que era estat una temporada a Valladolid i que passava tant i tant de gust de sentir aquell castellà que s'hi estila tan polent, tan sonor, tan pur, lo millor castellà de baix de la capa de Deu, jo vaig caure a dirli que considerava igualment rich, sonor i pur lo castellà de totes les regions de Castella *la Nova* i la *Vella*, en treure el de Madrid, que està mestayat i rebordonit per amor de la molta de gent forastera que s'hi fa les sopes i s'hi campa la vida. Això vengué molt de nou a mon amich, que, donant una passa mes, m'enflocà aquesta: —¿I tot això que dieu, que també ho voldreu aplicar an el català? ¿també pretendreu que totes les regions catalanes parlen igualment be lo català? I vos atansareu a negar a Vic la pronúncia del

l'Estat ensenyin millor lo llatí que an els Seminaris! Aquí ja escau dir ab aquella jaya: ¡Visquem i veurem coses!

català pur? —Prou que m’hi atansaré, responguí jo. iSi això és la meua tesi de fa devuit anys, des que recorreguí totes les regions catalanes per veure d’aprop com s’hi trobava la llengua! He trescades totes aqueixes regions, a algunes hi som estat dues i tres vegades per coneixerles llingüísticament mes d’aprop; i me trop an el cas d’haver de dir que totes conserven a llur manera la llengua catalana, tret dels castellanismes que [305] han penetrat dins casi totes. Les Balears son les que en tenen manco de *castellanismes*; les comarques del Continent no poren dir lletges unes ab altres. Es molt mal de dir quines pateixen mes de tal mal, esceptades Barcelona i València. Barcelona i València son les dues mes nafrades per la multitut sens nombre de forasters que hi caplleven i per esserhi mes forta l’influència dels llibres castellans, p’el xinxa que n’hi entren i s’hi lletgeixen. Ademés Barcelona i València alberguen milenars de persones de totes les regions catalanes i valencianes, i per lo mateix un s’hi veu ab feynes per estudiarhi lo dialecte local perque son molt males de trobar les persones que no hagen rebudes influències idiomàtiques estranyes, no pròpies ni nadiues de Barcelona. Tret d’això, totes les regions catalanes, valencianes i balears parlen be lo català i totes son uns camps magnífichs per anarhi a segar i a espigolar per l’*Obra del Diccioniari*. Interessantíssim és el *dialecte de Vic*; però son igualment interessants per la ciència llingüística els dialectes de totes les altres regions i endrets de Catalunya, Reyne de València i Balears: uns dialectes son interessants i notables per una cosa i els altres per una altra. De manera que me veig impossibilitat de regonèixer la supremacia ni la majoria del *dialecte de Vic* demunt els altres dialectes catalans puys n’hi ha molts que per diferents coses son més notables i interessants que el de Vic, com el de Vic és mes interessant per això o per allò que molts dels altres.

Aquell bon amich meu, com ha sentit aquest rossinyol, és romàs com estarafil·lat, confús, però no convençut; i m’ha dit. —Però *bueno*! Hi ha certes coses que unes regions de Catalunya les diuen

d'una manera, i les altres les diuen d'una altra manera. Una d'aquestes coses serà la mes pura, la mes catalana, la mes ben dita, i l'altra ho serà manco! La regió que dirà aquella, parlarà millor que la que dirà l'altra. Per exemple, a l'Empordà, en lloch de dir: *per terra* diuen *p'el sol*. Ara be ¿que és lo ben dit, lo que cal dir? —Una cosa i altra, responch jo. *Terra* ve del llatí *terra*, i *sol* ve del llatí *solum*. I ¿quin inconvenient hi pot haver de que una llengua tenga dues i tres i quatre paraules per expressar una mateixa cosa? ¿Tal volta no és una ventatge i una major opulència i baldor? Perque, en trobarse ab dues o tres paraules per expressar lo mateix, ja hem d'anar a armar qüestió sobre quina es la millor, la mes avenguda, la mes pura? Cada regió pretindrà sempre que lo que ella diu(,) és lo millor, lo mes ben dit. I ¿qui té autoritat demunt la terra per despollar cap regió de son [306] vocabulari, sempre que sia seu propi, format de la seua sustància, de la seua saba, no manllevat o duyt de fora casa sensa seny ni motiu prou valent? Quiscú que tenga lo que és seu i respectemlehi relligiosament, germanívolment, magnànimament!

Aquí aquell bon amich ha posat punt en boca; els altres que mos escoltaven, m'han donada raó; i jo toch el dos cap a fer altra feyna que me penjava.

Dia 15 (setembre)

Un cas de sintaxis catalana curiosíssim

Tan curiosíssim que no recort haverlo vist consignat ni estudiat dins cap gramàtich català. Com s'allunya completament de tota la construcció castellana, de la qual son de fet tan devots els gramàtichs catalans, fins a l'estrem de mirar ab prevenció casi totes les construccions del català, divergents de les castellanès; per això no trop mica estrany que no n'hagen fet gens de cabal ni hi hagen cremat gota d'oli per estudiarla.

A Mallorca *construim* els adjectius quantitius *molt -ta, quant -ta, tant -ta* ab llurs substantius corresponents unintlos ab la preposició *de*. I així deym: *molt DE cervell, molta DE gent, quantes DE vegades, tant DE vent, tants DE diners*. A moltes de viles construeixen també ab *de* l'adjectiu [sic] *cap* precedint el substantiu, i així diuen: *cap D'homo, cap D'infant, cap D'animal*, i fins i tot *cap DE cadira, cap DE finestra* en lloch de *cap homo, cap infant, cap animal, cap cadira, cap finestra*.

Tal *construcció* s'usa re-de-poquíssim a Catalunya i an el Reyne de València. Ben mirat, ès que an aquells adjectius elze donam un sentit *partitiu*, i per això cal posarhi la preposició *de*. De manera que, fixantmos en els exemples posats, el sentit ès aquest: del conjunt o suma de *cervell, gent, vegades, vent, diners, homos, infants, animals, cadires, finestres*, n'hi havia *molts, tants* o *quants* o no n'hi havia *cap*. Lo sentit *partitiu* reclama la preposició *de*.

Una altra *construcció* feym a Catalunya i a les Balears en les frases que hi posam *pronoms* o partícules *pronominals*, i llavò per donarhi mes forsa, espressam lo nom a ne que se referia lo *pronom*, i devant lo nom hi posam *de*, i això ès la *construcció* tan característica del català i que ès passada per alt a tots els gramàtics catalans que jo conech.

Ab qualques exemples farem la cosa mes clara. [307]

A Mallorca direm: *Be n'hi donà de TUPADES! N'hi havia poca DE GENT! EN té DE PODER el Rey! EN sabia DE COSES aquella dona! EN du DE RÀBIA de tu! Ja n'hi digué DE LLÀSTIMES!*

Aqueixa *construcció* encara s'usa a Catalunya i qualque poch an el Reyne de València.

Lo que fan a Catalunya i no feym a Mallorca ès construir lo *predicat* del verb ab la preposició *de* quant ja l'han espressat ab una partícula *pronominal*, i llavò el volen anomenar per donar mes forsa a la frase.

Ventassí uns quants d'exemples:

Un dia d'aquests una *minyona* demanà a En Manso: —*¿Que ham de fer neta aquella habitació i aquelles altres?* —*Sí*, contesta en Manso: *HU pots fer tot DE NET!*».

Un català nadiu de Sant Gervasi me contava l'altra diassa que era estat devers Santa Coloma de Queralt i que hi havia tantes de carreteres i acabà per dirme: —*Hasta n'hi han que no sé per que hi son DE carreteres.*

Devers Catalunya sentireu també per pa i per sal expressions per l'estil d'aquestes: —*No EN soch DE POLITICH! No N'era ell DE DULENT! Jo EN seria també DE CATALANISTA! No EN som D'AMICHS! No EN vull ser D'ESCOLÀ D'AMÉN! HU ès D'ALT aquest pi!*

A Mallorca no feym tal *construcció*; li donam un altre gir, servintmos de l'altra partícula pronominal *ho* i unim lo substantiu asindèticament ab lo verb, i així direm: *No HU som polítich! No HU era dolent! Jo HU seria també catalanista! NO HU som amichs! No HU vuy ser escolà d'amèn! iEll ès alt aquest pi!*

Lo pronom ab qui més sovint fan a Catalunya aquesta *construcció* és el demostratiu: *aquell*, *-ella*, *aquest*, *-esta*. Vetassí els casos que n'he recullits a Ca'n Manso, sentint conversar la gent al temps del dinar: *M'ha semblat que AQUESTA interessava DE notícia!* [m'ha semblat que interessava aquesta notícia]. —*iQue ès gran AQUESTA que acaben ara DE CASA!* —*No'm provaven AQUELLS que prenia DE BANY!* —*No m'agrada pas AQUELL que tens DE LLIBRE!*

Poch després que Sa Magestat N'Alfons xiii era vengut a Mallorca l'any 1904, una senyora catalana que hi era estada p'el gust de tornar veure Sa Magestat, me contà que se trobava ella a una casa de carlistes, per davant la qual passà Sa Magestat, i tothom se posà a cridar: —*El Rey! el Rey!* I recort que aquella senyora (això fa devers quinze anys) me digué que una senyoreta d'aquella casa carlista, s'esclamà: —*No és es nostru AQUEST DE REY!* [*Aquest Rey no és es nostro!* —Ja és segur que la senyoreta mallorquina no hi posà la [308] preposició *de* davant lo mot *Rey*. Sens dupte lo que digué tal

senyoreta fonch: *No és es nostro aquest!* (s'entén D. Alfons xiii). Però la senyora que m'ho contava, hi clavà el *de* perquè allò era la seua manera de dir aquella cosa. A mi me cridà l'atenció aqueixa frase: *No és es nostro aquest* DE REY! No la me sabia explicar i romangué clavada com una espina dins la meua memòria. Ab tantes de temporades com he passades a Catalunya, però sempre corrent d'una banda a l'altra i ab una llista de coses que demanar a tot arreu, no havia tenguda l'avinentesa de fixarme ab tal *construcció*, que és segur que l'havia sentida milanta vegades, però sense adonarme'n. Ara ab aquests dos mesos de potoyar per Barcelona, i de poder escorcollar mes arreu el parlar de la gent, l'he aglapida aquesta bona de *construcció* i crech haverli afinat lo demble.

iSenyors gramàtics catalans, fixauvosshi una mica per amor de Deu ab aquesta *construcció*, tan genuinament catalana, i no l'escligueu pus de les vostres gramàtiques!

Dia 16 (setembre)

¿Lo sò de doble *e/e* desaparegut de Catalunya? —iQuina mentidassa, Deu meu!

Els *anti-normistes* s'avalotaren contra l'ús del signe */·/* [xarèl·lu: classe de cep del camp de Tarragona], allà on no hi ha altre manera acceptable de representar lo sò de la doble *e/e*, puys representantlo per */·/*, com lo guionet serveix per separar els membres de les paraules compostes (*lliga-cames*, *busca-raons*, *toca-campanes*, *escaufa-panxes*, *aixuga-mans*, *torca-boques*), llavò les paraules simples que inclouen lo sò de doble *e/e*, prenen l'aspecte de *paraules compostes*, lo qual engendra confusions que cal evitar. Posar *tl* en lloch de */·/* tampoch pot anar perquè casi sempre contradiu l'etimologia. ¿Que els antichs no posaven tal punt al bell mitx de les dues *e/es*? Es ben ver, però encara és mes ver que ab tal sistema de

no posarhi dit punt ni altre contrasenya, resultaven mil confusions, contradintse llamentablement els nostres antichs escriptors, escrivint de mil maneres, contràries i contradictòries, lo sò de *elle* i lo sò de doble *e/e*, fins a l'estrem que els dos llinatges tan mallorquins de *Rul·lan* [*Rotllan*, *Roldàn*, *Rolando*] i *Val·lori*, escrivintlos *Rullan* i *Vallori*, ara casi tots els joves, sobre tot si son de fora-Mallorca, elze lligen donant naturalment a les dues *eles* lo sò de *elle* i dient: *Rullàn*, *Vallori*. Lo mateix succeeix ab lo llinatge *Bal·le*, que ès encara a Catalunya (n'hi ha a Bordils [309] [província de Girona] i devers Valls), que fins i tot molts que el duen, no el saben escriure ni pronunciar, donant a les dues *eles* lo sò de *elle*, allà on son dues *eles* ben netes i esporgades.

Aquí l'atrocitat d'En Fabra i de l'*Institut* fonch que, tot establint el signe */·l/*, en lloch de posarlo just quan se pronuncien les dues *eles*, no *elle*, se feren una partida de passes mes envant obstinantse en restablir totes les *eles* dobles del llatí que passaren an el català com *ele* senà, v. gr. *idili*, *sílaba*, *ilusió*; donantse lo pler de decretar que tenia tothom d'escriure baix de pena de la vida: *idil·li*, *síl·laba*, *il·lusió*. Això, repetesch, ès senzillament una de tantes d'atrocitats d'En Fabra, que en via neguna cal admetre.

Un dels efugis dels *anti-normistes* per no admetre lo signe */·l/*, fonch negar que existís tal sò de doble *e/e*, lo qual ès una altra barbaridat, una altra falsedat com unes cases.

Lo sò de doble *e/e* ha existit sempre dins la nostra llengua, perque ès un sò absolutament llatí. En llatí no hi havia *elle*, sino just *e/e* o doble *e/e*. I aquest sò existeix encara dins tot Catalunya i dins lo Reyne de València i dins totes les Balears. An el Reyne de València i a Catalunya, per l'empobriment i amagriment de la llengua, la doble *e/e* ha minvat i mencabat molt; a les Balears n'hi ha de dobles *e/es* per la mare i per la filla i per la neta i per la rebeyneta, i n'hi ha mes que mosques i Si de casi totes les paraules porem fer diminutius acabats

en *-él·lo*, *-él·la*, *-él·lo*, *-él·la*, *-úl·lo*, *-úl·la*, sense contar les paraules primitives que duen tal sò, i que n'hi ha a betzefts.

Just a Barcelona, parlant ab els amichs que dinen ab mi a Ca'n Manso, hi he trobades totes aquestes que ells m'han dites: *Cotèl·lu* (llinatge d'un escolà de l'esglèsia parroquial de Betlem). *Nèl·lu* (un altre llinatge de Barcelona), *caramèl·lu*, *xarèl·lu* (casta de raim del Camp de Tarragona), *Xitxarèl·lu* (un que la vol pintar, pretensiós), *Cagarèl·lu* (presumit), *fer putxinel·lis* (tarasetes), *Bal·le* (llinatge de Girona i de Valls), *carratèl·la*, *escarapèl·la*, *dissipèl·la* (erisipela), *trisèl·la* (cordill del cap de la xurriaca).

Si un trescava be tots els recons de Catalunya i del Reyne de València i que n'hi trobaria encara de moltes de dotzenes de mots a on sona ben clara i ben distinta la doble *ele*!

Dia 17 (setembre)

Lo del *Diccionari de la Llengua Literària*

M'arriba per diferents bandes que ara En Fabra va molt embirombat ab lo de fer lo *Diccionari de la Llengua Literària*. [310] En Fabra, per encalentirse ab una cosa, ha d'esser una pensada seua. Si la s'ha pensada un altre, ja li put, ja no li cap baix de son barret, i desplegarà tota la seua estratègia per esborrossonarla i ferla impossible. En Fabra come bon *esquerrà* sempre arriba tart i pert lo tren. Quant jo proposí de fer lo *Diccionari*, ell també duya l'idea de proposarho (aixó ho assegurarà després); pero jo li prenguí el devant: propòs la cosa, tot Catalunya ho accepta, i vemetaquí En Fabra esculat i escaravatat! Jo li havia tret la carn de l'olla, ab tot i no esser mes que un tros de capallanetxo, la mar d'*atrassat*.

Passen anys, i m'ocorr lo de celebrar lo *Congrés de la Llengua Catalana*. Ho propòs a Catalunya, i tot Catalunya ho accepta ab entusiasme i lo *Congrés* resulta un èxit colossal per la Llengua Catalana i per tots sos *amadors*, fora En Fabra, que en romangué

esmús de tot, i el dimoni el se'n duya ¿sabeu per que? Perque també, quant jo proposí de fer el *Congrés*, ell ja ho tenia tot preparat per proposarho, i jo li torní treure la carn de l'olla, li passí davant, ab tot i esser tan i tan *atrassat* i ell esser tan... *esquerrà* i tan *avansadíssim*.

Per tot això, l'*Obra del Diccionari* no és estada may del seu gust, no li ha fet gens de goig may, no li ha fet mes que mal-de-ventre, però d'aquell mes fort mes fort, que el dimoni qui l'aguant.

Així és que, quant se constituí *L'Institut* i la *Secció Filològica* precisament per fer lo *Diccionari* que jo havia iniciat i hi entràrem ell i jo, no li declarà la guerra ubertament, perque seria estat posarse ab evidència i hauria hagut de botir de *L'Institut*. Lo que feu ell, jugar de tota la seua astúcia i desplegar tot la seua diabolical diplomàcia per fer impossible lo funcionament de l'*Obra del Diccionari*, per no deixarli donar una passa, suscitantli devall ma i per vies indirectes mil dificultats, obstacles, emperons, reclaus, sobams, padastres. I efectivament l'*Obra del Diccionari* enrocada romangué anys i mes anys, fins que jo acabí la paciència i envií a passetjar En Fabra, *L'Institut* i tots els qui pregunten per *L'Institut*, publicant mon primer *manifest*.

Però en Fabra, que no tá cap pel de beneyt, que és mes viu que la fam i que talla un cabell a l'ayre, massa compregué que no se poria oposar ubertament a l'idea de fer lo *Diccionari*, perque és una cosa que tot Catalunya, diputats i no diputats, tot hom la demana. Per sortir de tal andarivell i enganar els patriotes de bona fe, curts de tey i caps-de-gri i que n'hi ha a roys per on se vulla vos gireu; per enlluernar i desorientar [311] tota aquella bona gent, que son els qui paguen, els qui manetgen lo presupost de la Diputació, s'ha treta del carabassot aquesta idea... colossal de fer lo *Diccionari de la Llengua Literària*. La ciència llingüística d'Alemanya, de França, d'Itàlia, de Nort-Amèrica, de totes les nacions civilisades, se'n riu dels *Diccionaris de les Llengues Literàries*, perque son creacions de les *Acadèmies*, dels *Cenacles de Patums de tot arreu*, dels cervells nials i dessustats

de les colles de Gramàtichs estantissos, que no saben que's manetgen. La Ciència Llingüística lo que demana, lo que vol, son diccionaris de totes les varietats dialectals, escrites i parlades, de totes les llengues, perque just dins aquells sementers dialectals, parlats o escrits, se troben totes les formes, totes les modulacions, totes les vibracions, tots els matissos, totes les manifestacions de l'ànima dels pobles, fedors de totes les llengues, rels i fontanals de totes les parlades. Això demana la Ciència Llingüística. Ara En Fabra, naturalment, vol una altra cosa, lo... *Diccionari de la Llengua Literària*, perque ab l'escusa de la *literatura*, no hi admetrà més que lo que a ell li donarà la *aconfessional gana*, lo que ell anomena *Català normal*; *Català literari*, és a dir, lo *xorim-xoram* dels presumits de Barcelona, lo dialecte de Barcelona, lo mes pobre, lo mes magre, lo mes escanyolit, lo mes tarat i banyarriquerat de castellanisme; no lo que parlen els bons barcelonins sense pretensions ni presuncions de cap casta, sino lo que parlen els *pasturants* del presupost de la Mancomunitat i tots els qui espiren a *pasturarhi*, que son moltíssims, re-de-moltíssims, qui sap-los! La caricatura de la llengua que escriuen aquestes colles de cap esflorats, superlativament *gregals*, *evirats* de la rel, això serà la *llengua literària* que En Fabra, entaferrarà dins lo seu *Diccionari*, a on treballa a matar, a esclatabufetes, a reyna-solta.

iDiccionari de la Llengua Literària! ¿I fins a on arriba tal llengua? ¿Es tot lo que hi ha escrit ab lletres o just lo que escriuen els anomenats literats? ¿I quant aquests son estats els únics que han escrita be una llengua? ¿Quantes de vegades no ha succeït que els qui l'escriuen mes malament, son els qui mes pretenen de literats? com succeeix actualment a Catalunya ab aquests xabalets que en Fabra peix i amarina dins els pasturatges de la Mancomunitat Puig-Cadafalquena.

Sí que hi serà... pintoresca, instructiva i... reveladora la faysó que tindrà En Fabra per marcar i fixar la divisòria i la partió entre lo que és *llengua literària* i *llengua no-literària*. [312]

La *literària* serà la que ell s'ha formatjada, la que escriuen els seus bereyolenchs escolans, engolidors formidables del presupost de la Mancomunitat. La *llengua no-literària* serà la que escrivim el altres, els qui no allargam lo coll a esser conillets de guix.

iBon *Diccionari de la Llengua Literària* ens do Deu!

¿Qui no pensa ab allò d'aquell gran poeta llatí? *Mons parturiens, nascetur ridiculus mus*.

Dia 18 (setembre)

La gran calamitat de l'Academisme

Anit passada, com acabava de sopar, demanant jo an els bons amichs que sopaven ab mi, paraules i frases catalanes i prenintne bona nota, s'escaygué haverhi dos joves de l'Empordà, no recort de quina vila digueren, que se mesclaren ab lo nostre rall perque també se demostraren tocats d'amor a la nostra llengua; i entre ells dos mogueren raons sobre si calia escriure *jo* o *yo*. Perque un deya que ell sempre havia pronunciat *yo* i l'altre responia que això no volia dir res, perque la lley era escriure *jo*, encara que sempre diguessen *yo*. —¿La lley? diguí *jo*. I ¿qui l'ha donada aqueixa lley? ¿Que ho sap vostè? —¿Qui l'ha donada? diu ell un poch apurat i estranyat de la meua pregunta. Donchs ¿que escriuen tots els escriptors catalans mes que *jo*? iCap may n'he vist que escriga *yo* en català; en castellà sí! —Donchs *jo*, li responch, he vist moltíssimes de vegades escrit no sols *yo*, sino *io* i qualche volta *eo*. —¿Dins escriptors, d'ara? demana aquell. —Dins escriptors antichs, anteriors an el sigle XIX, dich *jo*. —iAh escriptors antichs! s'esclama aquell bon jove. Jo lo que dich que ara la lley és escriure *jo*, encara que's pronuncii una altra cosa, i *jo*

cal escriure. —Això, molt senyor meu, li dich jo, serà en tot cas una opinió de vostè, que vostè és molt senyor de tenirla i practicarla. En canvi jo som del sentit d'aquest company seu. Si ell pronúncia *yo* sempre, i no és ell tot sol, sino que son moltíssims els catalans que ho pronuncien, i son tan molts que no és duptós que entre Catalunya i lo Reyne de València pugen molt mes els que pronuncien *yo* que els que pronuncien *jo*, —¿per quines cinch centes no han de poder escriure *yo* i han de foragitar de la llengua escrita aquesta forma del pronom personal de primera persona, tan llegítima al manco com may ho puga esser *jo*? ¿No sap vostè que devers les muntanyes de Berga per casi tot l'Urgell, Pallars i Ribagorça no diuen *pujol*, *pujal* ni *pujar*, ni [313] *roig* ni *roja*, sino que diuen *puyol*, *puyal*, *pujar*, *roy*, *roya*, és a dir, fan y casi totes les nostres *jotes*? Perque, idò, no hem de poder escriure *yo*? ¿Quin inconvenient hi ha de que existesquen dues formes de la mateixa rel llatina *ego*? ¿Quin mal és la multiplicat de formes per expressar la mateixa idea? ¿Tal volta no és això baldor, abundància, opulència de la nostra Llengua?... I això de la *Lley*, que diu vostè, ¿qui l'ha posada aqueixa *Lley*? ¿quina Autoritat l'ha dictada? ¿Qui és que té autoritat per dictarla? ¡No crega que siga un jo cap inimich de l'Autoritat! Jo en som un entusiasta convençudíssim i hi vaig ben alerta, però ben alerta, a faltar may a l'Autoritat. Però jo som entusiasta de l'Autoritat de bon de veres, de l'Autoritat llegítima, no de l'Autoritat *intrusa*, *usurpada*, *postissa*. Dels que s'afiquen a manar sensa esser Autoritat de ver, dels qui *usurpen* l'Autoritat, som un contrari a tota ultransa, fins al cap d'allà de tot i una mica mes. Tot per l'Autoritat llegítima; res per l'Autoritat illegítima, res per l'Autoritat que just s'ho diu i no ho és. En matèria de llengua l'Autoritat és el poble que la parla i que l'ha formada. Aquells que estudien a fondo lo que diu, lo que parla el poble, el poble autèntich, la gent humil sensa pretensions; aquells que arriben a posseir de ver lo que parla el poble autèntich i que conseguixen això armats de la deguda preparació científica, de la

llingüística, i que a força d'estudiar la llengua popular, arriben a formular les lleys de tal llengua, això és, arriben a trobar les lleys íntimes que retgeixen i regulen aquella llengua; lleys que no ha fetes ni posades cap acadèmia ni cap institut científich, perque això de donar lleys internes a una llengua no és estat may alou ni incumbència de cap acadèmia ni de cap institut científich ni literari, perque no son els sabis ni els literats que fan les llengues, sino el poble; donchs be, els unichs que poden formular, no fixar ni donar, les lleys que retgeixen una llengua, son els *llingüistes*, els filòlegs de bon de veres, que no pretenen escedir-se de les seues facultats, que no son mes que escorcolladors desllatigadors, endardelladors, no creadors ni fedors ni dictadors de les lleys de cap llengua, per lo que he dit que no son els sabis que fan les llengues, sino el poble. Ab tot això ja veuràn vostès que jo som contrari de totes les *Acadèmies* i de tots els *Instituts* que pretenen esser senyors de la Llengua i poderli donar lleys i escapsarli tanyades, cimals i brancons i ferne roba de cossari. I anomèn *academisme* aqueix vici, aqueix abús, aqueix atentat, aqueix crim que practiquen i cometen les [314] *Acadèmies* i els *Instituts Llingüístichs* que s'erigeixen en Autoritats supremes de la Llengua, tallant i cusint i fent truchs i baldufes envers de la llengua tal o qual, donantli lleys, afegintli coses, llevantn'hi, tramudantla, escapsantla, aixellantla, escanyantla, botxinetjantla, com si en fossen senyors de vides i d'hisendes de la pobre llengua que cau baix de les seues ungles i mordales. La missió de tota *Acadèmia Llingüística*, de tot *Institut Llingüístich*, és estudiar a fondo la llengua a ne que se consagra, i estudiarla en ses vertaderes fonts, en l'ànima del poble, fins que a força d'estudiarla, aglapesca, atenga i agafi les lleys íntimes que retgeixen i regulen aquella llengua, i llavò formular científicament aquelles lleys. Així i sols així resultarà la Gramàtica de tal Llengua. Així és que el famós lema de la *Reyal Acadèmia de la Llengua Espanyola: Limpia, fija y da esplendor* té que restringirse molt, però molt per que resulti ver. La missió de tal *Acadèmia* i de

totes quantes d'*Acadèmies* hi haja an el mon, se concreta a afinar, a aglapiar, a trobar i formular aquelles lleys íntimes de la seua llengua respectiva, i aturar que s'hi afiquin paraules i frases forasteres esquerranes an aquella llengua; capturar l'introducció de tals paraules i de tals frases que la moda, lo poch seny i la falta de sindèresis tracta sempre d'introduir; i finalment pertany a tals *Acadèmies* fixar l'ortografia de tal llengua, acomodadament an el demble i geyent de la mateixa, atenent per igual a l'etimologia i a la fonètica de tal llengua, puys en l'equilibri degut d'aqueys dos elements consisteix el re i el secret de tota bona ortografia. I no cal oblidar que l'ortografia no és mes que la representació gràfica de dits sons que integren les paraules de tota llengua. Per lo mateix, l'*Acadèmia* no té cap autoritat sobre els sons, que pertanyen an el poble, sino sobre la representació gràfica de dits sons. L'abús de no fer les *Acadèmies Llingüístiques* just això, l'abús de voler tallar i cosir en matèria de llengues, l'abús de pretenir i de voler posar lleys noves a les llengues, desgraciantles, desfigurantles, fentlos perdre la fesomia, fentne tap de pica, amacarronantles de mala manera, això és lo que jo anomèn *Academisme*, que ho tench per una de les calamitats mes grosses que poden venir a una llengua. Deu nostre Senyor alliber de tal calamitat la llengua catalana. Amèn! [315]

Aquell empurdanès baixà bandera i els altres se demostraren conformes en lo meu sentit. ¿I que fas jo a les hores? Anarme'n a posar els ossos de pla, perque ja passava d'hora.

Dia 19 (setembre)

El punyal d'En Puig i Cadafalch. —Monuments a mallorquins de cap de brot

iEl punyal d'En Puig i Cadafalch! No vos retgireu. Es un punyal metafòrich. Es que he trobat un amich, molt enterat de certes

interioritats del *Catalanisme* i de *La Lliga*, i conversant conversant, ha caygut a dir que En Puig i Cadafalch exerceix una fiscalisació feresta demunt els contes de l'*Institut d'Estudis Catalans*. L'home en la meua qüestió degué tocar ab les mans lo formidable desgavell econòmic que reynava dins l'*Institut*, sobre tot devers la *Secció Filològica*, i no deu voler que li surta un altre bony com aquell del meu *Manifest* de 1918; i per això ara fa presentar els contes ben estirats, ab tots els comprovants i justificants. I me diu aquest amic que per mica de cosa que hi falt, totd'una posa peu fiter i fa tornar presentar dits contes fins que vagen ben llatins. Sembla que ja ha succeït una partida de vegades de remetre'lze sensa aprovar fins i tant que elze presenten conforme. Aquest amic per expressar la vehemència i lo rigor d'aqueixa fiscalisació d'En Puig i Cadafalch envers dels contes de l'*Institut*, me digué que el Sr. President de la Mancomunitat en matèria de contes de l'*Institut* està sempre ab un punyal en la ma punta per avall; i, en aluyarhi res maladesat, *plaf!* ja pega punyalada, i ibona nit contes! els *Institutors* no tenen altre remey que tornarlosi fer i presentarlosi mes presentadors.

iQue no estiguen gayre alerta els *Institutors* an En Puig i Cadafalch; i, com manco se faràn contes, elze passarà a les mines del sofre, com hi passà lo mateix piramidal Xenius!

Els qui el coneixen d'aprop an En Puig, ho saben massa que ès ben capaç, el dia que li pich la mosca, de donarlos an els *Institutors* un disgust mes gros que ells no se pensen. I hi ha que dir que no elze faria res que no s'ho tenguen re-de-merescut per lo poques coses que son i xemeroy d'allò mes xemeroy.

M'arriben noves de Mallorca que certs polítichs duen idea de que l'Ajuntament de Ciutat dedich un monument a D. Joan Alcover i Maspons, escels poeta i orador esquisidíssim. Per mi no ès gens duptós de que D. Joan se mereix un monument; però encara consider mes poch duptós que, per ferlehi, s'ès mester abans acabar els que dit Ajuntament té [316] comensats, fa tants d'anys, an el Rey En

Jaume I i an el Beat Ramon Llull. ¿A on treuria cap investir l'empresa d'un nou monument, allà on tenim sensa ferhi gens de via aquells altres dos? Be està que lo nostre Ajuntament acordi fer un monument a D. Joan Alcover; però seria una anomalia, una becada, una cosa fora de lloch acordar fer tal monument i no acordar ensems ferne a la partida de mallorquins eminents per diferents conceptes tant com may ho puga esser i ho és D. Joan. ¿Qui ho dupte que se mereixen tant com ell un monument?: —a) Lo Dr. Joan Binimelis (1538-1616), primer historiador de Mallorca, lo primer que la descrigué cosmogràficament i en feu lo mapa, sobre tot de les nostres costes per mostrar a on s'amagaven els terribles cossaris africans, a l'aguayt de les barques cristianes que transitaven i de la gent i del bestiar de les marines i viles mallorquines per ferne presa i sauparmos tota la nostra llecor: ell donà clarícia, además, de com estava cada bahia i cada cala de Mallorca, els remeys que hi havia per defensarles i donà també un sistema per poderse les torres de tot lo litoral de Mallorca comunicarse rapidíssimament les notícies de les naus inimigues que s'acostassen per fermos mal, ab lo qual prestà aquest Binimelis un servici a Mallorca que no és de dir. —b) Lo Bal·liu Frey Ramon de Verí, columna de la Pàtria, famós economista de la segona mitat del sigle XVI que alliberà la riquesa de Mallorca del pes aclotellador dels censals que desde sigles enrera fèyem an els mercaders de Barcelona, que no mos deixaven alsar xella i hi havíem d'anar sempre espasa tirada. —c) Lo M. Rt. P. Antoni Ramon Pasqual, monjo de la Reyal, lo gran defensor del Beat Ramon Llull, que ab sos quatre cepats volums de milenars de planes de *Vindiciae Lullianae* vindicà victoriosament la vida i les doctrines lulianes, que son la glòria científica literària capdal de Mallorca. —d) Els dos primers Comtes de Santa Maria de Formiguera (En Pere Ramon Sa-Fortesa i son fill En Ramon Burgues), que, després de consagrar llur vida an el servici del Rey i de la Pàtria, deixaren tota llur heretat (*Galatzó*, *Son Pont* de Puigpunyent, *S'Astorell* de Lloseta, *Es Pou Nou* de Manacor, So

N'Alzèbits de Petra, So'n Pou i So'n Nicolau del Terme de Ciutat, les *Dominicatures i Arous* d'Artà, les *Cavalleries* de Santa Margalida [les terres millors del terme municipal], Can Formiguera de Ciutat i un sens fi de censals), tots aqueys bens per redimir catius mallorquins i per pobres vergonyants i donzelles a maridar (quatre quintes parts del producte net de [317] tota l'heretat, per catius; una quinta part per vergonyants i donzelles): un acte de caritat tan gros, tan extraordinari may vist, abans ni després, a Mallorca, be mereix l'agraïment de la posteritat i que s'expressi per un monument que la Ciutat de Mallorca dedich a tan insignes patricis. —e) L'Excm. Sr. D. Antoni Barceló, Capità General dels Exèrcits d'Espanya, lo famosíssim *Capità Antoni*, incontrastable i gloriós esveïdor dels corsaris algerins, benemèrit en grau superlatiu de les vides i hisendes de Mallorca. —f) L'Eminentíssim Cardenal Despuig que deixà a Mallorca la magnífica Biblioteca i els Museus de Pintura i d'Escultura de Ca'l Comte Montenegro i Raixa, que no haurien fet uy si a Mallorca hi hagués hagut ver patriotisme. —g) D. Tomàs Aguiló, inspiradíssim poeta, prosador eminent, patrici de cap de brot, iniciador ab En Quadrado de l'actual Reneixement Literari Balear. —h) D. Marian Aguiló, poeta meravellós, Apòstol i Patriarca del Reneixement de la Llengua Catalana i de la seua Literatura, Precursor de l'*Obra del Diccionari* de la nostra Llengua, per la qual treballà tota la vida. —i) D. Pere d'Alcàntara Peña i Nicolau, poeta genialíssim com cap n'haviem tengut del seu demble i Deu sap quant en tornarem tenir d'altre que li arrip ni de cent llegendes), mestre suprem per interpretar i immortalisar ab cançons l'ànima mallorquina, els sentiments i manera de sentir i de veure del poble mallorquí. —j) D. Tomàs Forteza, el poeta delicadíssim, el filòleg egregi, el qui enfondí mes en la ciència llingüística dins tota Espanya, l'autor de la millor *Gramàtica* de la estrènua llengua que parlen Catalunya, Reyne de València i Balears, de qui fan tan de cas els filòlegs estrangers, encara que casi cap balear, català ni valencià haja lletgida tal obra ni fins i tot comprarla,

per la vessa feresta que mos roega i esfilagassa. —k) En Miquel dels Sants Oliver, poeta enlayrat, prosador polentíssim, periodista sobirà, tal volta el millor que hi ha hagut en tota Espanya de molts d'anys ensà. —l) Encara en poria retreure mes de personatges mallorquins, tots ja morts, i per lo mateix perfectament *monumentables* per llurs mèrits, gens inferiors a tots els que puga tenir D. Joan Alcover i Maspons, i jo els hi regonech tots sense planyerlosi gens, sino alegrantme'n de cor de que sien tants i tan grossos. Just en vull retreure altres tres de mallorquins del cap-curucull, tots tres mes *monumentables* que tots els anteriors, i son lo Rey En Jaume II, lo Rey En Sanxo i el Rey En Jaume III. ¿Tal volta hi ha haguts reys o [318] no-reys, en treure el Rey En Jaume I, que hagen fet tant per Mallorca com aquells tres Reys nostros? ¿Gaudí Mallorca may de tanta de prosperidat com en temps d'aquells tres Reys? L'història ho diu ben clar, que la decadència de Mallorca comensà tot d'una que en Jaume III deixà d'esser Rey de Mallorca per la mala voluntat i ambició desenfrenada dels seu cunyat En Pere IV d'Aragó, que el desposseí de la manera mes selvatge, indigna i criminal de la Corona i de son Reyne. Mallorca tendrà que passar per desagraida devant l'història fins i tant que haja alsat un monument an aquests tres grans Reys nostros, grans de bon de veres, no per guerres que fessen, escampant sanch humana i llàgrimes de pares i fills, sino p'el bon esment que tengueren de procurar lo benestar i progrés de llurs pobles i vasalls. —¿Com així els qui ara volen que l'Ajuntament de Ciutat fassa un monument a D. Joan Alcover, no han pensat mes que ab aquest senyor i gens ni mica ab tots aquells altres que acap de retreure? Si se senten tan escitats per *monumentalisar* homos eminents, que no volen esperar que aquests se muyren, sino *monumentalisarlos* en vida, ¿com no han pensat, entre altres, ab l'Exm. Sr. D. Antoni Maura, tan eminent come misser, come orador, come polítich, come patrici, come caporal en tants de conceptes? ¿S'atansaràn a considerarlo inferior a D. Joan Alcover i Maspons? I

¿que en direm del M. I. Mn. Miquel Costa i Llobera? ¿N'hi ha cap altre poeta a Mallorca tan consagrat come Poeta, per la opinió pública, p'el poble mallorquí? ¿Gosarà negú a sostenir que Mn. Costa i Llobera és inferior a D. Joan Alcover, come poeta, come escriptor, come patrici? ¿Per quines cinch centes l'Ajuntament de Ciutat ha de preferir D. Joan Alcover a tots aquells altres personatges que, en via neguna D. Joan Alcover deixa derrera en cap concepte?

Però ¿i a on èreu, tan bona gent promotora del monument a D. Joan Alcover, quant l'any 1909 jo vaig promoure un homenatge Mallorca a D. Joan, ab motiu d'haverlo proclamat *Mestre en Gay Saber* els Jochs Florals de Barcelona? com en vaig promoure un altre en honor de Mn. Costa cinch any abans. El de Mn. Costa i Llobera me dugué poquíssima feyna, perque totd'una que proposí la cosa, volà tothom a apuntars'hi, mes de cent persones en dos o tres dies. No(,) fonch lo mateix el de D. Joan Alcover. L'haguérem d'anunciar devers dues setmanes demunt els periòdichs i just arribàrem a aplegarhi, a forsa de corregudes, una corantena de persones. Me vaig sentir tant i tant d'aquell desayre que feren [319] els mallorquins a D. Joan, que formí lo propòsit de no tornar a promoure cap homenatge pus may. I me'n vaig sentir tant per lo injustificat de tal desayre a D. Joan. ¡O bona gent que ara vos treys tant el fret de peus trescant tan granat per aquest bo d'homenatge a dit senyor! ¿i com diantre manetjàveu tanta de son dins el juny de 1909, quant jo repicava tan fort per fer comparèixer els mallorquins a obsequiar tan insigne *homenatjat*? ¡Sí que havíeu aferrat fort el sò, quant no me sentíreu; o si me sentíreu, vos entrà per una orella i vos sortí per l'altre, o fonch com si vos tirassen palles de Menorca! ¿Tanta pudor feya jo que duya les esquelles d'aquell endiumenjat, que no vos hi gosàreu arrambar? ¡Ja ho val ab aquests *homenatjadors* que li son sortits a D. Joan! Deu les do tanta de sort com desitx per mi mateix. Amèn!

De manera que a mi no me podeu dir si per enveja o mala voluntat a D. Joan Alcover i Maspons me opòs a que l'Ajuntament de

Ciutat li fassa un monument. Que consti que jo dich i proclam de la manera mes formal i solemne que D. Joan se mereix tal monument; però que primer pertoca acabar els monuments comensats an el Rey En Jaume I i an el Beat Ramon Llull, i llavò ferne primer de monuments a tots aquells mallorquins que he anomenats i altres que estiguen an el mateix cas d'esser lo menys tan dignes d'un monument com D. Joan Alcover i Maspons. Això és lo que trop que cal a l'Exm. Ajuntament de la Ciutat de Mallorca, per romandre an el seu lloch!

iO mallorquins! ino fassem may el sort an els clams eterns de la Justícia que crida dins la consciència de cada qual[!]: ifora parts i quarts! *Suum cuique*! iO tots moros o tots cristians!

iO bons mallorquins que me lletgiu! ¿i no trobau que, si el nostre Exm. Ajuntament de Ciutat s'escoltava aqueys *monumentalisadors* de D. Joan Alcover, deixant sensa ferhi via ni acabar els monuments que anys enrera comensà an el Rey En Jaume I i an el Beat Ramon Llull, li porien aplicar allò que conta l'Evangeli d'aquell que principià un edifici i llavò no el pogué acabar; i la gent comensà a riure-se'n? *Quia hic homo coepit aedificare et non potuit consummare*, diu l'Evangeli.

iO Pares de la Pàtria, que formau lo nostre Ajuntament! ino emprengueu, per amor de Deu, nous monuments, que no hàgeu acabats els que teniu comensats! I si tan *monumentalisadors* vos sentiü, ¿com no acordau estampar l'*Història de Mallorca* que els vostres antepassats *els Jurats de la Ciutat i Regne de Mallorca* comanaren devers l'any 1584 an el Dr. Joan Binimelis [320], i aquest la escrigué bil·lo bil·lo; i l'Honorable Patrici En Lleonard Safortesa l'any 1616 les ho entregà, de part de l'autor ja mort, escrita en mallorquí i en castellà? Ja que per vergonyoses intrigues aquella *Història* romangué inèdita per que la poguessen saquetjar una partida de gats-vayres que's vestiren galanxonament ab aquelles plomes robades; i inèdita encara està després de mes de 300 anys d'escrita per comanda d'aquells bons de *Jurats* de qui vosaltres vos gloriâu i ab

motiu d'ésser successors. Si tan *monumentalisadors* estau, ¿com no estampau l'esbart de *Noticiaris* que benemèrits patricis mallorquins dels sigles XVII, XVIII i primeria del XIX, escrivueren dels esdeveniments i coses de llur temps, i que estàn casi tots sensa publicar? No me digueu que D. Alvar Campaner elze tregué part de la sustància omplintne son *Cronicón Mayoricense*. Feu una santa obra ab això l'inoblidable D. Alvar, i la posteridat té que estarli agraida; però no basta lo que ell feu. Hi ha que donar a conèixer l'obra d'aquells patricis tal com ells l'escrivueren, per poder apreciar ben exacte la vida i l'estat de Mallorca an aquells sigles. Dels *Noticiaris* aqueys que's tenguen, cal ferne una edició. Els que no se tenguen, s'han de cercar i copiar fotogràficament els que se trobin i publicarlos, mes prest avuy que demà!

iSi estau tan *monumentalisadors*, recordauvos de la partida de cròniques aràbigues que hi ha d'haver referents a Mallorca islamita, sensa el coneixement de les quals es impossible fer l'història de Mallorca de tots aquells sigles que els sarrains hi comandaren. Jo no puch creure que vosaltres sigueu d'aquells selvatges que se pensen que no ens interessa gota l'història de Mallorca sarraina!

Aquestes cròniques moltes estan sensa publicar, i llavò son escrites en aràbich o traduïdes en anglès, francès, alemany, etc. Donchs cal replegar tot lo que diuen de Mallorca aquestes bones de cròniques, i utilisarho per fer la nostra *Història* així com cal que's fassa. Lo famòs arabista, Mn. Miquel Asín i Palacios, Catedràtich d'Aràbich a l'Universitat Central, me digué entany que anava a publicar una crònica aràbiga que parla d'una partida d'escriptors aràbichs mallorquins, fins avuy del tot desconeguts i que retreu molt una població que hi havia devers Llubí, també avuy completament desconeguda. ¿No ès evident que pertoca a l'Ajuntament de Ciutat interessarse per aquesta crònica aràbiga i aydar an el Professor Asín a publicarla, com mes prest millor?

¿No tenim a l'Arxiu Històrich, a la mateixa casa de l'Ajuntament, el *Llibre del Repartiment de Mallorca* en aràbich? ¿S'ès [321] cuydat may l'Ajuntament de publicarlo? En Quadrado, al cel sia, en publicà una traducció en castellà; En Bofarull en publicà una en llatí, antiquíssima. L'original aràbich està sensa publicar.

Ara tenim per bona sort un arabista de pel arreveixinat, D. Ferran Montilla, Professor d'aràbich vulgar de la nostra Escola de Comerç, el qual per impugnes meues presentà una còpia de tal original aràbich ab notes eruditíssimes an el mateix i una versió castellana *ad pedem litterae*, an el *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó* que férem a Osca aquest abril passat, i ara ens trobam que no hi ha diners per estampar aquesta meritíssima obra del Sr. Montilla. ¿No ès una vergonya això?

iO *monumentalisadors* de D. Joan Alcover! iper l'amor de Deu i p'el bon nom de Mallorca, *monumentalisau* primer lo Rey En Jaume I i lo Beat Ramon Llull, publicau l'*Història de Mallorca* del Dr. Binimelis, els *Noticiaris* mallorquins dels sigles XVII, XVIII i primeria del XIX i lo original aràbich del *Llibre del Repartiment de Mallorca* del sigle XIII! En haver *monumentalisat* tot això, llavò ja investireu aquelles altres *monumentalisacions*, si tan *monumentalisadors* estau!

Dia 20 (setembre)

Lo pronom neutre *lo* ¿ès un castellanisme?

En Fabra, dotat de Deu d'altres qualidats i de such de cervell del mes fi per la filologia, i reduït a la denigrant i ridícula categoria de gramàtich de dobler u, embarriolat de tots els apassionaments característics dels gramàtichs mes insustancials, i tot per la seua tremenda i monstruosa aldèssia i fatuidat de Sum Pontífich que pretén esser demunt la Llengua Catalana, se passa la vida declarant la guerra, no guerra qualsevol, sino d'estermini ara contra la

inofensiva y grega; suara contra la forma de *datiu plural* del pronom de tercera persona *elzi*, que confón ab l'aplech *elz + hi*, declarantla *abusiva*; avuy contra les formes *obliqües* o *escunsades* dels pronoms personals *me, te, se*, substituintles per *em, et, es*; demà contra els mots catalaníssims *aucell, viuda, viudo, advertència, ensenyansa* que vol foragitar de la Llengua, usant en lloch d'ells *ucell, vídua, viduu* o *vidu, advertiment, ensenyament*. Una de tantes víctimes del furor aconfessional i esquerrà d'En Fabra és el simpàtich i servicient pronom neutre *lo* (v. gr. *Lo que ell deya no era això; ells voldrien lo que no és possible; Lo que s'usa no té excusa*). [322]

¿I com s'explica aquesta betzèrria d'En Fabra contra tal pronom? S'explica perfectament: la llengua francesa no el té. I ¿a on s'és vist may del mon que el català haja de tenir lo que no té el francès? Per això, no hi passa un francòfil tan rabiós com En Fabra.

I no cregueu! Ja fa molts d'anys que En Fabra la du de la forma *lo*. Comensà per moure pavorera contra l'article *lo*, l'article masculí de tan pura nissaga, la forma ordinària de l'article masculí mes usada dins tota la nostra literatura clàssica i dins la major part del territori català. I ¿per que li declarà la guerra? Ah! perque deya ell que pertocava reservar el *lo* per la forma neutra, que també era *lo* (*Lo que Deu vol, hem de fer*). Així se passà una partida d'anys fent foch contra l'article *lo*. Però llavò cop en sech li puja la mosca an el nas i li pega la futri contra el *lo* pronom neutre, jurant i perdurant que o ell deixarà d'esser En Fabra, o que n'ha de veure la fi d'aqueix poca-vergonya de pronom neutre *lo*, perque no és *lo* allò que cal dir, sino *ço*, la forma antiga, usadíssima entre els antichs escriptors catalans, que és una contracció de *açó*.

Res tench que dir jo dels qui vullen emprar *ço*. De lo que tench moltíssim que dir, lo que no puch menys de censurar, lo que condàn i reprou ab tota la meua ànima, és que ara hàgem d'esveir, sosterrar i foragitar de la llengua una forma de pronom tan llegítima, tan avenguda, tan prasant i tan antiga com aqueix pronom neutre *lo*; i

just hàgem de poder emprar i usar *ço*, que el poble català ja no el sent, no l'ensaboreix, no l'entén.

I ¿en que se funda En Fabra per esveir, soterrar i foragitar de la nostra llengua aquest pronom neutre *lo*? Ah, diu que és un *castellanisme*.

¿Un *castellanisme*? ¡El seu nas sí que ho és un *castellanisme* de lo mes baldufench i *esquerrà*!

Aquest *lo* pronom neutre s'usa per pa i per sal a Catalunya, i ja s'usava a Barcelona especialment a mitjan sigle xv, com se veu dins la versió catalana que lo ciutadà barceloní En Francesc Alegre feu de les *Metamorphosis* d'Ovidi, que estampà a Barcelona l'any 1494. I si no, escoltau tots aqueys casos que hi he trobats entre els fols XXIV: i XXXVIII. «Jupiter li dona (a Tiresias) saber endevinar *lo* que era per venir» f. XXIV; —«sia aquest (Narcís) punit ab *lo* que tals dans e enses (caus) per amor de la seua bellesa que tantes han amat», fol XXIV; —«los pares assetjaren vedar *lo* que fins avuy és a tots impossible», fol XXVII; «cercaven per retreure's [323] *lo* mes fosch de la casa», fol XXXVI; —«y levant d'aquells *io* que era mortal, en deus los convertí», fol XXXVII.

Ara bé, si esplugàvem una mica els altres autors catalans dels sigles xiv i xv, ja és segur que en trobarien d'altres de casos del *lo*, pronom neutre!

Pobre Mestre Fabra! ¡que n'hi esperen de disgusts i de rabiades per aquest voler esser Sum Pontífich de la Llengua Catalana!

Dia 21 (setembre)

Les publicacions de l'*Institut d'Estudis Catalans*

L'altre dia, anantme'n delay delay, trop un amich periodista de tota la vida, d'un dels diaris mes antichs de Barcelona, i me contà que sap de bona tinta que l'*Institut* ha hagut de suspendre i capturar

totes les seues publicacions per falta de... *moraduijos*, fins a l'estrem de que un amich d'aqueix periodista que tenia un article ja compost de lletra d'estampa fent part d'un nombre del *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, per tenirlo estampat i poderne donar an els amichs, ha hagut de pagar el tiratge apart que n'hi han deixat fer, i lo altre de dit BOLLETÍ romàn enrocat fins que an En Puig i Cadafalch li don la *presidal gana* de dir a les publicacions de l'*Institut*: iendevant les atxes!

Per això ès que la *Flora de Catalunya* dels Drs. Cadevall i Sallent està enrocada, segons vèrem mes amunt. Enrocat està igualment l'*Inventari Aguiló* (Lo cabal lexicogràfich que deixà aquell meritíssim patriarca del Reneixement actual), del que sols hi ha publicats vuyt quaderns, que just abrassen les lletres A-G, i no duen portada ni un sant remey perque, com ès En Manuel de Montoliu que s'ès cuydat de preparar per l'estampa tot aquell cabal i de l'estampació, i per lo mateix pertoca posar a la portada el nom d'En Montoliu, el colossal Fabra no hi pot pot allargar lo coll a que hi haja de figurar En Montoliu i no ell a tal portada. Enrocat està també mateix lo *Butlletí de Dialectologia Catalana*, lo qual no cregueu que cayga gens tort an els farsants de l'*Institut* per la potíssima raó de que tan mateix an aqueix *Butlletí* no hi surten mes que coses d'En Barnils, d'En Montoliu i de Mn. Grieria, els únichs que tenen fets els estudis filològichs a Universitats Oficials, i just per això cap *instituter* dels qui remenen les cireres elze pot veure ab ulls que tenga, i just elze fan mal que poren, tenintlos postergats i encadenats de la manera mes indigna i insolent. Aquesta ès la sort reservada a tots els qui no volen ésser merdacaners d'En Fabra [324] i d'En Puig i Cadafalch. Enrocades estàn, ab una paraula, totes les publicacions de l'*Institut*. ¿Donchs que fan els *Instituters*? Cobrar les dietes de les juntes que celebren a on no *junten* res nat del mon que valega un dobler de mach per la llengua i la cultura catalana. M'assegura aquell amich periodista que avuy per avuy l'*Institut* no té mes que lo indispensable per pagar lo sou del

personal emprat i les *dietes* dels honorables *Membres*, que resulten molts d'ells com els derrers reys merovingis, insignes *fainéants*, que faràn sens dubte la mateixa mala fi d'aquells reys, que els *Majordoms del Palau* acabaren per suprimirlos perquè no servien més que per menjar i fer nosa.

iO l'*Institut d'Estudis Catalans*! iQuina situació mes..... brillant la d'aquesta entitat que *La Veu* i els caps-esflorats de *La Lliga* ab tota la tropa de panxes vergonyants anomenen: la mes important, la suprema corporació científica, representativa de Catalunya davant tota la Europa sàbia!

Aquí si que podem esclamar-nos com Horaci: *Spectatum admisi, risum teneatis, amici!*

Dia 22 (setembre)

¿Ay vídua i no viuda?

Una de les paraules víctimes del Suprem Pontífich Fabra és aquesta: *viuda*. D. Pompeu ha decretada la mort de tal mot, i ara no tenim altre remey que dir i escriure *vídua*, *víduu* o *vidu*. Des que som a Barcelona, veig, ordinàriament *La Vanguardia* i *Correo Catalán* a on surten anuncis mortuoris, i si se tracta d'una *viuda* o d'un *viudo*, li claven casi sempre *vídua*, *víduu* o *vidu*. Sols qualcún mantén la forma catalana corrent: *viuda viudo*. ¿I a on treu cap desterrar aquestes paraules tan catalanes, que ja eren corrents an el sigle xv, i pretenir que just pertoca usar la forma antiga *vídua*, que negú absolutament usa en la conversa ordinària, i que just l'escriuen els escolans i sogueus d'En Fabra? D. Pompeu ha decretat que ifora pus *viudes*! i que d'avuy endavant just hi ha d'haver *vídues*. I ¿per quines cinch centes? Ah! perquè *viuda* és una forma castellana. Sí, lo *veritable català* és dir *vídua*. Així ho ha decretat D. Pompeu; i el qui no accepti tal *ukase* i que'l pengin! que'l cremin! que en ventin les cendres!

Però, senyors, és el cas que el mot *viuda* o *viudo* figuren dins el *Vocabulari-Català-Alemanys* del Mestre Rosembach, estampat a Perpinyà l'any 1502; figura també dins lo *Diccionari Català-Llatí* del Dr. Antoni Nebrija, que s'estampà per [325] primera volta l'any 1507, i se'n feren una partida d'edicions. (Jo tench la de 1560 i 1585); figuren aquests dos mots dins *Thesaurus Puerilis* del Mestre gironí Onofre Prou, del segle XVI, del qual hi ha també mateix tot un enfilall d'edicions; com figura igualment dins *Thesaurus Catalano-Latinus* del Dr. Pere Torra, haventn'hi una partida d'edicions, essent la primera de l'any 1650. I no sols això sino que usaven ja lo mot *viuda* uns escriptors de tanta de retxa i tan capdals com En Joanot Martorell dins son famosíssim *Tirant lo Blanch*, T. I, c. III: «Orfe de pare e de mare e *viuda* de marit viu»; i Sor Isabel de Villena, dins la seua meravellosa *Vita Christi*, T. II, c. CXIII. «Com lo Senyor resucita lo fill de una dona *viuda*». En Martorell comensà a escriure lo *Tirant* l'any 1462; Sor Isabel nasqué l'any 1430 i passà d'aquesta vida l'any 1490. De manera que a mitjàn segle XV ja s'usava lo mot *viuda*, que En Fabra dona per castellà, i el vol esveir de la Llengua Catalana.

I ¿en que se funda D. Pompeu per dir que *viuda* és castellà? D. Pompeu en té prou afirmant les coses, i no hi ha altre llivell que acalar el cap a tot quant ell diu, o si no ja hi sereu a bous, i no vos escapareu del llamp de la seua escomunió que vos deixarà *sechs* a l'acte. ¡Bovetjauhi ab D. Pompeu!

Donchs jo dich que D. Pompeu envers del mot *viuda* no sap que's matgenca, nech en rudes que *viuda* siga cap formació exclusivament castellana, com ho és, per exemple: *hermós*, *hermosa*. ¿D'on ve *viuda* mes que d'una metàtesi de la -u- del llatí *vidua*? que de derrera la -d- passà devant, i en resultà *viuda*. També hi ha traspassos de vocals de devant una consonant a derrera la mateixa. Tals traspassos son estats may res exclusiu ni característich del castellà? No i cent voltes no: son propis de totes les llengues romàniques, que n'estàn empedregades. La llengua catalana en té a

mil·lenars de mots per via d'una metàtesi: per exemple, casi tots els acabats en *-ér*, que ordinàriament signifiquen un ofici o professió, i que surten del sufixe llatí *-arius*: *fuster*, *llenyer*, *ferrer*, *bover*, *porquer*, *oguer*, *carreter*, *traginer*, *panerer*, *cerraller*, *paler*, *torner*, *forner*, etc. etc. etc. ¿Com va sortir *-er* del sufixe *-arius*? Senzillament, perdentse de tot d'una la desinència *-us*, quedà *-ari*. A les hores la *-i-* feu la mateixa endemesa que la *-u-* de *-vídua*; passà davant la *-r-*, i tenguérem *-air*, i llavò de *-ai-*, per la llei fonètica general a casi totes les llengües romàniques, se feu *-é-*. I així de [326] *fustarius* resultà: *fustari* > *fustair* > *fuster*; de *lignarius* > *lленyari* > *lленyáir* > *llenyer*; de *ferrarius* > *ferrari* > *ferráir* > *ferrer*; de *bovarius* > *bovari* > *bováir* > *bover*; de *porcarius* > *porcari* > *porcáir* > *porquer*, etc. etc. etc. N'hi ha un sens fi d'altres mots catalans formats per via d'una metàtesi. En citaré un raig: a) del llatí *āreǎ*, confonentse la *ǎ* (breu) llatina ab la *i*, se feu *aira*, la *ai* tornà *é* per la llei que he dita, i resulta *era* (la *era* de batre); —b) del llatí *pōdagra* sortí lo mallorquí *pruaga* per lo traspàs de la *r* a davant la *ō* i pèrdua de la *-d-* que sovint se sol perdre entre vocals; —c) del llatí *frūmentūm*, per la metàtesi o traspàs de la *u* primera a davant la *r*, resultà *furment*; i com també hi hauria **frūmentum*, acabà per esser *forment*. —d) A Mallorca encara conservam les formes, generals en primer a tot lo contrari català: *mə muyr*, *kə mə muyrə*, *muyrəs*, *muyrə* (ell), *múyrən*, de les formes llatines: *morior*, *moriar*, *moriaris*, *moriatur*, *moriantur*. I ¿que son aqueixes formes, avuy just balears, sino lo resultat de la metàtesi o trasposició de la *-i-*, que passà davant la *-r-*, i tocant la *-o-* primera l'enfosquí, fentla tornar *-u*? —e) A Mallorca de *malva* feym *váwmə* per la metàtesi de la *-v-* que barata de lloch ab la *m*, i llavò vocalisam la *-l-* fentla *-u-*, lo qual feym sempre davant *llabial*. ¿Ens voldrà espampolar D. Pompeu també aquesta forma? No ho crech que hi consentin els mallorquins! —f) Aquell frare de Banyoles del segle XVII, de qui he parlat tantes de

vegades, posa demunt lo fol 22 del seu llibre: *toriscar* (tondre). Donchs no ès mes que una metàtesi de *tosquiar*, que ell usa sovint: ès que la *-r-* medial passa an el lloch de la *-s-*, la *-s-* se'n va darrera la *-i,-*, i la *k* (*qu*), passa allà on era la *-r-* medial. ¿Que té d'il·legítima aqueixa trasposició de sons? Absolutament res. —g) I ¿que en direm del mot *forma*? iO piramidal D. Pompeu! ija poreu esser partit a foragitar del vostre *català normal* lo mot *forma*! iSi no ès mes que una desvergonyida metàtesi del grec *μορφή* [*morfe*]! ¿Vos hi atansareu, D. Pompeu, a negarho? No ho crech! Vaja idò! llansauli un dels llamps mes afuats i corsecadors de la vostra *aconfessional* i *esquerrana* indignació! —h) Del llatí *nitidu* se feu lo català *net*, i de *net* férem *netetjar* i a Mallorca *denetjar*. Vetassí una altra metàtesi: la *t* passa an el lloch de la *n*, *sonorisantse*, tornant *d* i la *u* passa an el lloch de la *t*. —i) Dins tota la regió de Balaguer, Lleida; i les Garrigues, que ès tan estensa, trobí l'any 1902 i l'any 1918 totes aquestes formes, [327] resultat d'altres tantes de metàtesis: *bórje* [*bòria*] per *boyra*, *cuñe* [*cunya*] per *cuyna*, *féñe* [*fenya*] per *feyna*, *pescárje* [*pescàire*] per *pescayre*, *arie* [*árie*] per *ayre*, *cúrio* per *cuyro*. —Ara be, ¿tendrà pit D. Pompeu, per negar la *catalanitat* de tots aqueys mots, resultants de tals metàtesis?... i*Cunya* i *fenya*! ¿Que son mes que lo resultat de passar la *y* de devant la *n* adarrera la *n*? I com de *n* + *y* resulta en català la *ny* [*ñ*], forsat en resultà *cunya* i *fenya*. —¿Que ho sentiú, amable D. Pompeu? O teniu que haver d'admetre *viuda* i *viudo* o no poreu dir pus *fuster*, *lleyner*, *ferrer*, *bover*, *porquer*, *primer*, *era*, *forment*, *pruaga*, *forma*, etc. etc. etc. iHaureu de dir: *fustari*, *lleynari*, *ferrari*, *bovari*, *porcari*, *primari*, *area*, *poagra*, *morfa*, etc. etc. etc.

iJa ho val ab aquest bo de D. Pompeu! iQue mos hi ès sortit de baldufench i de... carabassench! iO catalanistes de Barcelona i sos arravals! iPer l'amor de Deu i de la llengua catalana i p'el bon nom de la causa *catalanista*, deixau estar això de *vidua* i de *viduu* o *vidu*, que tan en ridícul vos posa demunt les planes dels diaris barcelonins, i

tornau a dir i escriure *viuda* i *viudo*, que és lo que havíeu dit sempre i que ja fa cinch sigles que ho diuen i ho escriuen catalans, valencians i balears! iNo sé com no ho veys i com no ho compreneu que els catalans de cinch sigles seguits saben cent mil vegades mes que D. Pompeu Fabra i tots els *fabrenchs* d'aquest mon i l'altre! iCom és vel·la vera-veu!

Dia 23 (setembre)

Un mot per D. Miquel Ferrà sobre la seua «*Apologia de Quadrado*»

M'arriba de Mallorca de part del Sr. President de la Exma. Diputació de Balears, amich meu estimadíssim, un volum de 38 planes en 4^t, encapsalat del tenor següent «*Miquel Ferrà | **Apologia de Quadrado** | escrita por encargo | de la | Exma. Diputación Balear | en el centenario de su nacimiento | —1919 Palma | Escuela Tipogràfica Provincial | 1920. —Lo primer de tot, milions de gràcies an el Sr. President de la Exma. Diputació per la seua fina i galant atenció, que augmenta singularment la grandària de la partida de deutes d'agraïment que me tenen envitricolladament embarriolat ab la nostra meritíssima Corporació Provincial i d'un modo especial ab son digníssim President. He lletgida de prim conte l'*Apologia de Quadrado*; i, usant de la franquesa que me caracteriza i que caracteriza també [328] [el] mateix D. Miquel Ferrà, que és un d'aquells amichs que tench jo que no posen tovalles per mi ni mesclen cerimònies, li seré tan franch com ho fonch ell ab mi devers lo setembre de 1914, quant me digué ab lletres de mol·lo demunt lo setmanari *Sóller* o no sé quin altre periòdich mallorquí, que s'alegrava de que l'*Institut d'Estudis Catalans* se fos encarregat de continuar i acabar lo *Diccionari* de la nostra llengua que jo havia comensat i feya tants d'anys que hi triconetjava i feynetjava, perque així al menys tal*

obra ab aquelles altres mans poria tenir bona fi encara. Vaig agrair llavò i sequesch aduch agraint l'interés que En Ferrà demostrava p'el *Diccionari* de la nostra llengua. Supòs que tan bon amich a l'hora d'ara se serà convençut que l'errà de cap a peus ab les esperances que tenia posades en l'*Institut* per lo que se refereix an el *Diccionari*, puys els *Instituters* de llavò ensà no han fet mes que aturar tot quant han sabut i pogut l'*Obra del Diccionari*, fentla impossible en mans seues, fins a l'estrem de no esser estats capaços de publicar ni l'*Inventari de la Llengua* que el gran Mestre Marian Aguiló deixà. En tants d'anys just a la lletra G l'han arribat, ara hi han posada forqueta per falta de clopinsos. Supòs que ja n'està ben desenganat dels *Instituters* En Ferrà, i que l'alegria que tenia, de que ells m'haguessen preses les esquelles de l'*Obra lexicogràfica* ja li ès fuyta, puys han demostrat massa a les clares que no son bons a res a res per una *diccionariada*, que just tenen molta de llengua, molta de *super-homonía*, pero cap fet, en no esser de bereyols i batzans.

Idó be, així com En Ferrà me fou tan franch l'any 1914 referent a jutjar la meua actuació lexicogràfica, jo també le hi seré ara referent a la seua *Apologia de Quadrado*. En punt a talent i such de cervell tench En Miquel Ferrà ab un gran concepte. Lo consider un dels joves de totes les Balears i de Catalunya de mes empenta per la crítica literaria i artística, un dels ingenis mes afuats i llampants, un dels escriptors mes elegants, trancosos i galanxons, encara que son criteri filosòfich i espiritual s'esbarra massa vegades i per mes que aquest any passat fes la culetjada de declararse republicà i de recomanar an els mallorquins que mos hi féssem, precisament quant lo republicanisme dins Espanya ès un sol que a marxés forsades se'n va a la posta i els esperits una mica desxondits en fugen per la pudor de mort que deixa anar, que senten prou tots els qui tenen el nas una mica fi. Després de tots aquests preliminars, me veig an el cas d'haver de dir que aquesta derrera obra d'En Ferrà, admirablement escrita, ab tota l'elegància i galania [329] que son habituals a l'autor,

no correspon a la seua fama, no és ni d'un bon tros lo que poria esser. A mi me fa l'efecte de que En Ferrà no ha lletgida casi cap obra d'En Quadrado. No, aqueixa *Apologia* que n'ha feta, no demostra que ell haja lletgits els meravellosos volums de la *Continuació del Discurs de Bossuet*, de *Islas Baleares*, *Aragón*, *Asturias y León*, *Castilla la Nueva*, *Valladolid-Palencia-Zamora*, *Salamanca-Avila-Segovia*, ni les estupendes coleccions d'articles que En Quadrado publicà demunt *La Fe*, *El Conciliador*, *El Ancora* (de Barcelona), *La Unidad Catòlica*. Hi haurà pegada tot lo mes qualche espipellada i prou.

Si En Ferrà hagués lletgits tots aquells volums que sumen milenars i milenars de planes, lo seu esperit crítich, vibrant com pochs dels que hi ha ara a les Balears i a Catalunya, hauria vibrat de valent devant tantes i tantes d'estupendes i sublims pàgines d'En Quadrado sobre història, sobre art, sobre tantíssimes coses que interessien, escalfen i ablamen els esperits modernament enlayrats. Vaja! seria una altra cosa l'*Apologia* que fa del gran polígraf mallorquí, si hagués lletgits tots aquells volums. L'impressió que n'he treta és que l'home s'esglayà d'haver de lletgir tants de milenars de planes; i, per sortir del pas, pegà una ullada a lo que digueren d'En Quadrado En Menéndez Pelayo i En Miquel dels S. Oliver, i llavò ell ab lo seu superlativament aixerit i xaravel·lo ingeni ho repastà i ho vestí ab lo ropatge brillant que la seua toriosa i polent fantasia sabé teixir, i tris-tras tris-tras omplí aquelles trenta vuyt pàgines bil·lo bil·lo, admirables per deixar ab la boca badada l'inmensa majoria dels qui el lletgesquen, que encara han lletgit i coneixen manco que no ell En Quadrado, que és a les Balears i a Catalunya dels autors manco lletgits, desgraciadament.

Apologia de Quadrado titula En Ferrà la seua obra i ¿quina *apologia* fa ell de les idees teològiques, filosòfiques, socials, ascètiques, històriques i fins i tot polítiques d'En Quadrado? Però ¿i ha demostrat may En Ferrà la deguda competència per poder

apreciar la valor de les obres teològiques, filosòfiques, històriques ni ascètiques d'En Quadrado?

En Quadrado fou *tradicionalista* en teologia i filosofia una partida d'anys, com se veu a la llegua en molts dels seus escrits. I ¿que en sap En Miquel Ferrà del *tradicionalisme teològich-filosòfich* de la primera mitat del segle XIX? Ja seria curiós sentirn'hi una espinzellada! iHi porien llogar cadiretes! I ¿a on ni quant En Ferrà ha demostrat haver enfondit gens en l'estudi dels diferents períodes de l'Història de l'Edat Mitja ni de l'Edat [330] Moderna ni an els formidables i aborronadors problemes religiosos i socials entaulats en el segle XIX, que tan sabiament, que tan genialment, que tan trancosament sabé tocar i tractar En Quadrado dins les vàries sèries d'articles que publicà demunt *El Conciliador*, *El Ancora* de Barcelona i *La Unidat Catòlica*? No, fins aquí no ha acreditada En Ferrà la competència indispensable per jutjar totes aqueixes obres d'En Quadrado; i per això l'home ès sortit del pas, aferrantse a les falces de la levita d'En Menéndez Pelayo i d'En Miquel dels Sants Oliver; i an els ulls dels beneyts i dels biduins, que en temps de Salomó ja eren infinits, i encara han crescut un escàndol de llavò ensà, se'n ha desfet com tot un homo. Basta dir que hi hagut un diari mallorquí que ha fetes de l'opuscle d'En Ferrà unes alabanses ben grosses fins a dir que En Ferrà ha demostrat esser de tota la generació jove de Mallorca lo mes ben informat de qui era i de lo molt que valia En Quadrado. Donchs ipobre generació jove mallorquina si no sap d'En Quadrado una mica mes que no ha demostrat sebre'n En Miquel Ferrà! ¿Que mos conta D. Miquel del famosíssim article d'En Quadrado contra George Sand? ¿Que en diu aquell article literariament tan meravellós? Ah! no en diu ni mitja paraula! ¿Com n'havia de dir si l'homo està mes per George Sand que p'En Quadrado! I ¿que diu En Ferrà de les inspiradíssimes i superlativament clàssiques obres ascètiques d'En Quadrado: *El Mes de María*, *el Mes de Marzo*, *Semana Santa* i *Consideraciones sobre las Siete Palabras que habló Jesucristo en la Cruz*? Donchs just anomena

de correguda el títol de les tres primeres, i de la darrera ni això fins i tot. Jo estich segur que ni sap que En Quadrado l'escrigués, ab tot i esser una de les coses mes sublimes, mes enlayrades i de mes briu literari que escrigué En Quadrado. Per trobar res semblant dins la literatura ascètica hi ha que apellar a lo mes inspirat dels Sants Pares. I una obra de tal briu no ha merescuda d'En Ferrà la mes lleugera menció! Els *super-homes* ho fan així! Son... la mar de desembarassats. Tal gent tals coses té!

No vull devallar a rebatre certes cosetes que diu d'En Quadrado, an el meu entendre ben infundades i pura rutxel·la. Una sí que no la hi vull deixar passar: allò que s'embolica de que En Quadrado «rectificaba lealmente en su vejez en mas de un punto al evocar aquellas discusiones» que havia tengudes en sos bons temps «propugnant la causa temporal del Pontificat». Això no és ver. I si no, que diga En Ferrà quines coses era que rectificava En Quadrado que ell may hagués [331] «propugnades» envers de la «causa temporal del Pontificat»! En Ferrà, que jo sàpia, no tractà may en Quadrado, puys quant aquest se morí, ell tot en gros tendria onze o dotze anys.

Lo que en diu, le hi han contat altres amichs que tractaren mes o menys el gran polígraf; i desde ara assegur que, si aqueys li han atribuïdes tals «rectificacions» és que les somiaren, no que les sentissen may an En Quadrado. ¡Bo estava ell per afluir gens en la defensa del Poder Temporal del Papa! ¡bo estava ell per afluir gota en res que ell may hagués defensat! ¡En Quadrado digué i defensà sempre lo mateix!

I ara, amich Ferrà, no'm diríeu per l'amor de Deu, ¿d'on dimoni heu tret allò que vos embolicau a la fi de la plana 12, aquell *llatinasso*, aquell infaust, malanat, malestruch i capxifollador *mutatis mutanda*? Fins ara tothom havia dit sempre *mutatis mutandis*, com una oració d'ablatiu absolut que és, segons ensenyen totes les gramàtiques llatines, fins avuy conegudes. ¿I vos ara sortirmos ab *mutatis mutanda*! ¿Sera tal volta cap mostra de llatí republicà que

hàgeu après des que vos féreu del gremi? ¿Serà pot esser llatí de *super-home*? llatí *futurista*? llatí dels pinsans que graponetgen o van darrera graponetjar i fer bones tibades dins lo presupost de l'*Institut*, la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona i la Mancomunitat? *iMutatis mutanda*! iquina clotellada tan a ferir vos hauria ensivellada En Quadrado si fos viu i vos hagués sentida aquesta... *fantasia*! iJa ès segur que d'allà on ès haurà dit: iVaja quin *apologista* que m'han arrambat! iCap com aquesta! iAlabat sia Deu! Amèn!

I ara, per acabar, vos diré que res de tot això he escrit per ofendrevos, amich Ferrà! Es que, just vos, practich allò de *amicus Plato, sed magis amica veritas*!

Dia 24 (setembre)

Importància fora mida dels *noms de família* o *llinatges* per l'*Obra del Diccionari*. —iCap a Mallorca manca gent!

Maixanta vegades he cridada l'atenció demunt lo BOLLETÍ sobre l'importància escepcional que tenen aqueys noms per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* per lo quant inclouen centenars de mots primitius de la nostra llengua que ja faria sigles que se serien perduts si no fossen romasos incrustats en *noms de família* o *llinatges* i en *noms de lloch* del territori de la nostra llengua. Des que som a Barcelona he tenguda [332] la curiositat de pendre nota dels *llinatges* que he aluyats dins els anuncis mortuoris que *La Vanguardia* i *Correo Catalán* han publicats tot aquest temps, que fan un bell esbart de *primitius* i *derivats*, comprovant una partida de lleys de formació del català, que fa sigles que estàn atrofiades, a les quals seria gran blayura renunciar. Ventassí una mostra: pos els *llinatges* ab versaletes i llurs *rels* i *derivacions* ab cursiu.

Cussó: diminutiu de *cus* (a Mallorca: ca jove). A Manacor hi ha una família de mal-nom *Cus*, *ca's Cus*. A les dones d'aqueixa casa

elze diuen *ses Cusses*. A Pollença hi ha una casa que li diuen *Ca'n Cusset*.

PRUNEDA: terra sembrada de *pruneres* < PRUNA.

ALBEROLA: diminutiu de *Albera*. Les muntanyes que separen lo Rosselló de la Gabatxeria, se diuen: *Les Alberes*, *Albera* serà lloch de *Albes*: arbre: *poll alba* (*populus alba*). A Mallorca hi ha lo llinatge *Auba* per la vocalisació de la *-l-* que a les Balears feym sempre davant *llabial*, i així de *palma*, *balma*, *alba*, *malva* feym: *páwmə*, *báwmə*, *áwbə*, *váwmə*.

ARCARÓ [*arqueró*]: diminutiu de *Arquer* (que manetja *arch* o en fa) < *Arch*: arma de cassa i de guerra. Hi ha lo llinatge *Archs*.

PENYACH: diminutiu de *Penya*. Lo sufixe *-ach* és freqüentíssim dins la nomenclatura catalana: REIXACH < *Reixa*, SOLARACH < *Soler*, SERRALLACH < *serrall* < *serra*, SUBIRACHS < *Sobirà* (lo que fa cuculla), etc. etc. etc.

PASQUÉS [*pasquers*]: plural de *pasquer*. Raynouard, *Lex. Rom.* IV, 447, posa lo mot *pasquier*: lloch de *pasturar*, *pasturatge*. Ja sabeu que els dialectes occitànics generalment diptonguen la *ě* llatina, tònica; lo Català no la diptonga, per lo mateix, *pasquer* vol dir *pasturatge*. Els monuments d'on treu Raynouard tal mot son de diferents bandes d'Occitània, mes enllà de Narbona. Levy, *Provenzalisches Supplement Wörterbuch*, IV 125, posa lo verb *pascaïrar*, sortit del *pascere* llatí: *pasturar*. A l'Alguer (Sardenya) de *pascaïrar* feren *pascurare*, i a Catalunya, Balears i València férem *t* la *c* (com n'hi ha que diuen *etivocar* per *equivocar*: la *qu* sona lo mateix que *c + u*) i resultà *pasturar*.

TRANÉ [*trener*]: el qui fa *trenes*, que ho té per ofici.

FREIXEDA: bosch de *freixes*: *fraxinus excelsior*. A Catalunya hi ha lo llinatge *Freixes*; a Mallorca hi ha FLEIXES. Just se diferencien per la *r*, feta a Mallorca. A València diuen *Fleix* a la *Freixa*, i a les Balears li deym també *fleix* i *abre ver*. [333]

BACELLS: < *bacellus*. Segons documents de la primera Edat-Mitja que cita Du Cange. ed. de Niort, I, 512; VII, 395, *bacellus* era lo mateix que *scapha* i *scaphula*, *mesura de grans*, equivalent a tres mitjos *modis* o *aumuts*, que sis fan una *barcella*.

OLIVELLA: diminutiu de OLIVA (fruyt de l'arbre). *Oliva* era un nom propi de Ribagorça, any 983, *Revista de Archivos*, janer-febrer, 1920. —*Solivella* no és mes que *Olivella* ab l'article *Sa*; *Sa Olivella*, *Solivella*.

BALLMANYA < *Vallis magna*: com *Campmany* de *Campus magnus* i *Carlemany* de *Cárolus Magnus*.

BURGUERA < *Bruguera* (lloch de) < *Bruchs* (arbust) *erica vulgaris*. A Mallorca: *ciprell*. Per la metàtesi de la -u- que passa devant la r, de *bruguera* férem *burguera*, com de *frumentum* > *frument* férem *forment*, i de *insula frumentaria* ferem *Formentera* (illa veïna d'Eivissa), sens dubte per influència àrabica, puys dins l'àrabich son freqüentíssimes tals metàtesis.

FUIXET: diminutiu de *Foix*, nom de lloch, d'on sortí.

FOIXÀ: un altre llinatge catalanesch: derivat de *Foix*.

LLOBEROLA: diminutiu de *Llobera* < *Luparia* (nom propi) < *Lupa*: nom propi també de Ribagorça, any 980, *Revista de Archivos* ibid.

PERXÈS [perxers]: plural de *perxer*: un qui fa *perxes*. A Manacor hi ha una casa que li diuen *Ca'n Perxa*.

GUDIOL: diminutiu de *gudi*: porch jove: *porcell*. PORCELL també es un llinatge m mallorquí; però els qui el duen, se posen *Porcel* perquè troben *Porcell* comunot. Així com hi ha *godí* o *gudí*, així també hi ha *godina* (porcella, porcasta, trutja). A Mallorca hi ha la rondaya de *Sa Godineta* i es *godinets*. De la mateixa rel hi ha els altres dos llinatges catalans: GODAY i GODAYOL. Lo sufixe -all és fecundíssim en català; i així feym de *aturar* > *aturall*, de *enfilar* > *enfilall*, de *cresta* > *crestall*, de *espirar* > *espirall*, de *ploma* > *plomall*, de *mirar* > *mirall*, de *comensar* > *comensall*, de *acabar* > *acaball*, de *trobar* > *troballa*, de

riure > *rialla*, de *llamp* > *llampalles*, de *cane* > *ca* > *canalla* (gent menuda, infants).

PARÉS [*perers*]: plural de PARÉ [*perer*]: l'abre que fa *peres*. Ademés de PARÉ [*perer*] hi ha PARERA [*perera*].

BUIXÓ: diminutiu de BOIX: arbre: *buxus semper virens* Lin. També se diu *Buix*. —A Eivissa hi ha un aucell de mar, una espècie de gavina, que també se diu *boix*, que fa un cant com el bel d'un infant que plora. D'on és segur que ve l'anomenar a Eivissa els infants *boixos*. Sí, allà *boix* és un infant qui [334] mama. —A Catalunya hi ha lo llinatge *Boixeda*: bosch de *boixos*.

AMELL: diminutiu d'*am*. D'*am* surt AMER (el qui fa *ams*, que ho té per ofici).

MALLOL i MAYOL: diminutiu de *mall* (martell) < *malleum*. A Manacor hi ha una família que li diuen: *Ca's MAYOLET*. La vinya jove també se diu *mayol*. I a Felanitx hi ha una família que li diuen *Ca's Mayoler* (el qui se cuyda del *mayol*: vinya jove).

MAYOLA: diminutiu de MALLA (llinatge català) o MAYA, sobrenom d'una família de Manacor i d'una moneda la mes petita: la quarta part d'un *dobler*. Lo *sou* eren dues *tresetes*; la *treseta*, tres *doblers*; lo *dobler*, dos *diners*; lo *diner*, dues *mayes*. *Maya* o *nulla* també surt del llatí *mácula*, que dins la llatí vulgar tornà *macla* i mes envant la *cl* tornà *ll* [ʎ] i resultà *mallà* o *maya* (les *mayes* que fa l'oli en tirarne dins l'aygua; les *mayes* o *malles* dels *filachs* o *xerxes*. Sobre *mallà* (moneda) < *Mallia* veyau Du Cange, ed. de Niort, V, 198.

BOQUERA: femení de *boquer*: carnisser: que, com antigament mataven *cabres* i *bochs* per vendre, en lloch de *carnissers*, elze deyen *boquers*, i allà on venien la carn li deyen *la Bocaria*. A Barcelona: encara hi ha lo *Pla de la Boqueria*.

BUDELLÉS [*budellers*]: plural de *budeller* (lo qui ven o fa nets els) < *budells*: plural de *budell*: diminutiu de *bot* (odre), usat a Catalunya, d'on surten *botella*, *bòtil*, *budell*.

CLIVILLÉS: [*clivillers*] plural de *cliviller* o *cleviller* (el que fa *clevilles*: a Mallorca: *clevies*).

VILATÓ: diminutiu de *Vileta* < *Vila*.

BARANERA [*berenera*]: ganes de *berenar*. Veyau lo que dich demunt aqueys derivats verbals acabats en *-era*, dia 23 d'agost del present *Dietari*.

MASSOTÍ o MASSUTÍ: diminutiu de MASSOT: llinatge i nom de peix de Menorca i Eivissa. Veyau Dr. Agustí Gibert, *Faun. Ict.* p. 57, 58.

PAROTÍ [*Perot*]: diminutiu de PEROT i augmentatiu de PERA. *Son Perotí* es el nom d'un llocarró o petita masia de Manacor, veí de *Son Perot*, que és una masia també, fa molts anys *establida*. *Perot* es una classe de *pera*, mes grossa que la *pera* ordinària, a Mallorca.

BANQUELL: diminutiu de *banch*. També hi ha lo llinatge BANQUER.

Ab tots aquests *llinatges* que acap d'esclovellar i desllatigar, ja n'hi haurà prou per que pogueu coletgir l'importància fora mida que tenen els *noms de casa* i *de lloch* per l'*Obra del Dic[335]cionari*, i lo molt i re-de-molt que convé replegarne tants com siga dable.

Aquests dies passats lo Dr. Barraquer me va dir que, anant per be l'ull malalt, me'n poria tornar a Mallorca a acabarme de curar. Trobí que lo Dr. Barraquer havia parlat com un àngel, segons ell acostuma, i resolguí *pendre aygo* avuy mateix, *alies*, embarcarme i espitxarme a casa, que fa tant de temps que no hi som estat.

Per això he enllestides les feynes que m'establien, he pres comiat de tots els amichs; i a encesa de llums he collat cap an el Rey *En Jaume I*, el Rey dels nostres Vapors.

Dia 25 (setembre)

Arribada a Mallorca. ¡Ja hem cobrat lo primer semestre de la Subvenció de l'Estat a l'Obra del Diccioniari (12.500 pessetones). —S'Acaba lo Dietari

A les quatre ja he haguda acabada la son. Puig dalt cuberta, m'enfil dalt el pont, i colombr Mallorca. ¡Quina alegria mes coral me fa bategar tota la còrpora! Es la sensació que esperiment sempre que torn d'una llarga estada a fora-Mallorca. No, no n'he vista encara cap may de terra ni paratge que m'agrat tant ni de cent llegendes com Mallorca, ab tots els defectes, semes, minves i perjuys que hi trop i que sovint me patxuquen i m'atabuixen! Es allò de: *casa mia, per pobre que sia!*

Desembarcam devers les set i mitja i demàn an els amichs que m'esperen an el Moll: *Bono ¿i que hem cobrat o no hem cobrat? —¿Lo del Diccioniari?* diuen ells. —*Per aquenses!* dich jo. —Idò, diuen ells, cobrarem ahir: **dotze mil cinch centes pessetes**, sense llevamos ni un cèntim. —**Beníssim!!!** m'esclam jo i entòn dins lo mes endins de la meua ànimà *Te Deum laudamus!* ¿Que no trobau que tench re-de-motiu de botar, saltar, tirar el barret a l'ayre, fer mans-balletes i l'uyastre esbrancat i tot?

Jo no havia duptat may de que cobraria desde lo moment que Sa Magestat N'Alfons xiii d'Espanya me cridà a Madrid, desde lo moment que els Exms. Srs. D. Antoni Maura, D. Eduard Dato i D. Santiago Alba me parlaren així com me parlaren. Per qualque cosa son els caps de la Política Espanyola. A ells no elze falta lo que me digué aquell home insigne, En Miquel dels Sants Oliver, que faltava an el Catalanisme: *la grandesa d'esperit*. A la tropa de *La Lliga Regionalista* [336] i an els qui la comanden, elze falta massa aqueixa *grandesa*. A Sa Magestat l'Alt Alfons xiii d'Espanya i an En Maura, an En Dato i a N'Alba no elze falta aqueixa bona de *grandesa*, i per això els de *La Lliga* ab tots llurs caporals m'han faltat a la paraula, per allò de que

allà on no n'hi ha, que no n'hi cerquin; i per això els de Madrid no m'han faltat la paraula, la m'han cumplida contra totes les previsions dels farsants de La Lliga i de la tropa de babaus que elze serveixen el tafatà, contra totes les previsions dels betzolots i aubercocots que devers Mallorca les se donen de desxondits, d'entesos per una pipa, que se creuen tallar un cabell a l'ayre, que sempre han cregut poderme menjar sopes demunt el cap, que me tenen per un beneyt i pobre errat de contes i que tantíssimes de vegades se'n han rigut de mi. En descàrrech de la meua consciència he de fer avinent, per lo que puga esser, que, si ells se son riguts moltes de voltes de mi, moltíssimes mes me som rigut jo d'ells, com me'n rich ara, i crech que me re-de-sobra motiu. Deu no m'ho tenga en retret ni en vanaglòria. Amèn!

I aquí cloch aquest bo de *Dietari*, a on tantes de coses he hagudes de dir, unes agradables, altres mitx figa mitx reym i altres ben desagradables, però que, després de pensarhi be devant i devant la Pàtria, he cregut que a totes passades me calia dirles per romandre an el meu lloch.

Sobre tot, ara just me manca donar milions de gràcies a Deu nostre Senyor i a la Benaventurada sempre Verge Maria i an el Benaventurat Sant Miquel Arcàngel, an el Sant del meu Nom i tots los Angels i Sants i Santes de la Cort Celestial, Patrons i Tutelars de les terres que parlen la nostra llengua cent voltes benvolguda! Sí, milions de gràcies a tots i ab la proporció que pertoca de lo molt i molt que m'han afavorit i assistit i guardat de tants i tants de mals com m'haurien pogut aglapir, estormeyar, atzufar, esbenar i esveir del *llibre dels vivents*.

Ab la gràcia i assistència de Deu, de la Mare de Deu i de tots els Angels, Sants i Santes del cel de la meua especial devoció confiy i

esper poder seguir endavant, com fins aquí, l'*Obra del Diccionari*, fins a arribarla a port i a bon terme.

ANTONI M. ALCOVER, *pre.*

Ciutat de Mallorca, 25 setembre, 1920